אילן כפיר דני דור

בנתיבי האש

חטיבה 600 במלחמת יום הכיפורים

אילן כפיר דני דור

בנתיבי האש

חטיבה 600 במלחמת יום הכיפורים

מהדורה שנייה

ידיעות אחרונות • ספרי חמד

Ilan Kfir Danny Dor

The Paths of Fire

אילן כפיר דני דור
בנתיבי האש

עורך אחראי: דב איכנולד

עורך הספר: דני דור

עיצוב הכריכה: סטודיו פיני חמו
הצילום שעל הכריכה: אברהם מרום
עיצוב מפות: רמי בר אילן
עריכת לשון: רותי חזנוביץ, בני מזרחי
הפקה וסדר: טפר בע"מ

המערכת עשתה ככל יכולתה על מנת לאתר את בעלי הזכויות של כל החומר (לרבות צילומים) שנלקח ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות, ואם יובאו לידיעתנו, נפעל לתקנן במהדורות הבאות.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר המידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר - כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

All Rights Reserved © 2018
Miskal – Yedioth Ahronoth Books and Chemed Books | P.O.B. 445, Rishon LeZion 7510302, Israel
כל הזכויות שמורות © 2018 למשכל – הוצאה לאור מייסודן של ידיעות אחרונות וספרי חמד | ת"ד 445, ראשון לציון 7510302 | E-mail: info@ybook.co.il

דאנאקוד 362-6016 | מסת"ב ISBN 978-965-564-819-5 | נדפס בישראל 2018 Printed in Israel

ספר זה מוקדש ל־119 לוחמי חטיבה 600 שנפלו במלחמת יום הכיפורים. לחימת הגבורה ונחישותם אפשרה לבלום את המצרים, להבקיע את מערכי האויב ולהעביר את הלחימה לגדה המערבית של תעלת סואץ.

תוכן

	גיבוריי! מפקדי ולוחמי חטיבה 600 מאת אלוף משנה טוביה רביב	9
	גבורת הלוחמים; נחישות המפקדים	11
פרק 1	מלחמה	13
פרק 2	על שרשראות לסיני	21
פרק 3	"הטנקים הכי טובים; הלוחמים הכי טובים"	23
פרק 4	"זו מלחמה אחרת"	33
פרק 5	שני מג"דים פצועים על "מכשיר"	41
פרק 6	מטווח מ"חמדיה"	47
פרק 7	מלכודת אש ב"טלוויזיה"	50
פרק 8	"לורה" מתרסקת על "מכשיר"	62
פרק 9	"תתנהגו ותיראו כמו מפקדים ולוחמים"	76
פרק 10	סוף־סוף מנוחה קצרה	80
פרק 11	"בפקודה – חזור הביתה!"	88
פרק 12	שדה מוקשים בחזרה מ"מיסורי"	94
פרק 13	גדוד 409 חוזר ל"טלוויזיה"	99
פרק 14	"בסין" בצומת המוות	102
פרק 15	הלילה של "אהבה"	114
פרק 16	"גלון" כובשת את צומת הדמים	126
פרק 17	"חייבים להציל את יונה"	140
פרק 18	ליד גשר הגלילים	146
פרק 19	"אהבה" אחת מול חטיבה שלמה	150
פרק 20	לוחם פצוע בגיא ההריגה	158
פרק 21	"זה המח"ט שמחזיק לבדו את המסדרון"	164
פרק 22	"שולחים אותנו למשימת התאבדות"	173

פרק 23 "גומרים לי את הגדוד" 188
פרק 24 שני אחים; שני תאומים; שני חללים 207
והחיטה צומחת שוב 213
חללי חטיבה 600 במלחמת יום הכיפורים 217
תודות 233
מפתח 235
600 – שמות ומקומות 245

גיבוריי!
מפקדי ולוחמי חטיבה 600,

נפל בחלקי הכבוד הגדול, הסיפוק וההערכה לפקד במלחמת יום הכיפורים על חבורה נהדרת של אנשים – מפקדי ולוחמי חטיבה 600. חטיבה אותה הקמתי, ארגנתי ואימנתי בשנתיים שקדמו למלחמה. היתה זו חבורת לוחמים צעירים, חדורי מוטיבציה, רעות ואחווה, שהתייצבו כאיש אחד למערכה הקשה ביותר שנכפתה עלינו.

- ביחד, כתף אל כתף, ביצענו את המשימות הקשות ביותר שהוטלו על חטיבה לוחמת, חלקן מטלות קריטיות למבצע הצליחה.
- היינו בין הכוחות שבלמו את המצרים בגזרה המרכזית בימי הלחימה הראשונים.
- בזכות מבצע ההטעיה שלנו בליל הצליחה, של גדוד 410 ו־409, יכלה חטיבה 14 לפרוץ את מערכי האויב בחווה הסינית תוך איגוף עמוק מדרום ולאפשר את הגעת הכוחות הצולחים לתעלת סואץ, מהלך שלגדוד 407 היה חלק גדול בהצלחתו במחיר כבד של מפקדים ולוחמים.
- לאחר ניסיונות של יחידות אחרות, הצלחנו לפתוח את ציר "טרטור" ולדווח על כך למפקד האוגדה, אריק שרון. התחברנו לגשר הגלילים והטנקים שלנו גררו ואבטחו את תנועת גשר הגלילים לתעלת סואץ.
- לאחר צליחת התעלה נותרנו חטיבה יחידה מול הארמיה המצרית השנייה, הגדלנו את מסדרון ראש הגשר פי 2.5 לכיוון צפון והדפנו ניסיונות של המצרים לנתק את ראש הגשר.
- ביצענו כלשונה את הפקודה הלא־הגיונית לכבוש את מתחם "מיסורי", באחד המהלכים האוויליים ביותר שהיו במלחמה. 40 טנקים, ללא כל סיוע אחר, מול דיוויזיות מצריות מחופרות. ביצענו את המשימה אבל במחיר קשה מנשוא. לאחר קרב זה נותרו בחטיבה 19 טנקים בלבד.
- המשכנו כחטיבה לוחמת למלא את כל המשימות שהוטלו עלינו ממערב לתעלת סואץ, עד ליום שבו התבשרנו – חוזרים הביתה! ועשינו זאת כשדגלנו מונף בגאווה רבה. 18 מלוחמי החטיבה שנשבו, חזרו לאחר הפסקת האש.

■ ■ ■

119 ממפקדי ולוחמי החטיבה נותרו צעירים לנצח בחולות סיני. יהי זכרם ברוך ואנו מצדיעים להם כי בזכותם אנו, ורבים אחרים, יכולנו להמשיך לחיות. ליבנו עם הפצועים הרבים שחלקם נושאים את מוראות המלחמה עד ימים אלה.

ספר זה, "בנתיבי האש", מספר את סיפור חטיבה 600 במלחמה, מנציח את סיפורי הגבורה ואת הלוחמים שידעו להתעלות בשעות הקשות ביותר ולהוביל את צבא הגנה לישראל, יחד עם כוחות אחרים – עד לניצחון הגדול.

אני מצדיע בגאווה לכל לוחם בחטיבה ואומר לכם בשם עם ישראל כולו – תודה!

■ ■ ■

לסיום, ברצוני להודות לאילן כפיר ולדני דור על כך שבכישרון רב מביאים לתודעת עם ישראל את מה שעבר עלינו באוקטובר 1973, וכמובן, תודה גדולה לחזי בצלאל, לוחם החטיבה, על שאפשר את הוצאת הספר.

אלוף משנה טוביה רביב, מפקד חטיבה 600

גבורת הלוחמים; נחישות המפקדים

כשהתחלנו לחקור את מהלכי המלחמה של חטיבה 600 במלחמת יום הכיפורים, לא הכרנו לעומק את סיפורה של החטיבה, של מפקדיה ולוחמיה.

בזיכרון הלחימה של צה"ל בחזית הדרום נצרבו בעיקר שמות של יחידות אחרות: חטיבה 14, שהבקיעה את מסדרון הצליחה; חטיבה 247, חטיבת צנחנים מילואים שצלחה בסירות גומי את תעלת סואץ והקימה את ראש הגשר בצד המצרי; גדוד 890 של חטיבת הצנחנים הסדירה, שהשאיר עשרות חללים בחולות לאחר קרב הישרדות בשולי החווה הסינית; חטיבה 421, חטיבת שריון מילואים שהטנקים שלה היו הראשונים שחצו את מכשול המים בסיני.

רק בהמשך, לאחר פגישות וראיונות עם עשרות מפקדים ולוחמים ואיסוף חומרים ממקורות שונים, הבנו עד כמה קרבות החטיבה היו משמעותיים להשגת יעדי המלחמה: בבלימת המצרים על קו הרכסים; בפעולת ההטעיה בליל צליחת התעלה, פעולה שאפשרה לחטיבה 14 להבקיע ולפלס את הדרך לכוחות הצולחים; בקרבות של גדוד 407 במסגרת חטיבה 14 לפתיחת הצירים לעבר התעלה; בקרבות להרחבת מסדרון הצליחה ועוד.

בזיכרון הלאומי של מלחמת יום הכיפורים נחקקו כמה מקומות ושמות שמסמלים אולי יותר מכל את האתוס של אותה מלחמה: החווה הסינית, עמק הבכא, מוצב החרמון, קו בר לב, "אקפולקו". מעטים מכירים את "מכשיר", "חמדיה", "טלוויזיה", "כישוף" ו"מיסורי", כולם שמות קוד של יעדים שבהם לחמה החטיבה, ובהם הקיזה את דמה ואיבדה את מיטב אנשיה. כשם הספר – "בנתיבי האש" – החטיבה עברה את נתיבי האש של המלחמה בחזית הדרום. לחמה כמעט ללא הפסקה משעות הלילה של ה־7 באוקטובר, המועד שבו נערכה לקו הגנה ובלימה על הרכסים שממזרח לתעלת סואץ, ועד סיום הלחימה כשהתייצבה, על אף האבידות הקשות שספגה, ככוח לוחם מול הארמיה המצרית השנייה – פצועה, חבולה ומדממת, אבל ערוכה להמשך הלחימה אם תידרש.

בזכות גבורת הלוחמים ונחישות המפקדים.

"בנתיבי האש" אינו מחקר היסטורי. פחות התמקדנו בשאלה האם הכוח התקדם מצד ימין או משמאל והאם הטנק פגע במטרה בפגז הראשון או השני. "בנתיבי האש" הוא קודם כול סיפורם של המפקדים והלוחמים. של אלה שנחלצו מטנקים פגועים, עברו לטנקים אחרים והמשיכו להסתער עד הפגיעה הבאה, הקטלנית. סיפורם של הנהג, התותחן, הטען־קשר, שהאזינו ברשתות הקשר לדיווחים הקשים של חבריהם לנשק שנכנסו לפניהם לצומת הדמים, חרקו שיניים והמשיכו להסתער מול הסאגרים ומטולי הרקטות. של מפקדי הטנקים, המחלקות והפלוגות שקיבלו בכל ערב ציוותים חדשים, ואת מקום הנפגעים מילאו לוחמים חדשים שאיתם הם יצאו בבוקר לקרב נוסף. סיפורם של הרופאים והחובשים שהצילו חיים גם כשהתאג"ד הופגז והופצץ. סיפורם של אנשי החימוש והתחזוקה שעבדו 24 שעות ביממה ללא הפסקה כדי שאפשר יהיה להחזיר לכשירות את הטנקים שנפגעו ביום הקודם.

119 מפקדים ולוחמים נפלו בקרבות החטיבה ביום הכיפורים, יותר מכל חטיבת מילואים אחרת. כמעט כולם היו בוגרי מלחמת ההתשה, הכירו את סיני ואת שדה הקרב שאליו הוטלו בהפתעת ה־6 באוקטובר. מטובי הלוחמים של השריון. מאומנים, נחושים ואמיצים. רק מעטים מבין 113 הטנקים שיצאו מבסיס שדה תימן על שרשראות לעבר תעלת סואץ, שרדו את הקרבות. הטנקים החדישים של צה"ל, עם לוחמי השריון המנוסים, ששילמו את המחיר הכבד אשר אִפשר בסופם של 18 ימים לסיים את המלחמה במרחק של 101 קילומטרים מקהיר.

יהא הספר הזה ראוי לגבורתם.

אילן כפיר, דני דור

אוגוסט 2018

פרק 1

מלחמה

הטלפון בביתו של רב סרן שלום עין־גל בחיפה צלצל בשעות הצהריים המוקדמות.

"יש גיוס חירום. תוכל להגיע במהירות לבסיס?"

קשה היה לטעות בקולו של המתקשר. גם לאחר עשרות שנים בישראל, טוביה רביב, מפקד חטיבה 600, חטיבת שריון מילואים, התקשה להיפרד מהעגה המיוחדת של רבים מאלה שנולדו וגדלו בארצות רחוקות.

עין־גל, בן קיבוץ רמת הכובש וסגן מפקד גדוד 410 בחטיבה, תפקיד שאליו שובץ לאחר שהשתחרר משירות הקבע והחל ללמוד בטכניון, ביקש לדעת עוד קצת פרטים. רביב לא יכול היה לפרט יותר מדי, אבל הסביר בקצרה שתרגיל אימונים גדול של הצבא המצרי שאמור היה להסתיים באותו בוקר לא עצר, וכוחות גדולים נעים ברגעים אלה לעבר תעלת סואץ.

"אני מגיע," אישר סגן מפקד הגדוד, והודיע למפקד החטיבה שיאסוף בדרך ברכבו את שמואל ויגדור, קצין החימוש הגדודי, שגר גם הוא בחיפה.

טוביה רביב המשיך בסבב טלפונים למפקדי הגדוד, ושני הקצינים מחיפה, כל אחד בביתו, ארזו במהירות תרמיל שלתוכו דחסו את הציוד שכל איש צבא יודע מה צריך להיות בתוכו, עלו על מדים ויצאו לדרך.

לאחר שעברו את חיפה, כמה דקות לפני השעה שתיים בצהריים, נשמעה לפתע אזעקה עולה ויורדת וזמן קצר לאחר מכן קול ישראל פרץ את דממת השידורים בחג ודיווח על קרבות שפרצו ברמת הגולן ובסיני ושכוחות צה"ל בולמים את האויב בשתי החזיתות. תפילות החג בבתי הכנסת פסקו והטלפונים במרכזי הגיוס של חטיבות המילואים קרסו מיד. הרדיו עבר למתכונת שידורי חירום וקול מתכתי החל לקרוא סיסמאות גיוס לחיילי המילואים. הכבישים שהיו שוממים בשעות הבוקר המוקדמות מלאו עתה במכוניות. כלי רכב צבאיים ואזרחיים. ישראל המופתעת נשאבה למלחמה בשתי חזיתות.

המכונית שבה נסעו עין־גל ויגדור השתלבה בתנועת הרכבים דרומה.

מקור המידע היחיד על מה שקורה היה הרדיו במכונית אך שם, מעבר לידיעה הראשונה על קרבות בסיני וברמת הגולן, לא נמסרו פרטים נוספים, אבל שניהם הבינו מהר מאוד מה מחכה להם. עבור עין־גל זו אמורה להיות המלחמה השלישית שבה הוא משתתף. בששת הימים פיקד על פלוגת פטונים באוגדה של אלוף ישראל טל, היה מגיבורי קרב ההבקעה בצפון סיני, והטנק שלו היה הראשון שהגיע לקו המים בגזרה המרכזית של תעלת סואץ. במלחמת ההתשה היה סמג"ד שריון בחטיבה 14, תפקיד זהה לתפקיד המילואים שלו בחטיבה 600. גם סרן שמואל ויגדור, קצין חימוש מוערך, שהחל לעבוד ברפא"ל לאחר שחרורו מהצבא, "אכל" הרבה חול והפגזות במלחמת ההתשה בסיני.

שלום עין־גל ושמואל ויגדור לא הגיעו לבסיס החטיבה בשדה תימן ליד באר שבע. לפנות ערב, בדמדומים אחרונים, המכונית חצתה במהירות את צומת בילו סמוך לרחובות, כשרכב כבד שלא ציית לאור האדום הגיח במהירות ופגע בהם חזיתית. לא היה להם כל סיכוי להינצל.

החיילים בגדוד 410 היו בעיצומן של ההכנות לירידה לסיני, כשברקע נשמעות קריאות הזירוז של אלוף משנה ג'קי אבן, סגן מפקד אוגדה 143, האוגדה של אריק שרון, לסיים במהירות האפשרית את הכנת הכלים ולצאת לדרך כדי לסייע לכוחות הסדיר שמנסים לבלום את הכוחות המצריים שצולחים את התעלה. במפקדת הגדוד לא הבינו מדוע שני הקצינים עדיין לא התייצבו בימ"חים כדי לסייע בהכנת הטנקים לקרב. רק בשעת לילה מאוחרת קיבלו בגדוד את הבשורה הקשה.

סגן אריאל ויינר, סטודנט מצטיין לכימיה באוניברסיטה העברית בירושלים ומפקד מחלקה בגדוד 410, נפרד מאביו בנקודת הריכוז בשכונת בית וגן בירושלים. את הזמן עד הגעת האוטובוס שיסיע את המילואימניקים לבסיס, ניצל לארגן יומן שבו יתעד את מהלכי המלחמה שלו. לפנות בוקר, כבר בדרך לסיני, רשם בו שורות ראשונות: **"6 באוקטובר: תזוזה מהירה בארבע לפנות בוקר... עוד לפני היציאה מתברר ששלום עין־גל נהרג בתאונה בדרך לבסיס. פגישה ראשונה עם המוות ותופת המלחמה. ברור שאין זה מוסיף למצב הרוח של חוסר הוודאות והערפול הכללי..."**

עוד לפני שנורה פגז אחד כבר היו לחטיבה 600 שני חללים ראשונים.

■ ■ ■

כמה שעות קודם לכן, בשבת בבוקר, ישב אלוף משנה טוביה רביב, מדריך בפו"ם ומח"ט 600 במינוי חירום, עם בנו הבכור במרפסת הקומה ה־11 בדירת המשפחה בבאר שבע ושוחח איתו על משמעות החג וקדושתו לעם היהודי. עוד הוא מדבר, והבן שם לב לכלי רכב שנוסעים בכביש. אמבולנס צבאי, משאית צבאית וכמה כלי רכב אזרחיים. מראה שלא כל כך הסתדר עם ההרצאה שקיבל זה עתה מאביו.

טוביה הרגיש שמשהו קורה, אבל לא ידע למה לייחס את תנועת כלי הרכב. קצת אחרי תשע בבוקר צלצל הטלפון. יהודה בכר, סגן מפקד החטיבה שנשאר בלילה בכוננות בבסיס החטיבה בשדה תימן, עדכן על הכרזת מצב כוננות ג' בכל הצבא. גם ביחידות המילואים. גם בחטיבה 600. בכר לא ידע לפרט, רק הסביר שכל חיילי הסדיר בחטיבה שיצאו לחופשת יום כיפור הוזעקו לחזור עוד בשעות הלילה, וג'קי אבן, סגן מפקד האוגדה, הגיע למפקדת החטיבה וביקש להזעיק מיד את רביב.

קילומטרים בודדים בלבד מפרידים בין באר שבע לשדה תימן, ומח"ט 600 היה בין הראשונים שהגיע לבסיס. בדרך עוד הספיק להתרשם מכמות כלי הרכב הצבאיים שנעו בכביש. 'אם זה יתברר כאזעקת שווא, יהיו לכך ודאי השלכות פוליטיות,' חשב לעצמו.

בשדה תימן קיבל רביב עדכון ראשוני מסגן מפקד האוגדה: יש ידיעות מודיעין שהצבא המצרי מתכוון לפתוח באש בשעה שש בערב. ג'קי אבן בעצמו לא ידע אם מדובר ביום קרב כדוגמת אלה שידע צה"ל במלחמת ההתשה או משהו גדול יותר. "בכל מקרה," הבהיר למפקד החטיבה, "עדיין אין אישור לגייס את המילואים אבל החלטנו להביא לכאן את קציני החטיבה, והחיילות במרכז הגיוס ביפו כבר החלו להתקשר למפקדים בחטיבה ולהורות להם להגיע במהירות האפשרית לשדה תימן."

הערפל המודיעיני התפזר רק קרוב לשעה שתיים בצהריים כשעל מסכי הרדאר של חיל האוויר נרשמו לפתע מאות המראות של מטוסי מיג וסוחוי, גם בדרום וגם בצפון, כשבמקביל נפתחה אש ארטילרית כבדה מאלפי קנים לאורך קווי החזית. לוחמי המעוזים בדרום והמוצבים בצפון שספגו אש תופת, היו הראשונים שדיווחו על תנועות האויב. סירות ראשונות הורדו למים וחצו במהירות את תעלת סואץ וטנקים סוריים החלו להתקדם לעבר תעלת הנ"ט בצפון. מערכות הקשר בשתי חזיתות הלחימה קרסו מיד וארבע חטיבות טנקים סדירות – שתיים בסיני ושתיים ברמת הגולן – יצאו לקרב בלימה מר.

עוד לפני שנשמעה האזעקה הראשונה, החלו מפקדי החטיבה להגיע בטפטוף לשדה תימן. בין המתייצבים הראשונים היה אמנון מרטון, מפקד גדוד 410, חבר קיבוץ גת בדרום, שהגיע במהירות לבסיס. גם שני מפקדי הגדודים האחרים, עובד מעוז, מג"ד 407 מקיבוץ הזורע, ועוזי בן יצחק, מג"ד 409 מנס ציונה, התייצבו בתוך זמן קצר. בשישי בערב התקשר הסמח"ט יהודה בכר לחדר האוכל של קיבוץ הזורע ועדכן את עובד מעוז על כוננות בצבא, אבל הוסיף שעדיין לא עושים דבר. למחרת, שבת בבוקר, גויסו כמה טייסים מהקיבוץ ומעוז הבין שמשהו קורה. הוא הגיע בכוחות עצמו למרכז הגיוס ביפו, יחד עם אחיו הלל. שם הם נפרדו וכל אחד הגיע בנפרד לבסיס שלו. זה היה המפגש האחרון ביניהם. למרות שעדיין לא הגיע כל אישור להיערך למלחמה, הורה רביב למפקדי הגדודים לפתוח במהירות את הימ"חים ובעזרתם של חיילי הבסיס הסדירים להתחיל להכין את הכלים.

בזה אחר זה החלו להגיע כלי רכב. תחילה רכבים פרטיים ובהמשך אוטובוסים שאספו לוחמים מנקודות הריכוז. כולם עם תרמילים שנארזו במהירות. האחרונים להגיע לשדה תימן היו אלה שגרים בצפון הרחוק. רק סמוך לשתיים אחר חצות דיווח רכז הגיוס הצפוני שהשלים את גיוס אנשי החטיבה הצפוניים והאוטובוס האחרון עושה את דרכו דרומה לשדה תימן. באוטובוס אחר שנסע לבסיס השריון בג'וליס ישב רמי לנר, קצין שריון במילואים. אביו, אלוף דן לנר, מפקד אוגדת מילואים בפיקוד הצפון, הוזעק כבר בצהריים והוא חיכה על קוצים, מפחד ששכחו אותו משום מה. רק אחרי חצות הגיע האוטובוס לאחר שסיים סיבוב איסוף בכל קיבוצי ויישובי האזור. לנר, שהשתחרר כמה חודשים קודם לכן, שובץ לגדוד סיור שהיה בהקמה. האוטובוס הגיע לג'וליס אבל בבלגן הגדול שהיה שם קשה היה למצוא גדוד בהקמה. מג'וליס שלחו אותו למחנה נתן ומשם לשדה תימן.

חניתאי אליגון, רס"ר גדוד 410, מבוגר מרוב חיילי החטיבה, היה בביתו בכפר אז"ר כשנקרא להתייצב. הוא מיהר לביתו של ישראל פינקל, קצין השלישות של הגדוד, ושניהם מיהרו למרכז הגיוס ביפו. עוד לפני כן הוא ניסה לברר מדוע מגייסים בדחיפות את אנשי החטיבה, אבל כל מה ששמע היה שמאתמול כל הצבא הסדיר בכוננות ג', כולל ביטול חופשות, כנראה בגלל מתיחות ברמת הגולן. המשימה הראשונה שקיבל חניתאי, יחד עם קצין הרכב החטיבתי, היתה לדאוג שהאוטובוסים של אגד יגיעו למגרש הגדול שליד משרד הרישוי בחולון ומשם יצאו לאסוף את לוחמי החטיבה. מסיבות שונות האוטובוסים הראשונים

הגיעו לנקודת השילוח באיחור רב, רק בשעה שלוש אחר הצהריים, ונשלחו מיד על פי הצירים שנקבעו לכל רכב.

אהוד גרוס, קצין שריון בקבע ששימש כמפקד יחידת הסברה במפקדת קצין חינוך ראשי, עם הבטחה שבשעת חירום יקבל מינוי של סמג"ד או מפקד פלוגה בגדוד שריון, צם בבית גיסו סמוך לאוניברסיטת בר אילן. ממרפסת הדירה עקב אחר רכבים צבאיים שעברו ליד האוניברסיטה ושאל את אמו אם היא יודעת מה קורה. "אני מתפלאת," היא ענתה מיד, "אתה בצבא ולא יודע שבאוניברסיטה יש מרכז גיוס בשעת חירום?"

גרוס ארז תרמיל עם זוג לבנים וספרון, נָשק לרעייתו והבטיח לשוב במהרה. "המצרים השתגעו" אמר, נכנס למכונית הכרמל דוכס הצבאית שלו ונסע למפקדת קצין שריון ראשי בקסטינה, שם שמע לראשונה על הקרבות בצפון ובדרום.

כפי שהובטח לו, הוא ביקש לקבל פיקוד על יחידת שריון ושמע שחיים ארז, מפקד חטיבה 421, ישמח לשבץ אותו כסמג"ד בגדוד של גיורא לב במקומו של אילן מעוז שהיה בחו"ל. כשהגיע לבסיס חטיבה 421 במחנה נתן גילה לאכזבתו שמעוז חזר מחו"ל. ארז בדק מה מצבו של טוביה רביב, מפקד חטיבת השריון הסמוכה, שדיווח לו שבגדוד של עובד מעוז חסר מפקד פלוגה לאחר ששמואל אבישאול, מפקד פלוגה א' בגדוד, נמצא בחו"ל. שמואל אבישאול, מפקד הפלוגה החסר, שהיה בהולנד כשפרצה המלחמה, חזר לישראל ב־7 באוקטובר. הוא נשלח לפקד על פלוגת שריון ב"כוח נתי" ברמת הגולן ונהרג ב־12 באוקטובר מפגיעה ישירה בטנק שלו.

■ ■ ■

בבית החולים הדסה בירושלים הוכרזה כוננות כבר בעשר בבוקר. ד"ר קלמן גויטין, מומחה לרפואת ילדים, היה בתורנות ביום כיפור כשקיבל הוראה שהועברה גם למחלקות האחרות לפנות מיד חולים שמצבם מאפשר זאת כדי לעבור למערך חירום. גויטין, רופא גדוד 407 בשיבוץ מילואים, התקשר הביתה והתאכזב כששמע מאשתו, גם היא רופאה בהדסה, שלא הגיע דבר. הצו הגיע רק בשעות אחר הצהריים המאוחרות וד"ר גויטין מיהר ללבוש מדים והגיע בכוחות עצמו לשדה תימן.

גבי ורדי, סטודנט להנדסה בבאר שבע ומפקד פלוגה ג', "גלון", בגדוד 407,

צם בשבת אצל הוריו בקריית גת, כשנשמעה דפיקה בדלת. זה היה ראש חוליית הגיוס של האזור. "תתארגן מהר. יש גיוס חירום וקיבלתי הוראה לאסוף אותך."

בעוד הוא מכין תרמיל ומתארגן על מדים, הבחין שאמו עוטפת סנדוויץ' שהכינה במהירות ומכניסה לתרמיל. "אמא, אל תדאגי, זה בטח לא עניין רציני ואני חוזר הביתה עוד כמה שעות," ניסה להרגיע אותה.

■ ■ ■

בניו יורק, אלפי קילומטרים משדה תימן, עקב גיורא הן, מפקד פלוגה ז', "זומזום" בגדוד 409, אחר מהדורת החדשות באנגלית שדיווחה לראשונה על קרבות במזרח התיכון ועל כך שמאות טנקים מצריים כבר חצו את תעלת סואץ. הן, חבר קיבוץ בארי בדרום, שהיה עם אשתו בטיול ירח דבש בארצות הברית, החל מיד לחפש כל דרך אפשרית לחזור במהירות לישראל. עובדי הקונסוליה בניו יורק והשגרירות בוושינגטון לא היו אנשי בשורות: תשאיר מספר טלפון ונחזור אליך כשנדע מה קורה. כרגע אין מקום בטיסות לישראל.

בניו יורק כבר ערב ומפקד פלוגת המילואים חיפש פתרון. לו ולאשתו היו כרטיסי טיסה באייר פראנס והרעיון היה לטוס מיד לפריז ומשם לנסות להגיע לישראל. "הרבה יותר קל להגיע מפריז מאשר מניו יורק," הסביר.

כמה שעות לאחר מכן שניהם כבר היו בשדה התעופה אורלי שליד פריז. חצי מהדרך מאחוריהם.

■ ■ ■

יוני נוקד, שליש גדוד 409, עשה את החג בבית הוריו כשהטלפון צלצל בשבע בבוקר. "יוני, בשבילך," הודיעה לו אמו. זה היה עמית, פקיד השלישות, חייל סדיר שנשאר תורן במרכז הגיוס ביפו. "יוני, יש התראה לקראת גיוס," הוא עדכן, "אבל בינתיים אין אישור לגייס. רק רציתי שתדע ותתכונן."

כעבור שעה הוא התקשר שוב ובישר שיש אישור לגייס את חטיבות השריון. נוקד הגיע בתוך זמן קצר למרכז הגיוס של החטיבה והצטרף לאנשי מפקדת החטיבה והשלישות שארגנו את הגיוס בפיקודו של עמי ליברמן, מפקד מרכז הגיוס. מארונות ברזל סגורים נשלפו מעטפות עם שמות אנשי החטיבה וחולקו לחיילים שהגיעו למרכז הגיוס, כל אחד ואזור הגיוס שלו. רוב אנשי מערך הגיוס

הגיעו באזרחית. חלקם נשאו תיקי תפילה עם סידור תפילת יום הכיפורים. היו ביניהם שהגיעו עם טליתות. רכז ההסעות, יגאל נתב, אחיו של מפקד החטיבה, החל במאבק לקבלת אוטובוסים מחניוני חברות ההסעות.

לאחר שנפרד מחברתו ומהוריו הנרגשים, להם הבטיח שיחזור בתוך שלושה ימים לכל המאוחר, הגיע נוקד בשעות הערב לבסיס החטיבה בשדה תימן.

בבסיס היו כבר מאות מאנשי החטיבה, חלקם במדים וחלקם בבגדים אזרחיים. טנקי הפטון היו מסודרים בשורות. הכלים היו במצב מצוין, למעט בעיות מצברים שהתגלו בחלק מהם וצריך היה להחליפם בהמשך, אבל כרגיל במצבי חירום, במיוחד כשזה קורה ביום כיפור, חלק מהאפסנאים עוד לא הגיעו. בדרך פלא, אלתור של מילואימניקים שיודעים לפתור כל בעיה בדרך שלהם, אורגנו גם כמה מלגזות שנלקחו ממפעל סמוך ואפשר היה להתחיל להעמיס את הפגזים לתוך הכלים.

■ ■ ■

מג"ד 409, עוזי בן יצחק, קצין בשירות קבע, האיץ במפקדים להשלים את ההכנות. כל פלוגה שמסיימת את ההצטיידות חייבת לצאת מיד לדרך, על שרשראות. אין ולא יהיו מובילי טנקים. כולם גויסו לטובת העלאת טנקים לרמת הגולן, שם, לפי טפטופי המידע, המצב קטסטרופלי.

והיתה עוד בעיה. קריטית. מקלעים מקבילים. אלה שהגיעו מארצות הברית עם טנקי הפטון, סבלו מתקלות רבות ובצה"ל הוחלט להחליפם במקלעי 0.3. ההחלטה היתה נכונה, אבל הביצוע גרוע. מאז הקמת החטיבה התריע המח"ט על הבעיה, אבל עד ל־6 באוקטובר היא לא טופלה כראוי. כל המקלעים שהגיעו עם הטנקים הורדו. מקלעים חדשים לא הגיעו. עם זה יצאה חטיבה 600 למלחמה, ועל זה היא תשלם מחיר יקר בהמשך. טנק שנכנס לקרב ללא מקלעים מול חי"ר מצויד בנשק אנטי־טנקי, דומה לחיל חי"ר שהשאיר במאהל את הנשק האישי שלו... חסרו גם משקפות מפקדים. בהמשך, בזכות תרומה של איש עסקים נדיב, אלי ספקטור שמו, נקנו עשרות משקפות וחולקו למפקדים בחטיבה.

יוני נוקד התייצב אחר חצות ביציאה ממחסני החירום ורשם כל טנק של גדוד 409 שהשלים זיווד והיה מוכן לתנועה. מספר הטנק ושמות אנשי הצוות. הוא עובר מחלקה מחלקה ובודק את עצמו שהרשימות נכונות. היתה לו תחושה שזה חשוב. הוא לא ידע עד כמה. באימוני ההקמה של החטיבה התגבשו צוותים קבועים לכל

מחלקה ופלוגה, אבל עכשיו התברר שהציוות הקודם לא מתאים. חלק מהמגויסים עדיין לא הגיעו. המאחרים יצטרפו בהמשך אבל עכשיו צריך לאלתר כדי להשלים ציוותים. כל חייל שהגיע הופנה מיד למפקדת הגדוד, נרשם ונשלח לפלוגה אליה הוא מיועד.

עוזי בן יצחק, מג"ד 409, מגלה לקראת חצות שחסר לו נהג טנק. עדו מור, מפקד פלוגה ו', מתבקש לסייע ומציע למג"ד את אורי לוינסון. בהמשך, לקראת היציאה, הוא משנה את דעתו. מחזיר את אורי אליו ושולח לעוזי את אמנון אברמוביץ', מאנשי הצוות החדשים יחסית בחטיבה.

הפקודה הראשונה ממפקדת האוגדה היתה לסיים התארגנות של גדוד ואז לצאת לדרך אבל ככל שהתגברו הידיעות על המצב בחזית, גבר הלחץ: כל פלוגה שמסיימת – לשלוח אותה מיד, הורה סגן מפקד האוגדה. שתי הפלוגות הראשונות שסיימו להזדווד היו פלוגה ג' מגדוד 407, הפלוגה של גבי ורדי, ופלוגה ח', "חרדון" מגדוד 409, בפיקודו של שוקה בר־און. אליהן הצטרפו שני מג"דים, עובד מעוז מג"ד 407, ועוזי בן יצחק מג"ד 409. בשתיים לפנות בוקר יצא הכוח הראשון דרומה. שעתיים לאחר מכן יצאו פלוגות נוספות, עם אמנון מרטון, ומפקדת החטיבה כולה. עוד קודם ליציאה נקרא רביב למפקדת האוגדה, שם קיבל תדרוך ראשוני ועדכון על המצב הקשה בחזית התעלה.

על פי הנחיית מפקד החטיבה, נקבע מסלול הנסיעה: באר שבע, ניצנה, ג'בל לבני, רפידים וטסה. סמח"ט ב', מישקה נהוראי, היה האחרון שעזב את המחנה לאחר שארגן את הכלים שיצאו אחרי שש בבוקר ועליהם הצטוותו כל אלה שאיחרו להגיע לבסיס. הכוח האחרון שעזב את שדה תימן היו תשעת השרמנים הישנים עליהם הורכבו תותחים, בפיקודו של רובי פופר, מפקד הסיוע החטיבתי. שלא כמו הפטונים החדישים של חטיבה 600, השרמנים המיושנים התקשו להגיע לחזית התעלה והתותח האחרון הצטרף לכוחות הלוחמים רק לאחר יומיים.

פרק 2

על שרשראות לסיני

פלוגת "גלון", בפיקודו של גבי ורדי, הובילה את הכוח הראשון שיצא בשתיים לפנות בוקר משדה תימן. חזי בצלאל, סטודנט לכלכלה באוניברסיטת תל אביב, מאמץ עיניים כדי שלא לסטות מהנתיב. כשהגיע צו הגיוס היה עדיין עטוף בטלית בבית הכנסת ברמת גן, שקוע כולו בתפילות היום הקדוש, ועכשיו הוא כאן בדרך לסיני. הנהיגה בטנק האמריקאי החדש m60a1 לא פשוטה, ומחייבת מיומנות מיוחדת עד שמתרגלים לממסר הלא מוכר של הטנק האמריקאי. גבי ורדי בצריח המפקד מודע לקשיים ולא שוכח לעודד מפעם לפעם בקשר פנים: "יופי חזי... נהיגה מקצועית..." שני אנשי הצוות האחרים, התותחן והטען־קשר, עושים מה שכל טנקיסט משופשף עושה במצבים כאלה: ישנים. בתא הנהג של אחד הטנקים מאחור יושב חגי גורדון מכפר מרדכי הסמוך לגדרה. גם הוא וגם אחיו התאום, אהוד, שובצו כאנשי מילואים בחטיבה 600. אהוד, איש צוות בגדוד 409, וחגי נהג בגדוד 410. אחיהם הבכור, עמוס, גם הוא שריונר, גויס ונשלח ליחידתו ברמת הגולן לבלום את שטף הטנקים הסוריים.

כמעט במקביל לכוחות שממהרים דרומה, גם מפקד האוגדה, אריק שרון, עושה את דרכו לטסה, לגזרה המרכזית של החזית – גזרת האוגדה. נגמ"שי הפיקוד של האוגדה עדיין לא הוכנו ומפקד האוגדה נוסע ברכב מגויס של טכנאי מכונות כביסה. את התדריך הראשון לשני מפקדי חטיבות השריון באוגדה שלו – טוביה רביב מח"ט 600 וחיים ארז מח"ט 421 – הוא יעביר רק בשעות הערב המאוחרות של ה־7 באוקטובר. מפקד החטיבה השלישי, אמנון רשף, מח"ט 14 הסדירה שצורפה לאוגדה של שרון כחלק מההיערכות עם הגעת מערך המילואים, יצטרף אליהם מאוחר יותר וידווח שלחטיבה 14, חטיבת השריון שמנסה לבלום את הכוחות הצולחים, נותרו פחות מעשרים טנקים כשירים.

באר שבע, אותה חצתה חטיבה 600 בשעת בוקר מוקדמת, לא היתה ערוכה למפגן יום העצמאות במוצאי יום כיפור... הכבישים הצרים חייבו את נהגי

הטנקים לערנות מיוחדת, מה שלא מנע פגיעה באבני שפה ובעצים. רמי לוין מפלוגת "ונקל" של עדו מור פגע בדרך במשאית ליילנד שחסמה חלק מהנתיב, אבל נרגע כששמע את הנהג מנחם אותו שלא יתרגש: זו לא המשאית שלי, היא מגויסת... נהג אחר הצליח לכסח עץ שלם באחד הסיבובים.

בדרך הארוכה לטסה היו לא מעט תקלות, אבל מרביתן כאלה שהצוותים הטכניים, שאותתו לראשונה על יכולתם המקצועית, התגברו עליהן. אחת הבעיות שהתעוררו היה ריח שרוף שהחל להתפשט בחלל חלק מהטנקים ככל שהדרימו, והקשה על הנשימה בכלים. בתחילה עלה חשש שמדובר בתקלה במנועים, ורק לאחר בדיקה התברר שכדי לשמור על המצברים בזמן שהיו בימ"חים עטפו אותם בניילונים ובמהלך הנסיעה המצבר התחמם מחוסר אוורור ומכאן הריח. מרגע שהוסרו הניילונים הבעיה נפתרה.

בגדוד 409 הוחלט על הפסקה קצרה לצורך תיאום כוונות. שוקה בר־און, מפקד פלוגה ח', הכיר מקום מתאים באזור שבטה וכיוון לשם את הטנקים. לעמוס אונגר הסמג"ד זו היתה הזדמנות לנאום ציוני, מהסוג האהוב עליו: "חבר'ה, כל מה שלמדנו בכל השנים – זה בשביל הרגע הזה. אתם צריכים לעשות את המקסימום. אני לא רוצה להישמע ציני או לירי, אבל זה המצב..."

הטנקים החדשים של חטיבה 600 צלחו כמעט ללא תקלות את המסע הארוך לטסה. בחלק מהטנקים היו בעיות קשר, תקלה שחייבה את המפקדים לעבור לטנק אחר שבו הקשר תקין. בדרך היו כמה תחנות דלק, צבאיות ואזרחיות. בתחנות האזרחיות הם השאירו מכתב ובו התחייבות של צה"ל לשלם תמורת הדלק שנלקח. אחד הטנקים, בפיקודו של חיליק בלופרב מ"ונקל", נאלץ לסטות לסדנה ברפידים לאחר שאנשי החימוש לא הצליחו להתגבר על התקלה, ושלא כמתוכנן היה זה גם הטנק הראשון של החטיבה שעבר טבילת אש: מפגש עם מטוסי סוחוי מצריים שתקפו את הבסיס הגדול ברפידים.

ביום ראשון בשעה 19:00 לערך, לאחר מאות קילומטרים ויותר מ־15 שעות נסיעה על שרשראות, יכול היה טוביה רביב לדווח למפקד האוגדה שרון בטסה שחטיבה 600 הגיעה ליעד ומוכנה לקבל משימות. מ־113 הטנקים שיצאו משדה תימן, רק ארבעה נתקעו בדרך בשל בעיות טכניות וגם הם טופלו וחזרו בהמשך למצבת החטיבה. בטסה ומסביב לה, מגלה מפקד החטיבה, הפאניקה חוגגת. אף אחד לא יודע בוודאות איפה המצרים והחשש העיקרי הוא מתקיפות חיילי קומנדו שיונחתו ממסוקים. הפקודה הראשונה שהחטיבה מקבלת היא להגן בלילה על טסה.

פרק 3

"הטנקים הכי טובים; הלוחמים הכי טובים"

באפריל 1971, שמונה חודשים לאחר סיום מלחמת ההתשה בדרום, קיבל סגן־אלוף טוביה רביב, מדריך בפו"ם, מינוי מאתגר: להקים יחד עם רפי קורן, קצין שלישות, תשתית מבצעית ופיקודית לחטיבת שריון חדשה ולפקד עליה. כשהמשימה החלה להתגלגל, הוא גילה שהתפקיד הכפיל את עצמו: לא חטיבה אחת, אלא שתיים: חטיבה 600 בפיקודו, וחטיבה 421 בפיקודו של חיים ארז. שתי חטיבות על הכתפיים שלו. הסוכריה שהתלוותה למינוי היתה מתוקה וראויה: טנקים חדשים, m60a1, המילה האחרונה של צבא ארצות הברית, שהובטחו לגולדה מאיר במהלך פגישה עם הנשיא ניקסון. האמריקאים סיכמו להעביר לישראל 150 טנקים חדשים ובתחילה הכוונה היתה למסור אותם לחטיבות הסדירות, אבל בהמשך הוחלט להקצות 113 מתוכם לחטיבה 600 ואת השאר לגדוד הסיור האוגדתי שהוקם רק בקיץ 73'.

ביחידת מעבר מילואים של חיל השריון, שאחראית על שיבוץ אנשי המילואים, העמידו לרשות רביב מפקדים ואנשי צוותים שהם חלומו של כל מפקד חטיבת שריון: "הטנקים הכי טובים והלוחמים הכי טובים," הוא הגדיר את החטיבה שהקים. בוגרי מלחמת ההתשה, מפקדים ולוחמי טנקים שנשאו בעיקר עול הלחימה בחזית תעלת סואץ במלחמת ההתשה. כמעט כולם הגיעו מאותו כור היתוך: גדוד 79, גדוד הפטונים הראשון של צה"ל ושאר גדודי הפטון באוגדה 252, אוגדת סיני הסדירה. מפקדים ולוחמים שהכירו זה את זה היטב. היכרות שנצרבה וחושלה באימונים, ותחת אש בתעוזים ובמעוזים שעל גדת התעלה. הם הכירו היטב את סיני. הצירים, הגבעות, המעוזים ומכשולי הביצות. הוותיקים שביניהם עוד הספיקו להילחם בששת הימים. אחדים מהם, כמו רס"ר גדוד 410, חניתאי, שמואל ניב, מפקד פלוגת המפקדה בגדוד 410, וגדעון בירמן, מפקד פלוגת החרמ"ש בגדוד 409, לחמו במלחמת סיני ב־1956. קצין השלישות והמח"ט ידעו את מועדי השחרור של לוחמי ההתשה, והפעילו

לחץ במקומות המתאימים כדי לקבל אותם לחטיבה שבהקמה. רבים מהם הגיעו בשיטת חבר מביא חבר. כולם הרי הכירו את כולם.

רביב: "הייתי גאה ומאושר. זכיתי בתפקיד מח"ט ראשון בקריירה שלי וניתנה לי הזכות לבחור את סגל הפיקוד והלוחמים מתוך מאגר אנשי המילואים הצעירים של השריון. את חלקם הכרתי אישית מתקופתי כסמח"ט 401. החלטתי שאני בוחר רק את הטובים ביותר מתוך המאגר של בוגרי ההתשה, לוחמים שעברו מלחמה שלא זכתה לתהילה היסטורית אבל הכשירה דור נפלא של מפקדים ולוחמים. מתוך הנבחרת הזו צה"ל הקים שתי חטיבות מילואים."

יוני נוקד: "בצוותא עם רפי קורן, קצין השלישות החטיבתי שהיה מפקדי, התחלנו לשבץ אנשים. כשגמרנו לקלוט ולהוציא לאימוני הקמה את תשע פלוגות השריון הראשונות עבור חטיבה 600, הופתענו לשמוע שהן הוגדרו כחטיבה 421 וחיים ארז קיבל את הפיקוד עליהן. התחלנו לבנות מחדש את פלוגות השריון הבאות וטוביה רביב מונה למפקד החטיבה."

טוביה רביב, מפקד החטיבה, נולד ב־1934 בעיר סובוטיצה שביוגוסלביה, שרד את השואה כילד בזהות בדויה אצל משפחה נוצרית, והגיע לישראל עם אמו ואחיו הבכור במהלך מלחמת השחרור. את כל שירותו הצבאי עשה בשריון. במלחמת סיני נפצע קשה והמשיך בשירות כמפקד פלוגה ולאחר מכן כסמג"ד ומג"ד שרמנים. במלחמת ששת הימים הוביל את הגדוד בקרבות בצפון רצועת סיני, כוח באוגדת הפלדה של ישראל טל, טליק, האוגדה שהבקיעה את המערך המצרי ברפיח ובחאן יונס. במהלך מלחמת ההתשה מונה לסמח"ט 401, חטיבת הפטונים בפיקוד דרום.

רביב, שהועלה לדרגת אלוף משנה, הכיר היטב את שלושת מפקדי הגדודים ששובצו לחטיבה החדשה, מפקדים מקבוצת האיכות המובילה בשריון. עובד מעוז מקיבוץ הזורע, מג"ד 407, בחר בגיל 18 להתנדב לצנחנים אבל מצא עצמו בשריון כחלק מהחלטה מטכ"לית להשביח את איכות המפקדים בגדודי הטנקים ולגייס לשם בני מושבים וקיבוצים שרובם, כמוהו, העדיפו את הצנחנים. חלק מאותם מגויסים התמרדו והודיעו שהם מעדיפים לשבת בכלא צבאי, אבל בסופו של דבר כולם מצאו עצמם בשריון.

מעוז לא התחרט על ההצבה. הטנקים ריתקו אותו והוא התחבר אליהם מהר מאוד. בתחילת אפריל 1967, לאחר קורס מקצועות, מפקדי טנקים וקצינים, עמד לצאת לחופשת שחרור כשהתפקיד האחרון שמילא היה סגן מפקד פלוגה בגדוד 79, חטיבה 7, הגדוד של אהוד אלעד. חופשת השחרור המיוחלת בוטלה

בעקבות הקרב האווירי שבו הופלו שישה מטוסים סוריים ברמת הגולן. הוא נשאר בגדוד, וביום הראשון של מלחמת ששת הימים, לאחר שמפקד הפלוגה שלו, בנצי כרמלי, נפצע קשה בקרב ההבקעה ברצועת עזה, פיקד על הפלוגה בהמשך הקרבות הקשים. לאחר המלחמה נשאר עוד שנה כמפקד פלוגה בגדוד ואז חזר לקיבוץ, והמשיך לעשות מילואים בעיקר בסיני. במאי 1969, בעיצומה של מלחמת ההתשה, הציע לו טליק, מפקד גייסות שריון, לחתום קבע ולהתמנות לסמג"ד 46 בחטיבה 401. מעוז חתם, אבל בסיום מלחמת ההתשה השתחרר. "מלחמת ההתשה היתה אירוע מכונן בחיי. כמעט שלא היה יום בלי נפגעים. הפגזות ללא הפסקה ופשיטות קומנדו מצריות. כסמג"ד שטרם מלאו לו 23 מצאתי עצמי לא אחת סופד לנופלים בבתי הקברות ומבקר משפחות שכולות."

עם הקמת חטיבה 600 הוא התמנה לסמג"ד 407 ולאחר שמפקד הגדוד, איתן אריאלי, חתם קבע, קיבל בפברואר 1973 את הפיקוד. "הייתי מג"ד עם דרגות של סרן... רק אחרי שלושה חודשים קיבלתי רב־סרן. בחודשים שעד המלחמה לא מונה לי סמג"ד ואני ביקשתי לקבל אלי את שייקה בייטל, אותו הכרתי היטב. המינוי התעכב ובייטל הגיע לגדוד רק באוקטובר, כשיצאנו למלחמה..."

שייקה בייטל, בוגר ששת הימים, מלחמה שבה פיקד על מחלקת טנקים שסופחה לחטיבת הצנחנים של רפול, השתחרר במהלך מלחמת ההתשה והחל ללמוד הנדסה כימית בטכניון. בין סמסטר לסמסטר "בילה" בתעלה כמילואימניק, מפקד פלוגה בגדוד 19 בחטיבת חרמ"ש, שלה היו ארבע פלוגות טנקים. ביום כיפור קראו לו מבית הכנסת בקריית חיים: צה"ל מחפש אותך. בשעת ערב מאוחרת, לאחר שהגיע ליחידה שלו, נקרא בדחיפות למפקד האוגדה, האלוף אברהם אדן, ברן: "לחטיבה 600 חסר סמג"ד. שלום עין־גל נהרג בתאונת דרכים בדרך לבסיס. תגיע אליהם," הורה לו.

בייטל ניסה למחות, ביקש להישאר עם היחידה שלו אבל ברן היה חד־משמעי: זו מלחמה ויש פקודות למלא. אם תסרב פקודה אני שופט אותך במקום ומדיח אותך מפיקוד.

לפנות בוקר התייצב אצל טוביה רביב בשדה תימן ויצא מהפגישה עם מינוי שונה מזה שאליו נשלח: סמג"ד 407, הגדוד של עובד מעוז, בן מחזור שלו בשריון. הוא כבר לא רצה לחזור לגדוד 19.

■ ■ ■

מפקדו הראשון של גדוד 409 היה דוד שובל. ערב המלחמה הוא התמנה למג"ד סדיר ובמקומו מונה עוזי בן יצחק. המג"ד החדש עבר כמה תחנות בצבא עד שהגיע לשריון. הקיבוצניק מכברי התנדב לקורס טיס ובשלב מסוים החליט להדיח את עצמו והמיר את המדים הכחולים במדים הירוקים ובכובע האדום של סיירת מטכ"ל. אגב, בשלב מסוים כשהוא כבר קצין בסיירת, ביקש לחזור לקורס טיס ונענה בווטו מוחלט מצדו של עזר ויצמן, מפקד החיל באותם ימים: מי שנוטש את חיל האוויר באמצע, חיל האוויר לא יקבל אותו חזרה... לאחר תפקיד של מפקד צוות בסיירת מטכ"ל עבר בן יצחק לצנחנים ופיקד על פלוגת החה"ן החטיבתית. בעקבות פציעה בתאונת דרכים החליט לעבור לשריון והוכיח שקצין מעולה בסיירת מטכ"ל ובצנחנים יכול להיות גם קצין שריון מצטיין. בהתשה היה סמג"ד טנקים. ב־1972 היה חניך בקורס פיקוד ומטה, פו"ם, ובערב המלחמה קיבל מינוי חירום כמפקד גדוד 409 בחטיבה.

הסמג"ד של בן יצחק, עמוס אונגר, היה שונה מרוב המפקדים הבכירים בחטיבה. גם עירוני מעפולה בתוך חבורה של קיבוצניקים ומושבניקים, וגם איש ימין שגדל אמנם בסביבה שכולה מפא"י אבל בגיל צעיר נחשף לספרות המחתרות, לרבות ספרו של מנחם בגין, **המרד**, ונִשבה בקסמן. את השירות הצבאי התחיל בקורס טיס אבל נשר, ביקש גם הוא להתנדב לצנחנים וכמו אחרים מצא עצמו בשריון. אונגר היה במחזור הראשון של הטנקיסטים בגדוד 79, גדוד הפטונים הראשון בצה"ל, בפלוגה של אביגדור קהלני. הוא אמור היה להשתחרר במאי 67', יצא לחופשת שחרור ונקרא לחזור לגדוד לאחר יום הקרב הגדול ב־6 באפריל שבו הופלו שישה מיגים סוריים בצפון. במקום מכתב שחרור קיבל כמו רבים צו 8, ובמלחמה שנפתחה חודש לאחר מכן פיקד על מחלקת טנקים בפלוגה של יום טוב תמיר, באוגדת הפלדה של טליק.

אחרי המלחמה חתם קבע ועבר את מלחמת ההתשה כמפקד פלוגה ובהמשך, לאחר שהשתחרר, שירת כ"נמר" באחד ממוצבי התעלה. כשהוקמה חטיבה 600 שובץ כסמג"ד בגדוד 409. את יום הכיפורים העביר בירושלים, סטודנט באוניברסיטה העברית, וכשראה בשבת בבוקר שהכבישים עמוסים התקשר להורים בעפולה שבישרו לו שחיפשו אותו מהצבא. אונגר היה בין המפקדים הראשונים שהגיעו לשדה תימן ו"ניצח" שם בקול הבס הכבד שלו על הצטיידות הגדוד.

■ ■ ■

אמנון מרטון, עוד קיבוצניק בחבורת הפיקוד הבכירה של החטיבה החדשה, היה המבוגר מבין מפקדי הגדודים. מרטון, חבר קיבוץ גת, השתתף כחייל חרמ"ש במלחמת סיני ב־1956. שנה לאחר מכן סיים קורס קצינים ופיקד על מחלקת אם־איקסים. לאחר שהשתחרר קיבל מינוי של מפקד פלוגת מילואים שרמנים בגדוד 268, שם גם הכיר את טוביה רביב שפיקד על הגדוד במלחמת ששת הימים. כשקיבל רביב את המינוי להקים את חטיבה 600, הוא הציע למרטון לפקד על גדוד 410. מרטון הסכים והוסיף שהוא רוצה להביא איתו גם את חניתאי אליגון בתפקיד רס"ר הגדוד ואת שמואל ניב, כמפקד פלוגת מפקדה, שניהם טנקיסטים ותיקים שאותם הכיר עוד בימי השרמנים. רביב לא התלהב בהתחלה, הוא רצה קצינים ואנשי סגל צעירים יותר, אבל מרטון התעקש ורביב הסכים לצרפם לגדוד.

את מקומו של שלום עין־גל, סגן מפקד הגדוד שנהרג בדרך לשדה תימן, מילא עכשיו קצין חדש: חיים אלקן, קצין שריון בקבע, בוגר מלחמת ההתשה ומפקד פלוגה בגדוד 52, שתפקידו האחרון היה סגן מפקד גדוד 195 בחטיבה 401. כמה חודשים לפני המלחמה עזב את הגדוד ונשלח כחניך לפו"ם. הקורס פוזר עם תחילת המלחמה ואלקן ביקש להצטרף לאחת מחטיבות השריון. בגייסות השריון הפנו אותו לחטיבה 600, סגן מפקד גדוד 410, במקומו של עין־גל.

■ ■ ■

כמו מפקדי הגדודים והסגנים, גם מפקדי הפלוגות עברו מסלול דומה: חלקם עוד הספיקו להשתתף במלחמת ששת הימים, וכולם עברו את מלחמת ההתשה בצריח המפקד, מצולקי הפגזות אינסופיות, מארבים, פתיחת צירים וחבירות עם מעוזים מותקפים. כל מה שאפשר לחוות וללמוד במלחמה ההיא שנמשכה 1,000 ימים ואפילו שם ואות לא קיבלה.

גדעון גלעדי, מפקד פלוגה ב', "בסין" בגדוד 407, יליד קיבוץ אשדות יעקב, סיים את שירותו הצבאי בנח"ל מוצנח. בששת הימים לחם עם הצנחנים בירושלים ולאחר המלחמה, בגיל 28, בעקבות נפילתו של אחיו הצעיר, אמנון גלעדי, מפקד פלוגת טנקים בששת הימים, החליט לחזור לצבא ולשריון, למסלול שעשה אחיו, לגדוד ולפלוגה של אחיו.

טוביה רביב פגש בו לראשונה במלחמת ההתשה, כשגלעדי היה קצין בגדוד 79. באחד מסיורי הבוקר עלה הטנק שלו על מטען ופרס זחל. רביב, סגן מפקד

חטיבה 401, יצא לשטח בג׳יפ לסייע בפעולת החילוץ. גלעדי הרחיק אותו מהאזור: ״אין לך מה לחפש כאן ברכב לא מוגן...״ רביב עקב מרחוק אחר פעולות החילוץ והתרשם מקור הרוח של הקצין הצעיר ומתפקודו תחת אש המצרים. גם עובד מעוז, שפיקד על פלוגה אחרת בגדוד, הכיר היטב את גלעדי ועכשיו הם יחד, במילואים, מעוז מפקד גדוד וגלעדי מפקד פלוגה. מבוגר בחמש שנים לפחות מרוב מפקדי הגדוד, אבל מתנהל כאילו את כל ימיו עשה בצריח הטנק.

הוריו של אהוד גרוס מרמת גן קיוו שאת השירות הצבאי שלו יעשה בתזמורת צה״ל. כילד וכנער הוא בלט בנגינה בפסנתר ובמשחק שחמט, ואף זכה באליפות ישראל לנוער ובתואר אמן. אהוד חשש שבשל בעיית חוסר משקל לא יגייסו אותו לשירות קרבי והכין עצמו להיות נגן פסנתר... אבל בתזמורת צה״ל לא חיפשו פסנתרנים והצבא לא נזקק לשחמטאים ולאחר ניסיון בן שמונה חודשים בקורס טיס – מצא עצמו בשריון. את קורס המקצועות סיים בהצטיינות, כך גם את קורס מפקדי הטנקים ובהמשך, לאחר קורס קצינים, פיקד על מחלקה בגדוד 52, חטיבה 7. את טבילת האש הראשונה שלו עשה בקרב על המים מול הסורים לפני מלחמת ששת הימים, ובמלחמה עצמה פיקד על מחלקה בחטיבה 8 שהשתתפה בקרב על קלע שבצפון רמת הגולן.

לאחר המלחמה השתחרר והתחיל ללמוד באוניברסיטה בירושלים, אבל קרבות מלחמת ההתשה החזירו אותו לצבא ולשריון, כסגן וכמפקד פלוגת פטונים בגדוד 46, ובהמשך, לאחר ששימש כסגנם של אביגדור קהלני במדור תותחנות בבית הספר לשריון ושל אורי אור בקורס קציני שריון, לקח פסק זמן ללימודים ושובץ במפקדת קצין חינוך ראשי, עם הבטחה לקבל פיקוד על יחידה קרבית בשעת חירום.

לפנות בוקר, בלילה שבין שבת לראשון, לאחר מינוי שנמשך כמה שעות כסמג״ד בחטיבה 421 של חיים ארז, הוא הגיע לשדה תימן כדי לפגוש את המג״ד שלו, עובד מעוז. ליד ההאנגרים הריקים פגש את הסמג״ד שייקה בייטל, גם הוא מינוי של השעות האחרונות, שעדכן אותו שמפקד הגדוד, עובד מעוז, כבר בדרך לסיני, והוא, גרוס, מקבל את הפיקוד על פלוגה א׳ ״אהבה״ במקומו של שמואל אבישאול שנמצא בחו״ל.

בשעות הבוקר המאוחרות החלה ״אהבה״ עם מפקדה החדש לנוע בדרך הארוכה לסיני, כדי להתחבר עם שאר פלוגות הגדוד.

גבי ורדי, מפקד פלוגה ג׳ ״גלון״, נולד בהונגריה, בן למשפחה ששרדה את השואה, עלתה לישראל ב־1956 ונשלחה לקריית גת, אז עיירה שכוחת־אל ללא

תשתיות ומערכת חינוך עם מגמה הומנית בלבד. לוורדי, שגילה מגיל צעיר אהבה למתמטיקה וללימודים ריאליים, לא היתה מסגרת לימודים מתאימה במקום, והוא החליט לנסות להתקבל לפנימייה הצבאית בחיפה. הניסיון צלח והנער מקריית גת היה מהבולטים במחזור, גם במתמטיקה וגם בכל הקשור להכשרה הצבאית.

לאחר שלא התקבל לקורס טיס – בחר בשריון, לוחם בגדוד 79 בפיקודו של אהוד אלעד. במלחמת ששת הימים לחם כתותחן בטנק יחד עם צוערים נוספים שהיו איתו בבה"ד 1. מפקד הפלוגה שלו היה אמנון גלעדי, שנהרג סמוך לחציית הגבול. לימים לחם ורדי יחד עם גדעון גלעדי, אחיו של אמנון. שניהם מפקדי פלוגות בקרב החווה הסינית. את מלחמת ההתשה החל בגדוד 46 כמפקד מחלקה, סגן מפקד פלוגה וקמב"ץ. לאחר השירות הצבאי התקבל ללימודי הנדסה בטכניון, ובאחד הימים קיבל טלפון מעובד מעוז, אותו הכיר היטב מהשירות בסיני, שסיפר לו על הקמת חטיבה 600 החדשה.

"ומה איתך?" שאל מעוז.

"אני בפנים," השיב מיד וקיבל את הפיקוד על פלוגה ג' בגדוד של מעוז, גדוד 407.

■ ■ ■

בגדוד 409 של עוזי בן יצחק בלטו שני מפקדי פלוגות, שני חברים טובים עוד ממלחמת ההתשה, שהתמודדו ביניהם על תואר מפקד הפלוגה המוביל בחטיבת השריון הסדירה: עדו מור ושוקה בר־און.

אביו של שוקה, תת אלוף אורי בר־און, חברו הטוב של משה דיין עוד מימי נהלל וגדוד הפשיטה 89 במלחמת השחרור, היה מפקדה הראשון של חטיבה 401, עליה פיקד גם במלחמת ההתשה, ושימש ב־6 באוקטובר 1973 כראש מטה פיקוד צפון, שם ניסו הכוחות הסדירים לבלום את טורי השריון האינסופיים של הצבא הסורי שעשו את דרכם לרמת הגולן. בנו שוקה התגייס לשריון באוגוסט 1967, דור הלוחמים הראשון של אחרי ששת הימים, דור שנשא בעיקר עול הלחימה במלחמת ההתשה בסיני.

באוגוסט 1972 לאחר שתי שנות קבע, חלקן כמפקד פלוגת שריון בסיני, השתחרר, החל ללמוד גיאולוגיה בירושלים, ושובץ כמפקד פלוגת מילואים בגדוד 409, בחטיבה החדשה שזה עתה הוקמה. בשבת בצהריים עדכן אותו אביו מהצפון על כוננות בצבא, ושוקה התקשר לחטיבה והחליט לצאת לבסיס עוד

לפני שהגיעו צווי החירום. הפלוגה שלו "חרדון", לצד פלוגת "גלון" של גבי ורדי מהגדוד השכן, היו הראשונות שסיימו את ההצטיידות ויצאו דרומה, לסיני.

בניגוד לרוב בני המשקים באותן שנים, עדו מור מקיבוץ גבעת ברנר לא סימן לעצמו כמטרה להגיע לקורס טיס או לצנחנים. כילד נמשך לנושאים טכניים, אהב להרכיב ולפרק מכשירים, ובנובמבר 1967 כשהגיע לבקו"ם היה לו ברור שהוא רוצה להיות טנקיסט. את קורס הקצינים סיים כחניך מצטיין ולאחר תקופה כמדריך בקורס מפקדי טנקים, פיקד על מחלקה במלחמת ההתשה והשתחרר כמפקד פלוגה. עדו נרשם ללימודי כלכלה וסטטיסטיקה באוניברסיטת חיפה, ב־6 באוקטובר הוא כבר היה שוב על מדים: מפקד פלוגה ו', "ונקל" בגדוד 409.

מפקד הפלוגה השלישי בגדוד, גיורא הן מקיבוץ בארי, היה בין "המורדים" שסירבו ביום הגיוס לקבל את דין הצבא: שריון או כלא צבאי. אבל כמו עובד מעוז שהתגייס איתו באותו יום – שניהם הפכו בהמשך גם לקרובי משפחה לאחר שעובד התחתן עם אחותו למחצה של גיורא – הוא קיבל עליו את הגזירה, בלט כבר בקורס המקצועות והיה בין הראשונים במחזור שלו שנשלח לקורס קצינים. במלחמת ששת הימים פיקד על מחלקה בגדוד 79, וחיים ארז, שהתמנה למפקד הגדוד לאחר נפילתו בקרב של אהוד אלעד, שכנע אותו בסיום המלחמה לחתום קבע לשלושה חודשים.

במלחמת ההתשה היה כבר מילואימניק ו"טחן" ימי מילואים כאילו הוא עדיין בסדיר. בספטמבר 1973 התחתן ויצא עם בת זוגו הטרייה לירח דבש בארצות הברית. כשפרצה המלחמה היה במלון בניו יורק, מרותק לתחנת טלוויזיה ששידרה דיווחים ראשונים על הקרבות הקשים בסיני וברמת הגולן.

■ ■ ■

אהרון נרקיס, בן קיבוץ עין השופט, בן להורים ניצולי שואה שעלו לארץ באוניית המעפילים אקסודוס, התנדב לקורס טיס ומשם הגיע לשריון. לאחר שנתיים של שירות מבצעי, מרביתן בגדוד 79, סיים קורס קצינים, חזר לגדוד והחליף את אחד ממפקדי המחלקות שנהרג בהפגזה מצרית בגזרה המרכזית של התעלה. בסיום השירות הסדיר החליט שהתגרה יתר על המידה בגורל ושהגיע הזמן לחזור לקיבוץ. במאי 1970, לאחר הפגזה כבדה בתעלה שבה נהרג דן שני, מפקד הגדוד שהחליף את ינוש בן גל, פנה אליו דוביק תמרי מח"ט 401 וביקש שיחתום קבע לחצי שנה לתפקיד מיוחד כסגן מפקד פלוגה. התפקיד המיוחד היה להכשיר

את אהוד ברק כטנקיסט בשטח לאחר שעשה הסבה למפקד פלוגת טנקים. יעקב לפידות, המג"ד החדש של 79, נסע לקיבוץ כדי להיפגש עם חברי המזכירות ולשכנע אותם שיסכימו לאשר לו לחזור לצבא לשישה חודשים.

עם הקמת חטיבה 600 הוצב כסגן מפקד הפלוגה של גיורא הן בגדוד 409, אבל בהמשך, כשהתברר שבגדוד 410 חסר מפקד פלוגה, קיבל נרקיס את הפיקוד על פלוגה ל', "לורה".

יצחק שמילוביץ, מפקד פלוגה כ', "כלוד", לחם בששת הימים כאיש צוות בטנק ובמלחמת ההתשה פיקד על מחלקת טנקים. שם, בחזית התעלה, פגש את אמנון מרטון, וכשהתבקש מפקד הגדוד לבחור מפקדי פלוגות לגדוד החדש שלו, שמילוביץ היה בין הראשונים אליהם פנה.

על הפלוגה המבצעית השלישית בגדוד 410, פלוגה מ', "מוקדון", מפקד אבי סימון, סטודנט להנדסה כימית בטכניון בחיפה. כמו רוב מפקדי החטיבה גם הוא עבר מסלול דומה: טירונות שריון, מקצועות, מט"קים וקורס קצינים. את הניסיון המבצעי רכש כמותם על קו המים במלחמת ההתשה. סימון השתחרר שנה לפני המלחמה, ובאימון ההקמה של החטיבה מונה לפקד על פלוגה מ'.

דוד גלזר, בן הקיבוץ הדתי טירת צבי ומפקד פלוגת החרמ"ש בגדוד 410, שחקן כדורעף בולט מגיל צעיר בקבוצת אליצור, השתתף במלחמת ששת הימים כחייל בגדוד הנח"ל באוגדה של אריק שרון, בכוח שכבש את מתחמי אום כתף. לאחר המלחמה עבר הסבה לקצין חרמ"ש ופיקד לתקופה על מעוז פירדאן שבגזרה המרכזית של התעלה. באחת ההפגזות הכבדות פגע פגז 160 מילימטר בגג הבונקר המרכזי, חדר למגורי הלוחמים והרג שני חיילים. הרב הצבאי הראשי, שלמה גורן, שהגיע למעוז, ביקש להיכנס ולסייע בחילוץ הגופות, אבל המפקד, דוד גלזר, חסם את דרכו והבהיר שאף אחד לא נכנס לבונקר. רק הוא יפנה את גופות ההרוגים. גם הרב גורן וגם טוביה רביב, אז סמח"ט 401, התרשמו מקור רוחו ומאומץ לבו של הקצין הצעיר.

לאחר שנת קבע השתחרר וחזר לקיבוץ ובכיסו מינוי חירום כמפקד פלוגת חרמ"ש בגדוד 410.

שמואל ניב, מפקד פלוגת המפקדה בגדוד 410, היה השריונר המבוגר ביותר בגדוד, מבוגר אף ממפקד החטיבה. ניב התגייס לצה"ל בשנת 1950, כשהטנקים היחידים בצבא היו "שרמנים", עודפים ישנים של הצבא האמריקאי באירופה, טנקים שנרכשו על ידי שליחי הרכש של צה"ל בראשיתו כגרוטאות שמיועדים לגריסה ובדרך־לא־דרך הובריחו לישראל.

במלחמת סיני לחם בגזרה הצפונית בסיני ובקרבות באזור רפיח פגש לראשונה את טוביה רביב שהיה סגן מפקד פלוגה ונפצע קשה. במלחמת ששת הימים לחם שוב באבו עגיילה ובשלב מסוים עבר כמפקד פלוגה לגדוד עליו פיקד אמנון מרטון. ההיכרות בששת הימים נמשכה גם לאחר המלחמה וכשמרטון קיבל את הפיקוד על גדוד 410 בהקמה, הוא רצה את שמואל ניב לצדו, בפלוגת המפקדה.

עוד "ותיק" שהצטרף לאמנון מרטון ולשמואל ניב היה רס"ר הגדוד, חניתאי אליגון מכפר אז"ר. במלחמת סיני לחם כתותחן בטנק אמ־איקס צרפתי בפלוגה ב', גדוד 9, שסופחה לכוח הצנחנים של אריק שרון שנעה לכיוון מעבר המתלה. בעיתון "במחנה" כתבו עליו שהיה הטנקיסט שירה את הפגז הראשון באותה מלחמה. כשקיבל מרטון את המינוי למפקד גדוד 410, אחד הטלפונים הראשונים שהרים היה לכפר אז"ר.

איוש הקצינים הבכירים הושלם לפני המלחמה. מפקד החטיבה היה שבע רצון מהשמות ומהתפקידים שהופיעו על הלוח הגדול במִפקדה בשדה תימן, למעט במקום אחד: איוש תקנים במנהלה החטיבתית. בצעד בלתי שגרתי גייס את אחיו הבכור יגאל נתב ומינה אותו לקצין הרכב החטיבתי. שני האחים מאוד דמו זה לזה ורבים התבלבלו ביניהם וחשבו שקצין הרכב הוא מפקד החטיבה. ב־2015, 42 שנים אחרי המלחמה, רביב פגש את אחד מלוחמי החטיבה שביקש לברר נקודה סתומה: "המח"ט, מאוד הערכתי אותך כשפיקדת על חטיבה 600, אבל אף פעם לא הבנתי איך היה לך גם זמן לרדת לכביש ולכוון תנועה..."

ככה זה כשמפקד החטיבה כל כך דומה לקצין הרכב שלה.

קבוצת פקודות בגדוד 407. משמאל: ג'קי אבן, סגן מפקד אוגדה 143, טוביה רביב, מפקד החטיבה, רובי פופר, מפקד הסיוע החטיבתי, יאיר אהרונוביץ', קצין המודיעין (צילום: שמעון אברמוב)

שני מפקדי חטיבות על טנק אחד. מימין: חיים ארז, מח"ט 421, טוביה רביב, מח"ט 600, יהודה גלר, מכסה את הפנים, מג"ד 410. עומד למעלה: ירון חמל, קמב"ץ 410 ומשמאלו יאיר אהרונוביץ', קמ"ן חטיבה 600 (צילום: גיורא אילן)

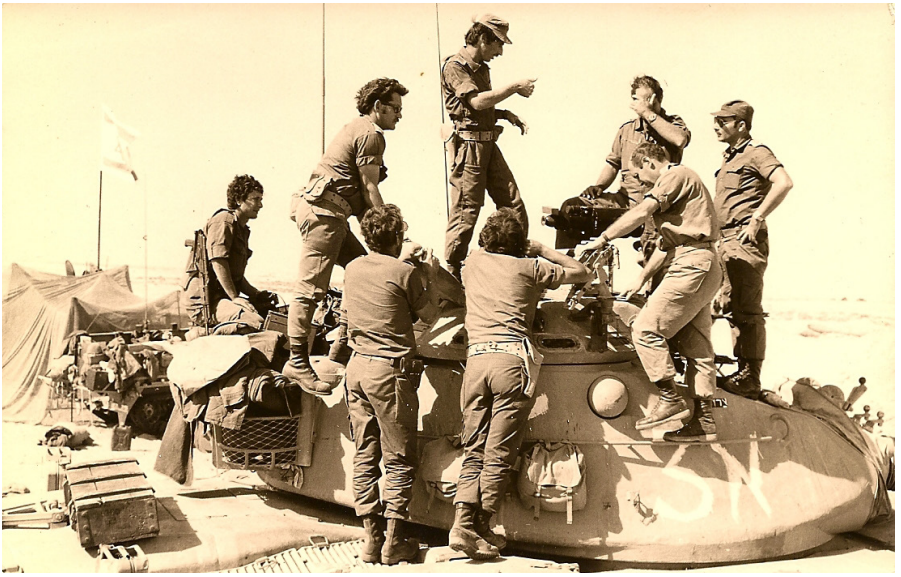

מפקדת החטיבה ברגע של הפוגה (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

מפת הקוד "סיריוס" של אזור הצליחה, צירי התנועה והחווה הסינית

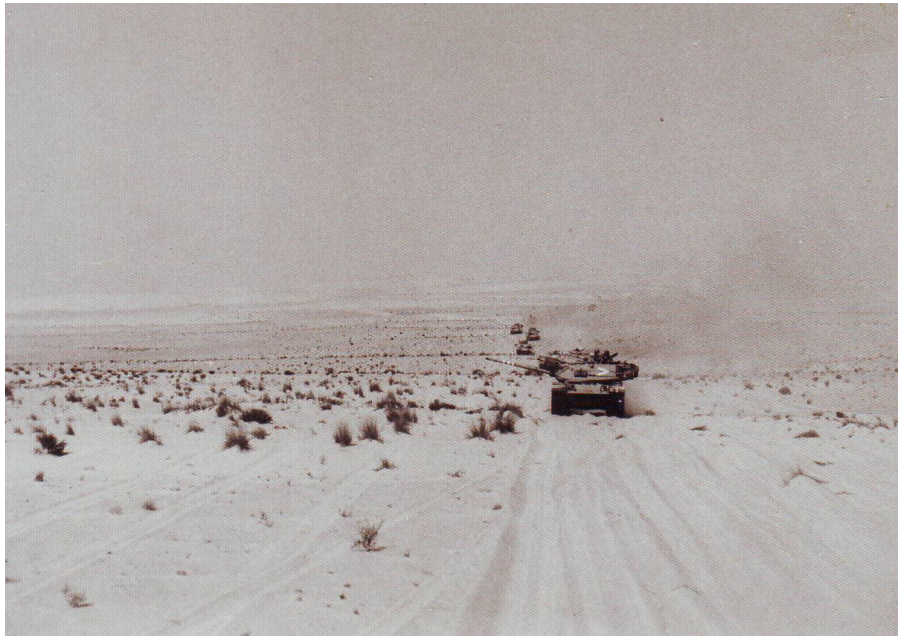

8 באוקטובר: טנקים של החטיבה בתנועה לעבר מעבר הגידי, יחד עם כל אוגדה 143
(צילום: נסים שלום)

טנקים בוערים בחווה הסינית (צילום: נסים שלום)

מבט מדרום לעבר החווה הסינית, בבוקר שלאחר קרב ההבקעה. ברקע – טנקים עולים באש מצפון לחווה הסינית (צילום: נסים שלום)

טנקים פגועים בחווה הסינית (צילום: אברהם ורד, במחנה)

הטנק של מ"פ "אהבה" אהוד גרוס, שנפגע כמה עשרות מטרים לפני צומת "טרטור"-"לכסיקון".
מפגיעת פגז טנק מצרי נהרג יוסי כהן, קצין בפלוגה (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

הטנק של סגן עמיר לזרוביץ שנפגע בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר. כל ארבעת אנשי הצוות נהרגו מפגיעת טיל סאגר (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

מפנים את נפגעי הצנחנים מגדוד 890 לאחר הקרב הקשה בחלק המזרחי של מתחם "מיסורי"
(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

פינוי נפגעים לתאג"ד (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

"אני שולחת לך תלתל של מיכל..." מכתב מהבית ובו תלתל של בתו בת השנתיים, שקיבל סרן נסים שלום (למעלה מימין), מפקד פלוגה וקמב"ץ גדוד 410

10/10/73

לשלום היקר והמתוק שלי

קבלתי ממך מכתב (הלוי בהיר בהלי)
ושלבון מאיתן מקול ישראל ביום שבת.
כל כך שמחתי לשמוע שהוא אותך בריא
ושלם.

מי כל בעסקה כל חיים כלבל שהו
ומתפלל אותך בחדר שלנו.
אני מקווה שכל כה יגמר מהר ותשוב
הביתה. המידה ותסיים לך מלחמה נאומל לנוע
כמה זמן נשלחת לך מיד אני מקווה
שמכתב כה יגיע אליך. את הבאר בכבאי
קבלתי בקבלן הסיר לאני מקווה
שתוכל נכון.

סודה של יעקוב שלך באהבה
שקורא הרבה וומוסטלן ובעצמו עושים הרבים
כמו ומה נגה ושולה נלבבי. מיכל מחנה
אותך הימים אבלי ובכלל כל ה משפחה
מבקרים ושאולים לשלומך.

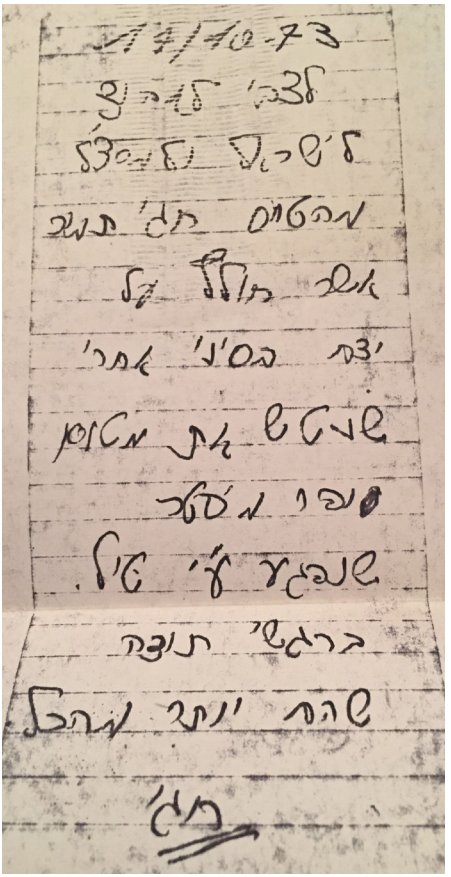

מכתב תודה לצוות הטנק של ישראל קורט, שחילץ את הטייס חגי תמיר: "מהטייס חגי תמיר אשר חולץ על ידכם בסיני אחרי שנטש את מטוסו, סופר מיסטר, שנפגע ע"י טיל. ברגשי תודה שהם יותר מהכל..."

למעלה: צוות הטנק. מימין: פישר מרצל, אהוד הלוי, ישראל קורט ועודד צבי

(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

טנקים של גדוד 410 גוררים את גשר הגלילים לעבר התעלה. ברקע – טנקים מצריים בוערים לאחר הקרבות הקשים להרחבת מסדרון ראש הגשר (צילום: גיורא אילן)

הפגזה מצרית על אזור החציה, שזכה לכינוי "חצר המוות" בשל ההפגזות הכבדות ומספר הנפגעים הגדול (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

למעלה ובמרכז: הטנק של נסים שלום לאחר הפגיעה מטיל סאגר בקרב "מיסורי", לצד טיל שנתפס בשלמותו (צילום: נסים שלום)
למטה: צוות המודיעין של החטיבה
(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

עמוס אונגר, סגן מפקד גדוד 409, בתדריך למפקדי ולוחמי הגדוד (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

קבוצת פקודות בגדוד 410 (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

טנקים של גדוד 407 חצו את גשר הגלילים לגדה המערבית של תעלת סואץ

(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

יוני נוקד, שליש גדוד 409, וצוות השלישות, חוצים בג׳יפ את התעלה

(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

בעמדת תצפית: טוביה רביב, מפקד החטיבה, ושני קציני המודיעין של החטיבה, יאיר אהרונוביץ, ליד המשקפת, ויוסי ורדי, עוזר קמ"ן החטיבה (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

הטנקים של גדוד 410 במהלך המרדף אחר פלוגת קומנדו מצרית שהסתתרה בין הדיונות
(צילום: נסים שלום)

15 באוקטובר: פלוגת "גלון", בפיקודו של סרן גבי ורדי, גדוד 407, בצילום קבוצתי דקות לפני היציאה לעבר התעלה לקרב ההבקעה. שישה מלוחמי הפלוגה נהרגו בקרב ההבקעה

(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

ארבעת מפקדי פלוגת "אהבה".

משמאל לימין: אהוד גרוס (מ"פ), דני קריאף, צביקה יוגב, אלי הררי (סמ"פ)

(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

רב סרן אהוד גרוס, מ"פ "אהבה"

שוקה בר־און, מפקד פלוגת "חרדון"
(צילום: באדיבות משפחת בר־און)

רב סרן גדעון גלעדי, מפקד פלוגת "בסין" בגדוד 407.
נפל בקרב על הצומת. בעל עיטור הגבורה

רב סרן עובד מעוז, מג"ד 407

פרק 4

"זו מלחמה אחרת"

גבי ורדי, מפקד פלוגת "גלון" בגדוד 407, השלים בשעה שש אחר הצהריים של ה־7 באוקטובר את היערכות הפלוגה על "כישוף", רכס גבעות חול שמדרום־מערב לטסה, מפקדת הגזרה, שמהן אפשר היה לצפות לעבר תעלת סואץ והשטח שממזרח לה, "מיסורי", שטח שהתמלא עתה במאות כלי רכב מצריים ואלפי חיילי חי"ר שהחלו להתחפר בקרקע.

עוד הוא מארגן את היערכות הפלוגה, הבחין ורדי בענן אבק ובשני טנקים שהתקדמו מהשטח היישר מולו. "אלה בטח מצרים," חשב והורה לתותחן שלו להתכונן לירי מהיר. רק כשהתקרבו הטנקים זיהה את שני הפטונים ואת המפקד בצריח הטנק הראשון: אליעזר כספי, מפקד פלוגה בגדוד 184, חטיבה 14. שניהם עברו יחד את מלחמת ההתשה בחזית התעלה, חברות שהתחשלה תחת אש, ונותרו חברים גם לאחר שוורדי השתחרר משירות הקבע.

שני מפקדי הפלוגות התחבקו. כספי סיפר לו שמה שהוא רואה זה כל מה שנשאר מהפלוגה שלו. שני טנקים בלבד. הוא נראה מותש לגמרי לאחר יומיים של לחימה רצופה מול הכוחות הצולחים.

"איך שם?" שאל ורדי והצביע לכיוון מערב.

כספי ניגב אגל זיעה מפניו המפויחות: "גיהנום. היינו פה יחד בהתשה, אבל זו מלחמה אחרת לגמרי. לא דומה לשום דבר שהכרנו. כדאי שתחליף דיסקט, גבי. אם תתנהג כמו בששת הימים או בהתשה – לא תישאר בחיים. המצב בתעלה קטסטרופה. אני צריך לנסוע – שמור על עצמך ונתראה אחרי המלחמה."

הם לא התראו עוד. שניהם לא היו רחוקים זה מזה בליל ה־15 באוקטובר בקרב ההבקעה בצומת הדמים, צומת "טרטור–לכסיקון". ורדי שרד. אליעזר כספי, בן למשפחה ניצולת שואה, נהרג בחווה הסינית.

■ ■ ■

זו אכן היתה מלחמה אחרת, שונה מכל מה שידעו ושיערו.

את הלילה הראשון לאחר הנסיעה הארוכה משדה תימן העבירו הטנקים של חטיבה 600 בחניוני לילה קרוב למחנה טסה, גם כדי להגן על המחנה מפני ניסיונות תקיפה של הכוחות המצריים וגם כדי לסיים תדלוק וחימוש לקראת קרבות הימים הבאים.

לפנות בוקר הגיעה תגבורת משמעותית: שישה טנקים בפיקודו של סגן רמי לנר, הקיבוצניק ממרום גולן ברמת הגולן. משלא מצא בג'וליס את גדוד הסיור בהקמה שאליו הוצב, הגיע לשדה תימן לאחר שאחרוני הטנקים של החטיבה עזבו לסיני. לנר ניסה לרדוף אחריהם ללא הצלחה, חזר לשדה תימן ומצא מילואימניקים שהגיעו מאוחר כמוהו וחיפשו מפקד ומשימה. "אני המפקד שלכם." הוא תפס פיקוד וציוות את הלוחמים לטנקים שנשארו בבסיס. בדרך, ברשת הקשר, הוא זיהה את קולו של מכר ותיק, ירון חמל, קמב"ץ גדוד 410 שהנחה אותו להתחבר לרשת הגדודית. הכוח הקטן, פחות טנק אחד שהגיע לטיפול ברפידים, הגיע לחניון הלילה החטיבתי והצטרף ל־410.

■ ■ ■

לאחר שעיקר הכוח החטיבתי הגיע לאזור טסה, מיהר מפקד החטיבה לחמ"ל האוגדה בטסה, שם נחשף לראשונה לקולות הקשים שבקעו ממכשירי הקשר, קולותיהם של חיילי ומפקדי מעוזים מכותרים. "מפגיזים אותנו כל הזמן. יורים עלי מטנקים. בואו להציל אותנו," זעק בקשר מפקד מעוז "פירדאן" הפצוע. "אם לא תבואו להציל אותנו – זה הסוף שלנו," פנה מאיר ויזל, מפקד מעוז "פורקן" וקצין מהחטיבה הירושלמית ישירות למפקד האוגדה שרון.

בשעת לילה מאוחרת כינס מפקד האוגדה את מפקדי החטיבות והגדודים והציג בפניהם את משימת הבוקר: פריצה לעבר המעוזים וחילוץ הלוחמים המכותרים. על מפה שתלויה על קיר בחמ"ל האוגדה סימן אריק שרון במקל את משימת האוגדה: לשטוף את האויב באש, להגיע לקו המעוזים ולחלץ את כל מי שרק אפשר. לאחר שתגיעו לקו המים, אם אתם רואים גשר מצרי, תעברו את התעלה לצד השני... תיאר אחד המשתתפים את רוח הדברים שנאמרו שם. "במבט לאחור," תיאר אותו קצין, "היתה שם עדיין אווירה של היום השביעי של מלחמת ששת הימים."

מכל 16 המעוזים שלאורך תעלת סואץ מעטים עדיין החזיקו מעמד מול

התקפות המצרים: "פירדאן", "פורקן", "בודפשט", "המזח" ו"בוצר" – המעוז היחידי שכל לוחמיו הצליחו לצאת בשלום לאחר שלושה ימים של הפגזות וניסיונות תקיפה. מעל "מילאנו א'" בגזרה הצפונית התנופף הדגל המצרי. יעקב טרוסטלר, מפקד "מילאנו ב'", החליט לפרוץ בלילה ולנסות להגיע לקו כוחותינו. רק מעטים מלוחמי המעוז הגיעו. אחד הטנקיסטים שהצליח להיחלץ ממטח הטילים היה בין הראשונים שהביא עדות ראייה על מה שקורה: "אלפי אנשי קומנדו וטנקים חצו את התעלה בסירות וגשרים צפים. הצליחה המצרית נמשכת. הם לא עוצרים."

שלמה ערמן, קצין שריון שפיקד על שני טנקים שהגנו על מעוז "אורקל", החליט לפרוץ בלילה החוצה עם שני טנקים וזחל"ם עליהם נאחזו אנשי המעוז שנותרו בחיים. האש המצרית רדפה אחריהם והם נטשו את הכלים הפגועים והמשיכו ברגל. לקראת בוקר ה־8 באוקטובר, אחרי לילה מסויט באזור הביצות ונתק בין הנמלטים, הגיעו ארבעה בלבד אל קו כוחותינו.

"אנחנו טנקיסטים ישראלים מ'אורקל'. אל תירו," צעק ערמן כשזיהה במרחק כמה עשרות מטרים ממנו צללית של טנק ישראלי.

"סיסמה," צעקו לו בחזרה הטנקיסטים.

"לא יודע," השיב ערמן בגרון ניחר.

רגע אחד של שקט מתוח ואז נשמעה הפקודה ברשת הקשר המחלקתית: "תרגולת בזוקה – אש!" הפחד ממארב מצרי גבר על ההיגיון הפשוט. צרורות ארוכים נורו מכל שלושת הטנקים שהיו בתשמוע. שלמה ערמן נפצע אנושות. "מה עשיתם, הרגתם ישראלים," צעק היחיד מארבעת הלוחמים שלא נפגע ממטח היריות.

סג"מ שלמה ערמן, הטנקיסט שהוביל את הכוח דרך קווי המצרים ולא שרד את אש כוחותינו, קיבל לאחר מותו את אות הגבורה, העיטור הגבוה ביותר על גבורה בקרב.

בכל הצירים לכיוון התעלה נעו עתה חטיבות המילואים לסייע לכוחות הסדירים שנשחקו לגמרי לאחר יום וחצי של לחימה ללא הפסקה. חטיבה 460, חטיבת בית הספר לשריון, היתה הראשונה ששיגרה כוחות לקו המים הבוער. מפקד החטיבה, גבי עמיר, פגש בדרך לתעלה את יום טוב תמיר, מפקד גדוד 9 בחטיבה 14, עם שני טנקים.

"איפה הגדוד שלך?" שאל עמיר.

"זה הגדוד שלי..."

גדוד 9, שהיה הראשון שנכנס לקרב בלימה בצפון התעלה, לא היה קיים יותר במצבת כוחות צה"ל בתעלה. שתי חטיבות השריון של אוגדת סיני, חטיבה 14 בפיקודו של אמנון רשף וחטיבה 401 של דן שומרון, שילמו מחיר כבד באנשים ובכלים, לאחר שהטנקים שרצו לתעלה בשעות הראשונות של סופת האש נתקלו בסאגרים המצריים, חומת אש קטלנית שעשתה בהם שמות. האוגדה שיצאה לקרב עם יותר מ־200 טנקים נותרה ביום ראשון בלילה עם פחות מ־40. לא כולם בכשירות מלאה.

■ ■ ■

המתקפה והפריצה לעבר התעלה תוכננו לשעות הבוקר אבל עוד לפני שהחלה ההיערכות אליהן הגיעה פקודת ביטול. לא מפנים, פסק אלוף הפיקוד גורודיש. חיילי המעוזים צריכים להילחם ולהגן על עצמם. בהמשך, כשכבר רצו לפנות את המעוזים שעדיין לא נכבשו – זה כבר היה מאוחר מדי.

בתשע בבוקר אסף מפקד החטיבה את מפקדי הגדודים והגדיר מחדש את משימות הכוחות: התייצבות על קו הגבעות שמול המערך המצרי הגדול ממזרח לתעלה ובלימה של כוחות אויב שינסו להתקדם מזרחה. שני גדודים, 409 ו־410, יתפסו את "חמדיה" וגדוד 407 את "כישוף", תעוז שהוקם במהלך מלחמת ההתשה וחלש בתצפית על כל השטח שעד התעלה. משתי הגבעות שתפסה החטיבה אפשר היה לראות את רוב המערך המצרי הגדול שנפרס מולם והלאה משם, עד לתעלת סואץ. טוביה רביב התמקם עם החפ"ק החטיבתי על "חמדיה" בין שני גדודי החטיבה. "עליתי על הגבעה והמראה שנגלה לעיני היה מדהים. הצבא המצרי נראה במלוא עוצמתו כמו קן של נמלים. טנקים, נגמ"שים, חי"ר. לכל מקום אליו צפיתי במשקפת ראיתי אויב."

בוקר ה־8 באוקטובר החל ברעם פגזים והפגזה ארטילרית כבדה. שתי הגבעות, "חמדיה" ו"כישוף", טווחו ביעילות, והפגזים החלו נופלים בין הטנקים. החטיבה השיבה אש כשלטנקים הצטרפה גם הארטילריה של החטיבה בפיקודו של רובי, מפקד הסיוע החטיבתי. בחילופי האש גדוד 407 איבד על "כישוף" את הלוחם הראשון שלו במערכה: סרן דב גרנק, דובל'ה, קמב"ץ הגדוד שעמד בצריח המפקד לצדו של עובד מעוז, מפקד הגדוד, נפגע בראשו מרסיס פגז שנפל ליד הטנק. "יש לי 'צהוב' [פצוע]," דיווח מעוז למפקד החטיבה ומיהר לתקן, "בעצם נדמה לי שהוא 'שחור'." גרנק, בן למשפחה שעלתה מאורוגוואי

כשהיה בן שלוש־עשרה, היה קצין סיור בסדיר, סמ"פ חרמש בפלוגתו של דוד גלזר בגזרה המרכזית של התעלה. הוא הכיר היטב את גזרת הלחימה וזו הסיבה שהצטרף כאיש צוות חמישי לטנק של מפקד הגדוד.

ההפגזה המצרית לא עצרה ב"כישוף". גם הטנקים של חטיבה 421, שהיו על גבעה נוספת, "ציונה", מצפון לטנקים של חטיבה 600, ספגו בהמשך אש כבדה. אחד הפגזים פגע בשעות הערב בטנק של הלל מעוז, סגן מפקד פלוגה בגדוד 599. הלל לא שרד את הפגיעה. כמה קילומטרים דרומה ממנו עמד אחיו, עובד מעוז, בצריח הטנק, מפקד גדוד 407. עבר עוד שבוע עד שהתבשר על מותו של אחיו בקרב.

חילופי האש נמשכו עד קרוב לאחת בצהריים, הזמן שבו קיבלה החטיבה פקודה לעזוב את הגבעות כחלק מהמשימה החדשה שקיבלה האוגדה: לנוע דרומה, לחצות את התעלה על גשר מצרי ולכבוש את העיר סואץ בצדה השני. בפיקוד דרום ובעקבותיו גם במטכ"ל, היו אלה שעות האופוריה הגדולה: האוגדה של אברהם אדן, ברן, תוקפת את הארמיה השנייה מצפון לדרום ומקפלת את המערך המצרי, ואוגדת שרון תשלים את המהלך בגזרה הדרומית של החזית. רק לאחר זמן, כשהאופוריה הסתיימה והתברר שהמתקפה נכשלה, נקראה האוגדה של שרון לחזור שוב לגבעות אותן עזבה. בשלוש אחר הצהריים, כשחזרו הגדודים לגזרה, הם גילו שהמצרים ניצלו את העובדה שהאוגדה כולה עזבה את עמדותיה – רק כוח אחד נשאר שם בהוראת סגן מפקד האוגדה; גדוד הסיור 87 שישב על "חמדיה" ו"כישוף" איבד שם את מפקדו, סגן־אלוף בנצי כרמלי, אבל מנע מהמצרים לכבוש גם את שתי הגבעות החשובות לבלימה ולהגנה על מפקדת האוגדה בטסה – התקדמו מזרחה וכבשו כמה שטחים חיוניים, ביניהם תעוז "טלוויזיה" וגבעת חול, "מכשיר" שמה במפת הקוד "סיריוס", ששלטה יחד עם גבעה נוספת מצפון לה, "חמוטל", על ציר הרוחב, כביש החת"מ.

מבין כוחות החטיבה גדוד 410 היה היחיד שעשה את כל הדרך דרומה בעוד ששני הגדודים האחרים אבטחו את תנועת האוגדה. סגן שלום נסים היה על הטנק של אמנון מרטון, מג"ד 410, לאחר שמונה לקמב"ץ הגדוד. "נסענו שעות כשהיעד היה מִצרי הגידי. נוסעים ונוסעים ואחרי שעות של נסיעת סרק, מגיעה פקודה לעשות את כל הדרך חזרה לקו הרכסים. בחזרה לאזור 'חמדיה', ניהלנו קרב שריון בשריון. אני בתא הטען טוען פגזים, נכנס לתא המפקד, מודד טווח ופוגע בטנקים מצריים בטווחים של מעל 3,000 מטר."

בשעות אחר הצהריים מזהה עדו מור, מפקד פלוגת "ונקל" בגדוד 409 שמתמקמת

שוב על "חמדיה", את גגות הפח של תעוז "טלוויזיה". בבוקר עוד ישבו שם לוחמים של חטיבה 14, אבל אחר הצהריים, כשהאוגדה עזבה את קו הגבעות, המצרים התקדמו ו"טלוויזיה" היא עתה שטח כבוש. מעמדת התצפית ב"חמדיה" אנשי הצוותים של "ונקל" לא מקשרים את גגות הפח עם השמות שמופיעים במפות הקוד והם מדווחים על מערך גדול של טנקים מצריים שממוקם כקילומטר ממערב לפחים. בין פגזי הארטילריה, ירי הטנקים והדיווחים על מה שקורה במישור שמולו, עדו מור שכח שמדובר ביום מיוחד עבורו: יום הולדת 25.

■ ■ ■

בזמן שבו היטלטלה החטיבה בין הגבעות שממערב לטסה ובין ציר "עכביש" שם תדלקה והתחמשה ומשם גם אִבטחה את תנועת האוגדה דרומה וחזרה, שמע סגן מוטי זילבר, מפקד מחלקה בפלוגת "זומזום" בגדוד 409, קול מוכר ברשת הקשר: גיורא הן. למיטב ידיעתו של זילבר, הן אמור היה להיות עתה רחוק מכאן, בניו יורק. איך לעזאזל הוא עולה עכשיו לרשת הקשר הפלוגתית?

לאחר שהצליחו לעלות על טיסת אייר פראנס מניו יורק, הגיעו הן ואשתו לדלפקי אל על בשדה התעופה "אורלי" בפריז. גם שם, כמו בניו יורק, הצטופפו מאות סביב הדלפקים והתחננו לעלות על מטוס לישראל. הוראות עובדי אל על, החברה היחידה שטסה לישראל, היו ברורות: עדיפות לרופאים ולטנקיסטים. גיורא התקדם לקדמת התור ופגש שם ידיד ותיק מתקופת השירות המשותפת בסיני, יואב ברום, קצין מוערך בסיירת גולני שעשה הסבה לשריון וקיבל מינוי של מג"ד במילואים. ברום, שקיבל בהמשך את הפיקוד על גדוד הסיור 87 לאחר שמפקדו, בנצי כרמלי, נהרג בקרב על הרכסים, נפל בקרב ההבקעה בחווה הסינית בלילה שבין ה־15 ל־16 באוקטובר. גיורא נפרד מאשתו. היא תמתין בפריז עד שיימצא לה מקום בטיסה אחרת, הסביר, הוא מוכרח לחזור מיד אחרת יפספס את המלחמה. בסופו של דבר, בדרך פלא וכנראה גם הרבה חוצפה ישראלית, גם אשתו הצליחה למצוא מקום על אותה טיסה לתל אביב.

כשנחת המטוס בשעת לילה מאוחרת בשדה התעופה לוד הוא הרגיש שנקלע לעולם אחר. שדה התעופה היה שרוי בעלטה גמורה, למעט מסלולי הטיסה שהוארו בכל פעם שמטוס עמד להמריא או לנחות. נציגי צה"ל אליהם פנה בשדה התעופה שלחו אותו הביתה וביקשו שיתייצב בבוקר בתל השומר. גיורא הרגיש מתוסכל. האם בשביל זה עשה את כל הדרך מארצות הברית?

בחטיבה אף אחד לא הרים את הטלפון שצלצל וצלצל וצלצל. רק לפנות בוקר הצליח לתפוס את האוגדה בטסה. "אם אתה יכול, תגיע מהר לסיני," הודיע לו הקצין התורן.

בשש בבוקר, בג'ינס ובחולצת טי שירט, הצליח גיורא הן לעלות על מטוס ארקיע שהמריא לרפידים. מרבית הנוסעים היו אנשי שריון כמוהו שהגיעו מחו"ל, מי כתייר שחופשתו הופסקה, מי כאיש ביטחון באל על או בנציגויות בחו"ל. כולם רצו אל המלחמה. באוויר החלו לעלות שמות של קציני שריון, את רובם הכיר היטב, שנפלו בשני ימי הבלימה הראשונים.

כשהגיע לרפידים החל לחפש אחר עקבותיה של חטיבה 600. בהברקה של רגע חשב שאולי בסדנה הפיקודית ידעו אם יש טנקים של חטיבה 600 ודרכם יוכל לאתר את מיקום החטיבה. ההברקה השתלמה. בסדנה גילה ארבעה טנקים, אותם טנקים שהיו בהם תקלות בדרך משדה תימן ועכשיו, לאחר שתוקנו הם עמדו להצטרף לחטיבה. בדרך מרפידים נכנס לרשת הקשר הפלוגתית והכריז: אני כאן.

"זה גיורא," דיווח מוטי זילבר לחיים כץ, סגן מפקד הפלוגה, "'זומזום' האורגינלי חזר..." אחרי דקות החבורה כבר התחבקה עם גיורא, שמיהר לשאול אם למישהו יש סרבל פנוי עבורו. סרבל לא מצאו וגיורא, שהפך בתוך דקות מתייר מזדמן למפקד שמוביל את הפלוגה שלו לקרב, קיבל חזרה את הפיקוד מחיים כץ ועלה על הטנק כשהוא לבוש עדיין בבגדים האזרחיים איתם הגיע מארצות הברית.

בשעות אחר הצהריים מנהלים הטנקים של חטיבה 600, בעיקר גדוד 409 וגדוד 410, קרב אש עם כוחות שריון מצריים שנמצאים על "מכשיר", כמה קילומטרים מערבית מ"חמדיה", ופוגעים בלא מעט טנקים. לחילופי האש מצטרפים גם שוטים (טנקי סנטוריון) מחטיבה 14 שנמצאים צפונה מחמדיה. במהלך הקרב, אחד הטנקים של גדוד 410 חוטף פגיעה ישירה. שני אנשי צוות מצליחים לצאת מהטנק הבוער. שניים לא שרדו את הפגיעה: דוד קנת, סטודנט למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים, ויוסי בס, גם הוא סטודנט בירושלים. מפקד הטנק, סגן אבי שמעוני, נפצע קשה והובהל לתאג"ד שעל ציר עכביש, שם טיפל בו ד"ר חנן טאובר, הרופא החטיבתי. ארבעה ימים לאחר שנחלץ מהטנק הבוער על "חמדיה" נפטר סגן אבי שמעוני בבית החולים בילינסון.

"יום ב' 8:10," כתב אריאל ויינר ביומנו בתום יום הקרב הראשון של החטיבה, **"כל הבוקר תנועה צפונה ודרומה לאורך ציר עכביש... אחר הצהריים יציאה**

למשימה ראשונה – עלייה לרכס הארוך והמוכר כל כך של חמדיה ומכשיר. עולים לעמדות ומזהים כלים מרחוק למעלה מארבעה קילומטר. גדוד שלם יורה ומשמידים אותן מטרות. הירי לא מאורגן. טנק 3 של אבי שמעוני נפגע. אני מזהה עשן לבן מהצריחון שלו. מדווחים בקשר ששניים בלבד מהצוות שלו פונו. רואים את התחמושת מתחילה להתפוצץ. דוד קנת והתותחן שלו יוסי בס בפנים. שוק ראשון. בלילה בעמדות בחניון. המורל לא גבוה במיוחד."

פרק 5

שני מג"דים פצועים על "מכשיר"

את הלילה שבין ה־8 ל־9 באוקטובר העבירה החטיבה בחניוני לילה על "חמדיה" ו"כישוף". מעטים עצמו עין באותו לילה. גם התחושות הקשות בעקבות ההרוגים הראשונים בקרב, גם הארטילריה המצרית ששלחה מדי פעם תזכורת בדמות פגזים שהתפוצצו בין טנקים וגם החשש מתקיפות לילה של הקומנדו המצרי. למי מבין המפקדים והלוחמים שעדיין לא הפנים את מה שקורה מסביב, בא יום אתמול והבהיר לכולם שזו מלחמה שונה מכל מה שידעו בעבר.

בשעת בוקר מוקדמת קיבל גבי ורדי, מפקד פלוגת "גלון" בגדוד 407, משימה מיוחדת ממפקד הגדוד: "בינינו לבין אוגדה 252 שיושבת מדרום לנו, אין שום כוח ישראלי ויש חשש שהמצרים ינסו להתגנב ולתקוף משם. המשימה שלך היא לרדת כעשרים קילומטרים דרומה, להביא מודיעין ולאבטח את האגף עם תצפיות לעבר שני האגמים, האגם המר הגדול והקטן."

תוך כדי תנועה מבצעית דרומה, ורדי מזהה לפתע חייל מצרי במרחק כמה מאות מטרים מהם. כשהתקרב זיהה שמדובר בטייס מצרי, בדרגת עקיד – רב־סרן – שיושב על הכביש ומחכה שמישהו ייקח אותו לשבי... ורדי מדווח למג"ד על השבוי וזה מורה לו לקחת אותו אליו לטנק. צריכים אותו לחקירה, הסביר. ורדי הורה להתקרב אליו בזהירות ורק אחרי שווידא שאינו מסוכן, ביקש מהטען, יוסי ברגמן, לרדת מהטנק ולהעלות את השבוי.

אבל יש בעיה לא פשוטה. הטייס, גבוה, כבד משקל ופצוע התקשה לקום ולטפס על הטנק. לישראל רום, קיבוצניק משער העמקים ותותחן בטנק של פליכס אבנר, היה רעיון מקורי: לחבר את כתפיית סרבל הטייס שלו לתותח טנק, להרים את התותח למעלה וכך להעלות אותו לסל הצריח. וכך, צוות הטנק קירב את הטייס המצרי לתותח, ובעזרת המנוף – תותח 105 מילימטר – העלה אותו לסל הצריח.

בשלב מסוים הבחין ישראל רום שהטייס המצרי, שנראה מורעב ומותש, מפחד

לאכול מחשש שהישראלים אולי רוצים להרעיל אותו. הוא הוציא ממנת הקרב ביסקוויטים והחל לאכול לידו. רק אז הטייס השתכנע והסכים לאכול גם הוא.

לאחר שאכל ושתה, נפתח הטייס המצרי וסיפר לישראל על המשימה שקיבל: להנחית אנשי קומנדו בעורף האויב הישראלי כדי שאלה יתקפו חניוני טנקים ושיירות צבאיות שינועו על צירי התנועה לסיני. המסוק הופל וחלק מהצוות ואנשי הקומנדו נהרגו. בהמשך סיפר שהוא אב לילדה קטנה והראה בגאווה ל"אויב הישראלי" תמונה של בתו.

הכוח ממשיך בתנועה מאובטחת עם הטייס השבוי בסל הצריח, כשסגן מפקד הפלוגה, נחום שקד, מדווח בקשר שלא רחוק מהם הוא מזהה איש קומנדו שיורה לעברם. שקד מסיים את הדיווח הקצר, יורה צרור אחד לחולות שלפניו ופלוגת "גלון" מתכבדת בשבוי נוסף, איש קומנדו סודני ענק, שנראה היה שהעדיף את השבי על המשך המלחמה.

הפלוגה התמקמה מעל מעוז "בוצר", שעל שפת האגם המר הגדול. סמוך למעוז נראו שלושה טנקים מצריים. שניים מהם הושמדו מיד והשלישי החל להתרוצץ כמו עכבר במלכודת ונעלם במדרון אחורי. ורדי ביקש אישור להיכנס למעוז כדי לבדוק אם נותרו שם לוחמים אבל ההוראה שקיבל היתה חד־משמעית: אתה לא יורד לשם. רק כשחבר חזרה לגדוד נודע לו שהמעוז שבו ישבו כעשרים מילואימניקים מהחטיבה הירושלמית ועוד ארבעה צוותי טנקים שהגנו עליהם פונה בלילה. המעוז היחיד שכל לוחמיו פונו בשלום לקו כוחותינו.

כל הלילה הם נשארו שם, מתחלקים עם שני השבויים במנות הקרב שפתחו וצופים על השטח שבינם לבין ארמיה 3 המצרית.

■ ■ ■

בשעת בוקר מוקדמת הגיעה פקודה מהאוגדה: חייבים לכבוש את "מכשיר", גבעה חולית בגובה של כשבעים מטר שעליה החל להתבסס כוח מצרי גדול, חיילי חי"ר שירו משם טילי נ"ט לעבר טנקים של האוגדה שחנו מזרחה משם, על ציר "טליסמן".

"מה דעתך לקחת את 'מכשיר'?" שאל המח"ט את אמנון מרטון, מג"ד 410.

מרטון לא נשמע נלהב, והסביר למפקד החטיבה שעל הגבעה מולו יש כמות גדולה של אנשי חי"ר עם נשק נ"ט והטנקים שלו, הוא מזכיר, חסרים מקלעים והסתערות על כוח חי"ר בלי מקלעים כמוה בהתאבדות.

רביב שומע ולא משתכנע: "זו הפקודה של האוגדה. חייבים לכבוש את 'מכשיר'."

בנוהל קרב מהיר נשלחים הכוחות לקרב. גדוד 410 יסתער ויכבוש את הגבעה שאורכה כשלושה קילומטרים וגדוד 409 יחפה עליו מ"חמדיה".

מרטון מסביר למפקדי הפלוגות את דרך הפעולה: פלוגת "כלוד" בפיקודו של יצחק שמילוביץ תנוע מימין, פלוגת "לורה" של נרקיס משמאל ו"מוקדון" בפיקודו של אבי סימון מאחור. הגדוד יסתער מכיוון חמדיה, יטפס על השפה המזרחית של "מכשיר" וינהל משם את הקרב מול הכוח המצרי.

שבע בבוקר. גדוד 410 תוקף ונבלם כבר בתחילת הקרב. לטנקים שחסרים מקלע מקביל אין כל סיכוי מול הסאגרים שמולם ומול סוללות הארטילריה שמטווחות אותם מתחילת ההסתערות. באגפי המתחם ממוקמים טנקים שמשתתפים בבלימת גדוד השריון הישראלי.

מרטון מופתע מעוצמת מכת האש וצועק בקשר למפקדים לירות על האויב ב"עוזי" שתלויים בצריח. הקרב מתנהל בתנאים לא שווים: טילי נ"ט קטלניים ופצצות אר־פי־ג'י מול תת־מקלע "עוזי" שהטווח האפקטיבי שלו פחות ממאה מטרים. אש נורית לעברם גם מ"חמוטל", דיונת חול צפונית מהם שנכבשה גם היא על ידי המצרים.

גם פני השטח פועלים כנגדם. השפה המזרחית של הדיונה תלולה והטנקים לא מצליחים לטפס על הגבעה. מרטון ומפקדי הפלוגות מבינים שציר הפריצה שנבחר לא עביר ושחייבים לשנות כיוון. הדיונות בשיפולי הרכס מתונות יותר ועבירות לטנקים. כובד ההתקפה עובר לפאה הדרומית של "מכשיר". שינוי הכיוון הביא לפיזור הכוחות התוקפים ולבעיות שליטה פיקודיות. הלחימה הפכה מגדודית לפלוגתית.

בצריח טנק המג"ד נמצא קצין המבצעים שלום נסים, עם ניסיון קרבי עשיר ממלחמת ששת הימים, שם לחם כסמל מחלקה בפלוגה של דן שני שנהרג כמג"ד 79 במלחמת ההתשה. ביוני 67', בקרב שהתנהל בגזרת רפיח, הצליח נסים להתגבר על תקלה חמורה בטנק, פגע בטנקי סטאלין מצריים והמשיך להילחם כשעל הטנק שלו לוחמים שחילץ מטנקים פגועים. על גבורתו הוענק לו צל"ש רמטכ"ל שהומר מאוחר יותר באות המופת.

ביום הכיפורים, כשהוא כבר קצין מילואים לאחר תפקיד של סגן מפקד פלוגה בגדוד 184 ומפקד פלוגה בקורס מפקדי טנקים, היה בביתו בחולון ועקב מהמרפסת אחר תנועה לא שגרתית של כלי רכב צבאיים. בצהריים התקשר לחטיבה ושם הודיעו לו שהתחיל גיוס והוא חייב להגיע מיד לשדה תימן. נסים

ארז את הפק"ל הצבאי המוכן, הכניס לתוכו מצלמה ונפרד מאשתו ומבתו התינוקת בהבטחה שהוא חוזר עוד כמה ימים.

בשדה תימן אמרו לו שהוא לא משובץ אבל בגדוד 410 חסר סגן מפקד פלוגה. אמנון מרטון, שלא הכיר אותו, אמר לו שהוא לא צריך סמ"פ, אבל חסר לו איש מנהלה שיארגן את מפקדת הגדוד, נהגים ואפסנאים.

נסים חש נעלב: "אני קצין טנקים, לא מפקדה. תן לי טנק, אני כבר אארגן לעצמי צוות."

סמוך לחצות מרטון נמלך בדעתו: "הקמב"ץ עוד לא הגיע, בוא אלי לטנק."

כך מצא עצמו שלום נסים לצד המג"ד מרטון בקרב הראשון על "מכשיר".

בשני ימי הלחימה הראשונים תפקד גדוד 410 עם שני קציני מבצעים: שלום נסים על טנק המג"ד וירון חמל, שהצטרף לגדוד ביום ראשון, על זחל המבצעים. בהמשך, לאחר שיהודה גלר קיבל את הפיקוד על הגדוד, מונה שלום נסים לקש"א – קצין שיתוף ארטילריה – וירון חמל הצטרף לטנק המג"ד החדש.

תמרוני המג"ד אמנון מרטון בניסיון למצוא מעבר נוח בשיפולי הגבעה עליה הטנק יוכל לטפס, לא צלחו. הטנק נתקע בתוך מחפורת עם יכולת לנוע רק לאחור. תוך כדי ניסיונות חילוץ התרוממו מולם מתוך החולות כמה אנשי חי"ר מצרים, אחד מהם עם מטול אר־פי־ג'י שכוון לטנק. נסים ירה לעברם מה"עוזי", רוקן שתי מחסניות ורכן פנימה לתוך הטנק כדי לשלוף משם "עוזי" נוסף: "אני קופץ מהטנק ומסתער עליהם," צעק למרטון.

מפקד הגדוד הורה לו להישאר במקומו, ושניות לאחר מכן נפגע הטנק מרקטת אר־פי־ג'י שהחליקה עליו, פגעה בתא הזיווד וגרמה לאיבוד הצידוד של התותח.

"אין לנו הנמכה," שמע נסים את קולו של התותחן שהבין שיש לו בעיה.

נהג הטנק לחץ בכל הכוח על הדוושה, העביר להילוך אחורי כדי להיחלץ מהמחפורת, ולפתע נשמעה זעקה מהצריח: "נפצעתי." מפקד גדוד 410 נפגע בזרועו מקליע שנורה לעברם והחליק פנימה לתוך הטנק.

שלום נסים העניק טיפול ראשוני למג"ד הפצוע, יצר קשר עם הסמג"ד חיים אלקן ועדכן אותו במצבו: "המג"ד 'צהוב', אין לי צידוד בטנק, אין לי מקלע. תפוס פיקוד. אני חייב לפנות אותו."

נסים: "החלטתי לפנות את מרטון לציר 'עכביש', אבל לא ידעתי איך אני מגיע לשם הכי מהר. בסוף ניווטתי לפי השמש לכיוון דרום. אנחנו נוסעים ונוסעים, מטפסים ויורדים מדיונות. הנשמה יצאה לי עד שהגעתי לציר. על הכביש עבר בדיוק רכב מגויס. עצרתי אותו והודעתי לנהג שיש לי מג"ד פצוע וחייבים

להעביר אותו לתאג"ד. עברתי ברשת הקשר לתדר הפינוי, דיברתי עם הרופא הגדודי ועדכנתי אותו על מצבו של מרטון."

ועדיין צריך לטפל גם בבעיה בטנק כדי שהצוות יוכל להמשיך להילחם. בארגז הכלים נמצא פטיש חמישה קילו. הקמב"ץ, טנקיסט עם ידע טכני, מתחיל לחפש את נקודת הפגיעה במערכת הצידוד. כמה מכות חזקות בפטיש והתותח חזר לחיים ולתנועה. נסים מורה לנהג לחזור צפונה לכיוון "מכשיר", שם החל חיים אלקן לאסוף את הפלוגות שהיו עדיין למרגלות הגבעה.

שלום נסים: "עוד לפני שהתחלנו בתנועה לעבר הגדוד, קיבלתי הוראה מהמח"ט להישאר איפה שאני על הציר ולחכות למג"ד חדש שיחליף את מרטון הפצוע. אחרי כמה דקות הגיע רכב. זה היה סגן מפקד החטיבה, יהודה בכר, שקיבל מטוביה רביב את הפיקוד על הגדוד. לא הכרתי אותו. לחצנו ידיים ונענו לכיוון הגדוד שנמצא עדיין בעמדות הגנה מתחת ל'מכשיר' לאחר שספג פגיעות רבות. בדרך לשם, כשכבר היינו די קרובים לטנקים של הגדוד כדי להורות להם לחזור לרכסים שממזרח ל'מכשיר', הרגשתי פתאום פיצוץ אדיר בצד הימני של הטנק. פגז או אולי אפילו פצצה ממטוס. כל הטנק מתרומם באוויר וסופג רסיסים שמחוררים את כל הדופן הימנית שלו. בכר, לידי בצריח, צנח פנימה שותת דם ותוך שניות איבד את ההכרה. הפציעה שלו נראתה לי הרבה יותר קשה מזו של מרטון, וחזרתי שוב על אותה תרגולת: '11 תפוס פיקוד, 10 'צהוב'. קראתי לאלקן ברשת הקשר."

אלקן לא הגיב. נסים קורא שוב ושוב ואז הוא מגלה שהמשדר והאנטנה המרכזית נתלשו מהפגיעה. "יש לי בטנק מג"ד פצוע קשה בעורק, בצוואר ובכתף ימין. עוד מג"ד פצוע. איזה חוסר מזל, ובנוסף אין לי קשר להודיע לסמג"ד שיתפוס שוב פיקוד. פירקתי את האנטנה של מקלט העזר וחיברתי אותה באלתור למשדר הראשי, וזה עבד. הקשר חודש. אני שומע קולות. שידרתי שוב לאלקן והוא חזר אלי מיד והורה לי לנסות לעצור את שטף הדם מהעורק ולפנות את בכר במהירות לתאג"ד ב'עכביש'.

"ירדתי לעמדת המתנה והתחלתי לטפל בפצוע. השקינו אותו כל הזמן. ראיתי שמצבו מידרדר ואני חייב להגיע במהירות לתאג"ד. מסביב הבחנתי בטנקים של הגדוד חולפים במהירות על פני ונסוגים ל'עכביש'. נשארתי הטנק האחרון בשטח שבין כוחותינו לבין האויב שעל 'מכשיר'. לא היה לי ספק שהמצרים רואים אותי. הייתי מטרה כל כך קלה וקרובה וזה רק עניין של שניות עד שיגיע הפגז הקטלני.

"אני עייף ומותש ובעמדה נחותה, קרוב מדי למצרים. עליתי על רשת הקשר

הגדודית וקראתי לכולם שלא יירו עלי. שלא יחשבו שאני טנק מצרי שמתקדם לעברם מהכיוון הלא נכון. יצאתי כולי רועד מעמדת המסתור והתחלתי לנסוע דרומה כמו משוגע. הסתכלתי קדימה ולא האמנתי למראה עיני: כל מפקדי הטנקים של הגדוד הרימו את קני התותח בתנועת דגל שק... המשכתי בתנועה, לא מבין למה המצרים לא יורים עלי. המשדר שוב הפסיק לפעול. לא יכולתי לדבר. רק לשמוע. אלקן ניסה להדריך אותי. שוב עליתי וירדתי בדיונות עד שהגעתי ל'עכביש'. שם כבר חיכה לי רכב פינוי שלקח את הסמח"ט הפצוע לתאג"ד."

יהודה בכר, שהגיע לחטיבה כחודשיים לפני המלחמה לאחר תפקיד סמח"ט חטיבה 7, טופל בתאג"ד והועבר בדחיפות לבית חולים בבאר שבע. חיים אלקן הסמג"ד מקבל בפעם השנייה את הפיקוד על גדוד 410 שלאחר תדלוק וחידוש מלאי התחמושת חוזר לעמדות הקודמות על "חמדיה".

פרק 6

מטווח מ"חמדיה"

9 באוקטובר: ענני האבק שעלו מכיוון מיסורי" לא הותירו מקום לספק: 11:30, מעודדים מבלימת הטנקים שהסתערו בבוקר על "מכשיר" וכחלק מהחלטה של מפקדת הארמיה השנייה לנסות ולכבוש את קו הרכסים שמהם הגנה חטיבה 600 על טסה, יצאו המצרים להתקפה. עשרות טנקים, כשני גדודים מלווים כוחות חי"ר בכלי רכב משוריינים, התקדמו לעבר "חמדיה", המחסום האחרון לפני טסה.

טוביה רביב היה בעמדת תצפית על "חמדיה" כשהחלה ההתקפה: "ספרתי במשקפת כ־60 טנקים שהתקדמו מ"מיסורי". התנועה שלהם היתה יפה. ממש לפי הספר. שמונה או תשעה טנקים פרוסים לרוחב ומובילים את ההתקפה ואחריהם שאר הכוח ונגמ"שי חי"ר. הורדתי את הטנקים שלי למדרון אחורי והוריתי למפקדים לעלות לעמדות ולפתוח באש בבת אחת רק כאשר הטנקים המצריים יהיו קרובים. דיווחתי כמובן למפקד האוגדה שדאג להזהיר אותי שלא לעלות לעמדות אש מאוחר מדי כדי שהם לא יעלו עלי."

זה היה בעיקר קרב של גדוד 409. כשהטנקים המצריים נכנסו לטווח אש, מפקד החטיבה נתן את הפקודה ובבת אחת עלו כל הטנקים לעמדות והחלו לטווח את הטנקים המצריים. אהרון ימין, נהג טנק בגדוד: "המצרים היו פרוסים לפנינו והתחלנו לדפוק אותם טנק אחרי טנק. אחרי כל פגיעה אמרנו שזה בשביל חבר שנהרג..." רובי, מפקד הסיוע החטיבתי, נתן גם הוא את כל מה שיש לו והפגזים נפלו על ובין הטנקים המצריים. "היתה לי הרגשה שזה רגע גדול. כחיפאי, הרגשתי שעכשיו אני לא רק מגן על הגבעות ועל טסה והמדבר כולו, אלא גם על חיפה..."

■ ■ ■

שוקה בר־און, מפקד פלוגת "חרדון", תיאר את הקרב ביומן שכתב לאחר המלחמה: "הירי היה בקצב מהיר מאוד כאשר הטנקים המצריים לוחצים. היה נעים לראות איך אנחנו פוגעים בטנקים שבתנועה והם נעצרים ואנשים בורחים או שהטנקים עולים באש..."

הגל הראשון של התוקפים נעצר, אבל כעבור זמן החלה תקיפה נוספת. למרות הפגיעות הרבות, המצרים ממשיכים להתקדם. עוזי בן יצחק, מג"ד 409 שקורא מ"חמדיה" את תמונת הקרב, שולח שלושה טנקים לאיגוף ימני כדי לפגוע בכלים המצריים שחלק מהם נמצאים בשטח מת, למרגלות "חמדיה", והכוח של שוקה לא מזהה אותם. שמאי שיינפלד, הסגן של שוקה, מוביל את הכוח, יחד איתו גם דוד פרץ, מפקד מחלקה 1, והמט"ק אורי ממן שפיקד על צוות שהורכב כולו ממפקדי טנקים. שלושת הטנקים יורדים מ"חמדיה" ומפתיעים את המצרים. בשלב מסוים דוד פרץ מדווח שנגמרה לו התחמושת והוא חוזר לגבעה. ממן נשאר למטה, משך ימינה יותר והמשיך לחפש מטרות. שיינפלד דיווח שיורים עליו טילים מ"מכשיר" והוא חוזר ל"חמדיה". ממן נשאר לבדו למרגלות הגבעה.

שוקה בר־און: "פתאום אני רואה אנטנה מתחילה לעלות, אחר כך מפקד מצרי בצריח. כנראה טנק שהצליח לעבור את שלושת הטנקים שירדו למטה. נתתי לתותחן וקסמן נקודת טיווח משם צפוי לעלות הטנק המצרי. ביקשתי מעוזי המג"ד שישלח אלי כוחות נוספים, אבל הוא אמר שאין לו כאלה וכולם עסוקים.

"המפקד המצרי הבחין בי וצידד לעברי. כשהיה במרחק 30 מטר ממני נתתי פקודת אש. יצא פגז והחטיא. שנייה אחר כך יצא פגז מהטנק המצרי. הוא פגע בכנף שמאל שעפה מעל ראשי וחתכה את האנטנה תוך כדי פגיעה בזחל הטנק. וקסמן התותחן ניסה לצאת אבל דחפתי אותו חזרה. 'אחורה מהר', צעקתי לנהג. גיורא אילן, עם הטנק שלו שעמד משמאלי, כיוון ופגע במצרי ומיד יצאו להבות. צעקתי לווקסמן 'עכשיו תכניס לו'... וקסמן ירה ופגע בתא הנהג. מהטנק הבוער יצא מט"ק, העביר רגל לכנף וירד לאט למטה, הסתובב והלך לאטו במורד לכיוון התעלה. אף אחד לא ירה בו. הטנק המצרי בער בלהבה גדולה ועשן שחור סמיך עלה ממנו."

המראה מלפנים היה מדהים. שריון מצרי שרוף ופגוע לצד טנקים שלמים נסוגים. פלוגת "ונקל" של עדו מור משתתפת גם היא במטווח. צ'וּאי, תותחן בטנק של אברהם אופק: "עמדנו בעמדות על 'חמדיה' והרגשנו כמו באימונים. טנק לפניך ואתה צריך להוריד אותו. עולים לעמדה, יורים ויורדים. לטנקים המצריים לא היה סוף. הם באו בנאגלות, אחד אחרי השני. בשלב מסוים גיליתי שאין לי הידראולי ואפשר לצדד את התותח רק באופן ידני. אופק ביקש מעדו

אישור לרדת לאחור ולתקן את התקלה ועדו התעקש שנישאר במקום ונמשיך לירות. נשארנו והצידוד הידני ממש קשה. ברגע מסוים התעייפתי ואמרתי לאופק שאין לי כוח והוא התעצבן עלי: 'מה זה אין לך כוח, זו מלחמה, לא?'"

עוד הם מדברים ועדו מור נכנס בצעקה לרשת הקשר: "חמישה טנקים עולים עלינו מימין. תשמידו אותם, אחרת הם ישמידו אותנו."

הטנקים המצריים עולים לעברם בפריסה רוחבית, כשטנק אחד מוביל לפני כולם. עדו נותן פקודת אש והתותחן מחטיא בפגז הראשון ומיד מתקן ומוציא פגז שני שפוגע בטנק האמצעי שנדלק מיד. "יופי טסה," משבח עדו, מושיט יד מהצריח ומלטף לתותחן את הראש. הטנק שנע מימין לטנק שנפגע מתנגש בו והטנק השלישי ננטש שלם. עמוס אונגר, סגן מפקד הגדוד, מצטרף לפלוגת "ונקל" ומצנן מעט את ההתלהבות. "צריך לחסוך בתחמושת," הוא משדר ברשת הקשר הגדודית, "עוד נצטרך אותה בהמשך היום. תרכזו את האש לעבר טנקים שמתקדמים לעברנו. לא לירות לעבר מטרות רחוקות טווח."

עוזי בן יצחק וסגנו, עמוס אונגר, מכוונים את הפלוגות לפי תנועות השריון המצרי, ומשתתפים בעצמם בירי לעבר המטרות שמולם. מזהים, יורים ופוגעים.

"בכמה טנקים פגעתם?" שאל מפקד האוגדה את מח"ט 600.

"בערך 35."

"יפה מאוד," שיבח שרון שעקב ברשת הקשר אחר הדיווחים מ"חמדיה".

ההתקפה נעצרה והטנקים שלא נפגעו החלו לסגת לאחור לעבר "מיסורי", המתחם הגדול שממנו יצאו להסתערות. בגדוד 409 הבחינו שאחד הטנקים לא חזר לעמדות על הגבעה וגם לא עונה בקשר. הטנק של אורי ממן, אחד משלושת הטנקים ששלח המג"ד לפגוע מהאגף בטנקים המצריים. בשלב מסוים חיים שרל, התותחן של שמאי שיינפלד, הפנה את תשומת לבו לטנק שעולה באש, אבל ההערכה היתה שמדובר בטנק מצרי. רק בהמשך, לאחר שכל הקריאות בקשר לא נענו, התברר שהטנק הבוער היה של ממן שנפגע מאחד הטנקים המצריים שהצליחו להתקרב ל"חמדיה". הטנק ספג פגיעה ישירה. איש מאנשי הצוות, כולם מט"קים, לא שרד. בין ההרוגים גם אהוד גורדון מכפר מרדכי. אחיו התאום, חגי, נהג טנק בגדוד 410, לא עודכן מה עלה בגורלו של אחיו.

אורי ממן, מפקד הטנק שלא חזר ל"חמדיה", סטודנט למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים, קיבל לאחר המלחמה את אות המופת על גבורתו בקרב שבו מנע מהטנקים המצריים להפתיע את לוחמי גדוד 409.

פרק 7

מלכודת אש ב"טלוויזיה"

אמנון אברמוביץ', סטודנט למשפטים באוניברסיטת תל אביב, חיכה בקוצר רוח לראות את הגיליון החדש של עיתון הסטודנטים "דרבן" שהתפרסם ערב ראש השנה תשל"ג. כמה ימים קודם לכן נפגש עם עורך העיתון והשאיר אצלו כתבה. אם ירצו – יפרסמו... חשב לעצמו.

להפתעתו, העורך רצה מאוד. הכתבה שלו פתחה את גיליון ערב החג ועורך העיתון התקשר אליו ושיבח אותו על כתיבתו. "אני מחכה לקבל ממך אחרי יום כיפור כתבה נוספת לגיליון אוקטובר שיתפרסם לאחר החגים," סיים העורך את השיחה הקצרה.

שניהם, גם אברמוביץ' וגם העורך, לא היו לאחר יום כיפור באוניברסיטת תל אביב כדי להכין את הגיליון הבא של העיתון. אברמוביץ', לוחם שריון בסדיר, היה עתה בגדוד 409 בחטיבה 600, נהג בטנק מפקד הגדוד, והעורך, צנחן ותיק, היה אי־שם עם היחידה שלו ובעוד עשרה ימים יהיה בתוך אחת מסירות הגומי שיחצו את תעלת סואץ ויקימו את ראש הגשר בגדה המערבית.

עוזי בן יצחק, מג"ד 409, לא הכיר את אברמוביץ' כשהסכים לקבל אותו כנהג הטנק שלו, ולא התחרט על הבחירה. כבר בנסיעה הארוכה משדה תימן לטסה הרגיש שיש על מי לסמוך. גם על אברמוביץ' הנהג שלא "ניקר" בדרך ולא סטה מהנתיב במסע שנמשך קרוב ל־12 שעות וגם על יוסי שירי, התותחן, שלא הסתיר את שאיפתו להתחיל ללמוד רפואה לאחר שתיגמר המלחמה הלא צפויה שתפסה אותם לא מוכנים.

ועכשיו, 9 באוקטובר, שניהם בטנק המג"ד שיוביל את הסתערות הגדוד לעבר המתחם המצרי הגדול שמולם. "ניצול הצלחה, קדימה הסתער," הדהדה בקשר הפקודה שנתן ג'קי אבן, סגן מפקד האוגדה.

כישלון הסתערות השריון המצרי על "חמדיה", והתחושה שמדובר בסימן ראשון של שבירה מצרית קרובה, היו הרקע להתקפה החטיבתית שהחלה

בצהריים. במטכ"ל ובפיקוד דרום לא היו מודעים להתקפה המתוכננת. להפך. לאחר כישלון התקפת הנגד של אוגדה 162 והאבידות, גם בטנקים וגם בלוחמים, בניסיונות להחזיר את השליטה על הרכסים שכבשו המצרים באותו יום, הונחו הכוחות להמשיך בבלימת האויב ולא להסתכן בפעולות התקפיות ובאבידות נוספות. עיקר המאמץ המלחמתי, הוחלט במטכ"ל, יעבור לרמת הגולן ורק לאחר שתושג שם הכרעה, יעבור צה"ל מבלימה לתקיפה בדרום.

ג'קי אבן, סגן מפקד אוגדת שרון: "אני לא ידעתי על הפקודה שאין פעולות התקפיות. אריק ידע כמובן, אבל ידע מה אני עושה ועשה עצמו כמי שלא יודע... וכך, אחרי שטוביה עשה עבודה מצוינת בבלימת ההתקפה המצרית, נתתי פקודה להסתער קדימה. לנצל את ההצלחה. הפקודה שנתתי היתה פקודה להסתערות אוגדתית, שתי חטיבות, 600 ו־14, אבל בפועל רק 600 הסתערה."

וכך, מבלי לעדכן את בכירי הפיקוד וללא מודיעין על האויב שממול, תצא החטיבה לקרב, כשגדוד 409 יגלוש מ"חמדיה" ישר לפנים, גדוד 410 יצטרף אליו לאחר שיאגוף את "מכשיר" מדרום וגדוד 407, הגדוד הדרומי ביותר, יחפה באש מ"כישוף" על תנועת החטיבה ויתקדם בהתאם להתפתחות ההתקפה. "אנחנו יוצאים למלחמת מגן נגד האויב שקם להשמיד אותנו. בהצלחה!" שידר מפקד החטיבה בלהט ברשת הקשר החטיבתית.

מצריח הטנק ב"חמדיה", בחן עוזי בן יצחק במשקפת את השטח שלפניו. בכל תא שטח אליו כיוון את המשקפת היה אויב. הרבה אויב. טנקים וחיילים. הוא ביקש לקבל מודיעין על היערכות המצרים על "טלוויזיה", היעד הראשון לתקיפת הגדוד, אבל איש לא יכול היה להגיד לו איזה כוחות נמצאים במתחם ומה מצבם. גם על יעדים בטווחים רחוקים יותר, "מיסורי" והחווה הסינית, אי אפשר היה לקבל מודיעין. מטוסים, הוא הבין, לא יעמדו לרשותו. כל חיל האוויר נמצא עכשיו ברמת הגולן, הוסבר. הסיוע היחיד שיעמוד לרשותו, עדכן מפקד החטיבה, יהיה האגד הארטילרי.

הפקודה ניתנה והטנקים החלו לגלוש מ"חמדיה", כשהמטרה לכבוש את "טלוויזיה" מכיוון דרום־מזרח. פלוגת "ונקל" של עדו נעה מימין, "זומזום" של גיורא במרכז ו"חרדון" של שוקה משמאל. מפקד הגדוד מיקם עצמו בין שוקה לגיורא ועמוס הסמג"ד בין גיורא ועדו. כבר מתחילת התנועה עוזי היה מוטרד מצפיפות הטנקים המסתערים, טרף קל לטילי הנ"ט, וגם מחשש שבצפיפות הגדולה ובתוך ענק האבק העצום שמעלה גדוד טנקים שמסתער ויורה קדימה, הכוחות יירו בטעות זה על זה. "סע יותר לאט," הורה כמה פעמים לאברמוביץ' כשנראה היה

לו שהקצב מהיר מדי. מול גדוד 407 שישב על "כישוף" בקצה הדרומי של גזרת החטיבה, לא היו יעדים שנכבשו בידי המצרים והגדוד התקדם בזהירות מערבה, לכיוון "מיסורי", כשהטנקים מתמודדים עם טילי הסאגר שמולם. אחד הטנקים מפלוגה ב', "בסין", הטנק של מוזס יעקב נפגע.

תותחני "ונקל" פגעו בשלושה טנקים שהיו מולם. הטנקים של "זומזום" ו"חרדון" שטפו באש את השטח שלפנים, התקדמו מכיוון דרום לעבר "טלוויזיה" וראו איך החיילים המצרים נמלטים מערבה. הקולות ברשת הקשר הזכירו לוותיקי החטיבה את הקולות ממלחמת ששת הימים כשמעל כולם סגן מפקד האוגדה ג'קי אבן: "ניצול הצלחה – כמו שאתם לגלוש במדרון לעבר התעלה!"

ואז הגיעו הטילים. מטח אחר מטח מצפון־מערב, ממתחם "מיסורי" ומ"מכשיר" מצפון, שהכו בגדוד המסתער. עוזי ראה מולו הבזק אור חזק ומיד אחריו פגיעה ישירה בתא הנהג מימין ולהבה גדולה שהחלה להתפשט. "עוזי, נפצעתי," זעק אברמוביץ' ברשת הקשר הפנימית של הטנק. גל חום הציף את תא הנהג והטנק הידרדר עד שנתקע בדיונה שלפניו.

עוזי בן יצחק הצליח לקפוץ החוצה. גם התותחן והטען־קשר נחלצו. אמנון נלכד בטנק הבוער. "מנוע הטנק המשיך לפעול והחלטתי להמשיך לנסוע, ואז פרצה אש חזקה בתוך תא הנהג והתחלתי להישרף. הרגשתי שזה הסוף. פשוט חיכיתי למוות ורציתי למות כמה שיותר מהר. פתאום דעכה האש וראיתי שאני בוער רק בצווארון הסרבל. ניסיתי להרים יד לעבר הצווארון כדי לכבות את האש ולא הצלחתי. היד לא זזה. החלטתי לצאת מתוך הטנק. נתתי מכה לפתח העליון והוא נפתח כלפי מעלה. התכופפתי כדי להרים את ה'עוזי' של הטען־קשר ולא הצלחתי. הידיים היו שרופות לגמרי. באותן שניות שנראו לי כמו נצח הופיע שירי התותחן ומשך אותי החוצה. העלו אותי תחת אש על טנק אחר ופתאום מצאתי עצמי לבד. כנראה שגם הטנק הזה נפגע. שירי חזר וחילץ אותי מהטנק השני.

"סיפרו לי אחרי המלחמה שנראיתי נורא. על הידיים לא נשאר עור והפנים שלי היו כמו דייסה שחורה. 'היינו בטוחים שנשארו לך רק כמה דקות לחיות,' אמרו לי."

יוסי שירי יחד עם איש צוות נוסף תמכו באברמוביץ' והוליכו אותו ברגל. שירי דיבר אליו כל הזמן, מרגיע ודואג שלא יאבד את ההכרה. אחרי כמה דקות הגיע טנק מפקד מחלקה 3 ב"ונקל", שוקי רפופורט, עזר להם להעלות את הפצוע לסיפון, וכל הנסיעה עד שהגיעו לרכב הפינוי דאג להצמיד אותו אליו, שומר שלא ייפול מהטנק.

עוזי בן יצחק המג"ד ספג מכה קשה בפגיעה. מימינו ומשמאלו דהרו הטנקים של גדוד 409 ואיש מהמפקדים בצריח לא זיהה שהאיש שצועד על החול הוא מפקד הגדוד. עוזי חיפש טנק אחר לפקד ממנו, ורק אחרי דקות ארוכות הצליח לעצור טנק שפיגר אחרי הכוחות. זה היה טנק גור עם מיעוט אמצעי קשר. הכוח המסתער התרחק ממנו ועוזי קיבל החלטה להעביר את הפיקוד על המשך ההסתערות לסגנו, עמוס אונגר.

בעוד הטנקים של גדוד 409 מסתערים קדימה ומפקד הגדוד מאחור, הגיע אמנון אברמוביץ' לתאג"ד שמוקם על ציר עכביש. "הרופאים טיפלו בי מיד. חתכו את הסרבל, חלצו את הנעליים ועטפו אותי בתחבושות מטלין נגד כוויות. רק בהמשך, לאחר המלחמה, נודע לי שהם לא האמינו שאשרוד את השעות הקרובות. מבחינתם הייתי פצוע אנוש, בעדיפות ראשונה לפינוי במסוק שהוזעק למקום."

אברמוביץ' שכב על אלונקה באחת מפינות התאג"ד. למקום הגיע הרב שלמה גורן שניגש לפצוע הקשה שהיה מכוסה עד הראש בשמיכה וליטף את מצחו. אברמוביץ', שהיה בהכרה מעורפלת, פקח עיניים ולחש: "הרב גורן." הרב חייך אליו ואיחל לו החלמה מלאה.

מהתאג"ד שליד טסה הוא הועבר במסוק לבית החולים סורוקה. הרופאים נאבקו על חייו וניצחו. בשנתיים הבאות עבר סדרת ניתוחים קשים והשתלות עור אצל המומחים הגדולים בתחום. לטנקים הוא כבר לא חזר. את הפקולטה למשפטים סיים בהצטיינות והוא משמש כיום כאחד הפרשנים הבכירים בטלוויזיה.

יוסי שירי, התותחן שחילץ אותו מהטנק הבוער, הגשים את החלום והוא עתה רופא עור מומחה.

■ ■ ■

הטנק של סגן רמי לנר היה אחד הכלים הראשונים שנפגעו בהתקפה. לנר, בנו של אלוף דן לנר שבאותן שעות ממש פיקד על אוגדת המילואים 210 שלחמה מול הסורים ברמת הגולן, הוביל כזכור חמישה טנקים שעליהם ישבו צוותים שהגיעו מאוחר לשדה תימן והצטרפו לחטיבה ביום ראשון בלילה. חמשת הטנקים פוצלו בין שני גדודים. לנר עם עוד שני טנקים צורפו לפלוגת "כלוד" בגדוד 410, שנשלחה להסתער יחד עם גדוד 409. הקצין השני, אהרון זמיר מקיבוץ גבעת חיים, עם עוד טנק בפיקוד אביחי ברגסון, צורפו לפלוגת "מוקדון" בגדוד 410.

טיל הסאגר שעצר את ההסתערות פגע בחזית הטנק. רמי לנר חש בגל חום שהציף אותו. האש צרבה את פניו ואת חלק גופו העליון שהיה חשוף בצריח. "הלכה לי הרגל," הוא שמע את התותחן שלו זועק מכאבים, ונחלץ מיד לחלצו מהטנק הבוער. הוא הצליח למשוך אותו החוצה ולגלגל אותו על החול כדי לכבות את האש שאחזה בסרבל שלו. גם הטען־קשר הצליח להיחלץ ולקפוץ לחול, גם הוא סבל מכוויות רבות. כשחזר לצריח הבחין בנהג הטנק המבועת שהצליח להיחלץ מהפתח הקדמי של הטנק והחל לרוץ לעבר המצרים. רמי רץ אחריו, צועק לו שהוא בכיוון הלא נכון. הנהג המשיך לרוץ. רק אחרי כמה עשרות מטרים הוא הצליח להדביק אותו. "חשבתי שאתה חייל מצרי שטיפס על הצריח ועומד להרוג את כולנו..." הסביר הנהג המבוהל. רק אז הבחין לנר שפניו השחירו מהעשן הכבד שעלה מהטנק לאחר הפגיעה.

אבל הדרמה מול "טלוויזיה" עדיין לא הסתיימה. רמי גרר את שני אנשי הצוות הפצועים למחסה מאחורי דיונה סמוכה, במרחק בטוח מהטנק הבוער שהיה חשש שיתפוצץ בכל רגע, ורץ להזעיק עזרה.

במרחק כמה מאות מטרים מזרחה ממנו הבחין בטנק ואותת לו שיגיע אליו במהירות. הטנק הסיט את הקנה לעברו והתקדם לאט. רמי לנר המשיך לרוץ ולא הבין מדוע מפקד הטנק מכוון אליו את העוזי שלו. "אני ישראלי, אני רמי לנר..." הוא צעק בקול רם ואותת בשתי ידיו לעבר הטנק.

מפקד הטנק, אברהם אופק, הורה לנהג לעצור. "יש לך מזל. הצוות ראה חייל שחור שרץ לעברנו. היינו בטוחים שזה חייל מצרי ולא היה חסר הרבה שנפתח באש."

רמי לנר עלה על הטנק וכיוון אותו לעבר הדיונה. כשהתקרבו למרחק של כמה מאות מטרים משם, אופק ושלושת אנשי הצוות, צ'וואי יונה ופנחסי, ירדו מהטנק והתקרבו רגלית לאנשי הצוות המסתתרים. אחד המחלצים טיפס על הטנק הבוער, הוריד משם אלונקה והם החלו לרוץ, תחת אש המצרים, חזרה לטנק שלהם ובמהירות לתאג"ד שעל ציר "עכביש". שני הפצועים, התותחן והטען־קשר, הועלו מיד על מסוק והוטסו לטיפול רפואי. "הצלת אותם," החמיא הרופא לרמי לנר, מפקד הכוח, "אם לא היית ממהר להזעיק עזרה, הם לא היו נשארים בחיים."

בשלב הזה, כשהחילוץ הסתיים, הכאבים החלו להתחזק. הרופא שבדק אותו גילה כוויות קשות ורסיסים רבים בגופו. רמי התעקש שכל מה שהוא צריך זה מנוחה קצרה ואחר כך לחזור לטנקים, אבל הרופא בתאג"ד היה חד־משמעי: אתה מסכן את חייך. לאחר שקיבל מנת מורפיום להקלת הכאבים הוטס רמי לנר לבית

החולים סורוקה שם אבחנו הרופאים שהוא סובל מ־30 אחוזי כוויות. מסורוקה הועבר לבית החולים כרמל בחיפה ולאחר כמה ימים ברח משם לרמת הגולן כדי להיפגש עם אביו, מפקד האוגדה.

בסוף המלחמה הוא חזר לסיני וחיפש את הגדוד שלו, 410. הוא מצא אותו על ציר "לכסיקון", כמה קילומטרים מצפון לחווה הסינית, גדוד לוחם, אבל לנר התקשה להכיר את הלוחמים שהיו שם. כמעט כולם חדשים. "כל הגדוד נשאר ב'מיסורי'," שמע את הבשורה המרה.

■ ■ ■

לגיורא הן, מפקד פלוגת "זומזום", שרק יום קודם נחת בשדה התעופה לוד לאחר שהפסיק את ירח הדבש בארצות הברית, זה היה מפגש ראשון עם הסאגרים הקטלניים. הוא הצליח להתחמק מארבעת הטילים הראשונים ובזווית העין ראה שגם מוטי זילבר, מפקד מחלקה בפלוגה, מבצע תרגילי התחמקות מרשימים. ואז הגיע הטיל החמישי שפגע בדופן הטנק. נחום רוט, הנהג, הצליח להזיז את הטנק קדימה למה שנראה כמחסה בטוח, אבל הטיל הבא הגיע גם הוא. גיורא: "הרגשתי גל חום וחשבתי שנשרפתי כולי. צוות הטנק, נחום רוט הנהג שנפצע קשה מפגיעת הטיל השני, אריה דובדבני התותחן ושמעון ועקנין – הטען־קשר, נטשו את הטנק כשריאותיהם ספוגות עשן ומצאו מחסה בחפירה עמוקה, מנותקים משאר כוחות הגדוד.

לא רחוק מהם הטנק של מוטי זילבר נפגע מטיל. גם הטנק של חיים כץ, סגן מפקד הפלוגה, נפגע משני טילים אבל לא התפוצץ. כץ, שמצא עצמו בשטח רווי אנשי חי"ר מצרים שמשום מה לא ניסו לפגוע בו, חולץ לטנק אחר של הפלוגה וחזר איתו בהמשך ל"חמדיה".

קצין מצרי זיהה מרחוק את הכוח הישראלי הקטן ונופף בדגל לאנשיו. גיורא החליט שהוא לא נופל בשבי, כיוון את העוזי לעבר המצרים ולחץ על ההדק. למזלו, הכלי לא הגיב. החול של סיני "תקע" את ה"עוזי". שמעון ועקנין לקח את אחד משלושת הרימונים שהיו להם, התרומם מהחפירה וזרק לעבר המצרים. הרימון התפוצץ בחול כמה מטרים ממנו והוא נפצע מהרסיסים ובכל זאת ניסה לרוץ לכיוון מזרח. המצרים, שהיו כבר קרובים לחפירה, מיהרו לירות וועקנין, סטודנט בפקולטה להנדסת תעשייה וניהול בטכניון, צנח על הקרקע ללא רוח חיים. הוא נחשב לנעדר ורק לאחר מספר חודשים אותרה וזוהתה גופתו.

החיילים המצרים ירו לעבר החיילים הישראלים. גיורא: "ראיתי את הסוף מתקרב. בראש עברו לי תמונות מהחיים ותמונות אחרונות עם אשתי בירח הדבש בניו יורק. חשבתי לרגע שאם זה היה אפשרי, הייתי שולח לה גלויה עכשיו וכותב איך זה שמכל הבחורים בתל אביב בחרת קיבוצניק ועוד קצין בשריון. התנחמתי שברפידים, לפני שהגעתי לגדוד, עוד הספקתי לשלוח לה גלויה: 'לאורה ולהורים, מקווה להיפגש בקרוב'."

המצרים סגרו על השוחה ועל הטנקיסטים שבתוכה. "איטבח אל־יהוד," הם צעקו בהיסטריה ומשכו בכוח את גיורא מהמחפורת ואלמלא הקצין שהיה איתם ומנע מהם מלפגוע בשבויים הסוף היה רע ומר. גיורא הבחין שגם אריה דובדבני התותחן נשבה. הוא לא ראה עוד את ועקנין ורוט. גם רוט לא שרד. בשל פציעתו הקשה הוא לא יכול היה ללכת ואחד החיילים המצרים ירה בו בתוך החפירה.

גיורא הן ואריה דובדבני החלו בעיניים קשורות מסע בחולות לעבר התעלה ומשם לכלא עבאסייה בקהיר. כשחזר לישראל, בחילופי השבויים בחודש נובמבר, כשעל גופו עדיין סימני העינויים והמכות הקשות שספג, יכול היה סוף־סוף לחייך ולהעיד על עצמו שהוא אולי הישראלי היחיד שבתוך 48 שעות היה בארבע יבשות: התחיל בניו יורק – אמריקה, נחת בפריז – אירופה, הגיע לישראל – אסיה, ומשם היישר לקהיר – אפריקה.

רפי בוק מקיבוץ עברון נהג את הטנק של סגן מוטי זילבר, מפקד המחלקה שנולד במחנה עקורים באיטליה להורים ששרדו את השואה. רק חודשיים לפני המלחמה נולד בנו הבכור, אלדר, ועכשיו הוא כאן, מוביל את הטנק ואת המחלקה שלו. "ברשת הקשר נשמע קול של מפקד מבוגר מעודד את מפקדי הטנקים: קדימה הסתער... הטנק שלנו פרץ קדימה והיה מהראשונים בכוח התוקף שנכנס לקרב מול המצרים ופגע בכמה טנקים. כולנו התלהבנו מהפגיעות, והגענו ממש עד לגדרות של 'טלוויזיה'. בשיאו של הקרב לא הבנתי לאן נעלמו הטנקים האחרים של הגדוד ובגלל כל הרעש מסביב והירי שלנו לא שמענו את הפקודה להפסיק את ההסתערות ולחזור ל'חמדיה'.

"מתא הנהג הצר הבחנתי בשבריר שנייה אחרון בכדור אש שמתגלגל לעברנו, ואז רעש חזק וזעזוע. הטנק חטף פגיעה ישירה בגל ההינע. שמעתי את זילבר שואל אם הכול בסדר, וכולם עונים שכן. רק שריטות ומכות יבשות. ניסיתי להניע. שום דבר. הטנק לא הגיב. מת לגמרי. למזלנו, היינו בדיוק מול דיונה גדולה שהסתירה אותנו מהמצרים. התפעלתי מהשקט שבו זילבר מתפקד, כאילו הוא בתרגיל גדודי ולא בטנק פגוע כשמסביב משתוללת התופת.

"זילבר קרא לעזרה ואחרי כמה דקות נעצר לידנו הטנק של אמנון אריאל. מסביב גיהנום אמיתי, ואריאל, כאילו האש מסביב אינה מעניינו, ירד מהטנק שלו וחיבר כבל לגחון הטנק שלנו. הכבל נקרע ולאחר עוד ניסיון כושל זילבר צעק לצוות לעבור מיד לטנק של אריאל. היינו שמונה אנשים על טנק אחד.

"הסתובבנו והתחלנו לחזור לכיוון 'חמדיה', ואז הטנק נפגע מטיל. פגיעה ישירה. גל חום התפשט בתוכו והכול התמלא עשן. טיפסתי לצריח. אריאל שכב שם ללא רוח חיים. מתוך השמונה שהיו בטנק רק שלושה הצליחו לצאת. שמואל, מיכאל ואני. כל האחרים נהרגו: מוטי זילבר, אמנון אריאל, דוד ישי, ומנחם הולנדר שהתחתן שבעה חודשים לפני המלחמה. אליהו גולדהכט שנפצע קשה הצליח לצאת מהטנק, אבל מת מפצעיו לא רחוק מהגדר של 'טלוויזיה'. קפצנו למכתש שנוצר מהתפוצצות של פגז והיינו ממש קרובים לגדרות של 'טלוויזיה'. חיילים מצרים הסתובבו בשטח והייתי בטוח שהם מחפשים אותנו. התחבאנו בתוך המכתש, חיכינו לחושך וסיכמנו, בלחישות, לצאת מהמכתש וללכת לכיוון הכוחות שלנו. מסביב שמענו קולות בערבית והלכנו מהר כדי להתרחק. הם חשבו כנראה שאנחנו חיילים מצרים ולא ניסו לעצור אותנו. הלכנו כמה מאות מטרים ופתאום ראיתי צללית של נגמ"ש. במזל הם לא ירו עלינו. זה היה כוח מפלוגת הסיור של גדוד 184 שנשלח על ידי מפקד החטיבה לחפש ניצולים מההסתערות על 'טלוויזיה'. חזרנו לפלוגה שלנו ורק ב'חמדיה' סיפרו לי מה קרה בהסתערות. שם גם שמעתי שגיורא הן, מפקד הפלוגה שלנו, נעדר, יחד עם כל אנשי הצוות שלו."

סגן מוטי זילבר, מפקד המחלקה שלא חזר מ'טלוויזיה', קיבל לאחר המלחמה צל"ש מפקד האוגדה.

■ ■ ■

הקרב שהחל בהסתערות מהירה קדימה נעצר כשטילי הסאגר משוטטים בין הטנקים ומחפשים מטרות. אחד מהם חולף ליד הטנק של שמאי שיינפלד, סגן מפקד "חרדון", ופוגע בטנק של דוד פרץ, מפקד מחלקה 1. הטנק בוער כולו ושיינפלד ממהר לאסוף אליו את הצוות ותוך כדי כך הוא מזהה טיל נוסף שמשייט לעברו. "השתמשתי בטכניקה עוד ממלחמת ההתשה. התחמקתי מהטיל שהמשיך הלאה ופגע בטנק של שוקה שעמד לא רחוק ממני."

שוקה בר־און, מפקד "חרדון", כתב ביומנו: "בהתחלה נפגענו מטיל אחד ואחר כך מטיל שני. מעוצמת הפיצוץ נעלם כובע הווי־אר־סי שלי ומשקפי השמש.

הרגשתי את עצמי עף לגובה ומתחיל ליפול כשראשי כלפי מטה. התגלגלתי ימינה מהטנק. נשארתי שוכב בחול על גבי חסר נשימה, ריאותי כואבות, יד שמאל ורגל שמאל צורבות, עיני שורפות והכול מטושטש. הרגשתי שאני רוצה לשכב כך ולנוח...״

מטושטש וכואב, התקשה מפקד הפלוגה לטפס לבדו על הטנק שנפגע אבל לא נדלק. ״הרגשתי קרוב לדמעות מרוב חוסר אונים. מאוד רציתי להתפנות ולצאת כבר מזה, אבל מיד תקפה אותי הבושה. ׳מה זה, השריון של צה״ל בורח מהאויב?׳ צעקתי לליפשיץ הנהג, ׳תסתובב ותעלה לעמדה.׳

״הוא הסתכל עלי מבוהל: ׳אבל שוקה...׳״

״׳תסתובב ותעלה לעמדה. תתחיל לנוע מערבה.׳״

״ואז שמענו בקשר את הקול של עמוס אונגר: תחנות ׳חרדון׳ כאן 11, כולם לנוע במהירות חזרה ל׳חמדיה׳ לנקודה שממנה יצאנו להתקפה.״

■ ■ ■

עמוס אונגר, סגן מפקד גדוד 409, עצר לרגע את הטנק שלו וטיפס על אחת הדיונות שבשטח לתצפית אש. ברשת הקשר הגדודית שמע את עוזי בן יצחק מדווח שנפגע. אונגר, שצבר לא מעט ניסיון במלחמת ששת הימים ובהתשה, קולט את השינוי במגמת הקרב. ההסתערות הגדודית החלה עם כשלושים טנקים שגלשו מ״חמדיה״, ועתה, במבט מהיר לצדדים הוא מזהה בעיקר טנקים פגועים. מחלקם עולה עשן סמיך, חלקם בוערים ממש. הוא לא מזהה חיפוי באש של כוחות אחרים. גם חיל האוויר לא בשמים. גדוד 409 בחוד ההתקפה החטיבתית הולך ונגמר לנגד עיניו. הוא חושש שהטנקים שרצים קדימה חשופים מדי. הקשר מול מפקד החטיבה והאוגדה משובש.

הוא עתה המפקד בשטח שחייב לקבל החלטה: לרוץ קדימה מול הטילים מ״מיסורי״ או לעצור. אונגר מקבל החלטה מהירה: ״לעצור!״ הוא קורא ברשת למפקדים, ״היחלצות. שיפור עמדות לאחור.״ בשריון לא אוהבים את המילה ״נסיגה״. הקשר לחטיבה מתחדש ואונגר מדווח על ההחלטה שקיבל לעצור ולתפוס מחדש עמדות על ״חמדיה״, הרכס השולט על המרחב.

עדו מור, עם פלוגת ״ונקל״ שנמצא מאחור ומחפה באש על הפלוגות המסתערות, מבקש להתקדם ולעלות על ״טלוויזיה״ ומקבל פקודה לעצור במקום. לא להתקדם לקו האש.

רק מאוחר יותר, כשהטנקים של הגדוד חזרו ל"חמדיה", פחות עשרה כלים שנשארו ליד "טלוויזיה" ובשטח שבינה לבין "חמדיה", אונגר יודע שקיבל את ההחלטה הנכונה. זו תחושתו גם עשרות שנים לאחר הקרב ההוא: "בדיעבד אני יודע היום שאם היינו מאבדים אותו יום את השליטה על "חמדיה", הדרך של הצבא המצרי למרחבי סיני היתה נפתחת. לא היה מי שיעצור את השריון המצרי בסיני. זה היה מהלך חשוב מעין כמוהו במערכה לבלימת המצרים בגזרה שעליה הופקדנו."

בשלב הזה עוזי בן יצחק חוזר ותופס פיקוד על הגדוד. הבעיה הראשונה שאיתה הוא נאלץ להתמודד היא מורלית. מפקדים ואנשי צוותים נתקפו בפחד. הוא מחליט שחייבים לחזור ולנסות לחלץ את הטנקים שנפגעו ולבדוק אם לא נשארו שם צוותים. את המשימה הוא מטיל על הפלוגה של עדו ומצטרף גם הוא למשימת החילוץ. אחד ממפקדי המחלקות מבקש לדחות את פעולת החילוץ עד החושך. עוזי מתעקש: חייבים לעשות את זה עכשיו. גם עדו מור, מפקד הפלוגה, וגם עוזי בן יצחק, מפקד הגדוד, מתרשמים שחלק מהלוחמים פשוט מפחדים לחזור ל"טלוויזיה".

הכוח הפלוגתי יצא לדרך והמצרים פותחים באש. דורון פישר (גודר), אחד הקצינים, נפגע בידו והחליק לתוך הטנק. הצוות מטפל בו והוא מפונה לתאג"ד שעל ציר עכביש. פעולת החילוץ נמשכת ועדו מציע להשאיר את הטנקים שלהם במקום מוגן מהטילים ולהתקרב ברגל. עדו מגיע לטנק שרוף, מציץ פנימה ומגלה כתמי דם ואת נהג הטנק ללא רוח חיים על מושבו. עוזי מוצא את הטנק שלו ומגלה לשמחתו שתא הנהג ריק. עד רגע זה הוא לא ידע בוודאות מה עלה בגורלו של אברמוביץ', הנהג שלו.

לא נמצאו ניצולים. בערב, יוני נוקד, השליש הגדודי, יעדכן את הרשימות שאצלו, והמילה הקשה "נעדר" תתווסף ליד כמה שמות מוכרים. רובם יתגלו בהמשך כחללים. חללי הקרב של גדוד 409 על "טלוויזיה".

בעוד הם מתארגנים להתחבר בשרשראות ולחלץ שניים מהטנקים הפגועים נפתחה התקפה נוספת על "טלוויזיה". גדוד 184 של חטיבה 14 כבש את המתחם אבל במחיר כבד: מפקד הגדוד, סגן־אלוף שאול שלו, שרק כמה שעות קודם לכן חילץ על הטנק שלו 33 לוחמים ממוצב "פורקן" שהסתננו דרך קווי המצרים, נהרג לא רחוק מהמקום שבו התרסקה פלוגת "זומזום".

יוני נוקד, השליש הגדודי, מקבל ב"חמדיה" את פני השבים מהקרב. בעיני רבים בגדוד 409, נוקד הוא אחד מגיבורי המלחמה ההיא. לא מפקד בצריח או

לוחם אמיץ בבטן הטנק, אבל מעודד, עוזר, מסתובב בזחל"ם המג"ד שהוסב לשלישות, ממש בקו האש, מאזין לרשתות הקשר הפלוגתיות והגדודיות ומעדכן כל העת את רשימות הנפגעים ואת השיבוצים הקרביים. בלילות הוא ממש דורש מהחיילים לשלוח מכתבים הביתה, עובר בין כולם ומסביר למה זה כל כך חשוב. לא להם, למשפחות שמחכות לכל בדל מידע. כל לילה הוא בנקודת ההתחמשות כדי לחלק מכתבים מהבית ולאסוף גלויות, ומשם לחניון הגדודי, לפגוש את אלה שלא יצאו לנקודת ההתחמשות שעל ציר "עכביש".

יוני שם לב לגלויה שהגיעה מדי יום ועליה איור של מיקי מאוס. כל גלויה, שנועדה לסמל ראשון אמנון אריאל, הסתיימה בשאלה: אמנון, איפה אתה? בכל פעם שראה את האיור, גרונו נחנק. הוא ידע שאמנון אריאל, מפקד טנק שהשאיר בבית אישה בהיריון, נהרג ב־9 באוקטובר בקרב על "טלוויזיה". בתו, אריאלה, נולדה חמישה חודשים לאחר נפילתו בקרב.

אחד מתפקידיו של שליש גדודי היה לדאוג לצוותים במקום אלה שנפגעו או שלא חזרו מהקרב. לשיירה המנהלתית של החטיבה הצטרף אוטובוס ובו אנשי צוותים, חלקם כאלה שהגיעו למלחמה באיחור מחו"ל ורובם ניצולים מטנקים שנפגעו. באחד מימי הלחימה הקשים התעורר צורך דחוף באיוש צוות טנק. יוני נוקד עלה על האוטובוס והודיע לאנשים שהוא צריך מתנדבים לצוות טנק. באוטובוס היתה שתיקה. איש לא היה מוכן להתנדב. כולם היו מודעים לקרבות הקשים שהיו ולאלה שמחכים להם בהמשך. יוני חזר וקרא לאנשים להתנדב והסביר שהמצב בחזית קשה וחייבים צוות מיידי. רק לאחר דין ודברים ממושכים, הסכימו ארבעה אנשי צוות מגדוד אחר לאייש את הטנק ובתנאי שאחד מהם יפקד על הכלי. יוני הסכים והם עלו על הזחל"ם ונסעו לעבר הטנק.

בשעת ערב מאוחרת פגש אברהם אופק, מפקד טנק בפלוגת "ונקל", חבר ותיק בתאג"ד: נדב ורדי, טען־קשר בטנק אחר באותה פלוגה. שניהם הגיעו לשם ללוות אנשי צוות שנפגעו ונזקקו לטיפול. נדב עדכן את אופק על נפילתו של חבר שלישי שלהם, אמנון אריאל. לפני שנפרדו, טפח ורדי בחוזקה על כתפו: "שמע, אופק, כבר אסור לנו לחזור לשם. עכשיו הגיע תורנו..."

אופק, ששרד את קרבות ה־9 באוקטובר, חייך במבוכה. זו היתה פגישתם האחרונה. נדב ורדי, סטודנט לספרות אנגלית באוניברסיטה העברית בירושלים, נהרג מפגיעה ישירה ב־16 באוקטובר במהלך הניסיונות להרחיב את ראש הגשר.

■ ■ ■

באותו לילה האווירה בגדוד 409 היתה קשה, גם בין החיילים וגם בין המפקדים. עוזי בן יצחק כינס בשעת לילה מאוחרת את מפקדי הפלוגות וקצינים נוספים בגדוד, כדי לעדכן אותם על תוצאות הלחימה ולשיחת מוטיבציה. עדיין לא היה מידע מי נעדר ומי נהרג בקרב. בן יצחק הציג שתי רשימות: פצועים שהועברו לתאג"ד וחלקם לטיפול בבתי חולים בארץ ורשימת נעדרים. ברשימת הנעדרים נכלל גם שמו של גיורא הן שרק אתמול הצטרף לגדוד. הוא ולוחמים נוספים מהפלוגה שלא חזרו מ"טלוויזיה". היו גם שאלות על נפגעים ונעדרים בגדוד השכן, 410, שנלחם במקביל להם על "מכשיר" וספג גם הוא אבידות רבות.

בשתיים בלילה חזרו המפקדים לטנקים.

פרק 8

"לורה" מתרסקת על "מכשיר"

כמעט במקביל להסתערות גדוד 409, כחלק מההתקפה החטיבתית, יצא גם גדוד 410 לכיוון מערב, כשהמשימה – מעבר דרך "מכשיר", דיונת חול שנמצאת כשני קילומטרים מצפון־מערב ל"חמדיה", והמשך התקדמות לעבר "מיסורי", המתחם המצרי הגדול שמול עמדות החטיבה. "מכשיר" היא דיונה באורך של כארבעה קילומטרים וברוחב של כמה מאות מטרים שמתרוממת לגובה של כ־75 מטרים מעל המישור שבינה לבין "חמדיה". על הדיונה התרוממו שתי גבעות חול בולטות. האחת בחלקה הדרומי והשנייה בצפוני. מהתצפיות מ"חמדיה" קודם להסתערות, "מכשיר" נראתה פחות מאיימת מהמתחם המבוצר רווי טילי סאגר שהקימו המצרים ב"טלוויזיה", ומהמידע המודיעיני החלקי שהתקבל לא היה ברור מה גודל הכוח המצרי שיושב שם.

לאחר פציעתם בזה אחר זה של שני מפקדי הגדוד, אמנון מרטון ואחריו יהודה בכר, חיים אלקן, ממלא מקום המג"ד, נבחר להוביל את ההתקפה: "קיבלתי פקודה לכבוש את 'מכשיר'. בגלל הלחץ לצאת להתקפה, לא היה תיאום עם חטיבות וגדודים אחרים ולמעשה יצאנו להתקפה מבלי שנדע מה עומד מולנו. מצפון לנו ראיתי את הטנקים של חטיבה 421 ומדרום את אלה של גדוד 409. ברשת שמעתי את קולו של סגן מפקד האוגדה ג'קי אבן, 'ניצול הצלחה, קדימה הסתער!'"

אלקן הוביל את הכוח שגולש מ"חמדיה". מימינו פלוגת "לורה" בפיקוד אהרון נרקיס ומשמאלו פלוגת "מוקדון" בפיקוד אבי סימון. הפלוגה השלישית של הגדוד, "כלוד", בפיקוד יצחק שמילוביץ, שנטלה חלק בהתקפה של גדוד 409 על "טלוויזיה", לא השתתפה בהתקפה על "מכשיר". ב"לורה" שמונה טנקים, טנק מפקד הפלוגה אהרון נרקיס, ושלוש מחלקות עליהן מפקדים איתן כהן ולצדו הטנק של פרח אפרים, יעקב קרמרסקי שלצדו הטנק של פכר יחזקאל, ועלי בן דוד עם שני טנקים נוספים של זאב שרון ואשר חדד. סגן מפקד הפלוגה,

עוזי צליחובר, לא משתתף בהתקפה. בעת שהתקבלה פקודת ההסתערות נמצא צליחובר עם כמה טנקים של הפלוגה בנקודת החימוש והתדלוק, ובשל הדחיפות לצאת לקרב, לא היה זמן לחכות עד שהכוח הזה יסיים ויצטרף לפלוגה. בסוף הכוח הפלוגתי נע טנק בפיקודו של אריה בשן מפלוגת "מוקדון" של אבי סימון שהצטרף להתקפת הפלוגה. אחד הטנקים, זה של אפרים פרח שצורף למחלקה של איתן כהן, ואנשי הצוות שבו היו דב זינגרמן, שמואל יעקוסי ואלי שגיא, לא היה שייך אורגנית לפלוגה ולגדוד. כל אנשי הצוות היו לוחמי סדיר מבית הספר לשריון בג'וליס, אחד מחמשת הטנקים שהגיעו עם רמי לנר ואהרון זמיר. לשמונת הטנקים של "לורה" מתווסף הטנק של חיים אלקן, סגן מפקד הגדוד. במאסף הפלוגה נע נגמ"ש החוליה הטכנית בפיקודו של צביקה רגרמן.

אהרון נרקיס, מפקד הפלוגה: "לאחר שחזרנו מדרום 'מכשיר', ולאחר הפציעה של אמנון מרטון, התייצבה הפלוגה בעמדות על 'חמדיה'. שלחתי טנקים לסירוגין להתחמש ולתדלק ב'עכביש' 55. מכיוון שהטנק של אלקן לא היה כשיר, שלחנו את אנדרי פרידמן עם הטנק לטסה לתיקונים ואלקן עלה על הטנק שלו. פתאום קיבלנו פקודה לצאת להתקפה על 'מכשיר' ללא שיהוי."

גם נרקיס עצמו לא פיקד בצריח הטנק שאיתו הגיע משדה תימן. יום קודם התגלתה בטנק שלו בעיית קשר חוץ בעקבות תקלה במצברים והוא עבר לטנק של יחזקאל פכר, סמל המחלקה של איתן כהן, שהיה לו מקלט עזר בטנק. אנשי הצוות לא התחלפו. פכר נלחם עם הצוות של נרקיס, ונרקיס עם הצוות של פכר: הנהג ישראל נסים, התותחן חנניה יעיש והטען־קשר שלמה אדלר.

נרקיס לא היה היחיד שהחליף טנק לפני ההסתערות. שמואל כ"ץ מאשקלון, מט"ק בפלוגה, לא אהב את ההוראה שקיבל להחליף טנקים עם יעקב קרמרסקי, מפקד מחלקה 2. "משנה טנק – משנה מזל," הוא מלמל לעצמו. בטנק שלו, שעתה פיקד עליו קרמרסקי, נשארו אנשי הצוות המקורי שלו, צוות שנשאר קבוע מאז הקמת החטיבה: אשר כורם התותחן, זכריה ברקוביץ הנהג ואורי ברקאי הטען־קשר. הסיבה להחלפה: בזמן קבלת הפקודה לחזור ל"חמדיה", לקראת ההתקפה על "מכשיר", היו כמה טנקים שעדיין לא הספיקו לבצע מילוי מחדש של דלק ותחמושת וביניהם גם הטנק של יעקב קרמרסקי, מפקד מחלקה 2. מכיוון שכמפקד מחלקה אחראי רצה להשתתף בקרב, התחלף עם כ"ץ שהטנק שלו היה כבר אחרי תדלוק והתחמשות. גם סגן מפקד הפלוגה, עוזי צליחובר, לא השתתף בהתקפה כיוון שהיה האחרון למלא את הטנק שלו.

44 שנים לאחר הקרב ההוא, כ"ץ יודע שההחלפה עם קרמרסקי הצילה את חייו, אבל באותו זמן התקשה להסתיר את אכזבתו מכך שדווקא הוא, מט"ק מצטיין, לא ישתתף בהתקפה. "כששמעתי בקשר את הפקודה 'נוע נוע סוף' וידעתי שאני לא בהתקפה, חשבתי איך ארגיש כשהחברים שלי יחזרו מהקרב שאני לא השתתפתי בו. זירזתי את הנהג אברהם סידיס שימהר לנקודת התדלוק כדי שאולי נספיק לחזור בזמן."

הפקודה המקורית היתה להתקדם לעבר "מכשיר", לעקוף אותה מדרום ולהצטרף להתקפה של גדוד 409. אלקן: "הגעתי ל'מכשיר' ולא כל כך ידעתי אם להתקדם מימין או משמאל. המצרים ירו עלינו וניסיתי להודיע למח"ט שאני לוקח את 'מכשיר' מצפון. לא הצלחתי ליצור קשר עם מפקד החטיבה. קראתי לו שוב ושוב – בדיעבד התברר שבטנק המח"ט היתה תקלה במכשיר הקשר והוא לא שמע את הקריאות – ואז שמעתי את סגן מפקד האוגדה שהתפרץ לרשת הקשר והורה לי, 'נוע נוע סוף'. התחלתי לנוע צפונה לאורך הדיונה יחד עם פלוגת 'לורה'. אבי סימון, מפקד פלוגת 'מוקדון', פנה דרומה, מצא מעבר ועלה על הגבעה הדרומית של 'מכשיר'."

לאחר כמה מאות מטרים הגיעו הטנקים למעבר הכרחי בחלק הצפוני של הדיונה והחלו לטפס למעלה. אלקן מוביל, נרקיס אחריו ושאר הפלוגה מאחור. אהרון נרקיס: "כשהגעתי לכניסה של המעבר ההכרחי, זיהיתי אנטנה מבצבצת. צעקתי לאלקן 'טנק אויב מימין' ואלקן צודד מיד את התותח ימינה ופתח באש עם בקר מפקד. 'שלוף' כמו בוק ג'ונס. הבחנתי שאנחנו צפופים מדי והנחיתי את עלי בן דוד, מ"מ 3, לעקוף את הדיונה מצפון, בין 'מכשיר' ל'חמוטל'. את מחלקה 1 בפיקוד איתן כהן עם שני הטנקים, הצבתי משמאל, מדרום לי, ואת מחלקה 2 בפיקוד יעקב קרמרסקי, גם הוא עם שני טנקים, הצבתי מימיני, מצפון לי. מיד לאחר המעבר ההכרחי התפרסנו בהתאם. בשלב הזה לא ראיתי את הטנק של אלקן."

טוביה רביב, שפיקד על ההתקפה מ"חמדיה", איבד קשר עין עם הטנקים של גדוד 410 והיה בטוח שהם מבצעים את פקודתו לעקוף את "מכשיר" מדרום בעקבות גדוד 409. בפועל, הטנקים של 410 טיפסו במעלה צר לעבר "מכשיר" לקראת גלישה והסתערות באש על היעד. גם אבי סימון, מ"פ "מוקדון", שהתמקם עם הפלוגה על הגבעה הדרומית של "מכשיר" שם לא היו מצרים, ואמור היה לחפות משם באש לכיוון צפון, לא ראה מה קורה עם הטנקים שנמצאו מצפון לו.

חיים אלקן היה הראשון שגילה שלפניו מתחם חי"ר מצרי שלוחמיו מחופרים בעמדות בחול ומחכים לטנקים. בשלב הזה הוא מצא עצמו טנק בודד מול עשרות קני נשק של המצרים: מטולי אר־פי־ג'י, מקלעים כבדים מסוג גוריאנוב וקלשניקובים. המצרים היו ערוכים בשטח בשלוש קבוצות בצורת משולש. שתי קבוצות מלפנים והשלישית מאחור, מה שיצר עומק, וכולם יורים לעברו. וזה היה רק הקו הראשון. מאחוריו התמקמו מפעילי הסאגרים ובאגפי המתחם טנקי טי־55.

טנק הסמג"ד היה הראשון שנפגע, הזדעזע מפגיעה של פגז אר־פי־ג'י והעלה עשן. אלקן לא הבחין בטנקים אחרים מהכוח ושידר ברשת הגדודית והפלוגתית קריאות עזרה לנרקיס. הטנק הפך מטרה בולטת בשטח. פגז נוסף פגע בצריח ואלקן ספג כוויות בפנים ובידיים. התותח חטף עיוות ובתוכו נתקע פגז. הטען־קשר ניסה לחלץ את הפגז אך ללא הצלחה. ללא מקלע מקביל ופגזים, אלקן השליך רימוני יד לעבר החיילים המצרים שהקיפו את הטנק. מרחוק הבחין בשלושה מוקדי עשן שעלו מהשטח לפניו והעריך שאלה טנקים של נרקיס שנפגעו.

אלקן: "הקשר עם נרקיס נותק והבנתי שאני טנק בודד באמצע המתחם. המצרים ניסו להתקרב אלי. גלגלתי לעברם רימוני יד והם נעצרו. בשלב הזה גילינו שהצינורות ההידראולים נקרעו מהפגיעה ושיתקו את מערכת צידוד התותח."

אלקן ממשיך לקרוא לנרקיס. לאחר כמה קריאות, כשאין תגובה, הוא העריך שמפקד הפלוגה נפגע. הסמג"ד ניסה ליצור קשר עם פלוגת "מוקדון". אבי סימון הגיב לקריאה ודיווח לאלקן שהוא מזהה בלב "מכשיר" טנקים בוערים. טנקים שלנו שעולים באש. אלקן, פצוע בעצמו, הורה לנהג להיחלץ לאחור ושמע אותו מתמודד עם המנוע המקרטע. בכל פעם שהמנוע כבה הוא חזר וניסה להתניע אותו מחדש כשהוא מדלג לשטח מת מבחינת המצרים. הטנק ירד לאטו מגבעות "מכשיר" כשהוא אוסף בדרך פצועים וניצולים.

באותו זמן, נרקיס, מפקד פלוגת "לורה", כמו גם הטנקים הנוספים של הפלוגה שעלו על הדיונה, היו בעיצומו של קרב נואש. קרב לחיים. נרקיס: "ברגע שעברנו במעבר ההכרחי והתקדמנו לעומק הדיונה, גילינו את המצרים שחיכו לנו. זו היתה אש תופת. יצאו מהחול חיילים עם אר־פי־ג'י ועשו לנו מארב קלסי. הם צצו מתוך בורות מוסווים בחול. היינו במרחק של כ־400 מטרים מהם. המצרים עשו ניתוח שטח, ואחרי שהבינו שעם טנקים לא יוכלו עלינו, הציבו את ציידי

הטנקים עם נשק נ"ט קדימה. השיטה היתה פשוטה: הם היו במשולש, שניים קדימה ואחד אחורה, בכל קודקוד קבוצה גדולה של אנשי חי"ר, אולי מחלקה. כלומר מולנו ניצב מארב פלוגתי, וכל המתחם הוא מתחם גדודי. כולם יושבים במחפורות עמידה אישיות, חפירה חפוזה עד כחצי מטר עומק, שוכבים באופן כזה שלא זיהינו אותם. נסענו בטנק ולא ראינו כלום.

"הייתי טנק ראשון לאחר שעברתי את הטנק של אלקן. אלקן נפגע ראשון וקרא לעזרה בקשר. מכיוון שקריאותיו ברשת הפלוגתית הפריעו לניהול הקרב שהיה הזוי, הודעתי לו שאני מגיע לחלץ אותו. שאר הטנקים עברו אחרי במעבר ההכרחי והחלו להתפרס בצדדים ופתאום ירי מסיבי של רקטות אר־פי־ג'י. לא ברור מה עושים. זה הפך לקרב אישי של כל טנק. בלי מקלע מקביל, הנשק היחיד נגד החי"ר היה פגזים שחוץ מרעש מפחיד כמעט לא עושים כלום. תמרנו עם הטנק וניסינו לדרוס את הלוחמים המצרים שירו עלינו ממטרים ספורים במטולי אר־פי־ג'י ובנשק קל. לקחתי את העוזי שלי ואת כל המחסניות מהצוות ויריתי על החיילים הקרובים, עד שנגמרו המחסניות. ברור שהירי כמעט ולא השפיע. זה היה מצב של אבסורד גמור. בלי מקלעים אנחנו נוסעים ודורסים. פשוט בדיחה. אחרי שנגמרו המחסניות תליתי את העוזי על הצריחון. לא היה יותר מה לעשות איתו.

"זרקתי אולי רימון או שניים, ומדי דקה או שתיים ירינו פגז. סתם כדי לעשות רעש. הגענו פחות או יותר עד הקו שלהם. הספקתי לעבור את הפלוגה המצרית הראשונה, יריתי ארבעה או חמישה פגזים עד שעברתי את המרחק בינינו. זאת לא כמות אש, כי פגז שנופל על חי"ר מחופר לא עושה הרבה. אם הוא פוגע, הוא פוגע בחייל או שניים מרסיסים, כך שהאש שירדה עליהם היתה קטנה מאוד. גם היינו מעט טנקים כי מחלקה אחת איגפה מימין והיתה קצת מאחור. בסך הכול היינו חמישה או שישה טנקים, כולם בלי מקלע מקביל. מכל שלושת הכיוונים ירו עלינו. השעה היתה אחרי שלוש וחצי, כשההתקפה התחילה בשלוש.

"ככה התקדמתי כמה מאות מטרים עד שהטנק נפגע והתחיל לבעור. מהפגיעה בצריחון כל מה שהיה עלי נעלם: משקפת, עוזי וכובע הקשר. שלמה אדלר, הטען־קשר, נפצע מהפגיעה. גם אני נפצעתי מרסיסים. קפצנו מחוץ לטנק. ישראל נסים, שלמה אדלר ואני בצד אחד, חנניה יעיש בצד השני. הטנק בער חלש ונשכבנו לידו. טען־קשר פצוע ברגל ובידיים, אני קצת פצוע מרסיסים, והיתר בריאים.

"התחילו לירות עלינו אש תופת, וגם טילים מהסוללה בעורף המתחם... חלק מהטילים פספסו את הטנק ופגעו דווקא במצרים שהיו מסביב. כמה מאות

מטרים מאיתנו היתה עמדת מקלע גוריאנוב שלא הפסיקה לירות לעברנו. זה ממש עצבן אותי וכמו ילד שלא רוצה להישאר חסר אונים, קפצתי לטנק וניסיתי לצודד את התותח לעברו. הצריח נתקע, כנראה מתאי זיווד מכופפים כתוצאה מהפגיעה. צודדתי את הצריח לצד השני ויריתי בירי מפקד פגז שהיה בבית הבליעה. לא פגעתי. ירדתי לצריח, טענתי פגז נוסף, יריתי שוב והמקלע התרומם באוויר. חשבתי שאולי יש סיכוי לנסות לברוח אבל אז הטנק חטף עוד פעם, התחיל לבעור ביתר שאת ולא יכולתי להישאר עליו. במרחק כמאה וחמישים מטרים ממני ובצד היה טנק פגוע נוסף שנפגע פחות או יותר כשאני נפגעתי, וכשהסתכלתי עליו הוא כבר בער. ראיתי חיילים קופצים ומוציאים אחד בלי רגל. ראיתי שני חיילים למטה. אחד שרוף עם כוויות והחייל השני מכבה את האש שעליו. לא רחוק משם ראיתי עוד שלושה טנקים של הפלוגה שממשיכים לנסוע קדימה ויותר לא ראיתי אותם. לא יכולתי להודיע שנפגעתי כי מיד עם הפגיעה נפסק הקשר. בשלב הזה של הלחימה הופתעתי מאומץ הלב של החיילים המצרים שמולנו. גם כשהטנק דהר מולם והחל לדרוס אותם הם לא נטשו את עמדות הקו הראשון. להפך. הם יצאו מהעמדות החפורות וניסו לטפס על הטנק. במקום אלה שנפגעו הגיעו אחרים."

בחסות הירי של נרקיס לעבר עמדת הגוריאנוב, התרומם התותחן חנניה יעיש מהחול, הצטרף לאלי שגיא שברח מהטנק השני ושניהם החלו לרוץ לכיוון מזרח. נרקיס עקב אחריהם במבט והבחין בשני חיילים מצרים שדולקים אחרי השניים ויורים לעברם. "הם נפלו על החול כשהיו במרחק של כ־200 מטרים מאיתנו. החיילים המצרים התקרבו, בדקו אותם וראיתי שהם תולים את הנשק על הכתף וחוזרים. הבנתי שהעסק איתם נגמר. רק לאחר שחזרתי מהשבי התברר לי שהם עשו עצמם מתים וניצלו."

חנניה יעיש ואלי שגיא הצליחו בדרך נס ובחסות החשיכה לחזור לקו כוחותינו לאחר שחצו ברגל מערך מצרי שבו מאות חיילים. אחד מאנשי הצוות בפלוגת "חרדון", מגדוד 409, זיהה לפתע שני חיילים רצים מכיוון "מכשיר". אחד מהם צלע. אלה היו יעיש ושגיא שסיפרו שהם הניצולים היחידים מהפלוגה של נרקיס, לאחר שראו את המצרים מסתערים על הלוחמים שנחלצו מהטנקים הבוערים.

■ ■ ■

איתן כהן, מפקד מחלקה 1, זוכר את ההתלהבות בתחילת הקרב. "עברנו את המעבר, טיפסנו למעלה וטסנו על הדיונה. איתי בטנק היו ראובן האואר התותחן, חיים אבוטבול הטען־קשר וסמי ברזני הנהג. כאן התחלנו לחטוף אש תופת. הטנק שלידי, של יחזקאל פכר, נפגע מיד. כל אנשי הצוות נהרגו. המט"ק יחזקאל פכר, הטען־קשר חיים אביטל, הנהג דוד קור והתותחן חיים טלמור. הטנק של הצוות הצעיר מבית הספר לשריון נפגע מיד אחריו. מפקד הטנק ושני אנשי צוות נהרגו. רק הנהג אלי שגיא ניצל."

איתן כהן, מפקד המחלקה ששרד את הקרב, כתב אחרי המלחמה יומן אישי: "הטנק שלי המשיך לשטוף לכיוון דרום בעקבות מפקד הפלוגה. מולנו הופיעו אנשי חי"ר שחיכו לנו מאחורי עמדות חפורות בחול עם נשק נגד טנקים. מקלעי צריח לא היו לנו ופתחתי לעברם באש בפגזי מעיך וכשהופיעו מולי יריתי לעברם ב'עוזי' וזרקתי רימוני יד מהצריח. שני טילי סאגר פגעו בטנק בזה אחר זה. הראשון פגע בפנס הקסנון שמעל לתותח והשני בצריח וחדר פנימה. אני והתותחן ראובן האואר נפצענו. ידו של ראובן נקטעה וכל גופו ספג רסיסים. הנהג המשיך לתמרן בתוך האש שנורתה לעברנו ועצר במקום בו הירי לעברנו נחלש. הוצאנו את התותחן הפצוע לצריח וחיים אבוטבול החל לחבוש אותו. עליתי לעמדת המפקד והוריתי לנהג, סמי ברזני, לנסוע בכל המהירות לתאג"ד... חייו של התותחן ראובן האואר ניצלו."

■ ■ ■

שלמה אדלר, טען־קשר בטנק של אהרון נרקיס, נחת על החול כשהוא פצוע ושותת דם. "מיד כשהטיל פגע בנו, פתחתי את המדף, קפצתי החוצה וצעקתי 'נטוש הטנק.' עמדנו בקצה הצפוני של 'מכשיר' כשסביבנו המון מצרים. יד ימין שלי היתה שרופה וביד שמאל ובסנטר היו לי רסיסים. חלק מהסרבל נשרף והיו לי כוויות ברגליים. מהטנק עלה עשן סמיך ולא היה לי ספק שעוד רגע הוא יתפוצץ. המחשבה הראשונה היתה שחייבים לתפוס מחסה במחפורת סמוכה ולהציל את עצמנו. כמה עשרות מטרים מאיתנו ראיתי שטנק נוסף של 'לורה' נפגע, מתפוצץ ועולה באש."

לא הרחק מהטנק של נרקיס נפגע גם הטנק של אפרים פרח, מפקד טנק הסדירים מבית הספר לשריון. שניים מאנשי הצוות, שמואל יעקוסי ודב זינגרמן, נהרגו מיד. ידו של פרח נקטעה והוא הצליח לקפוץ מהטנק הבוער. אלי שגיא, נהג

הטנק שלא נפגע מהטיל, החל לגרור אותו על החול החם כשטיל נוסף התפוצץ לידם. מההתפוצצות נקטעה רגלו של מפקד הטנק. על החול התפשט כתם דם גדול ופרח התחנן בפני שגיא שישאיר אותו למות ויברח משם כל עוד הוא יכול להציל את עצמו. "תגיד לאשתי שאני אוהב אותה," לחש ועצם את עיניו. אפרים פרח ממושב קדימה היה כבר בחופשת שחרור כשפרצה המלחמה. הוא התחתן שבוע בלבד לפני שסיים את חייו על "מכשיר". מכיוון שטנק הסדירים לא היה חלק ממצבת הגדוד והפלוגה, לא היה ברור מה עלה בגורלם. בשלב מסוים אף נבדקה אפשרות שהטנק השתתף בלחימה ברמת הגולן ולא בסיני. רק לאחר שנרקיס חזר מהשבי המצרי הובן שבהסתערות השתתף טנק נוסף ואולי זה הטנק שמחפשים. בתחילת 1974, במהלך חיפושים של היחידה לאיתור נעדרים, נפתרה התעלומה ושלוש גופות הלוחמים נמצאו בשטח שהוחזק עדיין בידי המצרים.

בחולות "מכשיר" נחרץ גם גורלו של יעקב קרמרסקי מקיבוץ מסילות, מפקד מחלקה 2. הטנק שלו ספג פגיעה ישירה והחל לבעור. קרמרסקי, שזמן קצר לפני המלחמה החל את הכשרתו כאיש ביטחון באל על, לא שרד את הפגיעה. אורי ברקאי מקיבוץ נען מצא גם הוא את מותו בתוך הטנק הבוער. שניהם, קרמרסקי וברקאי, הוגדרו במשך תקופה ארוכה כנעדרים ורק כמה חודשים לאחר המלחמה נמצאו שרידי גופותיהם קבורים בדיונה. שני אנשי צוות ניצלו ונפלו בשבי: אשר כורם שהיה שרוף כולו ובדרך נס שרד את השבי המצרי, ונהג הטנק זכריה ברקוביץ.

טנק נוסף, בפיקודו של אריה בשן מפלוגת "מוקדון" של אבי סימון, שהצטרף משום מה להתקפת "לורה", נפגע גם הוא. כל ארבעת אנשי הצוות הפצועים נחלצו בשלום וטיפסו על טנק אחר של הפלוגה שהביא אותם לתאג"ד. רק שם התברר שאחד מהם, התותחן יוסף כחלון, חסר. ככל הנראה הוא נפל מהטנק במהלך ההיחלצות. גופתו התגלתה רק לאחר המלחמה.

עלי בן דוד, מפקד מחלקה ב"לורה", זוכר היטב את הפקודה שקדמה להסתערות על "מכשיר": עולים על היעד, משמידים את האויב ודוחפים אותו לכיוון התעלה. "עלינו על 'מכשיר' ומיד ירדנו למישור שבין שתי גבעות חול קטנות. כבר בתחילת התנועה נרקיס, מפקד הפלוגה, אמר לי שיש לו תחושה לא טובה לגבי מה שהולך לקרות וביקש שאעקוף אותו מימין גם כדי שלא להיות צפופים מדי וגם כדי לראות מה קורה שם. עליתי על הצד הצר של הגבעה שמולי ונפלתי לתוך מתחם גדודי. טנק בודד כשמולי, חמישה-שישה מטרים ממני, חיילים עם מטולי אר־פי־ג'י. הם היו מופתעים בדיוק כמונו. התחלתי לזרוק

רימוני יד וצעקתי לנהג שייסע בזיגזגים כדי להתחמק מהם. תרגילי ההתחמקות של הנהג יצרו ענן אבק גדול וזה מה שהציל אותנו כי לכמה שניות נעלמנו מהעיניים שלהם והצלחתי לרדת למדרון שבו לא הייתי חשוף. קראתי לנרקיס והוא לא ענה. עברתי לרשת הגדודית וקראתי לאלקן, מפקד הכוח, שעדכן אותי שגם הוא עלה על מארב נ"ט. 'איפה הפלוגה?' שאל אלקן.

"נסעתי למקום שבו נרקיס ושאר הטנקים של הפלוגה אמורים היו להיות. טיפסתי קרוב לקצה הרכס, וראיתי את הטנקים שלנו. מרביתם בערו."

לעלי בן דוד, מפקד מחלקה 3 ב"לורה", שיחק המזל. הוא השתתף עם צוותו גם בקרבות הבאים, ספג פגיעות שבדרך נס לא הדליקו את הטנק שלו והצליח להחזיר את כל אנשי הצוות בריאים מהמלחמה במדבר. גם את הצוות וגם את הטנק. שנים לאחר המלחמה, כשהוא בתפקיד ראש מדור מג"ח בחיל חימוש ואחראי להשבחת טנקי הפטון ושדרוג מערכת ההגנה שלהם מפני טילים, הגיע אליו טנק פטון שיועד למכירה לצבא הטורקי. הטנק היה צבוע עם ריתוך במקומות בהם ספג פגיעות במלחמה. אחד הריתוכים בצריח הזכיר לבן דוד פגיעה בטנק שלו בקרב על "מכשיר". הוא חיפש את מספר הטנק, וכמעט נחנק מהתרגשות כשזיהה אותו: צ־817701. הטנק שלו. הטנק עליו לחם ביום הכיפורים.

■ ■ ■

החיילים המצרים סגרו על שלושת אנשי הצוות של טנק מפקד הפלוגה. זו היתה כבר שעת דמדומים ונרקיס עדיין קיווה שבחסות החשיכה יצליחו להסתנן חזרה לכיוון מזרח. משום מה נראה לו שהמצרים משתהים. או שלא זיהו שיש במקום חיילים ישראלים או שהם חוששים להתקדם ומעדיפים לסיים את כל הסיפור בירי מרחוק. הוא חפר בציפורניים בתוך החול וקבר עמוק את הוראות הקשר שהיו בכיס וקודים סודיים.

האשליה שיצליחו להתחמק בחסות החשיכה הסתיימה כששני קצינים מצרים הופיעו מולם בנשק שלוף והורו להם בקני הרובים להתרומם. נרקיס: "מכיוון שהייתי בטוח שהם עומדים להרוג אותנו, לא טרחתי להרים ידיים. חיילים נוספים הגיעו בריצה מהשוחות מסביב וניסו לפגוע בנו, לעשות בנו לינץ'. כנראה הם היו גם מחוליית הגוריאנוב שחיסלתי קודם. למרבה המזל, שני הקצינים הגנו עלינו בגופם בעוד האחרים מנסים לבצע בנו לינץ'... רק מאוחר יותר, כשכבר הייתי בחקירות בשבי, התברר לי ששניהם היו אנשי מודיעין שחיפשו שבויים

לחקירה.״ המצרים קשרו לשבויים את הידיים והעיניים והובילו אותם ברגל, כשכל הזמן מכים בהם.

נרקיס: ״לאחר זמן העלו אותנו על רכב שהביא אותנו לשפת התעלה. בדרך שמעתי המון צעקות והבנתי שיש התלהבות גדולה סביבנו – שבויים ישראלים... עצרנו ליד התעלה, העלו אותנו על סירה והגענו לחדר גדול בצד המצרי של התעלה. זה היה חדר חקירות ראשוני, שם שאלו אותנו מה השם, מספר אישי ודרגה. כמובן שלא נשארו עלי מסמכים – את כולם החיילים המצרים לקחו ממני. גם את הדרגות ושעון היד, כך שאי אפשר היה לאמת את הפרטים שנתתי. ההוצאה להורג לא בוטלה, אולי רק נדחתה... חשבתי לעצמי.

״בחדר נשמעו זעקות כאב של לוחם. דרשתי שיבוא רופא לבדוק אותו. דרשתי כמה פעמים. לבסוף הגיע מישהו שהוריד את כיסוי העיניים שלי, ניגש לפצוע שהיה שרוף כולו ונתן לו זריקה. הפצוע נרגע. אחרי שנתן לו את הזריקה, הרופא, או שהיה זה חובש מצרי, שאל אותי אם עכשיו הכול בסדר. ראיתי שהפצוע נרגע ואמרתי לו שכן, והוא כיסה לי שוב את העיניים. התברר שהפצוע הוא אשר כורם, תותחן בצוות של יעקב קרמרסקי. רק אז הבנתי שבנוסף לאנשי הצוות שלי יש כאן עוד שבויים. היה שם עוד שבוי אחד שלא הפסיק למלמל ׳אני המלאך הלבן... אני המלאך הלבן...׳ לימים התברר לי שהיה זה טייס שהופל והחליט להתחזות למשוגע כדי להרוויח כמה ימים בלי חקירות. כשנפגשתי איתו הוא סיפר לי שהיה בטוח שהמצרים יוציאו אותי להורג בגלל הדרך שבה דיברתי ודרשתי שיגיע מיד רופא לטפל בפצוע... הוא פשוט התפלא לגלות שאני עדיין חי.״

בקרב של ״לורה״ על ״מכשיר״ נהרגו עשרה לוחמים: יחזקאל פכר, חיים אביטל, חיים טלמור, דוד קור, אורי ברקאי, יעקב קרמרסקי, פרח אפרים, זינגרמן דב, יעקוסי שמואל ויוסף כחלון, וחמישה נפלו בשבי: זכריה ברקוביץ, אשר כורם, שלמה אדלר, ישראל נסים ואהרון נרקיס. בנוסף, היו לפלוגה פצועים רבים. ארבעה טנקים שהשתתפו בהסתערות נשארו ב״מכשיר״.

בעוד חמשת שבויי ״לורה״ – שלושה מטנק מפקד הפלוגה ושניים מהטנק של קרמרסקי – מובלים אזוקים לשבי המצרי, הצליח חיים אלקן להגיע עם הטנק הפגוע שלו לחפ״ק המח״ט ולדווח לו שאבד הקשר עם מפקד הפלוגה ושנותרו טנקים בוערים בשטח. משם הוא חזר לגבעה הדרומית של ״מכשיר״ והצטרף לפלוגת ״מוקדון״ של אבי סימון.

שמואל כ״ץ, מפקד הטנק שנשלח לתדלק ולא השתתף בהתקפה, חזר עם טנק

מלא דלק ובטן מלאה פגזים וניסה ליצור קשר ברשת הפלוגתית כדי להצטרף לקרב. משלא נענה, החל לטפס על הדיונה: "ראינו לנגד עינינו את הטנקים השרופים של הפלוגה. האוויר כולו היה רווי בעשן שחור ופגזי הארטילריה והמרגמות של המצרים הרעידו את האדמה. ניסינו לגלוש לכיוון זירת הקרב ונתקלנו מיד בטילי סאגר שנורו לעברנו. בדרך נס הצלחנו לחמוק מהם ולרדת מהדיונה. באותו לילה התקשיתי להירדם. דאגתי לאנשי הצוות המקורי שלי שלא ידעתי מה עלה בגורלם. רק בשלב מאוחר יותר התברר שמפקד המחלקה וברקאי נהרגו ואשר כורם וברקוביץ נשבו."

אבי סימון, מפקד פלוגת "מוקדון" שהיה בקצה הדרומי של "מכשיר", התקדם צפונה בשעת דמדומים עם שלושה טנקים כדי לנסות ולראות מה עלה בגורל הנעדרים מהקרב. ההוראה שקיבל היתה שלא להיכנס למתחם המצרי אלא רק לצפות עליו מרחוק. גדוד 410 לא יכול היה להרשות לעצמו אובדן טנקים נוספים אחרי המכה הקשה שספגה פלוגת "לורה". סימון נע בתנועה זהירה לעבר נקודת תצפית שחולשת על צפון "מכשיר", אבל בחשיכה שירדה על המתחם לא ניתן היה לראות הרבה. בשלב מסוים המצרים זיהו את שלושת הטנקים והחלו להפגיז את הגבעה שממנה הם צפו. "לא הצלחנו למצוא ניצולים," דיווח סימון למפקד הגדוד. למחרת בבוקר נשלחה פלוגת החרמ"ש בפיקודו של דוד גלזר לחיפוש נוסף אחר פצועים ונעדרים בשטח. גם הפעם לא נמצאו ניצולים. רק כעבור כמה שבועות פורסמו שמות השבויים במצרים ונפתרה תעלומת חלק מהנעדרים מפלוגת "לורה". לאחר שחזר מהשבי המצרי, צורף אהרון נרקיס לצוות איתור נעדרים וסייע למציאת החללים של שני טנקים: הטנק של יעקב קרמרסקי ושל יחזקאל פכר.

■ ■ ■

פלוגת "לורה" נמחקה לאחר הקרב ממצבת גדוד 410, ובמקומה הופיע שם חדש ברשת הקשר הגדודית: "ינבוט", ומפקד פלוגה חדש: שלום נסים.

לאחר שפינה לתאג"ד שעל ציר "עכביש" את מפקד הגדוד יהודה בכר, שנפצע בעורק הצוואר עוד לפני תחילת ההסתערות על "מכשיר", החל שלום נסים, קמב"ץ 410, לחזור לגזרת הגדוד. "בדרך ראיתי טנקים בודדים שעמדו בשטח. חלקם כאלה שסיימו לתדלק ולהתחמש. שאלתי את המפקדים מאיפה הם והתברר שמדובר בטנקים שבסערת הקרב נותקו מיחידות האם שלהם. בהחלטה ספונטנית

שאין לי הסבר עליה גם בחלוף השנים, אמרתי להם, 'אני המפקד החדש שלכם. תצטרפו אלי.' נתתי להם את התדר של רשת 'ינבוט' שזו רשת רזרבית בשריון, קראתי להם תחנות 'ינבוט' והם ענו אחד אחרי השני."

בדרך חזרה לשדה הקרב, כשמרחוק אי אפשר שלא להבחין בעשן הכבד שמיתמר מקו הרכסים, נתקל מפקד הפלוגה החדש בטנקים נוספים פזורים בשטח. שרידי "לורה" של נרקיס. "ראיתי את מבטי האימה שהיו על הפנים המאובקות. חלק מהמפקדים נראו לי פצועים. הם סיפרו לי בקצרה על הקרב שהיה שם, על הטנקים שנשארו בשטח, על החברים שנעדרים. מרגע זה, אמרתי להם, אתם 'ינבוט' ואני מפקד הפלוגה שלכם..."

הטנקים של פלוגת "מוקדון", יחד עם הסמג"ד חיים אלקן, נשארו בלילה בחלק הדרומי של "מכשיר", הדפו בפגזים כמה ניסיונות של חי"ר מצרי לפגוע בהם, הוחלפו בהמשך בידי פלוגת "ונקל" של עדו מור מגדוד 409, ויצאו להתארגנות באזור ציר "עכביש".

עדו עלה ל"מכשיר" יחד עם שתי מחלקות טנקים, כדי לסייע בחיפושים אחר נרקיס, חבר ובן אותו מחזור גיוס. המצרים ריכזו את האש לעבר הפלוגה של עדו מור, שהתמקמה באזור הדרומי של "מכשיר". מהטנק שלו זיהה עדו מור ג'יפ מצרי עם טילי "שמל" שמכוון לעברו ממרחק של פחות מקילומטר, ירה לעברו פגז והחטיא. בשלב מסוים היה נדמה שהכוח המצרי נעלם ועדו ביקש אישור לתקוף מערבה. האישור ניתן והחלה המתקפה. בתוך זמן קצר נתקלה הפלוגה במטח צפוף של סאגרים וירי מקלעים. מפקד הפלוגה קיבל החלטה לדלג לאחור לעמדות אש מתאימות. ההתקפה נכשלה ואיתה הסיכוי למצוא ניצולים מיום אתמול. בהמשך היום היתה הפלוגה על "מכשיר" וניהלה אש טנקים ואש ארטילריה דלילים מול כוחות אויב ממערב לה.

אחר הצהריים פתחו המצרים בהרעשה ארטילרית. פצצת זרחן שנורתה ממרגמה נפלה על צריח הטנק של עדו. הטנק הזדעזע כולו ועדו חש בגל חום שעוטף אותו. הוא הרגיש שאיבד את הראייה, קפץ מהטנק והתגלגל על החול. טנק סמוך, הטנק של רמי לוין, חילץ אותו במהירות. התותחן דוד אפלבאום והטען־קשר יעקב מייל נפצעו מרסיסים ומנזילת זרחן. מכאלוביץ הנהג, בקור רוח, נהג את הטנק לאחור במדרון אחורי.

מצריח הטנק של רמי לוין ביקש עדו מור מיונה שטרסבורגר, סגן מפקד הפלוגה, שייקח את הפיקוד. "אני לא רואה, אני לא רואה..." חזר כמה פעמים ברשת הקשר.

עדו מור פונה לתאג"ד ובהמשך לבית חולים עורפי, שם התברר שהפציעה שלו פחות חמורה ממה שנראה בתחילה. פלוגה מחטיבה 14 החליפה את "ונקל" על "מכשיר", אבל לא לזמן רב. כיוון שבשטח הדרומי של "מכשיר" לא היו עמדות טבעיות שניתן להתגונן בהן מפני הפגזות וטילי נ"ט, הוחלט באוגדה לפַנות לגמרי את "מכשיר" ולחזור לעמדות הקודמות טרם ההתקפה על הדיונה.

מאז ועד סוף המלחמה לא נעשו ניסיונות נוספים לכבוש את "מכשיר". עדו מור היה הנפגע האחרון על הדיונה שגבתה מחיר כבד כל כך בציוד לחימה ובחיי אדם.

"השבוע הראשון התאפיין בעיקר בספיגת הפגזות ארטילריה ומטוסי אויב שירדו עלינו בגיחות מפחידות," תיאר דוד זינגר, מפקד טנק בפלוגה ב', גדוד 407, את "השגרה" של חטיבה 600 על קו הרכסים. "בתחילה נבהלנו מכל הפגזה והסתגרנו בתוך הטנק, אך עם הזמן התרגלנו ולמדנו שכל פעם מפגיזים ריבוע שטח ורק אם ההפגזות מתקרבות לטווח של כ־300 מטרים ננעלים בצריח. רוב הזמן נשארנו חשופים בצריח.

"כשנמצאים בקו החזית לא יוצאים מהטנק. אוכלים מנות קרב בטנק. בלילות הגדוד נכנס לנוהל חניון לילה. מסתדרים בשני טורים, קני התותחים בכוננות ירי. הטור הימני מכוון לימין, השמאלי לשמאל והאחורי לאחור. במרכז החוליה הטכנית. בכל צוות טנק תורנות שמירה. חייל אחד נשאר בשמירה ובהאזנה לקשר בעוד השאר נשארים כל אחד במקומו בתוך הטנק. ישנים בסרבלים בלבוש מלא. כולל נעליים."

■ ■ ■

לא רחוק מ"חמדיה", בתאג"ד שעל ציר "עכביש", נלחם ד"ר חיים יפה על חייהם של פצועי הקרבות הקשים של ה־9 באוקטובר. לד"ר יפה, רופא נשים מבית החולים "הדסה" בירושלים, לא היה רקע קודם של רופא בשריון. הוא הגיע מהנח"ל המוצנח וטוביה רביב, מפקד החטיבה בהקמה, סירב בתחילה לקלוט אותו בנימוק שהוא רוצה רופאים שהיה להם ניסיון ביחידת שריון. אבל בחיל הרפואה התעקשו ורביב ויתר ולא הצטער על כך.

שני התאג"דים, של 409 ו־410 – חובש בכיר, שבעה חובשים, שני נהגים ורופאים – התמקמו על ציר "עכביש" עם שני זחל"מים עמוסים בציוד רפואי. מי שניהל את העבודה בבית החולים הקטן שהוקם על הציר, היה רב סמל אהרון כהן

מגדוד 409. מהרגע הראשון פצועים זרמו מכל עבר, בעיקר טנקיסטים מהחטיבות הסדירות שבלמו את האויב המצרי בשני ימי הלחימה הראשונים.

ב־9 באוקטובר החלו להגיע הפצועים הראשונים של הגדוד. במהלך כל אותו יום טיפל התאג"ד בעשרות פצועים, רבים מהם נפגעי כוויות קשות, חלקם במצב קשה ואנוש. הם עצרו שטפי דם קשים והצילו חיילים שתחילה נראה היה שאין להם סיכוי לשרוד. ד"ר ז'אק הירש, מגדוד 409 וד"ר יפה מגדוד 410, בסיועו של הרופא החטיבתי ד"ר חנן טאובר ורופאים נוספים, ביצעו בשטח ניתוחים מצילי חיים, קטעו איברים, וכאשר נפרדו מהפצועים שהועלו למסוקים, נשאו תפילה בלב שיצאו מכלל סכנה. המסוקים נחתו לא אחת בשטח רווי הפגזות ויצרו רכבת אווירית לבסיס רפידים. פצועים במצב קשה מאוד לפי אבחנת הרופאים הוטסו לסורוקה בבאר שבע ולתל השומר.

עבור אותם פצועים, שחייהם ניצלו בניגוד לכל הסיכויים, אנשי התאג"ד הם המלאכים האמיתיים שלהם. המלאכים במדים שהצילו חיים רבים.

בשעת לילה מאוחרת של ה־9 באוקטובר כתב סגן אריאל ויינר ביומן המאולתר על גלויות דואר צבאי: **"עם אור ראשון יציאה נוספת לאותו רכס. עלייה לעמדות ומעט ירי... אחרי שהגדוד איבד שני מג"דים שנפצעו, הוקמה יחידה ממלאים של פלוגות שונות – "ינבוט" בפיקודו של שלום נסים. עם 'ינבוט' עלינו על 'מכשיר' זמן קצר אחרי הקרב כשעל הגבעה טנקים שרופים, חלקם עדיין מעשנים, וכן 'שוטים' שלנו וזוג טנקים פגועים שלהם. בלילה היינו בחניון לילה עם 'מוקדון'. החניון הופעל מחשש להתקפת חי"ר שהתגלה לפני כן. שבוי התמסר ל־2ב' של דורון והפקודות היו שלא לפגוע בו."**

פרק 9

"תתנהגו ותיראו כמו מפקדים ולוחמים"

ללא שני מג"דים ב־410 וללא פלוגה שנמחקה כמעט לחלוטין ממצבת הגדוד, הבין טוביה רביב מח"ט 600 שהוא חייב להביא בדחיפות מפקד חדש, גם כדי שימשיך להוביל את הגדוד בקרבות שעוד נכונו לחטיבה בימים הבאים, ולא פחות חשוב – לשקם את המורל ולהחזיר במהירות את מפקדיו ולוחמיו למצב שבו היו לפני הקרבות על "מכשיר". מפגש אקראי בין הטנק של מח"ט 600, וסגן מפקד האוגדה, ג'קי אבן, הביא למינויו של מפקד חדש לגדוד 410. הטנק של ג'קי אבן התמקם ביום רביעי בבוקר על "חמדיה" ורביב פנה ברשת הקשר לג'קי שעמד סמוך לטנק של עוזי בן יצחק, מג"ד 409 בחטיבה. ג'קי אבן עקב במשקפת אחר התבצרות המצרים שמולו, חטיבה 121 המצרית שישבה על "מכשיר" ו"חמוטל", שתי הדיונות שממערב ל"חמדיה". כל אותה עת המשיכו המצרים להפגיז את "חמדיה" והגבעות הסמוכות לה שבהן עמדו הטנקים של אוגדה 143.

"מח"ט 600 מבקש אותך דחוף," עדכן הקשר בטנק של ג'קי.

"ג'קי," ניגש רביב ישר לעניין, "נשארתי בלי מג"ד לגדוד 410 לאחר הפציעות של אמנון מרטון ויהודה בכר."

ג'קי התלבט כמה שניות ומיד השיב: "או־קיי, יש לי מישהו בשבילך. תקבל אותו."

ג'קי אבן התכוון ליהודה גלר, שישב לצדו בטנק בתפקיד קצין המבצעים של סגן מפקד האוגדה. אבן הבין היטב את המצוקה של מח"ט 600 שאיבד מפקדים ולוחמים רבים בהסתערויות על "מכשיר" ו"טלוויזיה", ונשאר בלי מפקד באחד מגדודי החטיבה.

יהודה גלר, חבר קיבוץ גבעת חיים מאוחד, שירת בסדיר כאיש צוות טנק ובהמשך כקצין שריון ומדריך בקורס מפקדי טנקים. במלחמת ששת הימים, כאיש מילואים, פיקד על פלוגת סיור בחטיבה 37 שלחמה בקרבות בצפון השומרון ובעיר שכם ובהמשך לחמה בצפון רמת הגולן יחד עם חטיבת גולני. לאחר

המלחמה, ובעקבות בקשה אישית של האלוף ישראל טל, מפקד גייסות השריון, חתם לשנת קבע ובמלחמת ההתשה שימש כמפקד פלוגת הסיור של חטיבה 7. בהמשך מונה למפקד הסיור של אוגדת ברן, תפקיד שבו שילב את יכולותיו כאיש שריון וסיור, אולם עקב חילוקי דעות מקצועיים עם מפקד האוגדה, אלוף אברהם אדן "ברן" – באחת הפעמים שהגיע לימ"ח כדי לקבל יחידת טנקים לאימון, גילה שהימ"ח ריק והתעמת בעקבות כך עם מפקד האוגדה – סיים את תפקידו באוגדה ובתחילת המלחמה קיבל מינוי חדש: קמב"ץ אישי של סגן מפקד אוגדה 143.

ביום הראשון למלחמה, עוד לפני שבכירי האוגדה הגיעו לדרום, נשלח עם שני ג'יפים לאתר מיקום למפקדת האוגדה. בחמ"ל ברפידים שמע את הקולות הנואשים מהמעוזים ואת מפקדי הפלוגות בחטיבה 14 שספגו אבידות נוראיות כשניסו לבלום את המצרים המתקדמים ולהגיע למעוזים המכותרים. באווירת הנכאים שהיתה שם נאמר לו לרוץ לטסה בתקווה שיגיע לשם לפני המצרים.

גלר היה שותף לאחת ההחלטות החשובות שג'קי אבן קיבל ביום השלישי של המלחמה: השארת גדוד הסיור 87 על קו הרכסים כשהאוגדה קיבלה פקודה לנוע דרומה לאזור המתלה כחלק ממתקפת הנגד של ה־8 באוקטובר, מתקפה אותה הובילה אוגדה 162 בפיקודו של ברן.

ג'קי אבן יזם את ההחלטה ולקח עליה אחריות. הוא חשש שאם כל קו הרכסים יופקר, צה"ל יתקשה בהמשך להבקיע את המערך המצרי בדרך לתעלת סואץ. "אם אריק היה נותן פקודה לגדוד הסיור להישאר במקומו, הוא היה מודח מיד," סיפר שנים לאחר המלחמה, "אותי גורודיש לא היה מדיח. ההחלטה זו הוכיחה את עצמה בליל הצליחה. ללא נוכחות של צה"ל על 'חמדיה' לא ניתן היה לקדם את כוחות הצליחה דרך ציר עכביש."

בשעות הצהריים, לאחר אישורו וברכת הדרך של מפקד האוגדה, אריק שרון, קיבל המפקד החדש את הפיקוד על גדוד 410. גלר ידע מעט מאוד על חטיבה 600, למעט העובדה ששני גדודים שלה ספגו אבידות כבדות ביום הלחימה הקודם. כשהגיע לחניון הטנקים של 410 התמונה הראשונה שנצרבה בו היתה קשה: לגדוד שעזב את שדה תימן עם 35 טנקים נשארו עתה 20 טנקים במצב לחימה. אבל הבעיה המרכזית היתה לוחמי הגדוד. טנקים, ידע המג"ד החדש, אפשר לתקן ולהחזיר בתוך זמן קצר לקרב, אבל במפגש הראשון שלו עם האנשים הוא ראה

לפניו מפקדים שאיבדו את הביטחון ולוחמים שלא הסתירו את חששם לטפס על הכלים ולחזור לקרב. גם המפקדים וגם הלוחמים כמעט שלא עצמו עין מאז שהגיעו לשדה תימן. פנים מאובקות עם זקן של חמישה ימים וסרבלים מלוכלכים בתערובת של גריז, שמנים וחול. אצל אחדים הבחין בכתמי דם על המדים.

גלר אסף את המפקדים לשיחה ולפני שהשמיע בפניהם את ה"אני מאמין" הפיקודי שלו שלח אותם להתרחץ, להתגלח ולהחליף סרבלים. הם היו בהלם. לא ציפו לקבלת פנים כזו אחרי התופת שעברו. היו שניסו להתווכח, להסביר שכאן זה לא סדיר, זו מלחמה, אבל המבט שלו לא הותיר אצלם ספק: זו פקודה. אני המג"ד החדש. כדי שלא יישאר ספק, הפקודה חלה גם על אנשי הצוותים. ואם לא די בכך המג"ד החדש הורה שגם הטנקים יטופלו כמו שצריך לקראת מסדר המפקד.

שלום נסים, קצין המבצעים שחילץ בהפרש של פחות משעה שני מג"דים פצועים ואלתר הקמת פלוגה חדשה מטנקים אסופים ושרידי "לורה" של נרקיס, לא ישכח את המעמד שבו קיבל גלר את הלוחמים: "הגדוד היה מוכה ושבור. כולם דיברו על הטנקים הבוערים שנותרו בשטח ועל האנשים שהיו עליהם. דיברו על נעדרים מהקרב בתוכם מפקד 'לורה', אהרון נרקיס. היינו בטוחים שאיש מאלה שנשארו על 'מכשיר' כבר לא בחיים. לא האמנו שהמצרים יקחו שבויים, ועבור כולנו זה היה המפגש האמיתי הראשון עם המלחמה הקשה הזו. המג"ד החדש עשה סיבוב קצר בחניון הטנקים ומיד החליט לזמן את המפקדים אליו. הוא ביקש שנרים את הראש. המלחמה עדיין רחוקה מהכרעה וכדי לנצח אנחנו חייבים להיראות כמו מפקדים ולוחמים בצה"ל ולא אוסף של אנשים שאיבדו את האמונה בעצמם ובניצחון במלחמה. הוא שלח אותנו להתרחץ ולהתגלח ולהחליף את הסרבלים ספוגי השמן, הגריז והדם. אחרי כשעה אסף את המפקדים ואחריהם את החיילים לשיחה ליד הטנקים, שעברו גם הם טיפול רציני ונראו כמו ביציאה משדה תימן.

"המג"ד החדש הקרין ביטחון ומנהיגות מהרגע הראשון. הוא לא הסתיר מאיתנו את המצב האמיתי בחזית ודיבר בגילוי לב על המכות הקשות שספג צה"ל, אבל נסך בכולנו ביטחון שנתעשת וננצח במלחמה. הוא ניתח בפנינו את הכשלים שהיו בימי הלחימה הראשונים וביקש לדעת מהמפקדים מה השתבש בהתקפה על 'מכשיר' ואיך ירדנו משם עם פגיעה קשה כל כך בטנקים ובאנשים. תיארנו בפניו מה קרה. סיפרנו איך טנקים נפגעו בזה אחר זה כי היינו חשופים והמצרים חיכו לנו מוכנים בשוחות. סיפרנו שנלחמנו עם עוזים ורימוני יד נגד מקלעים ומטולי אר־פי־ג'י ולו היו לנו מקלעים כל התמונה היתה אחרת."

גלר החדיר בלוחמי הגדוד אמונה שהמפנה קרוב. שהניצחון יגיע. גם ברמת

הגולן, הוא סיפר, המצב היה קשה, אולי קשה יותר מחזית התעלה, אבל צה"ל הצליח לבלום את הסורים ועתה הוא הודף אותם חזרה אל מעבר לגבול. "הקרב שלנו כאן," הוא הדגיש, "אינו על סיני אלא על הבית. תסתכלו אחורה. מאחורי המדבר, מאחורי סיני זו מדינת ישראל ועליה אנחנו מגִנים עכשיו." אחת ההחלטות הפיקודיות הראשונות שקיבל היתה להחזיר את השם "לורה" לפלוגת "ינבוט" של שלום נסים. "חייבים לשמור על מורשת הפלוגה שהתרסקה על גבעות 'מכשיר'," הוא הסביר את ההחלטה.

■ ■ ■

יחד עם חיים אלקן, סגן מפקד הגדוד, ועם שמואל ניב וישראל פינקל, קצין השלישות הגדודי, החל המג"ד החדש לשקם את הגדוד ולהשיב לו את יכולת הלחימה, גם בטנקים וגם בצוותים חדשים מבין השריונרים שהמשיכו להגיע לסיני, בעיקר כאלה ששהו בחו"ל והצליחו לחזור בטיסות המעטות לישראל.

בשעות הלילה של ה־10 באוקטובר השורות התמלאו, אבל בחלק גדול מהטנקים לא היה כל דמיון בין הצוותים שיצאו למלחמה משדה תימן לבין אלה שאיישו עתה את התקנים החסרים. ניב וחניתאי דאגו לצוותים חדשים במקום אלה שנפגעו. היו מקרים בהם פגשו בטסה אנשי מילואים עם הצבה ביד לגדוד מסוים והצליחו לשכנע אותם שגדוד 410 זה הגדוד שאליו יועדו להגיע.

יהודה גלר ביקש ללמוד ממראה עיניים מה בדיוק קרה לגדוד 410 על "מכשיר". עלי בן דוד, מפקד מחלקה ב"לורה", סיפר למג"ד איך ההסתערות על היעד שנראתה מבטיחה כל כך בתחילתה הפכה למלכודת מוות. גלר הפתיע: "בוא איתי, ניסע למקום בו היית." השניים, מלווים במחלקת טנקים, עלו לנקודת תצפית בקצה הדרומי של "מכשיר" ממנה אפשר היה לראות את שדה הקרב ואת לוחמי החי"ר המצרים שהמשיכו להתבסס על הדיונה. המצרים זיהו את הסיור והחלו לטווח אותו והטנקים חזרו ל"חמדיה".

"בבוקר אחרי דילוג החניון המשך תנועה עם 'ינבוט'," כתב סגן אריאל ויינר ביומן, "בצהריים חניה ופירוק הפלוגה. אנחנו חוזרים ל'מוקדון'. אני מקבל משקפת סתומה בדם. היום מתבררים ממדי אבידות של פלוגה ל', 'לורה' של נרקיס, מהיום הקודם על 'מכשיר'. 3ב' בלבד מצטרף אלינו, וכן מ"מ 3, זמיר. המג"ד החדש, יהודה גלר, שוחח איתנו על המצב בחזית."

פרק 10

סוף־סוף מנוחה קצרה

החל מיום שישי בבוקר, 12 באוקטובר, החלה חטיבה 14 להתייצב על קו הרכסים ולהחליף את גדודי 600 שירדו בדירוג ליומיים התארגנות לא רחוק מטסה, לקראת קרבות הימים הבאים.

לאחר שלושה ימי קרב, אנשי החימוש והצוותים הטכניים הסתערו על הכלים. רק כשהחלו לטפל בטנקים הפגועים שהגיעו אליהם הבינו אנשי החימוש מה עבר על הצוותים שהיו בתוכם. בצריחים, בדפנות ובתוך הטנקים עצמם היו כתמי דם ולא אחת חלקי גופות, אבל בסופו של יום הטנקים שחזרו לפלוגות הלוחמות נראו כחדשים. פגיעות פגזים רותכו ונצבעו מחדש מקומות בהם חלקי הפלדה היו שחורים מפיח. גם בעיית המקלעים החסרים נפתרה בחלקה וצוותי חימוש הגיעו לטנקים של החטיבה והחלו לרתך לרובם כנות למקלעים המקבילים החסרים. כדי להתאים את מקלעי הבראונינג לכנות הקיימות, הלחימו לכל מקלע צינור בקוטר של צול... תושייה של אנשי החימוש. בקרבות הבאים כבר לא יצטרכו להילחם עם רימוני יד ועוזים נגד החי"ר המצרי שמולם. הושלם גם ציוד נוסף כמו משקפות מפקד ומפות קוד של סיני, שכל כך חסרו בימי הלחימה הראשונים.

את ימי ההתארגנות ניצל יהודה גלר, המג"ד החדש של גדוד 410, על מנת לקבל מירון חמל, קמב"ץ הגדוד, השתלמות מהירה על טנק הפטון. אבל מעבר לקורס פטון זריז, המשימה הראשונה של גלר היא לשקם את פלוגת "לורה", הפלוגה שספגה מכה קשה בהסתערות על "מכשיר", איבדה טנקים ולוחמים, ועדיין לא ידוע מה עלה בגורלם של הנעדרים, ביניהם גם אהרון נרקיס, מפקד הפלוגה.

גלר הבין שהוא חייב למלא את החלל הפיקודי ב"לורה", ו"לייבא" לפלוגה מפקד מנוסה. חיים אלקן, סגן מפקד הגדוד, המליץ לפנות למח"ט 421, חיים ארז, ולשאול ממנו את זאב שפס, קצין שריון מוערך שאותו הכיר מתקופת

מלחמת ההתשה. ארז בירר בחטיבה ולאחר שווידא ששפס שובץ כמ"פ מחליף באחד הגדודים, הסכים להעבירו לחטיבה 600.

אבל עוד לפני שמפקד הפלוגה החדש הגיע לגדוד, גלר צריך היה להסביר לשלום נסים את ההחלטה שקיבל. נסים, שחילץ שני מג"דים פצועים ממרגלות "מכשיר", קיבל בהבנה את החלטת מפקד הגדוד לפרק את פלוגת "ינבוט" שחוברה לה יחדיו מטנקים שאסף בדרך כדי לחבר אותה מחדש ל"לורה", אבל קיווה שהוא יקבל את הפיקוד על הפלוגה.

במוצאי שבת, לאחר שהגדוד התארגן לחניון לילה לא רחוק מטסה, קרא גלר לנסים אליו לטנק. בתחילת השיחה הוא החמיא לו על תפקודו ואומץ הלב שגילה בחילוץ שני המג"דים הפצועים, ואז הגיעה הבשורה. "זאב שפס מגיע אלינו. תעביר לו את הפלוגה."

שלום נסים, בעל עיטור המופת מהקרב על רפיח במלחמת ששת הימים, הכיר את שפס מאותה מלחמה, העריך אותו מאוד כקצין וכלוחם, אבל התקשה להסתיר את אכזבתו מהמינוי. גלר סיים את השיחה והודיע לשלום נסים שמרגע זה הוא מתמנה לקש"א – קצין שיתוף ארטילרי החדש של הגדוד, חלק מחבורת הפיקוד של גלר בטנק – 17 ג'.

הלילה הגיע, כמעט ללא שינה. לא בגלל הבשורה המאכזבת שקיבל נסים אלא בעקבות ידיעות על קומנדו מצרי שמתכוון לתקוף חניוני טנקים.

לפני אור ראשון הם התעוררו לקול צעקות: "קומנדו. קומנדו מצרי." יחידת הסיור האוגדתית בפיקודו של אמציה חן, קצין הצנחנים הוותיק שהיה מוכר יותר בכינויו "פצי", דיווחה על היתקלות בכוח קומנדו מצרי, פלוגה שלמה שהונחתה בלילה הקודם במטרה לחסום את צירי התנועה לכיוון מערב ולמנוע מתגבורת אפשרית להגיע לקראת מתקפת השריון המצרית הגדולה שתוכננה ל־14 באוקטובר. גלר הוביל אישית את כוח המרדף, כמה טנקים, ביניהם טנק הקש"א של שלום נסים. מרחוק הם הבחינו בשני נגמ"שים פגועים שהעלו עשן, שרידי ההסתערות של כוח פצי, ונעו במהירות לשם. חיילי הקומנדו המצרים חפרו בלילה שוחות אישיות מסביב לדרך שעוברת במרכזן, והמתינו לטנקים שיעברו שם. על אחת הדיונות מאחורי שיחים נמוכים נראו דמויות. הקומנדו המצרי. הטנקים האיצו לקראתם כשמקלעי המאג שהורכבו רק לפני יום, יורקים אש ופולטים תרמילים רותחים. החיילים המצרים חיכו עד שהטנקים יגיעו לטווח אר־פי־ג'י והחלו לירות לעברם. אחד הטנקים שנע באגף השמאלי של הכוח נפגע ושניים מאנשי הצוות נפצעו. הטנק של נסים המשיך להסתער, כשהוא מופתע

מתעוזתם של המצרים. "הם נראו לי ענקים. כל אחד כמעט שני מטר גובה. הטנקים הסתערו באש והם לא ברחו. כרעו על החול והמשיכו לכוון מולנו. ראיתי לפני את החייל המצרי החדש של מלחמת יום כיפור. שונה לגמרי מזה של ששת הימים. חיילים שלא נרתעים גם כשטנקים מסתערים מולם."

פצצת אר־פי־ג'י חלפה בגובה נמוך מעל צריח המפקד שלו. הטנק טיפס על דיונה נמוכה ונסים גילה קבוצת מצרים מולו. "עם חצי גוף מחוץ לצריח, אני יורה כמו מטורף וצועק לנהג 'דרוס אותם'. עכשיו זה אני או הם. קרב פנים אל פנים. טנק מול אר־פי־ג'י והם לא בורחים. חלקם ממשיכים לנסות לפגוע בי. נלחמו כמו אריות. דרסנו את כל מי שהיה לפנינו. בשלב מסוים הם היו כל כך קרובים שלא יכולתי להנמיך יותר את המקלע והתחלתי לירות בעוזי ולזרוק רימונים. אחד מהם נפגע ונפל על החול. צעקתי לטען־קשר שיֵרד מהטנק וייקח את האר־פי־ג'י שלו שהיה עם כוונת טלסקופית. הייתי סקרן לבדוק את הנשק שפגע בכל כך הרבה טנקים שלנו. זה היה מכשיר מאוד משוכלל, עם משקפת אור כוכבים ללחימה בלילה. מול הציוד החדיש של לוחמי הקומנדו, לחלק ממפקדי הטנקים אצלנו לא היו משקפות גם בשבוע השני של המלחמה."

לאחר השמדת המארב הם זיהו כמה חיילים שנעו על רכס, כשני קילומטרים צפונית מהם, מעל לציר "עכביש". ההתלבטות היתה גדולה: שלנו או של המצרים. שניות לפני שיהודה גלר מפקד הכוח נתן פקודת אש, אחד החיילים הניף באוויר פאנל צבעוני וסימן שאלה חיילי צה"ל שהוצבו שם בפקודת האוגדה כדי לאבטח את ציר "עכביש".

לא רחוק מהם המשיך פצי לדווח על קרב שניהלו חייליו נגד החיילים המצרים ועל נפגעים בין אנשיו: שני הרוגים וכמה פצועים. חלק מחיילי הקומנדו הצליחו לברוח ואנשיו של פצי רדפו אחריהם. הטנקים חזרו לחניון שממנו יצאו. בהמשך הם שמעו שאיש מחיילי הקומנדו המצרי לא נותר בחיים.

■ ■ ■

גם גדוד 409, בדומה לגדוד 410, התמודד עם הרוגים ונעדרים משלושת ימי הקרב על הרכסים. ביום רביעי בבוקר קיבל שוב חיים כץ את הפיקוד על פלוגת "זומזום", הפלוגה של גיורא הן שנעדר יחד עם כל אנשי הצוות שלו מאז הקרב על "טלוויזיה". גם עדו מור, מפקד "ונקל", לא נמצא בצריח הטנק שלו לאחר שנפגע בעיניו כשפצצת זרחן התפוצצה על צריח הטנק.

לאחר כמעט שלושה ימים רצופים ללא שינה, העייפות משתלטת על הטנקיסטים. בלילה שבין רביעי לחמישי נשלח שמאי שיינפלד, סגן מפקד פלוגת "חרדון", להתמקם בעמדת תצפית על דיונה, לא רחוק מהמורדות הדרומיים של "מכשיר" שהוחזקה בידי המצרים. כשהגיע למרגלות הדיונה הבחין בצלליות טנקים ונגמ"שים על הרכס ונכנס ללחץ: "אני רואה טנקים עולים עלי מהאגף. הם מכתרים אותי..."

מפקד הגדוד, עוזי בן יצחק, נכנס לרשת, הורה לקצין לרדת למדרון אחורי וארגן מיד כוח חילוץ בפיקודו, כשאיתו בחוד יונה שטרסבורגר ומאחור שוקה בר־און, רמי לוין וגיורא אילן. כוח החילוץ לא זיהה את הטנק של שיינפלד, קרא לו בקשר להתקדם לעברו, והטנק הופיע לפתע מכיוון המצרים. גיורא אילן הבחין בטנק שיצא מולו מתוך שקע חול, הדליק לשנייה את פנס הקסנון רב העוצמה ושיגר לעברו פגז מעיך שפגע בזחל הטנק. שמאי עף מצריח הטנק ונפצע. המצרים איתרו מיד את הטנקים שהיו במרחק קצר מהם ופתחו באש לעברם.

עוזי הבין מיד שהטנק שנפגע מהפגז הוא הטנק שהם באו לסייע לו. בדרך נס בצוות הטנק היו רק פצועים. בסריקה התברר שהטנקים ששיינפלד דיווח עליהם היו שלדות טנקים ונגמ"שים מצריים שרופים שנפגעו בקרבות היום הקודם. ה"קרב" הזה, שהסתיים בנס ללא הרוגים, היה כולו תוצאה של עייפות מצטברת.

גם עוזי בן יצחק כמעט שלא עצם עין מאז שהגדוד עזב את הימ"חים בשדה תימן. במשך היום הוא על הטנק ב"חמדיה" או בתדרוכים עם מפקד החטיבה, טוביה רביב, ובלילות, בחניון הלילה על המתחם, הקפיד להישאר ער כל הלילה, לדבר עם המפקדים ולוודא שבכל טנק יש מי שנשאר ער. בסוף השבוע הראשון ללחימה, בעת שיצא לחמש ולתדלק את הטנק שלו, התעלף מעייפות.

ביום חמישי בבוקר, אחד ממפקדי הפלוגות בגדוד זיהה צלליות נגמ"שים מכיוון מזרח. זה היה מפקד האוגדה אריק שרון עם החפ"ק שלו.

"אריק, כמעט הרגנו אותך," קידם את פניו מג"ד השריון.

אריק שמח לפגוש את בן יצחק. שניהם נפגשו בעבר כמה פעמים, עוד כשעוזי היה בצנחנים ובסיירת מטכ"ל ולפני שעבר לחבוש את הכומתה השחורה. "בוא נשב על הגבעה," הציע מפקד האוגדה ושאל מיד לדעתו מה צריך לעשות עכשיו.

לעוזי, שידוע בסגנונו הישיר, לא היתה עצה לגבי העתיד, למעט דבר אחד: כל מה שעושים, אסור שזו תהיה חזרה על ההתקפה הכושלת שהיתה על "טלוויזיה".

■ ■ ■

למחרת בבוקר, יום שישי, הטנק של ישראל קורט, מפקד מחלקה בגדוד 407, עמד תקוע למרגלות "חמדיה" לאחר שפרס זחל. את הלילה הקודם העביר הצוות בשינה חטופה בתוך הטנק, כשברקע המון שברי ידיעות על קומנדו מצרי שעומד להתקיף בכל רגע. באור ראשון, כשקורט והצוות עדיין מנמנמים אחרי לילות ללא שינה מסודרת, הבחין נהג הטנק, מרצ'לו פישר, בכמה דמויות שמתרוממות מולו מתוך הדיונה. "מתקיפים אותנו," הוא מיהר לצעוק וקורט, שהתעורר בחטף על הצריח, ספר במהירות 18 לוחמי קומנדו בנשקים שלופים כמה עשרות מטרים מהם.

ישראל קורט: "הוריתי במהירות לצוות להכין רימונים ולתותחן עודד צבי לכוון אליהם את התותח. בלי מקלע צריח ועם טנק תקוע ידעתי שאין לנו סיכוי מול נשק הנ"ט שלהם. אחרי כמה שניות לא האמנו למראה עינינו: כל המצרים הרימו ידיים. נכנעו לנו. יכול להיות שהתותח שכוון אליהם עשה את העבודה."

מפקד הטנק התקוע איפס את נשימתו המקרטעת והורה בתנועות ידיים לאנשי הקומנדו המצרי להצטופף ולהניח את נשקם. מרצ'לו פישר החל להצעיד את השבויים לעבר ציר עכביש הסמוך, כשישראל קורט המפקד, עודד צבי התותחן, ועודד הלוי הטען־קשר מאבטחים את המצעד משני הצדדים. הם העבירו את השבויים למודיעין החטיבה ובדרך חזרה לטנק, עדיין ללא זחל, עצר אותם חיים כץ, עכשיו מפקד "זומזום" שהחליף את גיורא הן, מפקד הפלוגה שנעדר מאז הקרב על "טלוויזיה". כץ שאל אותו מה הוא עושה כאן וקורט הסביר שהפלוגה שלו נשלחה לדרום והוא נשאר כאן עם הטנק התקוע. כץ בירר אם הוא מוכן להצטרף ל"זומזום" וקורט הסכים מיד. בהמשך המלחמה, אגב, הוא יקודם לסגן מפקד הפלוגה ולקראת סופה – גם למפקדה.

ביום שישי בבוקר, 12 באוקטובר, העביר הגדוד את האחריות על "חמדיה" לגדוד 184 מחטיבה 14. שוקה בר־און, לראשונה מאז תחילת המלחמה עם גרביים ולבנים נקיים, יצא לחפיפה עם מפקד הפלוגה מ־184, אליעזר כספי, שנתן הופעה מצוחצחת בסרבל טנקיסטים שנראה כאילו יצא רק עכשיו מהמפעל, כל כך שונה מהסרבלים המלוכלכים ומהפנים הלא מגולחות שעיטרו את פני המילואימניקים של גדוד 409. הפגישה היתה קצרה. בר־און התכבד בכמה תפוחים שהיו בארגז על סיפון הטנק של כספי, אסף את הטנקים של הפלוגה וירד מ"חמדיה" לכיוון טסה. רב סרן אליעזר כספי שנשאר על "חמדיה", לא שרד את קרב ההבקעה לחווה הסינית, שלושה ימים לאחר מכן.

בדרך לטסה זיהה צוות הטנק של אסף לוין חייל שמניף את ידו כמי שמחפש

טרמפ. כשהתקרבו גילו את עדו מור, מפקד "ונקל". ללא דרגות, אבל עם פנים זורחות. הרופאים ביקשו שיישאר עוד כמה ימים עד שהראייה תחזור למה שהיתה לפני הפגיעה, אבל עדו התעקש: הוא חוזר לפלוגה, לגדוד, ולמלחמה. את כל הדרך לטסה עשה בטרמפים ועכשיו טיפס על הטנק וביקש מאסף שייתן לו לנהוג עד לחניון הגדודי.

בכל ימי הלחימה עדכן יוני נוקד, שליש גדוד 409, את הרשימות שבידיו. "כל זמן הקרבות הייתי מעודכן בזמן אמת. בכל מקרה שחייל נפגע או אפילו עלה תוך כדי קרב על טנק אחר, מיד רשמתי את מיקומו החדש. כל לילה היתה השוואה שמית מדויקת עם מפקדי הפלוגות, לרבות התפקיד של כל איש צוות ומספר ה־צ' של הטנק. יצאנו כל ערב לקראת הטנקים כדי לאסוף מידע ולהעביר דואר שהחל להגיע מהארץ. לעתים נאסר עלינו להגיע לחניון הגדודי בגלל התראות על פשיטות קומנדו. אחרי שבוע לחימה, חסרו לי 30 אנשים ושני טנקים שנעלמו, אחד מהם הטנק של גיורא הן, שלא היה לנו כל מידע מה קרה לצוות. מהמידע שאספתי הצטיירה בפני תמונת המלחמה הכוללת. נחשפתי למעשי גבורה שהמחישו בפני את אכזריות המלחמה ונכונות ההקרבה של הלוחמים, שעד לפני שבוע היו אזרחים רגילים, כל אחד בעיסוק שלו ועם המשפחה שלו, ועכשיו הם נלחמים במדבר על עתידה של מדינת ישראל."

גם כשהחטיבה ירדה מהרכסים להתארגנות, היו כמה צוותים שנשארו על "חמדיה", מתַגברים את הטנקים של גדוד 184 שתפסו את הגזרה. ביניהם היה גם צביקה גולן, מפקד טנק בפלוגת "ונקל": "זו היתה מלחמה סטטית. הפגזות בלי הפסקה. אי אפשר היה להשוות את כמות הארטילריה שירו המצרים למה שאנחנו ירינו. ישבנו המון שעות בתצפית והפגזים לא הפסיקו לרדת עלינו. יומיים של הפגזות ללא הפסקה. הרבה יותר קשה מההפגזות של מלחמת ההתשה. אדמת 'חמדיה' נראתה כמו מסננת נקובה בבורות של הפגזים. ישבנו כל הזמן בתוך הטנקים ואי אפשר היה לצאת החוצה. הפגזים היו כל כך קרובים וצפופים. המפקדים ישבו בצריחון, העיניים והמשקפת כל הזמן לכיוון מערב, שלא יפתיעו אותנו. מרכס 'חמדיה' המלחמה נראתה אז אינסופית."

מדי פעם היה מי ששאל איפה חיל האוויר. בימים הראשונים כמעט לא נראו מטוסים שלנו באוויר. רק מיגים וסוחויים שתקפו את הטנקים מגובה נמוך. גיחה כזו הפתיעה את הטנקים של "חרדון" ביום חמישי בבוקר. שלושה מטוסים מצריים הופיעו ממזרח, מכיוון סיני. הרקטה הראשונה פגעה "בול" בטנק מצרי שרוף ושני המטוסים האחרים צללו לעבר הטנק של שוקה בר־און. "2א', אחורה מהר," הגיב

מפקד הפלוגה במהירות והרקטות "פספסו" את הטנק שתמרן לאחור והתחמק מהרקטות.

יום שבת ה־13 באוקטובר, היה אחד הימים השקטים הבודדים של חטיבה 600 במלחמה. כמעט ללא הפגזות, ועם ג'ריקנים עם מים שהגיעו לחניונים ואפשרו לשטוף לכלוך ומועקה של שבוע לחימה.

בפלוגת "ונקל" שמחו לקלוט קצין חדש שהגיע רק באותו יום למלחמה. סגן עמיר לזרוביץ היה בשוודיה כששמע לראשונה על מלחמה במזרח התיכון. טיול השחרור שהחל חודשיים קודם לכן נקטע באחת, אבל רק ב־11 באוקטובר הוא הצליח לעלות על טיסה לישראל, להצטרף לגדוד בסיני ולפגוש חברים ותיקים מהשירות המשותף בסיני.

את ימי ההפוגה ואת העובדה שרוב פלוגות החטיבה מרוכזות עתה בחניונים הגדודיים, ניצל מפקד החטיבה לשיחות מוטיבציה בשבת אחר הצהריים עם המפקדים והלוחמים, שיחות שנועדו להסיר כמה מסימני השאלה שהציקו לרבים מהם: "אנחנו לוחמים במלחמה שלא אנחנו פתחנו בה ולא רצינו אותה. המלחמה הזאת אינה דומה למלחמות הקודמות. אני, שהייתי במלחמת קדש, במלחמת ששת הימים ובמלחמת ההתשה, לא חשבתי שנגיע למצב לחימה כזה... נתקלנו במלחמה הזאת בכמה גורמים שלא היו ידועים לנו לפני כן, ובראש ובראשונה הטילים האנטי־טנקים. כדי להשמיד את עמדות החי"ר המצרי וכדי שלא יהיו לנו הרבה קורבנות, אנו זקוקים לסיוע אווירי.

"במטה הכללי החליטו לשים את הדגש קודם כול על המלחמה ברמת הגולן. שם אנחנו מביסים את הסורים לאט לאט ואני מבטיח לכם, שכאשר צה"ל יסיים שם, נוכל לפרוץ גם פה. אני מקווה שכולנו נחזור הביתה מהר ככל האפשר."

לאחר השיחה הקצרה חזרו הלוחמים לחניונים, יודעים שמחר בבוקר הם חוזרים לרכסים ולמלחמה.

■ ■ ■

בימי הלחימה הראשונים עמד גדוד 407 על רכס "כישוף" מדרום לחמדיה, ומלבד חיפוי באש לגדוד 409 שהיה בהסתערות על "טלוויזיה", כמעט שלא נטל חלק בקרבות שניהלה החטיבה, למעט פלוגת "גלון" בפיקודו של גבי ורדי שנשלחה דרומה עד "חורבה", משם קיימה תצפיות על היערכות המצרים ועל המשך הזרמת הכוחות לתוך סיני, ופגעה בשני טנקים מצריים שהופיעו במרחק. לאחר יומיים

בדיונות, מנותקים מהחטיבה, הגיע זחל"ם עליו ישב יוסי כהן, מפקד מחלקה ב"גלון" שעבר לפלוגת "אהבה" בגדוד, לאסוף את שני השבויים שתפסו – הטייס המצרי ואיש הקומנדו הסודני. רק ביום ראשון בצהריים, לקראת ההיערכות לקרב ההבקעה בחווה הסינית וצליחת התעלה, הגיעה הפקודה לקפל את התצפית ולחזור לגדוד.

פלוגה א', "אהבה", בפיקודו של אהוד גרוס, ישבה על "כישוף" ושימשה כעתודה חטיבתית לשני הגדודים האחרים. האירוע הבולט שעברה בשבוע הלחימה הראשון היה כששני מטוסי מיג ריקטו מגובה נמוך את הרכס. אחת הרקטות התפוצצה כעשרה מטרים מהטנק של אהוד גרוס, שניצל בנס.

ביום ראשון בבוקר, ה־14 באוקטובר, נראה היה שההפוגה הזמנית של גדוד 407 הסתיימה. בעקבות מידע על חטיבת שריון מצרית שנערכת להבקעה באזור המתלה, נשלח הגדוד לסייע לחטיבה 401 שהיתה ערוכה מול המצרים בגזרה הדרומית של התעלה.

בשטח ההיערכות, לאחר נסיעה מנהלתית בציר הרוחב של התעלה, פגש עובד מעוז, מפקד הגדוד, את דן שומרון, מח"ט 401. שומרון החליט להציב את הטנקים של גדוד 407 בעתודה על ציר המתלה ובסופו של דבר חטיבה 401 הצליחה לחסל את האיום המצרי מבלי שנזקקה לתגבורת, והגדוד חזר ביום שני בבוקר ל"כישוף" מבלי שירה ולו אף פגז אחד.

■ ■ ■

"כל היום תצפיות על התארגנות המצרים בשטחנו," כתב סגן אריאל ויינר מגדוד 410 ביומנו, **"הנוף פסטורלי. מים, אגם ואוניות. רק הפגזות מטרידות את הדממה הזאת. כלי מלחמה שלנו ושלהם שמעלים עשן מזכירים לך היכן אתה נמצא באמת... אנחנו מטונפים, מסריחים, מזיעים. בשישי בבוקר עדיין על הרכס המוארך חמדיה שלאורכו הסתובבנו ונלחמנו כל הימים הראשונים. בקשר מודיעים שבקרוב יבואו להחליף אותנו. כעבור שעתיים מתייצב מאחורינו כוח רציני, מצוחצח ומאורגן. אנו עולים אל מקום הריכוז. סוף־סוף אפשר להשתחרר קצת. אחר הצהריים הופעה של להקת חיל הים. מסירת מספרי טלפון הביתה והולכים לישון. מקץ שעתיים מתברר ששומרים כרגיל עקב כוננות. בשבת יום שני של מנוחה תחת רשתות. הצטיידות, מקלחת טובה וארוחות חמות – פעם ראשונה. אחר הצהריים שיחת גדוד עם המח"ט."**

פרק 11

"בפקודה – חזור הביתה!"

ביום שני בבוקר, 15 באוקטובר, הוזעק טוביה רביב מח"ט 600 לקבוצת פקודות במפקדת האוגדה בטסה. מפקדי החטיבות הלוחמות באוגדה 143 הגיעו לחפ"ק מכיוונים שונים כדי לשמוע לראשונה את תוכנית הקרב המלאה של מבצע "אבירי לב". המבצע ההתקפי הגדול, צליחת תעלת סואץ, החל להתגלגל.

מאחורי שרון נפרסה מפה גדולה של מרחב התעלה, עליה הצירים שמוכרים כל כך לכל מי ששירת בסיני בשנים שלפני המלחמה, וחצים אדומים שמוליכים כולם לכיוון אחד: תעלת סואץ.

על גבעת חול קטנה ישבו קציני מטה האוגדה, לצד ארבעת מפקדי החטיבות שנבחרו להוביל את המהלך שישנה את פני המלחמה בחזית הדרום: אמנון רשף, מפקד חטיבת השריון הסדירה 14 שנשחקה עד דק בקרבות הבלימה מיום הלחימה הראשון; חיים ארז, מפקד חטיבת השריון מילואים 421; טוביה רביב מח"ט 600 ודני מט, מפקד חטיבת הצנחנים מילואים 247 שמוכרת יותר בשמה הקודם חטיבה 55, החטיבה שזכתה לתהילת עולם בקרב לשחרור ירושלים המזרחית במלחמת ששת הימים.

במקל ארוך הצביע שרון על מפת "סיריוס" מוגדלת שהושענה על טנדר אזרחי, ופירט את משימת האוגדה ותפקידי החטיבות בקרב: חטיבה 600 תפתח כבר בשעות אחר הצהריים המאוחרות את הקרב האוגדתי ותתקוף בפאתי מתחם "מיסורי", ממערב לרכסים שבהם החזיקה, במטרה לרתק לשם כוחות גדולים לאחר שהפיקוד המצרי יקבל את הרושם שזה המאמץ העיקרי של צה"ל; חטיבה 14 תבקיע במתחם שסומן במפת הקוד כ"אמיר", ומוכר יותר בשם החווה הסינית, תשתלט על גדת התעלה ותיצור מסדרון נקי מכוחות מצריים שדרכו תעבורנה שתי החטיבות הצולחות; חטיבת הצנחנים תנוע בעורפה של חטיבה 14, תפרוץ אל התעלה מול מוצב "מצמד" ותחצה בסירות גומי את התעלה; חטיבה 421 תוביל את אמצעי הצליחה – גשר הגלילים, גשר הדוברות ורכבי תמסחים –

ולאחר שהצנחנים של דני מט יצלחו ויקימו ראש גשר בגדה המערבית, יעברו הטנקים של החטיבה את התעלה וינועו לאיתור ולהשמדת סוללות הטילים שמונעות מחיל האוויר מלפעול בשמי חזית הדרום. את המהלך האוגדתי כולו יוביל גדוד הסיור האוגדתי 87 שיסופח לצורך המשימה לחטיבה 14.

תוך כדי מתן הפקודה נאמר לטוביה רביב שהוא צריך להעביר את אחד הגדודים שלו לחטיבה 14 של אמנון רשף. הגדוד יקבל משימות בקרב ההבקעה ובהמשך ישוב לחטיבת האם שלו.

התוכנית נראתה מרשימה. ריכוז כוחות כזה לא היה עד לאותו שלב במלחמה. שלוש חטיבות שריון, מאות טנקים שירוכזו בקרב הבקעה קשה, חטיבת צנחנים, שלושה גדודי סיור – 87, סיירת שקד וגדוד סיור 582 בפיקוד נתן שונרי, מחטיבת המילואים 80 של הצנחנים. לכוח הגדול צורפו שתי פלוגות צנחנים מבית הספר למ"כים בפיקודו של שמואל ארד, ופלוגת צוערים מבית הספר לקצינים בה"ד 1. אגד הארטילריה של האוגדה בפיקוד יעקב עקנין יהיה אחראי לסיוע הארטילרי ושלושה גדודי הנדסה, כולל יחידת ההנדסה הימית, יהיו אחראים להשטת הצנחנים בסירות גומי אל צדה השני של התעלה, פריסת גשר הגלילים וגשר הדוברות על המים ותפעול התמסחים להעברת הטנקים לגדה המערבית של התעלה.

למרות התדריך המפורט, נותרו עדיין שני נעלמים מרכזיים. הראשון: המודיעין הפיקודי והאוגדתי לא סיפק נתונים מעודכנים על סדר גודל כוחות האויב בשני מקומות קריטיים – השטח בפאתי מתחם "מיסורי" שבו תתקוף חטיבה 600, וצירי התנועה העיקריים של הכוחות בקרב ההבקעה אל התעלה. רק לאחר הקרב הקשה, קרב ההבקעה לתעלה, התברר שבמודיעין חיל אוויר היו תצלומי אוויר מעודכנים של מערך האויב אבל מסיבות שונות הם לא הגיעו לכוחות הלוחמים, דבר שמנע מהכוחות מודיעין הכרחי לקראת היציאה למערכה.

הנעלם השני היה משמעותי לא פחות: מה יעשה חיל האוויר ומה תהיה תרומתו לקרב שאמור לשנות את גורל המלחמה בחזית הדרום.

בסיום התדריך נחשף טוביה רביב לידיעה מעציבה שחייבה אותו לקבל החלטה מהירה: הלל מעוז, סגן מפקד פלוגה בחטיבה 421 ואחיו הצעיר של עובד מעוז, מג"ד 407, נהרג ב־8 באוקטובר בקרבות השליטה על "חמוטל". בנוסף, גיסו, גיורא הן, מפקד פלוגה בגדוד 409, נעדר מאז ה־9 באוקטובר. רביב נאלץ לקבל החלטה קשה: האם לנצור את הידיעה לעצמו ולספר עליה למפקד הגדוד רק לאחר הקרב – כפי שעשה מח"ט אחר, ינוש מח"ט 7, שלא סיפר לאביגדור

קהלני על נפילת אחיו אלא לאחר שהסתיימה המערכה הקשה ברמת הגולן – או להודיע לו על כך מיד.

מח"ט 600 החליט להתייעץ עם מפקד האוגדה. שרון היה חד־משמעי: אסור לעובד להשתתף בקרב. הוא חייב לצאת הביתה מיד.

טוביה רביב קרא בקשר לעובד מעוז שחזר בצהריים מאזור המתלה, וביקש ממנו להגיע במהירות למפקדת האוגדה בטסה. מעוז הגיע בתוך זמן קצר, משוכנע שמפקד החטיבה רוצה לתדרך אותו לקראת משימת הלילה של הגדוד. "עובד, צר לי, אבל אחיך נפל בקרב על 'חמוטל'," פתח רביב את השיחה הקצרה, "אני מבקש שתעזוב הכול ותיסע הביתה. זו פקודה."

המעמד היה קשה לשני המפקדים. מג"ד 407 ניסה לשמור על איפוק אבל התקשה לכבוש את צערו. לאחר שקלט את גודל האסון ניסה לערער על ההחלטה: "המח"ט, אני אימנתי, אני ארגנתי את הגדוד הזה, אני המג"ד והלילה יוצאים למשימה הכי רצינית שלנו במלחמה. אני חייב להישאר ולפקד על הגדוד."

מפקד החטיבה היה נחוש: "אתה עוזב את הגדוד עכשיו. תעלה על הג'יפ שלי והנהג ייקח אותך הביתה. זו לא רק החלטה שלי, זו גם החלטה של מפקד האוגדה."

טוביה ראה מולו מפקד גדוד מצטיין שנקרע מבפנים, אולי אף כועס עליו על הפקודה הנחרצת שלא הותירה לו ברירה. מעוז ניסה שוב לערער על ההחלטה עד שלבסוף קיבל את הדין והתכונן לעלות על הג'יפ בדרך הארוכה הביתה, לקיבוץ הזורע.

"ומי יחליף אותי?" שאל לפני שיצא ממפקדת האוגדה.

לטוביה רביב לא היה מענה מיידי.

עובד המליץ על שייקה בייטל וטוביה קיבל את ההמלצה. לגדוד 407 יש מעתה מג"ד חדש.

לאחר השיחה החליט רביב שגדוד 407 יהיה הגדוד שיעבור תחת פיקוד חטיבה 14. "היו לכך שתי סיבות עיקריות," הסביר לימים, "הראשונה גיאוגרפית – הגדוד ישב בדרום הגזרה שלנו, על 'כישוף', והיה הקרוב ביותר למקום הריכוז של הכוח שיועד לקרב ההבקעה. והסיבה השנייה – מהפקודה שנתן מפקד האוגדה הובהר לי שמדובר במשימה של פלוגות ולא של גדוד. כל פלוגה קיבלה משימה נפרדת. כיוון שידעתי שהפיקוד על הגדוד יעבור עתה למפקד חדש ועדיין לא היה לי ביטחון מלא בתפקוד שלו, נראה לי נכון יותר ש־407 יהיה זה שיעבור לחטיבה 14."

כל הדרך מטסה לקיבוץ הזורע המשיך עובד מעוז להתלבט עם עצמו האם קיבל את ההחלטה הנכונה, נקרע בין אחריותו כמפקד לגדוד ובין אחריותו לאמו ולמשפחתו שאיבדו בן ואח. אחיו הצעיר היה קרוב אליו מאוד, ובמידה רבה בהשפעתו התגייס לשריון ועבר בשלום את מלחמת ההתשה הקשה בתעלה. עובד ידע שאחיו נמצא עתה בסיני, סגן מפקד פלוגה בגדוד 599 של עמי מורג בחטיבה 421, אבל מאז שגויסו שניהם מהבית לא היה ביניהם קשר. הוא לא ידע שהגדוד של אחיו נלחם ב"חמוטל", קילומטרים ספורים בלבד מרכס "כישוף" שעליו התמקם גדוד 407, והלל היה ההרוג הראשון בגדוד שלו. הבשורה הקשה על נפילת אחיו התווספה לאי־הוודאות והדאגה לגורל גיסו גיורא הן.

"התקשיתי להחליט מה לעשות," סיפר לימים, "לא ידעתי מה להחליט. מצד אחד המשפחה הקרובה, מצד שני הגדוד. האנשים שאיתי במלחמה נוראית עם כל כך הרבה נפגעים. אני סומך עליהם ומכיר את חלקם הגדול והם בוטחים בי כמפקדם. עברנו הרבה ביחד. עם הוותיקים שבהם לחמתי בששת הימים, היותר צעירים היו איתי בהתשה ואחריה והוצבו למילואים בחטיבה. איך אעזוב אותם? לבסוף קיבלתי החלטה. אפסנתי את הציוד שלי ועזבתי את הגדוד בתחושה קשה. לא מילאתי את מה שיועדתי אליו."

גם כשחלפו עשרות שנים מאז, המחשבות אם נהג נכון באותו יום ממשיכות ללוות אותו. אך תשובה חד־משמעית – אין לו.

מעוז: "כשהגעתי לקיבוץ אחרי מסע ארוך בדרכים, הסתבר שהאסון שפקד את המשפחה היה גדול עוד יותר. בהמשך השנים, בסלון הקטן של דירת אמי היו שתי תמונות. אחת של אחי הלל, והשנייה של טייס חיל האוויר יורם לפידות, טייס סקייהוק שנפל ביום השני של המלחמה כשיצא לתקוף כוחות מצריים שחצו את התעלה. יורם היה אחיינו של אריה, בעלה של אמי, שהיה קרוב מאוד למשפחה שלנו לאחר שאביו נפטר. בבית שאלו אותי אם אני יודע מה שלומו של גיורא הן. לא סיפרתי להם שהוא נעדר. אי־הוודאות לגבי גורלו נמשכה כמה שבועות עד שישראל קיבלה ממצרים את רשימת השבויים.

"אחרי יום־יומיים בבית חזרתי לסיני. הגדוד היה בלחימה מסופח לחטיבה 14 ואותי שלחו לפקד על קורס קציני שריון שהתארגן מיד לאחר המלחמה כדי למלא את השורות. פיקדתי שם על שני קורסים. ביקשתי לחזור ולפקד על הגדוד שלי אבל הבקשה נדחתה בהוראת מפקד האוגדה. אריק לא היה מוכן לקחת אחריות שמשפחתי תאבד בן נוסף."

■ ■ ■

בעוד עובד מעוז עושה את הדרך הארוכה צפונה, נקרא שייקה בייטל למפקד החטיבה שבישר לו על מינויו למפקד גדוד 407, ועל כך שהגדוד כולו עובר תחת פיקוד חטיבה 14. מהמפגש הקצר עם טוביה רביב, הוא המשיך ישר למפקדת חטיבה 14 בטסה, לפגוש את אמנון רשף, מפקד החטיבה. מח"ט 14 נראה סחוט ועייף ממאמץ קרבות הבלימה הקשים, אבל עם הרבה ביטחון ועוצמה פיקודית.

בייטל: "המפגש עם אמנון רשף הותיר בי רושם אדיר. אני מפקד פלוגה שמונה בחירום לסמג"ד, ועכשיו בהתראה קצרה למג"ד, ומקבל המון ביטחון וחוזק לקראת הקרב הקשה שמחכה לגדוד שלי. אמנון היה קצר ותכליתי. הסביר לי את התוכנית החטיבתית ופריסת הטנקים שלי בתוכנית ההתקפה.

"'יש לך פלוגת חרמ"ש?'" שאל.

"עניתי בחיוב, ואמנון הורה לי להעביר את הזחל"מים שלה לצנחנים של נתן שונרי. אחר כך הוא הסביר לי את משימות הגדוד: פלוגה אחת תלווה ותאבטח את הצנחנים בציר "נחלה", פלוגה אחת תפתח את ציר עכביש ממערב למזרח, ופלוגה שלישית, אליה אצטרף עם חפ"ק המג"ד, תפרוץ לציר טרטור ותנקה אותו ממערב למזרח כדי שאפשר יהיה לגרור עליו את גשר הגלילים לעבר התעלה."

רשף ובייטל נפרדו בלחיצת יד אמיצה וטפיחה על השכם. אמנון רשף המשיך לנהל את תוכניות ההבקעה ובייטל חזר לגדוד לפגישת תדרוך קצרה עם מפקדי הפלוגות וחלוקת המשימות: פלוגת "אהבה" של אהוד גרוס תפתח את ציר עכביש, "בסין" של גדעון גלעדי את ציר טרטור ו"גלון" של גבי ורדי תפוצל לשתיים: חצי פלוגה בפיקוד ורדי תסתפח לסיירת שקד והחצי השני, בפיקוד סגן מפקד הפלוגה נחום שקד, יצטרף לצנחנים של שמוליק ארד.

■ ■ ■

בייטל: "התדריך למפקדי הפלוגות היה קצר, פחות מרבע שעה. כולם התרגשו כשסיפרתי להם על הכוח האדיר שראיתי בגבעות שמקיפות את טסה. מאות טנקים ועוד הרבה כלים אחרים, ארמדת שריון ופלדה. כוח בסדר גודל שלא פעל מעולם בעוצמה כזו במבצע של צה"ל עומד לצאת לדרך. ההתרגשות היתה גדולה, אבל היתה גם הבנה שאנחנו הולכים לקראת ליל קרב קשה מול כוחות גדולים."

מפקד פלוגת החרמ"ש של הגדוד התקשה לקבל את הפקודה להעביר את הכלים שלו לצנחנים. בשבוע הראשון של הלחימה, פלוגת החרמ"ש של 407, פלוגה ה', "הוויה" ברשת הקשר הגדודית, עסקה בעיקר בתצפיות במהלך שעות היום ובשמירה על חניוני הטנקים בלילות. בקבוצת הפקודות הראשונה לקראת הצליחה, יועדה הפלוגה לנוע עם "בסין" של גדעון גלעדי ולפתוח את ציר "טרטור" עבור גשר הגלילים. רק בשלבים האחרונים של ההתארגנות, לאחר ששייקה בייטל חזר מתדרוך מח"ט 14, ניתנה הפקודה להעביר את הזחל"מים הישנים שלהם לגדוד הסיור של צנחני המילואים. היתה התמרמרות בפלוגה, אבל זו היתה הפקודה, ומפקד הגדוד החדש הסביר שלאחר סיום שלב הפריצה ופתיחת הציר, הכלים יחזרו לפלוגה. שני לוחמים, מפעילי תותחי 20 מילימטר, הצטרפו לצנחנים.

למחרת בצהריים חזר רק זחל"ם אחד מציר "טרטור". כל השאר נותרו שם. פגועים ושרופים, עדות לקרב הלילה הקשה שבו נהרגו צנחני המילואים. בין ההרוגים בקרב הלילי היה גם יצחק רויטר, אחד משני לוחמי הפלוגה שהצטרפו לצנחנים.

פרק 12

שדה מוקשים בחזרה מ"מיסורי"

במקביל להמשך ריכוז הכוח הגדול שיֵצא עוד מעט לקרב חייו בדרך לתעלת סואץ, החלה חטיבה 600 המוקטנת – ללא גדוד 407 וללא מחלקה מפלוגת "לורה" בפיקודו של עוזי צליחובר, סגן מפקד הפלוגה שנשלחה ל"חורבה" להחליף מחלקה מחטיבה 14 – להיערך למשימה שלה: מבצע הטעיה מול המתחם המצרי החזק ב"מיסורי", מבצע שנועד לרתק כוחות אויב גדולים לאותה גזרה ולמנוע מהם לפגוע בכוחות שיחלו עוד מעט בתנועה לכיוון מערב.

יהודה גלר מג"ד 410 מקבל מטוביה רביב את משימת הגדוד – לתקוף עד לסגול 104 במפת הקוד "סיריוס", לפגוע בכמה שיותר כלים מצריים, לזרוע מהומה גדולה ואחר כך להמתין לפקודות לגבי ההמשך – אבל מוטרד מהתדריך הקצר והמתומצת מדי שקיבל ממפקד החטיבה, תולדה של מהירות ההכנות למבצע. אין לו מספיק מודיעין על הכוחות המצריים שיושבים ממערב ל"טלוויזיה", באזור שממנו נורו טילי הנ"ט שפגעו בטנקים של 409, מעבר לנתון הבסיסי שכל השטח שלפניו הוא מתחם צבאי גדול שבו טנקים, ארטילריה ולוחמי חי"ר, ציידי טנקים שהוכיחו את יעילותם בקרבות הימים הקודמים. למודיעין החטיבה היו תצלומי אוויר אבל הם לא היו מעודכנים. במודיעין חיל האוויר היו תצלומי אוויר מעודכנים יותר, שמהם ניתן היה ככל הנראה לקבל תמונה ברורה יותר על המצרים שמולם, אבל אלה לא הגיעו לידי הכוחות שבשטח. בעיה נוספת שמטרידה את מפקד הגדוד: למרות מאמץ ההצטיידות הגדול של הימים האחרונים, בחלק מהטנקים חסרים עדיין מקלעי מפקד.

■ ■ ■

עוד לפני פריסת הכוח העומד לרשותו – 25 טנקים בסך הכול שחלקם מאוישים על ידי צוותים שלא השתתפו בקרבות הקודמים – יהודה גלר מחליט להשאיר

מאחור את פלוגת החרמ"ש המוקטנת שלו שעליה מפקד דוד גלזר, קצין דתי בן קיבוץ טירת צבי. גלר מבין שהזחל"מים הישנים עם מנועי הבנזין יתקשו לעמוד בקצב של הטנקים שיסתערו בחולות קדימה. גלזר מנסה לערער על ההחלטה, אבל גלר נחוש: יהיו לך עוד הזדמנויות להילחם, הוא מסביר למפקד פלוגת החרמ"ש, המלחמה עוד לא נגמרה...

17:10: לקראת אור אחרון, לאחר ריכוך ארטילרי חזק של כל סוללות התותחים של האוגדה, הטנקים של פלוגת "לורה" עם הסמג"ד חיים אלקן גולשים מ"חמדיה" וחוצים את ציר "פוטון" שבין "חמדיה" ל"מכשיר". כעבור כשעה מצטרף שאר הכוח והגדוד מסתדר במבנה תקיפה על ציר עכביש: "לורה" מובילה עם מפקד הגדוד, "מוקדון" מימין ו"כלוד" עם אלקן מאחור. זרקור ענק שמוצב ב"חמדיה" מאיר את השמים ומסייע למפקדי הטנקים להתמצא בשטח. התנועה צפונה מתבצעת על פי התוכנית. הטנקים מצליחים לפגוע במטרות רבות במסלול ההתקדמות. סוללות תותחים שנמצאות מאחור מלַוות באש יעילה את התנועה קדימה. הטנקים נעים מ"עכביש", עוקפים את "טלוויזיה" מדרום ומפתיעים את המצרים מאחור, מכיוון מערב, כיוון שהם אינם נערכים לקראתם.

שלום נסים בטנק קש"א נע במרכז הכוח, יורה בתותח ובמקלע. "נפרסנו לאורך ציר עכביש והתחלנו להתקדם צפונה כשהפקודה היא לנוע קדימה ולירות בכל מי שנמצא לפנינו. נוסעים ויורים כמו משוגעים ותוקפים ממערב ל'טלוויזיה' ומדרום ל'מיסורי'. המצרים לא מבינים מהיכן אנחנו תוקפים. הם מוכנים לטנקים שיגיעו ממזרח ואנחנו מפתיעים אותם מדרום וממערב. שלא כמו בקרב הראשון על 'טלוויזיה' וקרבות 'מכשיר', הפעם לרוב הטנקים יש מקלעי מאג בצריח ואנחנו פוגעים באלה שמנסים לכוון מטולי אר־פי־ג'י."

ההתקפה נמשכת, אך ככל שהטנקים מתקדמים האש המצרית יעילה יותר. חיים אלקן, סגן מפקד הגדוד שמתקרב למתחם "מיסורי", מדווח בקשר שהכוח מתמודד עם ירי כבד, בעיקר אש טנקים ופצצות אר־פי־ג'י מטווחים של כמה מאות מטרים. כמה טנקים נפגעים אבל עדיין ממשיכים בתנועה.

טוביה רביב חושש שהגדוד ייכנס עמוק מדי לתוך המתחם המצרי ומורה לגלר לשנות כיוון: "חדרת עמוק מדי. תפנה חזרה לכיוון כוחותינו. התפקיד שלנו הסחה ולא כיבוש 'מיסורי'." יהודה גלר שנמצא עם פלוגת "לורה" מתקשה בתחילה להבין את פקודת העצירה. הוא חשב שצריך היה להמשיך להתקדם לכיוון מערב, לנצל את גורם ההפתעה וללחוץ את המצרים שנראו תחילה מופתעים ומבולבלים בתגובת האש שלהם, אבל טוביה רביב שנמצא על "חמדיה" חוזר על הפקודה

והטנקים של גדוד 410 משנים כיוון תוך שהם שוטפים באש יעד חי"ר מצרי מדרום ל"טלוויזיה".

שלום נסים שומע את פקודת מפקד החטיבה לחזור ל"חמדיה", ומבחין בזרקור שהדליק טוביה רביב על "חמדיה" כדי לסמן לכוח את הדרך חזרה. "פניתי מיד ימינה, לכיוון מזרח, לעבר הזרקור, מבלי לחכות לפקודה מהמג"ד. נסעתי ויריתי ולפתע התרוממו מתוך שוחות עשרות חייליים מצרים עם נשק. הם עמדו והסתכלו על הטנק שלי שיורה ומסתער עליהם. מסתבר שהגעתי אליהם מאחור. הם שכבו בעמדות לכיוון מזרח, שלטו באש על ציר פוטון שבינם לבין 'חמדיה' וחשבו שהטנק שייך לכוח שלהם ולכן לא ירו עלי. חלק נפגעו וחלק ברחו. אחרי שעברתי את השוחות, נשמע לפתע פיצוץ חזק. הטנק שלי, 17 ג', התרומם באוויר, ומתחתיו נפער מכתש עמוק, כשכל חזית הטנק בתוכו. הבנתי שאין סיכוי לצאת משם עם הטנק."

שלום הודיע למפקד הגדוד שעלה על שדה מוקשים. גלר הורה לו לנטוש את הטנק כיוון שבשטח יש כוחות מצריים רבים. שלום הבחין שהוא לבד בתוך שדה המוקשים. "חיבלתי במכשיר הקשר כדי שלא ייפול בידי המצרים והוצאתי את הנוקר של תותח הטנק. אחר כך החלטתי לרדת לשדה המוקשים ולפַנות בידיים שני נתיבים משני צדי הטנק כדי לפתוח מעבר בטוח לטנקים שיגיעו אחרי. ערמתי מוקשים רבים משני צדי הטנק, כשהצוות שלי מחפה עלי. אחר כך עמדתי בתוך שדה המוקשים וכיוונתי את הטנק הראשון שהגיע ואסף את הצוות שלי. הטנק הראשון המשיך במעבר שפונה ממוקשים ואחריו עברו חלק מהטנקים האחרים."

חיים אלקן, סגן מפקד הגדוד, מצטרף אליו למלאכת הפינוי ומאותת ליצחק שמילוביץ', "שמילו", מפקד "כלוד", לעבור בנתיב שפונה. "שמילו": "נעתי על הקוליס, חריצים באדמה, כשלפתע טנק 1 ב' שלי עלה על מוקש ומיד אחריו נפגע גם הטנק של ניסן כץ, מפקד המחלקה, שעמד באותו זמן בצריח וכיוון את הטנקים של הפלוגה לנתיב החופשי בשדה המוקשים."

"קודקוד נפצע, קודקוד נפצע," נשמעה קריאה ברשת הקשר מהטנק של כץ. אנשי צוותים סמוכים קפצו לטנק הפגוע, הורידו את מפקד המחלקה ששכב שותת דם בצריח והעבירו אותו לאחד הטנקים מאחור. כץ, סטודנט להנדסה בטכניון, הגיע לתאג"ד ללא רוח חיים. מת מאיבוד דם. ההרוג היחיד של הגדוד באותו לילה. יום לאחר מכן הגיע לשלישות הגדוד מברק קצר: מזל טוב לסגן ניסן כץ לרגל הולדת בתו...

לא רחוק ממנו גם הטנק של שמואל קאלוש עלה על מוקש. השרשראות נקרעו ונפרסו על החול. קאלוש מורה לשלושת אנשי הצוות לעבור לטנק שמאחוריו, והוא מצטרף לשלום נסים ומסייע בפינוי המוקשים. נסים עצמו חוזר לטנק שלו ובודק מה מצבו: "מיד הבנתי שאין סיכוי להמשיך. השרשראות היו קרועות וגחון הטנק שקוע עמוק בתוך המכתש שנוצר לאחר הפיצוץ. בלחץ שנוצר מסביב שכחתי בקופסה על הצריח את הציוד האישי שלי, והכי חשוב – את סרטי הצילום. מאות תמונות שצילמתי מאז תחילת המלחמה..."

בתוך זמן קצר המצרים מגלים את הטנקים הלכודים בשדה המוקשים ומתחילים לטווח אותם. פגזי ארטילריה נוחתים לא רחוק מהכלים התקועים. אלקן מדווח למפקד הגדוד שהם כמעט סיימו לפנות נתיב בטוח ובתוך דקות כל הטנקים, למעט שישה כלים שנפגעו ונשארו בשדה המוקשים, יעברו את המכשול.

זאב מסלו, מט"ק בפלוגת "כלוד" של יצחק שמילוביץ: "עשינו התקפה בעיגול. הטנק שלנו הוא השמאלי ביותר. לפנינו המון אנשי קומנדו מחופרים. כל הזמן הפגזות ארטילריה. גם שלנו וגם שלהם. נורים מאירים מפעם לפעם את השמים. הטנק נוסע לאט ומלפנים אני רואה אנשים במדים בהירים עם כובעי מצחייה. אני מחבק חזק את העוזי שלי שצמוד אלי כל הזמן.

"פתאום אני שומע רעש מכנף ימין. בחור גבוה מסתכל עלי. חייל מצרי שקפץ על כנף הטנק. הוא מסתכל עלי, אני עליו. הוא עם קלשניקוב, אני עם עוזי. רוקנתי עליו מחסנית שלמה והוא נפל.

"מבטן הטנק צועקים לי 'מסלו, מה קרה?'

"'היה איש קומנדו,' עניתי.

"'מסלו, די עם השטויות שלך'...

"'אני נשבע לכם. היה איש קומנדו על הטנק.'"

■ ■ ■

בדרך חזרה ל"חמדיה", על ציר "עכביש", פגש יהודה גלר את מח"ט הצנחנים דני מט שהוביל את הזחל"מים ועליהם סירות הצליחה.

"איך זה?" שאל מפקד הצנחנים.

"כמו שאני מתרשם – לא נורא," השיב מפקד גדוד השריון.

דקות ארוכות הם עמדו שם, המפקדים בצריחי הטנקים, מתפעלים מהכוחות

שעושים דרכם מערבה. שיירות ארוכות שנעות על הציר: טנקים, דוברות, זחל"מים. מהטנקים של גדוד 410, כמו במקהלה אחידה, נשמעו צעקות: "בהצלחה חבר'ה," שנענו באגודלים זקופים למעלה. "זה היה מחזה מרהיב," סיפר אחד ממפקדי הטנקים, "עוצמה אדירה כזו לא ראיתי מעולם. הרגשתי שאנחנו חלק ממהלך גדול שעומד סוף־סוף לשנות את פני המלחמה."

סמוך לחצות חזרו הטנקים של 410 ל"חמדיה". "למרות שהשארנו מאחור חמישה טנקים והיה לנו גם הרוג, ניסן כץ, זו היתה פעולה מוצלחת," סיכם יהודה גלר את חלקו של גדוד 410 בהתקפת ההטעיה. "הרגשתי שהגדוד עשה את שלו. היו ביטויים של תושייה, גבורה ועבודת צוות. טנקים פרסו שרשראות וצוותים לידם סייעו בחילוץ האנשים מהטנקים שנפגעו ונתקעו. עשינו את חלקנו. פעלנו בעומק מערך מצרי, ראינו אותם בורחים מפנינו. עבדנו כיחידה צבאית. עשינו מה שנכון היה לעשות באותו זמן, ביצענו פעולת הטעיה שבלבלה את המצרים שלא הבינו באותו שלב היכן המאמץ העיקרי של המבצע. ביצענו את המשימה ועמדנו במבחן."

"בערב ירדנו להתקפה על טלוויזיה," תיאר סגן אריאל ויינר ביומנו המאולתר את קורות הלילה הזה, **"תנועה אטית בחשיכה, כמו בסרטים, כשאת החושך מאירים נורי אויב. רעש נוראי. אנחנו לא רואים דבר... לא יודעים כל כך לאן נוסעים. הקשר בטנק התקלקל. שישה טנקים עלו על מוקשים. ניסן כץ נהרג. איתן אפרת הוא הנהג, איש צוות שמלווה אותי כבר שנים בתא הנהג. חביב כרגיל. שקט כרגיל. איתן נשוי. יש לו אותם חששות כמו לכולנו. מלחי גם הוא נשוי. עובד כמו סוס. את זלצמן, כמו את מלחי, הכרתי כמדריך. הבחור די חושש. קבור בתא התותחן. מדבר לא מעט אבל לא מזיק. ארבעה אנשים שחיים יחד בשטח זעיר זה שמונה ימים."**

פרק 13

גדוד 409 חוזר ל"טלוויזיה"

עוזי בן יצחק, מג"ד 409, חזר בשעות אחר הצהריים המוקדמות מתדריך קצר אצל מפקד החטיבה ועדכן את סגנו, עמוס אונגר, ואת שלושת מפקדי הפלוגות על משימת הגדוד: תקיפת מתחם "טלוויזיה" מדרום וממערב במסגרת פעולת הטעיה חטיבתית. אונגר מבקש לקבל את תמונת המודיעין ושומע ממפקד הגדוד שאין כזו. אין גם תצלומי אוויר מעודכנים. יש רק מפות ישנות ועליהן סימון יעדים במרקרים. "התדריך המקדים היה מהיר וחפוז בלחץ הנסיבות ואין מה לעשות. צריך לצאת לקרב עם מעט המידע שיש," הוא מסביר.

התשובה לא ממש מספקת, אבל הפקודה היא לצאת לדרך. בן יצחק ואונגר מנווטים בחשיכה ואחריהם שאר הכוח. בן יצחק, עוד מימיו בסיירת מטכ"ל והצנחנים, הוא נווט מעולה, אבל ניווט טנקים בלילה חשוך אינו דומה לניווט רגלי והוא מסתייע בניסיונו של עמוס אונגר ובהיכרותו הארוכה עם המדבר. הגדוד יוצא לדרך עם 12 טנקים בלבד. תקן של פלוגה בשריון... המשימה היא לתקוף בשולי מתחם "מיסורי", במקביל לגדוד 410, וללחוץ על הכוחות המצריים כדי שיאמינו שזה המאמץ העיקרי של צה"ל באותו לילה. בתכנון התנועה הגדודית קיים מרכיב הפתעה – הגעה ליעדי האויב מכיוון התעלה. ממערב.

עמוס אונגר, סגן מפקד גדוד: "אני מוביל את הגדוד בדרך לתקיפת מטרות אויב בלי שאני יודע כלום על הכוחות שמולנו. השעה כבר אחרי עשר בלילה. אנחנו מתקדמים לאט. עקב בצד אגודל. זה חלק מלקחי הקרב הקודם על 'טלוויזיה'. ברקע אני שומע את המח"ט טוביה רביב ברשת, מבין שגדוד 410 כבר בלחימה ומאוחר יותר שהסתבך ונכנס לשדה מוקשים. אנחנו מזהים כוחות אויב ב'טלוויזיה'. יורים, פוגעים ומתקדמים תוך כדי חילופי אש."

עוזי בן יצחק, מפקד הגדוד: "ירינו כמו ארטילריה מטווחים רחוקים, מעבר למקובל בלוחמת שריון. מצאנו עמדות ריקות ונתקלנו במעט מאוד התנגדות.

טילי הסאגר לא יעילים בלילה וכוחות החי"ר שלהם כמעט שלא הפעילו מטולי אר־פי־ג'י. גם הטנקים המצריים שהיו בשני המתחמים שבאגפיהם פעלנו לא איתרו אותנו ולא ירו לעברנו. היינו שני גדודים שתקפו, וכל גדוד פעל עצמאית עם תיאום מאוד מוגבל בינינו."

שוקה בר־און, מפקד "חרדון", תיאר ביומנו את השינוי והתחושה שסוף־סוף צה"ל יוזם. בשעות הבוקר המאוחרות, לראשונה מאז הגיע לחזית, היתה באוויר נוכחות גדולה של מטוסים שהפציצו את מתחמי "טלוויזיה" והחווה הסינית, הטילו פצצות מצרר וביצעו יעפי תקיפה ברקטות ובאש תותחים. הסקייהוקים השתדלו לא לעבור את קו הרכסים, "חמדיה" ו"כישוף", והפנטומים נכנסו עמוק יותר, תקפו מגובה רב ומיהרו להימלט אל מעבר לטווח הטילים. מרחוק הוא עקב אחר טיל ששוגר לעבר אחד הסקייהוקים שהחל בתרגילי התחמקות מעל "כישוף". הטיל עשה את דרכו לעבר המטוס, ושוקה רחוק, למטה בטנק על הרכס, הלם באגרופיו על פלדת הצריח: "שבוֹר, שבוֹר," הוא צועק כאילו שהטייס שומע אותו...

בשבריר שנייה שלפני הפגיעה הצפויה, הטייס צלל בכיוון הקרקע ופתח מעצורי אוויר כאשר הטיל חולף כמה מטרים מאחוריו. כמו ביד של ענק, הסקייהוק הושלך לכיוון הדיונות ומטרים ספורים ממש לפני שפגע בקרקע הטייס הצליח להשלים את תרגיל ההתחמקות, לנסוק חזרה ולפנות למזרח.

אותו ערב, בדרכו לתדלוק לפני היציאה לקרב, ראה שוקה את ריכוז שיירת הדוברות לקראת הצליחה, בישר ללוחמים שהלילה צה"ל צולח, וחש בהתרגשות הגדולה. גם שלו וגם שלהם. במהלך התדלוק ניגש אליו אחד ממפקדי הטנקים והודיע לו שהתותחן שלו לא מרגיש טוב. שוקה הבחין בחיים שרל, לוחם שטרם נמצא לו תפקיד, ושאל אם ירצה להצטרף לטנק כתותחן. שרל המאושר טיפס בזריזות על הטנק של ליבל.

סמוך לשעה 23:00 פלוגת "חרדון" יצאה להתקפה. "גלשנו מקו 'חמדיה' כאשר אני הימני ביותר (הצפוני ביותר) בתנועה וירינו על כל דבר שנראה לנו חשוד," כתב שוקה ביומנו. "התקדמנו דרך המחפורות הישנות של 'טלוויזיה', ממש ליד הגדר, והמשכנו בתנועה מערבה, מצפון לעמדות התותחים החפורות הישנות שזכו בהתשה לכינוי ה'נברונים'."

בעמדה האחרונה אליה הגיע קיבל דיווח שחטיבה 14 תוקפת על כביש התעלה מדרום לצפון ועל הפלוגה לנוע כ־800 מטרים לאחור כדי להימנע מירי דו־צדדי עם כוחותינו. לאחר חצות הסתיימה פעולת ההטעיה. הטנקים חזרו

לחניון לילה, ושוקה, שעקב אחר רשת הקשר של חטיבה 14, דיווח לצוות שלו בשעה 01:25: "הצנחנים בצד השני של התעלה."

גם עדו מור, מפקד פלוגת "ונקל", עקב משעות הבוקר אחר תקיפות חיל האוויר והניסיונות להתחמק מגשם הטילים שנורו לעברם. אחד מאנשי הצוות שלו ספר עשרה טילים שנורו לעבר מטוס פנטום שהצליח לחמוק בשלום. בשעת ערב מאוחרת התקבלה הפקודה לרדת מ"חמדיה", להתקדם דרומה ולתקוף לכיוון "טלוויזיה". את פקודת היציאה לקרב הוא נתן ממש לפני הגלישה מהרכס, ללא התראה מוקדמת, כדי שללוחמי הפלוגה יהיה כמה שפחות זמן לחשוש ממה שמחכה להם.

הטנקים גלשו בקו אחד במדרונות המערביים של "חמדיה". על כביש התעלה נראו לפידי אש ענקיים. עדו חילק לפיהם את גזרות הירי של הטנקים, כאשר לראשונה גם מקלעי צריח משתתפים בחגיגה. בשלב הזה המצרים כלל לא השיבו אש.

במהלך ההתקדמות שוקה בר־און נכנס לרשת הפלוגה שלו והסב את תשומת לבו לקריאת מצוקה של טנק שהציג עצמו כ"3 א' של 'לורה'", פלוגה בגדוד האחות 410. מפקד הטנק תיאר שהוא נמצא מדרום לציר לכסיקון, ליד תחנת מכ"ם הרוסה, ומזהה כוחות שיורים עליו מכיוון לכסיקון. עדו הדריך אותו לסמן עצמו בנצנוצי פנסים ורקטות אדומות, ובינתיים להיכנס לטנק ולסגור מדפים.

טוביה רביב, מפקד החטיבה: "בזכות פעולת ההטעיה שלנו, צומת 'טרטור–לכסיקון היה פתוח כשגדוד הסיור האוגדתי וגדוד 79 של מצנע עברו בו מבלי שנורה לעברם פגז אחד. להפך, המצרים אפילו נופפו להם לשלום כי היו בטוחים שאלה כוחות שלהם שמגיעים לתגבר את מזרח 'מיסורי', שם התבצעה פעולת ההטעיה. ההטעיה אפשרה את ההבקעה. בלעדיה – אי אפשר היה לצלוח באותו לילה."

עמוס אונגר: "היתה לנו תרומה עצומה לקרב ההבקעה והַצליחה. העסקנו את המצרים במשך השעות הקריטיות שבהן מאות הטנקים עשו את דרכם לעבר התעלה. במשך כמה שעות המצרים היו משוכנעים שהמאמץ העיקרי הוא בגזרה שלנו. מנענו מהם לתגבר כוחות באזור ההבקעה."

יוני נוקד, השליש הגדודי, רשם ביומנו שהיה זה אחד הימים המוצלחים של גדוד 409 במלחמה: יום ולילה ללא נפגעים.

פרק 14

"בסין" בצומת המוות

גדעון גלעדי, מפקד פלוגה ב', "בסין", בגדוד 407, לא תכנן להיות שריונר. בשירות הסדיר היה בנח"ל המוצנח, ולאחר שהשתחרר בדרגת סמל, ניהל ציוד כבד במפעלי ים המלח בסדום. אחיו הצעיר, אמנון, התגייס לשריון, שם ניבאו לו קריירת פיקוד מרשימה, אך זו נקטעה ביום הראשון של מלחמת ששת הימים, כשפיקד על פלוגת פטונים בגדוד 46 ונהרג מפגיעה ישירה בטנק שלו במבואות רפיח. ההרוג הראשון של מלחמת ששת הימים. אחותו התאומה של אמנון, תמר, היא זו שהודיעה לגדעון ולהורים על נפילתו.

במהלך "השבעה" על מות אחיו הצעיר הודיע גדעון להוריו שהחליט לחתום קבע ולהתגייס לשריון, לגדוד בו שירת אחיו ושאיתו עבר את מלחמת ההתשה בדרום. לאחר קורס קצינים פיקד על מחלקת פטונים ובהמשך התמנה למפקד פלוגה בגדוד 79. אמנון וגדעון היו שונים זה מזה בסגנון הפיקוד שלהם. אמנון עדין ונעים הליכות, גדעון תקיף, מרים את קולו לא פעם, אבל שניהם מפקדים אמיצים, מהסוג שהחיילים ילכו אחריהם לכל מקום. ב־1971 השתחרר לאחר ארבע שנים בקבע, ושמו עלה כמועמד לפקד על פלוגה בחטיבה 600, חטיבת הפטונים החדשה שהוקמה בסתיו 1972.

עובד מעוז, מפקד גדוד 407 בחטיבה החדשה, התלבט בין גדעון לבין קצין אחר, שמואל אבישאול. שניהם מועמדים ראויים לפקד על פלוגה בגדוד. בסוף העדיף לקחת את שמואל אבישאול הרגוע יותר, אבל הקמתה של חטיבה 421, חטיבה אחות ל־600, חייבה שינויים במערך שיבוץ המפקדים, ושני הקצינים, גלעדי ואבישאול, קיבלו פלוגות בגדוד שזה עתה הוקם. עובד לרגע לא הצטער על הבחירה. מרגע קבלת התפקיד בלט גלעדי כמנהיג וכלוחם שריון מיומן שידע גם להפתיע את מפקד הגדוד, כפי שהיה באחד האימונים כשניגש אליו עם נחש אפעה בידו ושאל בפליאה: "מה עובד, עוד לא קיבלת סגן־אלוף..?"

מהרגע ש"בסין" הגיעה לקו הרכסים ביום ראשון בערב, הצוותים כמעט שלא

ידעו רגע אחד של שקט. הפלוגה אמנם לא השתתפה בהתקפות על "מכשיר" ו"טלוויזיה" ב־9 באוקטובר, למעט הסתערות מ"חמדיה" ומ"כישוף" לעבר שטח פתוח, הסתערות שבה נפגע הטנק של יעקב מוזס מפקד מחלקה, ורוב הזמן שימשה יחד עם כל גדוד 407 כעתודה חטיבתית, אבל פגזי הארטילריה המצרית "טחנו" את המתחם עליו עמדו, והטנקים השיבו אש לטווחים רחוקים. התרגולת היתה ברורה: במקרה של פגיעה ישירה, כשהטנק מתחיל לבעור, הצוות חייב לנטוש ולחפש את הטנק הקרוב ביותר, לעלות עליו ולהמשיך בלחימה. טנק שנפגע אבל יכול בהמשך לשוב לשדה הקרב, יש לגרור אותו לסדנת החימוש הקרובה ולחזור איתו מיד לאחר התיקון, או עם טנק חלופי.

דוד זינגר, מפקד טנק בפלוגה, נשלח באחד הימים הראשונים עם הטנק של מפקד המחלקה שלו לסדנה בטסה לטפל בתותח שנפגע בהפגזה. הטנק נכנס לטיפול, קצין החימוש ארגן לו טנק חלופי ולידו פגש את אנשי הצוות שלו שנראו שפופים. מפקד הטנק שהחזיק בידו סכין קומנדו שלל, הופתע מכך שזינגר והצוות שלו מוכנים לקחת את הטנק. "חטפנו פגיעה ישירה בקרבות הבלימה. הטען־קשר שלנו נהרג, ואני לא מציע לכם להיכנס לתוך הטנק הזה..."

זינגר האיר בפנס. על רצפת הצריח הבחין בשכבה של דם קרוש ובמדף הטנק היה חור מפגיעת מטען חלול. במשך כמה שעות הוא נשאר בסדנה, קרצף וניקה את הטנק מכל סימני הדם שהיו בתוכו. גם לאחר שסיים, עדיין התקשה לשכנע את אנשי הצוות שלו להיכנס פנימה. "הטנק הזה מביא מזל רע..." הם נימקו. זינגר העביר את הטנק למפקד המחלקה, ובעצמו הצטוות כמפקד על טנק 3א', עם שלושה אנשי צוות חדשים: נחום לניאדו נהג, חיים רזמיבש טען־קשר וטובי גולדנברג תותחן.

איש מהשלושה לא שרד את הקרב הנוראי בחווה הסינית. זינגר, השורד היחיד מהטנק, תיעד את זיכרונותיו ביומן אישי.

בשעות הצהריים חזרה הפלוגה מאזור המתלה, לשם נשלח כל גדוד 407 כדי לסייע לחטיבה 401 להדוף מתקפת שריון מצרי, וגדעון גלעדי קיבל ממפקד הגדוד החדש, שייקה בייטל, תדרוך קצר לגבי משימת הגדוד והפלוגה: לנוע עם כל הגדוד על ציר כספי עד נקודת ההיערכות של חטיבה 14 ושם להיכנס לתוך שדרת החטיבה אחרי הכוחות המובילים – גדוד הסיור 87 בפיקודו של יואב ברום, גדוד 184 בפיקודו של אברהם אלמוג, גדוד 79 בפיקודו של עמרם מצנע וחטיבת הצנחנים בפיקודו של דני מט שבהמשך תמתין על ציר "עכביש". לאחר הכניסה לציר "לכסיקון" להמשיך להתקדם צפונה, להיכנס לציר "טרטור" כשכיוון התנועה ממערב למזרח ולנקות אותו מכוחות מצריים.

בשעה 16:00 עזב הגדוד את "כישוף" והחל לנוע על ציר כספי לאזור היערכות הכוחות הפורצים, ועם חשיכה החלה התנועה מזרחה. על המורל הגבוה והתחושה שאחרי שבוע קשה צה"ל עובר למתקפה שנועדה לשנות את פני המערכה בחזית הדרום, העיבה אי־הוודאות לגבי היערכות האויב שלפניהם. המודיעין שסיפקה האוגדה לפני תחילת הקרב לא היה מעודכן ותצלומי האוויר היחידים נעשו בימי המלחמה הראשונים, ובהם לא נראתה נוכחות גדולה של כוחות מצריים בצירים המובילים לתעלה. תצלום אוויר חדש, שנעשה באותו בוקר ומגובה רב, לא הגיע למודיעין האוגדה ואין ספק שלו מפקד האוגדה שרון, סגנו ג'קי אבן, ומח"ט 14 אמנון רשף היו מודעים לכוחות הגדולים ששולטים באש על צירי התנועה לתעלה, כל ההיערכות לקרב הצליחה במבצע "אבירי לב", היתה שונה.

השדרה הארוכה התקדמה לאט על הדרך החולית ששזורה בחריצי תעלות השקיה שנחפרו שנים קודם לכן כחלק מפרויקט חווה חקלאית משותף של מצרים ומומחי חקלאות מיפן. היפנים השאירו כתובות גרפיטי על בתי המשאבות וחיילי צה"ל שהגיעו לאזור לאחר מלחמת ששת הימים חשבו אותן בטעות לכתובות בסינית. כך זכה המקום לשם "החווה הסינית".

מסביב חושך מוחלט. את הטור החטיבתי מוביל גדוד הסיור האוגדתי, גדוד 87, ואת גדוד 407 מובילה "בסין". גם המפקדים בצריחים, וגם הנהגים שמאמצים עיניים בפריסקופ, מתקשים לנווט ומעדיפים לנסוע על תוואי הקוליס של הכוחות שנעו לפניהם. גדעון גלעדי נע בחוד כוחות הגדוד. בצוות הטנק שלו משה ינאי נהג, חנן פינגולד טען־קשר, וחיים קרני תותחן. שייקה בייטל נע עם הפלוגה קצת אחרי כוח החוד. בשלב הזה פלוגת "בסין" מונה 12 טנקים, כולל הטנק של בייטל.

באחד הסיבובים החליק הטנק של גלעדי לתעלה פתוחה. לאחר כחצי שעה שבה ניסה גלעדי לרתום את הטנק שלו לטנק אחר ולגרור אותו מהתעלה החוצה, ולאחר שכל הגדוד התעכב מאחור, נדחף הטנק לתוך התעלה כדי לפנות דרך וגלעדי עבר לטנק של יעקב מוזס, כאיש צוות חמישי בכלי שבו יושבים גם דניאל ורט תותחן, שמואל עמוסי טען־קשר, ואורי שריר נהג. במהלך התנועה אמנון רשף לא מצליח לתפוס בקשר את בייטל, ורק בהמשך מתעדכן רשף שהכוח כולו התעכב בגלל הניסיון לגרור את הטנק התקוע. "נוע מהר, תדביק את הכוחות שלפניך ותיצמד לתוכנית הקרב," מסיים מפקד החטיבה את השיחה הקצרה.

■ ■ ■

סמוך לשעה 21:00 פלוגות 407 עולות על ציר "לכסיקון", הציר שלאורך תעלת סואץ. בייטל מורה לאהוד גרוס, מפקד פלוגת "אהבה", להיכנס לציר "עכביש" ולהתקדם מזרחה. סמוך לשעה 21:25 מדווח בייטל שפלוגה א' נכנסה ל"עכביש" ובהמשך הוא מוביל את הכוחות הצולחים לעבר ציר "לכסיקון" עד "לקקן", שם הוא ממתין לפקודות.

צפונה מצומת "לכסיקון-עכביש" מהומת אלוהים.

הכוחות המובילים של המבצע, גדוד סיור 87 גדוד 79 וחפ"ק מפקד החטיבה, חצו בשלום את צומת "טרטור-לכסיקון" ומפקדי טנקים אף דיווחו שראו חיילים מצרים שעמדו בצומת ונופפו להם לשלום לאחר שחשבו שאלה כוחות מצריים, אבל הכול השתנה כשהגדוד הבא, גדוד 184, נכנס לצומת. 11 הטנקים הראשונים של הגדוד עברו גם הם בשלום, ואז נפתחה אש תופת: טנקים, רקטות ותותחי שדה. 11 הטנקים האחרונים של הגדוד נפגעו בזה אחר זה וחלקם לא הצליחו להיחלץ. כמה טנקים של "בסין", ביניהם גם בייטל וגלעדי, מצליחים לעקוף את הכוח המצרי כשהם נעים על החולות ממערב ל"לכסיקון". שייקה בייטל מורה לגלעדי להתכונן להסתער על המקום המשוער של מארב האויב בצומת, כאשר הטנק שלו נפגע מפגז שהתפוצץ סמוך לצריח. השעה 21:43 ומפקד הגדוד נפצע קשה מרסיס בראשו. בייטל: "חשבתי שהעין הלכה. לאט לאט התחלתי לאבד הכרה ואני זוכר רק שהספקתי לקרוא לגלעדי לתפוס פיקוד על הגדוד." במצב שבו היה הכוח, בלב אזור לחימה ומנותק מכוחות אחרים, הפינוי היה בלתי אפשרי. אחד מאנשי הצוות חבש את מפקד הגדוד וחסם את שטף הדם בראשו. במקביל דיווח גלעדי ברשת החטיבתית למח"ט אמנון רשף על הפציעה. רשף, שמקבל מכל כיוון ידיעות על נפילת ופציעת מפקדים ולוחמים, קורא לגלעדי להמשיך בלחץ על המצרים.

רק בשעה שתיים לפנות בוקר מפנים את בייטל לתאג"ד הגדודי, סמוך למעוז "לקקן" שעל שפת האגם המר הגדול, ומשם מעבירים אותו לטסה. בבוקר מועבר בייטל לבית החולים הדסה בירושלים.

גדעון גלעדי, מפקד הפלוגה הבכיר בגדוד, הוא מעתה מג"ד חירום של 407, אבל למעשה מפקד ישירות רק על פלוגת "בסין" ומנותק מפיקוד פעיל על שאר שתי הפלוגות, "אהבה" ו"גלון", שעסוקות בלחימה במשימות נפרדות. מאותו שלב בלחימה כל אחת משלוש פלוגות גדוד 407 לחמה בנפרד על חייה.

המשימה החשובה ביותר של מח"ט 14 היא לדחוף את הכוחות המצריים צפונה, לעבר ציר "שיק", שנמצא כארבעה קילומטרים מצפון לצומת שהפך למלכודת אש, ולנקות את ציר "טרטור" עצמו מהכוחות המצריים כדי שניתן יהיה להעביר עליו בהמשך הלילה את גשר הגלילים, אמצעי צליחה שבלעדיו יתקשו הטנקים לצלוח לגדה המערבית. גלעדי מתקשר ישירות עם מפקד סוללה ארטילרית ומטַווח אותה בדיוק מרבי לצומת. פגיעות התותחים מדויקות והרושם של ממלא מקום המג"ד היה שמסת אש האויב פחתה משמעותית. ביומן המבצעים של חטיבה 14 נרשמה בשעה 22:43 שיחה בקשר בין אמנון רשף וגלעדי שבו דיווח האחרון ש־27, שם הקוד של סוללת התותחים, עובדת והאזור שקט.

אמנון רשף מוטרד כל העת מהחסימה המצרית בצומת "טרטור–לכסיקון". על פי לוח הזמנים של מפקד האוגדה, זה פחות או יותר הזמן שבו הצנחנים של דני מט צריכים להגיע לאזור התעלה ולהתכונן לרדת למים עם סירות הגומי. ללא טנקים שיצטרפו לצנחנים, ספק רב אם ניתן יהיה להשלים את מבצע החצייה. רשף עצמו נמצא ממערב לציר "לכסיקון", בין הציר לבין תעלת המים. הכוחות שנמצאים מצפון לו, גדוד 79 של עמרם מצנע, הטנקים מגדוד 184 שהצליחו לפרוץ את הצומת לפני שהמצרים התעשתו, ושתי פלוגות של גדוד הסיור 87, סופגים כל העת אש כבדה מצפון. רשף לוחץ שוב ושוב על גלעדי להיכנס לצומת ולהתחיל לנקות אותו לכיוון מזרח. גם בשלב הזה הוא אינו יודע מה גודל הכוח המצרי שעומד מולו, אבל לשונות האש שעולים מהטנקים שנפגעו ודיווחי המפקדים בקשר מעידים שלא מדובר בחוליות בודדות של ציידי טנקים כפי שסבר בתחילת הערב.

הטנקים של "בסין", בשלב הזה כוח גלעדי מונה חמישה כלים, מתקדמים תוך שהקנים מופנים לכיוון מזרח, אבל חולפים על פני הצומת וממשיכים כמה מאות מטרים צפונה. בניגוד לציר "עכביש" שהוא כביש אספלט סלול, "טרטור" הוא ציר עפר שהוכן במיוחד עבור גשר הגלילים, ובלילה חשוך ללא אמצעי ראיית לילה קשה לזהות את הפנייה. במהלך הלילה התברר שגלעדי החמיץ חמש פעמים את הצומת ובכל פעם הבין שטעה וחזר אחורה. קצין אחר בפלוגה, צביקה יוגב, החמיץ גם הוא את הצומת והמשיך צפונה והוא הטנק היחיד ששרד מהפלוגה.

בשעה 23:33 חוזר גלעדי שוב לצומת. למרבה ההפתעה, המצרים אינם מגיבים למכת האש של חמשת הטנקים וכמה דקות לאחר מכן גלעדי מרגיע את אמנון

רשף: "אני חושב שציר 'לכסיקון' פתוח. עברתי באזור ההוא חמש פעמים וחוץ מאשר המארב לא ראיתי כוחות שלהם." הרושם הוא שאין בצומת כוחות אויב, אבל הטנקים מתמודדים עם ירי ארטילרי כבד מסוללות מצריות שנמצאות מצפון־מזרח להם, במתחם "מיסורי".

לאחר שגלעדי דיווח שהצומת פנוי, שולח רשף לשם את שמואל ארד עם הצנחנים מבית הספר למ"כים לפנות פצועים מהצומת, בעיקר את לוחמי השריון של גדוד 184 שנפגעו קודם לכן. גלעדי והטנקים שלו מאבטחים את הצנחנים בעוד הם מפנים את הפצועים.

השקט המפתיע בצומת, עליו מדווח גלעדי, יצר אצל מח"ט 14 רושם שהחסימה במקום נפרצה ואפשר להתחיל להזרים כוחות מערבה לכיוון התעלה. אותה שעה חטיבת הצנחנים של דני מט עשתה דרכה בציר "נחלה" לכיוון מעוז "מצמד" על שפת התעלה, משם אמורה להתחיל הצליחה.

כמה דקות לאחר חצות הכפיף אמנון רשף את חמשת הטנקים שנותרו לפלוגת "בסין" לגדוד הסיור 582, צנחני מילואים בפיקוד נתן שונרי שמתכוננים להיכנס ל"טרטור", וכמעט במקביל דיווח מפקד סיירת שקד על כמה טנקים שמתקדמים מדרום על ציר "לכסיקון". רשף העריך שמדובר בטנקים שלנו, לא מזוהים, והורה שלא לירות לעברם. זו היתה פלוגת "חריף" מחטיבה 421, בפיקודו של יוחאי גלעד. לאחר שהשלים את המשימה שהוטלה עליו – ליווי זחל"מי הצנחנים ועליהם סירות הגומי עד לקו המים – ולאחר שמח"ט הצנחנים הודיע לו שהוא אינו נחוץ יותר, הוביל גלעד את הפלוגה שלו חזרה לציר "לכסיקון" והחל לנוע לכיוון צפון מבלי לתאם את המשך התנועה עם חטיבה 14. כשהגיעו הטנקים סמוך לצומת נפתחה אש מן המארב. פלוגת "חריף" חוסלה בתוך דקות. רק טנק אחד שרד את התופת – הטנק עליו פיקד אליהו עממי, קיבוצניק מנווה אור. הפלוגה סיימה את הקרב הקצר עם שבעה הרוגים, ביניהם גם יוחאי גלעד, בן קיבוץ בית השיטה, קיבוץ שאיבד 11 בנים במלחמת יום הכיפורים, כמה מהם בחווה הסינית.

בשעה 01:45, התקשר מפקד החטיבה טוביה רביב ברשת הפלוגתית למ"פ "בסין", גדעון גלעדי.

רביב: "מה מצבך?"

גלעדי: "היו לי מספר נפגעים, אני אוסף את הטנקים השלמים ונכנס כעת ל'טרטור' לבצע את המשימה."

רביב: "בהצלחה."

זו היתה השיחה האחרונה בין מפקד החטיבה למפקד "בסין". מח"ט 600 לא ידע שלגלעדי נשארו בשלב הזה שני טנקים בלבד ושאיתם הוא התכונן להיכנס לצומת המוות.

■ ■ ■

אמנון רשף הבין עתה שהצומת נתפס שוב והורה לגלעדי, יחד עם הצנחנים של נתן שונרי, לפרוץ אותו ולהתחיל להתקדם על ציר "טרטור" לכיוון מזרח.

אורי שריר, מכונאי וסמל טכני בחטיבה 600, הוא עתה הנהג בטנק של יעקב מוזס אליו הצטרף מפקד הפלוגה, גלעדי: "אנחנו נעים בחשיכה," הוא תיאר לאחר המלחמה את ליל הקרב בצומת הדמים, "לא רואים כלום. נעים צפונה במגמה לאתר את ציר 'טרטור' ולפנות ימינה. אני לוחץ פול גז. הטנק טס ב־35 מייל לשעה, מדפים סגורים, חושך. גדעון קורא בקשר לטנקים שמאחוריו: 'איפה אתם?' נראה שאנחנו לבד. דוהרים. הדרך צרה. כביש אספלט צר שהחול מכסה חצי ממנו. רק הבזקי התפוצצויות הטנקים מאירים את הדרך.

"מוזס מפקד הטנק בצריח, צועק 'אש'. דניאל התותחן בטנק יורה בקצב של מקלע. הטען שמואל עמוסי עובד לצדו בקצב מטורף ומזין את התותח בפגזים. עמודי חשמל בצדי הדרך עוזרים לי לכוון את הטנק. לא אחת אני יורד מהדרך וחוזר אליה. גדעון מחפש את הפנייה ימינה ל'טרטור' ומחמיץ אותה. הטנקים פונים דרומה. האש נפסקת. חוזרים לכיוון הצומת. גדעון קורא לטנקים. אין תגובה. מסביב תופת. הטנקים מיטלטלים בין הפגזים שפוגעים אך לא חודרים את הפלדה. שוב לא מוצאים את הצומת. עוד פעם מסתובבים צפונה. מוזס יורה בלי סוף. חוזרים לצומת."

דוד זינגר, מפקד טנק 3א': "בתנועה צפונה ירתי במקלע המפקד על כל שיח וכתם חשוד. המקלע 0.5 האמריקאי נתקע מפעם לפעם ויצאתי לשחררו על ידי משיכת הקנה. הצוות הפציר בי שאפסיק לצאת מחשש שאפגע. כשהגענו לצומת, טנק 1ב' של אפרים ברהום החליק לתעלה ומיד אחר כך נפגע והתפוצץ. כל אנשי הצוות נהרגו: המפקד ברהום, התותחן יוליאן דוידזון, הטען יהושע לוי והנהג אהוד דוניגר. אהוד, יליד אנגליה, בכלל לא היה צריך להיות בטנק. הוא שירת כקצין קישור במפקדת הגדוד והתעקש לעלות על אחד הטנקים ולהילחם, לאחר ששכנע את המפקדים שעבר פעם קורס מקצועות וזכה לציון גבוה בבחינה של נהג טנק. לאחר מותו הוענק לו אות המופת.

"מיד לאחר הפגיעה בטנק של ברהום, הטנק שלפנינו בפיקוד אהרון חזן נפגע גם הוא והתחמושת התפוצצה בקול נפץ אדיר ואחריה פיצוצי משנה. היינו בטוחים שכל אנשי הצוות נהרגו, חברים שהכרנו והספדנו אותם. רק אחרי המלחמה הסתבר שהם הספיקו להיחלץ בשלום.

"זחל"מים של כוח הצנחנים שליוו את הפלוגה עלו על מוקשים ונפגעו. בחשיכה לא ניתן היה לזהות את הפנייה ימינה לצומת 'טרטור'. עצרנו ונענו לאחור להתארגנות מספר פעמים. חששנו לירות ללא אבחנה כדי שלא לפגוע בכוחותינו. למרות החשיכה המצרים הפעילו טילי סאגר מטווח של כשלושה קילומטרים. לפתע ראיתי כדור אש שהתקדם באטיות לעבר הטנק. פקדתי 'נהג עצור, סע אחורה מהר,' והתכופפתי בתוך הטנק. הטיל כיסח את פריסקופ התותחן והתפוצץ על החול משמאל לטנק. רכנתי קדימה ואספתי את חוטי התיל של הטיל. ברשת שמעתי את גדעון: '3א', כל הכבוד'..."

גדעון גלעדי מוביל את הכוח. אחריו טנק 3 בפיקוד מפקד המחלקה שלמה ברילובסקי, טנק ד' בפיקוד סגן מפקד הפלוגה שלמה רוגוז'ינסקי, טנק 3א' בפיקוד דוד זינגר וטנק 1א' בפיקוד אברהם שרעבי.

"בשלב זה ידענו שכל מי שנכנס לצומת נפגע," תיאר דוד זינגר ביומן שכתב לאחר המלחמה, "דיברנו על כך ותרגלנו פתיחת מדפים. הוריתי שאם ניפגע, יש לנטוש מיד את הטנק ואם יתאפשר נחזור אליו. לא היתה היסטריה ואף אחד לא הציע לחזור לאחור. מדף הנהג נפתח בקושי רב ולניאדו, הנהג, התלבט אם להשאיר אותו במצב קפיצי ולא נעול, כך שיוכל רק להסיט את המדף הצדה כדי להיחלץ. חיים בחר להשאיר מדף טען פתוח, אני נשארתי חשוף בצריחון המפקד. טובי התותחן שם מחשב ירי על מצב חלול ופתח נצרת ירי. היתה דריכות ומתח אבל איש לא הביע היסוס. לא הרגשתי פחד ולא עברו בי מחשבות על מוות למרות שהיה לי ברור שניפגע."

■ ■ ■

מאזור הצומת עלו לשונות אש מטנקים שנפגעו קודם לכן ובשטח הסתובבו צוותים שנטשו בתקווה שיחלצו אותם. אחד מהם היה הצוות של דוד שנהב מפלוגת "בסין". הטנק שלהם נפגע לא הרחק מהצומת וארבעת אנשי הצוות, שנהב המפקד, יגאל גרינברגר הטען, יהושע קמחי הנהג ודב ברודצקי התותחן, סימנו בפנס מנצנץ לטנקים ולזחל"מים שהתקדמו לכיוון הצומת. דוד זינגר

עצר ואסף אותם. על צריח הטנק היו שבעה לוחמים וזינגר התקשה לתפקד. ברודצקי התותחן החליט לרדת מהטנק וטיפס על זחל"ם שבתוכו שכב צנחן שנפצע אנושות בראשו. המראה היה קשה לברודצקי שירד גם מהזחל"ם והחל להתקדם ברגל לכיוון הצומת. טנק פטון חלף על פניו בסערה ולפתע נעצר. מהצריח נשמעה צעקה: "ברודצקי, ברודצקי..." זה היה גדעון גלעדי שקרא לו להיכנס לתא הנהג ולהחליף את הנהג שלו.

ברודצקי: "התחברתי לקשר ושמעתי את גדעון צועק 'נהג, תתקדם.' דרך הפריסקופ ראיתי חיילים מנופפים בידיים כמי שמנסים לאותת לנו לעצור. לא להתקדם. צעקתי לגדעון בקשר הפנים מה שאני רואה, אבל הוא דיבר בדיוק עם אמנון רשף ולא שמע אותי. כשסיים, צעק לי להאיץ. לחצתי על הדוושה ועליתי על מוקש נ"ט. הטנק פרס זחל אבל לא נדלק. גדעון קפץ מהטנק ואותת לטנק שנסע אחרינו לעצור. זה היה הטנק של שלמה בריילובסקי שעצר וגדעון טיפס עליו."

הטנק השלישי, של דוד זינגר, חלף על פני הצומת וספג פגיעה ישירה: "עקפנו משמאל את הטנקים הפגועים ולפתע מכה והבהק עז משמאל לצריח. פגיעה ישירה בצומת. ראשי נחבט בצריחון ועפתי מההדף למעלה אל מחוץ לטנק. היה לי דימום במצח ובעיניים, הפנים שרפו ולא הבנתי מה קורה סביבי. למרות שהייתי בין טנקים שעולים באש ותחמושת שהתפוצצה – לא שמעתי כלום ממה שקורה סביבי."

הטנק של אברהם שרעבי היה האחרון בטור של פלוגת "בסין". דוד גרבורג, הטען בטנק: "מהרגע שיצאנו לקרב משטח ההיערכות בכספי 54 והתחברנו לשיירת הטנקים של חטיבה 14, היתה בי תחושה שאנחנו בדרך לקרב האחרון ממנו לא נחזור. כשהתעכבנו לאחר שהטנק של גלעדי נפל לתעלה, הרגשתי שהרווחנו עוד שעה של חיים... ככל שהתקדמנו צפונה רעם הפגזים נשמע קרוב יותר ויותר לטנק. הראשון שנפגע היה הטנק של אפרים ברהום. שמעתי בפומית הקשר 'נתקלנו', ואחר כך פיצוץ עז ודממה. איש מהצוות לא שרד. כל אותן שעות קשות, כשמסביב אש תופת ואנחנו נוסעים צפונה ודרומה על הציר, מי שנטע בנו תקווה שנשרוד את הלילה הזה היה גדעון גלעדי שניהל את הקרב בקור רוח.

"היינו אחרונים בטור הפלוגתי. כל הדרך ירי כבד. ממזרח ומלפנים. טנקים התנגשו זה בזה. משני צידי הדרך היו מוקשים. התקדמנו לאט במדפים סגורים. מסביב היו טנקים פגועים. פתאום ראינו טנקיסט שהלך בצד הדרך. אספנו אותו

אלינו. זה היה דב רדליך ששרד לאחר פגיעה בטנק שלו. הוא רעד כולו והכנסנו אותו לרצפת הצריח. פתאום הרגשנו חבטה ולא ידענו אם נפגענו מטיל או מפגז נ"ט. כולם היו בהיסטריה, רק שרעבי שמר על קור רוח. הטנק נפגע אבל לא נדלק והמשיך לפעול. בקשר שמענו על הפציעה הקשה של בייטל, מפקד הגדוד. זה היה רגע של משבר קשה בפלוגה.

"ללא כל הסבר הגיוני, אחרי חצות פתאום היה שקט מוחלט. ממערב לנו ראיתי את ציר 'נחלה' ואת הזח"למים של הצנחנים עם סירות הגומי. התפללתי בלבי עבורם שיחצו את התעלה בשלום. מי יודע מי מחכה להם שם. איזה סיכוי יש להם לחזור. נרדמתי בתוך הטנק והתעוררתי בבהלה. עכשיו עוד לילה. עוד מעט יהיה אור והמצרים יגלו אותנו. מצב מוזר. הייתי בטוח שלא אצא בחיים מהקרב ולכן לא פחדתי."

בשעה 04:41 נשמעת ברשת הקשר הפלוגתית הפקודה: "קדימה, הסתער. אש." גרבורג: "ההסתערות החלה והתקרבנו לצומת. ירינו חמישה או שישה פגזים ברצף, וממש לפני הסיבוב ל'טרטור' הטנק של זינגר, 3א' נפגע. כל אנשי הצוות שלו נהרגו ורק הוא הצליח לצאת, פצוע בעינים ובראש. הגבות שלו נשרפו. משכנו אותו לטנק שלנו והכנסתי אותו בדוחק לרצפת הצריח. מיד אחרי זה נכנסנו לתוך הצומת..."

שרעבי, מפקד הטנק, סוחר משוק התקווה בתל אביב, הוא הגיבור שלהם באותו לילה. אם רק יעברו אותו בשלום ימליצו עליו לצל"ש. לפני ההסתערות האחרונה על הצומת הוא נשמע ברשת הקשר הפנימית: "זה הטנק שלנו. זה הבית שלנו. נילחם עד הסוף." הם היו ארבעה, אברהם שרעבי, דוד גרבורג טען, אהוד רשף הנהג ויצחק פלג התותחן. ועוד שניים שאספו בדרך: דוד זינגר הפצוע ודב רדליך.

גרבורג: "נכנסנו לצומת. האש היתה רצחנית. היינו הטנק האחרון בכוח ושרעבי צעק לנהג שייסע בכל המהירות ופתאום הבזק אדיר. טיל נ"ט פגע בנו. הטנק התרומם באוויר ונחת בקול חבטה אדירה בתעלה שבצד הדרך. שרעבי צעק לנו לנטוש במהירות ולהתרחק מהטנק לפני שיתפוצץ. ספגתי חבטה קשה בצלעות. משכתי את רדליך החוצה ברצועות האוברול שלו ואחריו עזרתי למט"ק הפצוע שחילצנו קודם. צעקתי לרדליך שירוץ וסימנתי לו את המקום ששרעבי היה שם ונשארתי לבד ליד הטנק עם המט"ק. כל שאר אנשי הצוות ניצלו.

"איך קוראים לך?"

"דוד זינגר."

"גם אני דוד..."

שיחת היכרות מוזרה, בלב התופת הגועשת. שני טנקיסטים ששרדו זה עתה פגיעה ונותרו שניהם לבד ליד הטנק הפגוע. גרבורג: "הפנים שלו היו מלאות דם. הרגעתי אותו ואמרתי שאני נשאר איתו. לא נוטש. הוצאתי מהטנק מגש רימוני יד ולקחתי שני 'עוזים'. התחילו לירות לעברנו ממקלעים כבדים. משכתי את זינגר למסתור מאחורי מנוע הטנק שהיה עוד חם. מכשיר הקשר בטנק עוד פעל ובתוך היריות שמסביב שמעתי את הקול של מפקד החטיבה, אמנון רשף, שהמשיך לנהל בקור רוח מופלא את הקרב הקשה מסביבו. הקול שלו נתן לי כוח ותקווה.

"נשכבנו שם והכדורים שרקו לנו מעל הראש. זינגר לא ראה בעיניים. לקחתי לו את היד והתחלנו להתקדם לאורך תעלה עמוקה. בעיקול התעלה ראיתי חיילים מצרים במדים בהירים. הם היו ענקים. פעם ראשונה שהייתי פנים אל פנים מול חיילי אויב. לשניים מהם היו מטולי אר־פי־ג'י. גלגלתי לעברם רימון יד. אחרי הפיצוץ המשכנו ללכת בתוך התעלות לכיוון 'לכסיקון' עד שהגענו לכביש אספלט מכוסה בעפר. לפנינו הופיע טנק. צעקתי למפקד: 'אנחנו יהודים'... זה היה צביקה יוגב מ'בסין', הפלוגה שלנו, שפספס בלילה את הפנייה לצומת.

"יוגב הכניס אותנו לטנק אבל אחרי כשתי דקות ביקש שנרד. אמרתי לו שזינגר פצוע, ואין לנו לאן ללכת. 'יש כאן מקבץ של טנקים וצריך להילחם,' הוא השיב. במקום היו טנקים פגועים ובשטח הסתובבו טנקיסטים וצנחנים. חיפשתי טנק שנפגע ולא נשרף ומצאתי אחד כזה במקום מוסתר. עליתי עליו ובדקתי את מקלע הצריח שהיה תקין. לא פחדתי. החלטתי להמשיך להילחם."

לקראת בוקר, דוד זינגר, פצוע קשה ומטושטש, חולץ על ידי נגמ"ש. צוות הנגמ"ש ניסה לדובב אותו. הוא לא זכר את שמו, ולאיזה גדוד ופלוגה הוא שייך. רק ידע לומר שהוא מקיבוץ כפר מסריק. בהמשך הועבר לתאג"ד ב"לקקן" והוטס לבית חולים בעורף.

מצריח הטנק, צמוד למקלע שאימץ, גרבורג הבחין בטנק שהתקרב לצומת וספג פגיעה ישירה. ערפל סמיך החל לרדת ולכסות את המדבר שמסביב ובמרווח הזמן הקצר שבין הערפל ואור היום העולה, הבחין בקצין גבה קומה שנחלץ מהטנק עם עוד שני אנשי צוות ואחרי כמה דקות מארגן ותופס פיקוד על קבוצת הלוחמים שהיתה שם, ביניהם לא מעט פצועים. קצין השריון שהוביל את השיירה עצר ליד הטנק שעליו עמד והציע לגרבורג להצטרף. גרבורג חשב באותן דקות שהוא יותר בטוח בצריח הטנק, והחליט להישאר. שיירת הניצולים, ובראשה קצין השריון אהוד גרוס, מפקד פלוגת "אהבה", החלה לנוע על ציר

"לכסיקון" לכיוון דרום, כשקול נפץ אדיר נשמע לפתע: הטנק אותו נאלץ הקצין לנטוש, התפוצץ ועלה באש.

■ ■ ■

באותן דקות ממש, קצת אחרי השעה חמש בבוקר, הגיע סופה הכואב של פלוגת "בסין".

גדעון גלעדי, על הטנק של שלמה ברייילובסקי, התקדם ב"טרטור" לכיוון מזרח, מנסה להגיע ללוחמי גדוד הסיור של נתן שונרי, שהזחל"מים שלהם נפגעו בזה אחר זה. שני טנקים בלבד נותרו מ־12 הכלים של פלוגת "בסין" שירדו מ"כישוף" 12 שעות קודם לכן והצטרפו לשדרה הארוכה של חטיבה 14. שני טנקים בלבד. גלעדי על הטנק השני וסגנו, שלמה רוגוז'ינסקי, על הטנק שנע כמה עשרות מטרים לפניו. אש כבדה מלווה את תנועתם מזרחה וכקילומטר מהצומת, הטנק של גלעדי נפגע ישירות. איש מחמשת הלוחמים שעליו לא שרד: מפקד פלוגת "בסין", גדעון גלעדי, מפקד המחלקה שלמה ברייילובסקי, כדורגלן עבר מצטיין בקבוצת הנוער של מכבי נתניה, יצחק מלצר התותחן, משה קרן הטען ועמירם עפגין הנהג.

הטנק של שלמה רוגוז'ינסקי הסתובב לאחור, ככל הנראה כדי לנסות לחלץ את לוחמי הטנק של גלעדי, ונפגע מרקטת אר־פי־ג'י אחת. איש מאנשי הצוות לא שרד: שלמה רוגוז'ינסקי, דב קרמסר התותחן, מרדכי טל הנהג, ומשה מילדינר הטען, סטודנט לרפואה באיטליה שהגיע לחופשת מולדת לקראת החגים ולא זכה להשלים את התואר שכל כך רצה בו. יורם דורי, חבר קרוב שלו עוד מהימים ששניהם שירתו כמדריכי תותחנות בבית הספר לשריון, נסע יחד איתו למרכז הגיוס. יורם דורי: "בערב היה קר והשאלתי לך חולצה משובצת אדומה עם שרוול ארוך, אחת משתי חולצות שקניתי לי לחגים. אחרי שבוע נפגשנו שוב בטסה, בשיחה של מפקד החטיבה, ואתה היית כבר עם מדים. 'אל תדאג בקשר לחולצה,' אמרת לי, 'היא אצלי בצריח הטנק.'"

תמר גלעדי, האחות התאומה שהודיעה להורים שש שנים קודם לכן על נפילת אחיה, אמנון, הביאה פעם נוספת את הבשורה הקשה: גדעון גלעדי, האח שהחליט לחזור לצבא ולשריון לאחר נפילת אחיו, לא חזר גם הוא משדה הקרב.

גדעון גלעדי קיבל לאחר מותו את אות הגבורה, העיטור הגבוה ביותר ללוחמי צה"ל.

פרק 15

הלילה של "אהבה"

קהיר?

על מפת הקוד הסודית שקיבלו שלושת מפקדי הפלוגות של גדוד 407, הופיע עיגול במרקר אדום סביב הבירה המצרית. אהוד גרוס, מפקד פלוגת "אהבה", מיקד את עיניו בסימון האדום וחשב לעצמו על תעתועי הגורל. תשעה ימים קודם לכן, כשעשה את דרכו משדה תימן על שרשראות הטנקים למערב סיני, המסר שקיבלו, הוא ואחרים, היה ברור: "רוצו בכל המהירות לתעלה. המדינה בסכנה..." ועכשיו, בצהרי ה־15 באוקטובר, היה מי שסימן את קהיר על המפה.

פלוגת "אהבה", כמו כל גדוד 407, לא נטלה חלק בקרבות החטיבה על "מכשיר" ו"טלוויזיה", שני המתחמים שגבו מחיר כה כבד מחטיבה 600 ב־9 באוקטובר, גם בלוחמים וגם בכלי מלחמה. רוב הזמן עמדו הטנקים של 407 על "כישוף", לעתים חיפו באש על הסתערות הגדודים האחרים, התמודדו עם הפגזות בלתי פוסקות והשתדלו לשמור על ערנות ועל כוננות גבוהה בשל התראות על לוחמי הקומנדו המצרים שנערכים לתקוף את חניוני הטנקים. העייפות המצטברת והעצבים הרופפים גרמו לחלק מהטנקיסטים לדַמות בחשיכה שיחים נעים ברוח לאנשי קומנדו שעומדים להפתיע. באחד הלילות, מפקד הפלוגה אהוד גרוס היה בתורנות. על גבעה לא רחוקה הבחין לפתע בכמה דמויות. גרוס העיר מיד את מפקד החטיבה, טוביה רביב, ועדכן אותו: "אני רואה אותם. הם נעים לעברי מימין לשמאל. מחכה שיתקרבו ואז אפתח באש."

"מצוין," הגיב מפקד החטיבה, "תמשיך, ואם יתקרבו – פתח באש."

גרוס לא מש מהצריח באותו לילה, ממשיך לעקוב אחר הקומנדו המצרי שלא הגיע. רק בבוקר, עם אור ראשון, גילה שהיו אלה בסך הכול כמה שיחים שנעו ברוח המדברית.

■ ■ ■

ב־15 באוקטובר סמוך לשעה חמש אחר הצהריים הגיעה פלוגת "אהבה" לשטח הכינוס של הכוחות שהתארגנו ליציאה לקרב ההבקעה והצליחה. אהוד גרוס: "ראינו את כל הכוח הזה מתארגן, וכל מי שראה את הכמות העצומה של הטנקים שהיו שם התרגש. תחושה של עוצמה וכוח, שלוותה גם בתחושת אכזבה: 'למה זה לקח לנו כל כך הרבה זמן? למה לא עשינו את זה קודם? הלילה זה יוכרע. הלילה נראה להם את כוחנו...' אבל היו גם כאלה שחשבו לעצמם כמה מכל הטנקים והלוחמים שנמצאים כאן ישרדו את הקרב הקשה שמחכה לנו הלילה?"

פלוגת "אהבה", תשעה טנקים ו־36 לוחמים, השתלבה בשדרה הגדודית אחרי פלוגת "בסין", בפיקוד גדעון גלעדי, שהובילה את גדוד 407. משימת הפלוגה היתה לעלות צפונה בציר "לכסיקון" ובצומת "לכסיקון–עכביש", לפנות מזרחה, להתקדם באש כשישה קילומטרים על הציר עד נקודת דיווח "עכביש" 52, ואז, לאחר שיתברר שהציר נקי וכוח הצנחנים מחטיבה 247 עם סירות הצליחה יכול לנוע עליו בחופשיות, לחזור לחטיבה 600.

גרוס: "פספסתי את הפנייה ל'עכביש' בכמה מטרים, אבל מכיוון שמדובר בדרך סלולה, הצלחתי לזהות את הניגודיות שבין ציר 'לכסיקון' החולי ו'עכביש' ותיקנתי מיד את הטעות. בשעה 21:10 דיווחתי על כניסה לציר והתחלתי להתקדם לאט עד שכל הטנקים ייכנסו גם הם אחרי. פרסתי מחלקה אחת איתי בחוד של ארבעה טנקים, ושאר הפלוגה נעה בטור מאחור. הוריתי לכל מפקדי הטנקים לנסוע עם קנים מכוונים לצפון תוך כדי אש מקלעים ותותחים רצופה ונמוכה, כי ידענו שיש טנקים של החטיבה שלנו שנמצאים מצפון לנו.

"כבר בתחילת התנועה על 'עכביש' הודיע לי אלי הררי, סגן מפקד הפלוגה, שהטנק שלו התנגש בטנק שנסע לפניו, וההינע הסופי שלו נפגע. סגן עצמון קומפורטי, קצין חדש בפלוגה שפיקד על טנק 1, נפצע בעינו, אבל נשאר על הטנק. טנק נוסף, 1ב', עליו פיקד מאיר מלכה, הרב־סמל הפלוגתי, נפגע מפגז ארטילריה שנורה על ידי כוחותינו והצוות עובר לטנק של אריה פקר, 2ב', סמל המחלקה של דני קריאף. גם הטנק של הררי נגרר בהמשך לטסה על ידי טנק 11ג' בפיקוד עמיר לוטן, ואלי עלה על טנק 2ב'."

הפלוגה המשיכה להתקדם לכיוון מזרח ובערך באמצע הדרך מנוע הטנק של גרוס שבק. גרוס עובר עם שאר הצוות שלו לטנק אחר. מצבת פלוגת "אהבה" יורדת עתה לארבעה טנקים בלבד.

אבל המשימה נמשכת. אין מצרים על ציר "עכביש". הטנקים ממשיכים להתקדם בזהירות, קנים לכיוון צפון. בַּדרך גרוס עובר כמה פעמים לרשת

החטיבה, מודע לקרבות הקשים לא רחוק מצומת "לכסיקון-טרטור" ושומע בהמשך גם על פציעתו הקשה של שייקה בייטל, מפקד הגדוד שהחליף את עובד מעוז. תוך כדי תנועה על הציר ובשל פקודת הירי שנתן, קורא גרוס בקשר בערוץ חירום חש"ן לכוחות שממזרח ומציין שהוא נע על ציר "עכביש" ממערב למזרח ושיימנעו מפגיעה בו. עמוס אונגר, סמג"ד 409, מאשר שקיבל את הקריאה, וגרוס ממשיך בתנועה.

בשעה 21:30 מפקד האוגדה שרון מזהה את "אהבה" על "עכביש" 51 ומורה לגרוס, באמצעות אמנון רשף, להמשיך בתנועה עד "עכביש" 53, לסמן את עצמו עם רקטה ירוקה ולפגוש שם את כוח הצנחנים שמחכה ש"אהבה" תחבור אליו ותאשר שהציר נקי ואפשר להתקדם לכיוון התעלה. גרוס חובר עם יוסי ברגר, מפקד פלוגה בחטיבה 421, ועם דני מט וסגנו יהודה בר, לוחץ ידיים ומודיע שציר "עכביש" פתוח בפניהם. בשעה 22:45 מורה שרון לדני מט, מפקד חטיבת הצנחנים, להמשיך בתנועה על הציר לעבר התעלה. הזחל"מים ועליהם סירות הגומי, מלווים על ידי הטנקים של פלוגת "חריף" עליה מפקד יוחאי גלעד מחטיבה 421, חולפים על פני הפלוגה ונעלמים בחשיכה. בשלב הזה מבקש אמנון רשף ממפקד האוגדה שרון להשאיר את "אהבה" בחטיבה שלו במקום שתחזור לחטיבת האם שלה, חטיבה 600, ושרון מאשר.

רשף: "האם הציר נקי?"

גרוס: "הציר לא מלוכלך, אבל בהחלט ייתכן שיש בו עדיין ספיחי אויב."

רשף מורה למפקד הפלוגה להסתובב חזרה לכיוון "לכסיקון" ולהמתין למשימות נוספות.

בשעה 24:00 הגיעו ארבעת הטנקים של "אהבה" לצומת "לקקן". גרוס מדווח על כך למפקד חטיבה 14, וממתין לפקודות חדשות. מהאזנה לרשת הקשר החטיבתית, מפקד הפלוגה מודע למה שמתרחש כמה קילומטרים צפונה ממנו, סמוך לצומת "לכסיקון-טרטור", שם נחסם הציר ונפתח לסירוגין. באופק הרחוק ניתן להבחין בלשונות אש, עדות לטנקים ולכלים נוספים שעולים באש בלילה החשוך, אם כי איש לא מעדכן אותו למי שייכים הכלים הבוערים. קולות ירי ופיצוצים נשמעים מכל עבר. אלה הן השעות הקשות של קרב ההבקעה של חטיבה 14, קרב שמטרתו ללחוץ את המצרים צפונה וליצור מסדרון מוגן מחוץ לטווח הטילים כדי לאפשר לכוחות הצולחים ולאמצעי הצליחה להתקדם לתעלה. זו המשימה של שלושת גדודי השריון, גדוד 87, גדוד הסיור האוגדתי גדוד 79, וגדוד 184, שמנהלים עתה קרבות קשים וסופגים אבידות רבות.

■ ■ ■

סמל ראשון דני קריאף יושב בטנק 2 וממתין לרגע שבו ייקרא להיכנס לקרב. קריאף, מפקד המחלקה היחיד בפלוגת "אהבה" שלא עבר קורס קצינים, הוא שועל קרבות ותיק. במלחמת ששת הימים היה נהג בפלוגה ג', גדוד 79, עליה פיקד בנצי כרמלי שנפצע בפאתי בני סוהילה, ומי שהחליף אותו בפיקוד על הפלוגה היה עובד מעוז, שפיקד על גדוד 407 במלחמה. במלחמת ההתשה קריאף היה כבר מפקד טנק בגדוד 184, חטיבה 14, ושותף לקרבות על המים, כשהפלוגה בה שירת סופגת הפגזות ארטילריה כבדות. בסיפורי המורשת של מלחמת ההתשה יש לקריאף פרק מיוחד: פגיעה באנטנת קשר מצרית גבוהה, מול מעוז קוברה, ששימשה קת"קים מצרים ורוסים לטיווח מטרות לארטילריה. כל הניסיונות לפגוע באנטנה – ירי מטנקים, ירי ארטילרי ועד תקיפת מטוסי קרב – נכשלו. יואב וספי, סגן מפקד הגדוד שנפל בחזית הצפון במלחמת יום הכיפורים, בחר בצוות של קריאף למשימה. שלושת הפגזים הראשונים נבלעו במטע המנגו בגדה המערבית. בפגז הרביעי מגדל האנטנה קרס ובחמישי הקת"ק הרוסי נפל לקרקע.

ועכשיו הוא כאן, מחכה ליד ציר "לכסיקון" עם עוד שלושה צוותים של "אהבה", חושש שעוד מעט הכול ייגמר לפני שהפלוגה תיכנס לקרב: "ראינו את הצנחנים מתקדמים לעבר התעלה, עקבנו אחר מה שקורה מסביב, והיינו בטוחים שעוד מעט הכול ייגמר ואנחנו נחמיץ את המלחמה."

גם אהוד גרוס שותף לתחושה זו. מסביבם הכול בוער וגועש והם, ארבעה טנקים, כאילו בתוך בועה שקטה, לא משתתפים בקרבות. מפעם לפעם הוא דואג להזכיר לאמנון רשף את קיומו. רשף, טרוד בניהול הקרב שמאיים לשבש את כל מהלך הצליחה, מבקש ממנו להמתין. וגרוס ממתין.

מוקד הקרבות עתה הוא בשני מקומות עיקריים: צומת "לכסיקון-טרטור", שם נפגעו כמעט כל הטנקים של פלוגת "חריף" בפיקודו של יוחאי גלעד, ולשם שולח אמנון רשף את צנחני המילואים בפיקודו של נתן שונרי. מפקד גדוד 87, יואב ברום, שנשלח בהמשך לסייע לצנחנים שנקלעו למארב על ציר "טרטור" וסופגים אבידות קשות, נפגע ולא שורד את הקרב. גם הטנקים של פלוגת "בסין" בפיקודו של גדעון גלעדי, שנקראים לסייע, נפגעים בהמשך באזור הצומת ובעומק של קילומטר ממזרח לה, בתוך ציר "טרטור".

מוקד קרבות נוסף נמצא כמה קילומטרים צפונה משם, באזור ציר "אושה",

שם מתמודד גדוד 79 בפיקודו של עמרם מצנע עם כוחות שריון ואש ארטילרית כבדה ונסוג לאחור. רשף, שנמצא מצפון לצומת הדמים, יודע שאם ציר "טרטור" לא ייפתח לא ניתן יהיה לקדם לתעלה את גשר הגלילים שעליו יחצו הטנקים את מעבר המים, ואם המצרים יתקדמו מצפון ויצליחו לפרוץ את קו ההגנה שלו, גורל ראש הגשר וגורלם של הצנחנים שצלחו בשעה 01:21 את תעלת המים ודיווחו "אקפולקו" – בסכנה.

סמוך לשעה ארבע לפנות בוקר עובר מפקד האוגדה שרון בצומת "עכביש-לכסיקון", לא רחוק מארבעת הטנקים של "אהבה". גרוס, שמאזין לרשת הקשר החטיבתית, שומע את שרון מסב את תשומת לבו של מח"ט 14 לטנקים שממתינים שם ואומר לו שאפשר לנצל אותם לסייע לכוחות הלוחמים בצומת: "יש ארבעה כלים. תפעיל אותם," מורה מפקד האוגדה.

אהוד גרוס: "מרגע פציעתו של שייקה בייטל ייצבתי במכשיר הקשר את הרשת החטיבתית במקום הגדודית ושמענו בקשר את נתן שונרי זועק לעזרה: 'הם מחסלים לי את כל היחידה,' ואמנון בקולו השקט מנסה להרגיע ואומר לו שיהיה בסדר. הטנקים בדרך. ואז אני מבין שהטנקים זה אנחנו... אנחנו במרחק ארבעה קילומטרים מצומת המוות. הכוח השלישי שמפקד החטיבה שולח לשם. ידעתי שעכשיו מתחיל הקרב האמיתי שלנו. רשף מורה לסגן מפקד החטיבה, איתן אריאלי, לקבל פיקוד עלינו, ואנחנו ארבעה טנקים שצריכים לפרוץ לציר 'טרטור'. אני שומע ברשת הקשר מה עלה בגורלם של הטנקים הקודמים שניסו להיכנס לשם, והתחושה לא קלה..."

גם בשלב הזה, כשעוד ועוד טנקים נפגעים באזור הצומת, מפקד החטיבה אינו מודע לכך שאת ציר "טרטור" מחזיקים שלושה גדוד חי"ר מתוגברים בעשרות טנקים, ועל הצומת עצמו יושבות לא פחות מ־27 חוליות של ציידי טנקים עם מטולי אר־פי־ג'י המצוידים בכוונות לילה. זה הכוח שפגע קודם לכן ב־11 טנקים של גדוד 184, ובהמשך בטנקים של פלוגת "חריף" של גדוד 87 ושל פלוגת "בסין". זה גם הכוח שמכתר עתה את הצנחנים של נתן שונרי שזועקים לעזרה. לשם הוא שולח את "אהבה", הכוח היחיד הזמין שעומד לרשותו באותו רגע.

סגן מפקד החטיבה, איתן אריאלי, יוצר קשר עם מ"פ "אהבה" ומדווח שהוא בדרכו אליו. עוד לפני שהכוח מתחיל בתנועה לכיוון צפון, קצת אחרי השעה חמש בבוקר, גרוס שומע ברשת את הדיווח על סופה של פלוגת "בסין" שמפקדיה נפלו בציר "טרטור". לימים הודה שעבורו זה היה אחד הרגעים הקשים במלחמה כולה. הוא הכיר היטב את גלעדי. שניהם עברו ביחד את מלחמת

ההתשה, והחשש שהוא בדרכו לאותו צומת, לאותו ציר, וצפוי לאותו גורל מר, לא הרפה ממנו.

מסיבות לא ברורות התארגנות סמח"ט 14 נמשכה זמן רב וגרוס חשש שאם לא יֵצאו מיד הם עלולים להיקלע לאור יום, ויהיו חשופים לאש המצרית. לאחר זמן הופיע הסמח"ט אריאלי ועבר מהנגמ"ש שלו לטנק של יוסי כהן, מפקד מחלקה בפלוגה. אריאלי הוביל את הכוח הקטן, גרוס אחריו, דני קריאף שלישי ואלי הררי, סגן מפקד הפלוגה אחרון, חותם את השיירה.

המרחק בין "לקקן" לצומת "טרטור" הוא כשלושה קילומטרים. התנועה אטית, קנים כלפי מזרח והעיניים בולשות ובוחנות כל תנועה חשודה. "כאן 20," שומע גרוס ברשת הקשר את קולו של מפקד החטיבה, "איפה אתה? אני צריך אותך קדימה." רשף מאיץ גם בסגנו, וקורא לו להזדרז.

גרוס מתרשם שאריאלי נע באטיות. הוא נמצא כמה עשרות מטרים מאחורי הסמח"ט שנעצר ומסמן לו בידו שהוא לא שומע את רשת הקשר. גרוס יורד מהטנק ומחליף מקומות עם סגן מפקד החטיבה. אריאלי עולה על הטנק שלו וגרוס מצטרף כאיש צוות חמישי לטנק של יוסי כהן, שמבקש להתמקם בעמדת התותחן, אבל גרוס מעדיף אותו לידו בעמדת הטען־קשר. הוא חובש את כובע הווי־אר־סי ומתחבר לקשר, שלמרבה הפליאה פועל ללא דופי בכל הערוצים. כמה דקות לאחר מכן מודיע אריאלי לנתן שונרי, מפקד גדוד הצנחנים שמשווע לעזרה ב"טרטור", שהכוח בדרכו אליו.

אמנון רשף פונה שוב ברשת הקשר, הפעם למפקד פלוגת "אהבה", ומבקש לברר היכן הם. גרוס מדווח שהכוח נמצא בדרך לצומת.

כמה מאות מטרים לפני הצומת, קצת אחרי הפנייה לציר "נחלה" דרכו נעו הצנחנים מוקדם יותר בדרכם לתעלה, אריאלי עוצר בצד שמאל, ומרים את ידו. אהוד גרוס לא מבין למה הכוונה. האם סגן מפקד החטיבה מסמן לו לעצור, לעבור אותו, או ששוב יש לו בעיות קשר? בשבריר שנייה גרוס מחליט לא להתלבט או לנסות להבין ומורה לעצמו ולשאר הטנקים של הפלוגה: "תחנות 'אהבה', כאן 'אהבה', נועו אחרי, סוף."

אהוד גרוס: "אני לא יודע מה עבר לי בראש באותו רגע. ראיתי שהסמח"ט עצר והחלטתי לעקוף אותו ולטוס קדימה. ידעתי שמצפים ממני להגיע לצומת כי יש שם כוח מצרי שתוקף את כוחותינו והם זקוקים לטנקים שלי. באותו רגע לא חשבתי על שום דבר אחר. רק להגיע אליהם. למרות הערפל הכבד, המשכתי על ציר לכסיקון עד שראיתי שורה ארוכה של טנקים וכלים שרופים מימין ומשמאל

לציר. למטה היו הרוגים ופצועים שרועים. הבינותי שזה המקום הקריטי, שבו המצרים מזהים אותנו. הבחנתי מצד ימין ברשפי אש, צודדתי את התותח בבַקר המפקד בהנמכה לכיוון הצומת והוריתי לטען לטעון פגז.

"פגז מעיך, אש," צעקתי.

"יורה," ענה גדעון התותחן.

"בום" אדיר נשמע לפתע סמוך לצריח הטנק. זו לא החבטה הרגילה אחרי ירי של פגז. זו חבטה חזקה מדי. גרוס: "רסיסים עפו באוויר, והרגשתי חום באזור המפשעה. הכאבים היו עזים, אבל הייתי נחוש להמשיך להילחם. התחלתי להבין שאולי נפגענו. 'כולם בסדר?' שאלתי והרגשתי מכה בברך. היתה שנייה של שקט ואז שמעתי צעקה: 'יוסי מת, יוסי מת'... מפקד המחלקה, יוסי כהן, שכב ללא תנועה על רצפת הטנק. עשן החל לעלות מהטנק ואש כבדה נורתה עלינו מכיוון הצומת, כמה עשרות מטרים מלפנים."

גרוס מתאושש מהפגיעה ומורה לנהג לנסוע אחורה במהירות בניסיון לצאת מקו האש של המצרים בצומת. הטנק מסתובב ונעצר. הנהג מדווח שהוא תקוע. הטנק לא זז, חשוף לגמרי לצומת שלפניהם. הדבר הדחוף ביותר שצריך לעשות זה להתרחק משם כמה שיותר מהר. "דומם מנוע," פוקד גרוס ברשת הפנימית, "לא מדומם," צועק הנהג ואהוד מבין שהטנק עומד להתפוצץ. "צוות נטוש," פוקד גרוס ברשת הפנימית, "קחו נשק ומכשיר קשר." הוא עצמו זוכר לקחת את מפת קהיר, זו שעליה כתוב סודי ביותר. אסור שהיא תישאר בטנק. לפני הנטישה, גרוס משתלשל פנימה. העשן הסמיך ממשיך לעלות מרצפת הטנק. הוא מחפש לולאה בסרבל של הקצין הפצוע כדי למשוך אותו החוצה, שלא יישאר בטנק שכולו אפוף עשן. קשה למצוא לולאה. גרוס ממשיך לחפש ואנשי הצוות מבקשים שיֵצא לפני שיהיה מאוחר. יוסי מת. אין מה לעשות. הוא מבין שיוסי לא בחיים. הדילמה קשה. עוד רגע הטנק יידלק ויתפוצץ, וגרוס מחליט לצאת מהטנק ולחזור מאוחר יותר כדי לחלץ את גופת הקצין.

סגן יוסי כהן, אמיץ ויפה תואר, התינוק הראשון שנולד בקיבוץ פרוד שבגליל, נשאר על רצפת הטנק. בציוות המקורי, לפני שעזבו את שדה תימן, יוסי כהן שובץ כמפקד מחלקה בפלוגה ג', "גלון". הוא איחר להגיע מקיבוץ פרוד שבגליל, וגבי ורדי, בעקבות לחץ בלתי פוסק של מפקד האוגדה לצאת לסיני, החליט, באישור מפקד הגדוד, לקחת איתו את המחלקה של סגן מנחם בלומברג מפלוגת "אהבה". יוסי כהן, לאחר שהגיע לשדה תימן, הצטרף עם המחלקה שלו לפלוגה א'.

■ ■ ■

בחוץ ערפל כבד. הכאב במפשעה חזק ואהוד גרוס מגלה רק עכשיו שהסרבל שלו מחורר מרסיסים. סמוך אליו שלושת אנשי הצוות, ביניהם גם התותחן גדעון גולומב שנפצע קל. מכשיר הקשר לא פועל, נפגע כנראה בטנק, והם מנותקים מכל מה שקורה. מנותקים מהצומת, מהקרבות שמסביב, מהטנקים שנותרו מהפלוגה של גדעון גלעדי ומהצנחנים שעדיין קוראים לעזרה. "לא ראינו את שאר הטנקים של הפלוגה שאמורים היו להיות מאחור. הסתתרנו מאחורי נגמ"ש וטנק פגועים. לא היינו שם לבד. מאחורי הכלים האלה הצטופפו לפחות עשרים פליטי יחידות. צנחנים וטנקיסטים, ששרדו את המארב לטנקים של גדוד 184 ולגדוד הצנחנים של שונרי. לפתע התפוצץ הטנק שלנו. הצריח עף למעלה בניצב, התהפך 180 מעלות, ונחת על תובת הטנק בדיוק במקום החיבור. שאר הטנקים של הפלוגה שראו את הפגיעה בטנק המ"פ חשבו כנראה שכולנו נהרגנו מהפגיעה ונסוגו אחורה."

גרוס מחליט לחזור לכיוון "לקקן", למקום שממנו יצא לפני כחצי שעה.

"יש כאן מפקד?" הוא צועק.

אף אחד לא עונה. על צריחי שני טנקים פגועים עומדים שני טנקיסטים, אחד בכל טנק, ומחזיקים חזק בקתות המקלעים שמכוונים למזרח. הוא מציע להם להצטרף אליו. אחד מהם – לימים יגלה שהיה זה דוד גרבורג מפלוגת "בסין" – עונה שהוא מעדיף להמשיך ולירות על המצרים מהטנק.

גרוס שואל אם יש חובש בין הלוחמים. לוחם עם נעליים אדומות אומר שהוא חובש. גרוס מורה לו לאסוף אלונקה מאחד הכלים הפגועים ולהצטרף לשיירת הניצולים שהוא מארגן תחת אש התופת. חלק מהלוחמים מצטרפים לשיירה שמתחילה להתקדם דרומה על ציר "לכסיקון". עלטת הלילה התחלפה לערפל סמיך שירד על המדבר באותן דקות גורליות ומונע מהמצרים לאתר את שיירת הניצולים. פגז שריון או ארטילריה מתפוצץ סמוך אליהם והחובש סופג רסיס. פציעתו קשה. נראה שהוא מאבד את כף רגלו. האלונקה שהביא החובש משמשת עתה לפינויו. גרוס מושך קדימה, כמה שיותר דרומה, מקווה שיצליח לעבור את המרחק עד "לקקן" מבלי שיתגלה על ידי כוחותינו, העלולים בטעות לזהות אותם ככוח אויב.

הטנק של דני קריאף, 2 ברשת הקשר של "אהבה", היה מאחורי הטנק של גרוס כשזה החליט לעקוף את טנק הסמח"ט. "הייתי כמה עשרות מטרים אחרי טנק המ"פ. מסביב ערפל כבד ופתאום פיצוץ חזק ופגז שחולף מעל הראש שלי.

מימין טנקים מצריים. חיסלתי בירי מהיר שלושה טנקי אויב שהיו בצומת ואז הנהג, יוסי אגוזי, נסע אחורה והתנגשנו בעמוד חשמל שכמעט הוריד לי את הראש. תפסתי עמדה מאחורי אחת מתעלות ההשקיה ומכל עבר הופיעו חיילים שהיו בשטח וטיפסו על הטנק. היה שם בחור צעיר שאמר לי שהוא מסיירת שקד. צעקתי לו שיעלה איתם על הטנק ויחזיק בכל מקום שאפשר. הוא התעקש להישאר. האנשים שעל סיפון הטנק נאחזים בכל זיז אפשרי וצועקים לי להמשיך. לא לחכות. אני נשאר במקום, מחפש מבעד לערפל את הטנק של אהוד כדי לחלץ אותו ואת הצוות שלו ואז נשמע פיצוץ חזק. הטנק של אהוד התפוצץ, הצריח עף באוויר והתהפך על התובה. לא ראיתי לידו אנשים שהצליחו להיחלץ מהטנק.״

שלמה קופרברג, טען־קשר בטנק של קריאף, עובד כמו מכונה אוטומטית. מזין סרטי מקלע לקריאף ומכין זוגות של פגזים חודרי שריון לתותחן. ״קריאף יורה כמו משוגע לצדדים ופוגע במצרים שמנסים לטפס על הטנק. אילן המל התותחן יורה לעבר הטנקים המצריים שנמצאים בעמדות חפורות סמוך לצומת ויורים משם. בתוך הטנק נשמע הד עצום של פיצוץ. ׳זה הטנק של אהוד,׳ מודיע קריאף בכאב לצוות. טיפסתי לצריח וראיתי את האש שיוצאת מהטנק של מפקד הפלוגה. כולנו בטוחים שכל הצוות נהרג.

״קריאף מוריד אותי חזרה מהצריח. אנחנו ממשיכים לירות כמו משוגעים. בקצב הזה נישאר בלי סרטי מקלע ובלי פגזים. יוסי אגוזי הנהג נע בזיגזג כדי שלא לשמש מטרה נייחת לציידי הטנקים שלהם. חיילים שלנו שהיו בשטח עולים על הטנק ומבקשים שנסתלק כמה שיותר מהר מהמקום המטורף הזה. עליתי שוב לצריח וראיתי לא רחוק מהטנק חייל פצוע ברגל. קריאף הציע לו להצטרף והצנחן השיב שהוא נשאר, ממשיך להילחם. זו אחת מתמונות המלחמה המרגשות של הצוות שלנו. גם שנים מאוחר יותר, אני תמיד נזכר בפנים שלו. בנחישות שהיתה לו. אני יודע שניסו לחפש אותו אחרי המלחמה, לברר מה עלה בגורלו או לפחות לדעת איך קוראים לו, אבל ללא הצלחה.״

הטנק של אלי הררי, סגן מפקד הפלוגה, היה האחרון בטור של פלוגת ״אהבה״: ״היה שלב שבו עמדנו ארבעה טנקים קצת לפני צומת ׳טרטור׳ וירינו לכיוון צפון־מזרח, ואז ראיתי את טנק הסמח״ט פונה לאחור ומתחיל לנסוע דרומה לכיוון ׳לקקן׳. התחלתי לנסוע אחריו. לא ידעתי שטנק המ״פ נפגע. אחרי 50 מטרים בערך נפגע טנק הסמח״ט. אריאלי קפץ החוצה, ואנחנו המשכנו לנוע דרומה עד צומת ׳לכסיקון׳–׳נחלה׳. שם עמדנו, שני טנקים, תפסנו עמדות וירינו. בשלב הזה עוד לא ידעתי מה קרה לטנק של גרוס ולאנשי הצוות שלו.״

■ ■ ■

הערפל הסמיך רק התעבה כשאהוד גרוס ושיירת הפצועים והניצולים שלו ממשיכים בתנועה דרומה. גרוס: "אם לתאר במילה אחת את מה שהרגשתי – פחד. הערכתי שאני מתקרב ל'לקקן' אבל לא ידעתי מה קורה שם. איפה האויב ואיפה כוחותינו. ומה יקרה אם יהיו אלו הכוחות שלנו שלא יזהו אותי? יחשבו שאנחנו כוח אויב שמגיע מצפון ומיד יפתחו באש. בהיעדר קשר כל מה שנותר לעשות זה רק להתפלל."

בשקט המוחלט ומתוך הערפל הכבד, כשהראייה מוגבלת למטרים ספורים בלבד, מפקד פלוגת "אהבה" מזהה רעם מנוע של טנק. זה הסוף, הוא חושב. לפתע מול ראשו מבעד לערפל מבצבץ קנה תותח. "ניסיתי לאותת בידיים שאני לא אויב וקפאתי במקום. קנה התותח כמעט ונגע בראשי, ואז ברגע האחרון הקנה הוסט. זה היה טנק שלנו. טסתי כמו פנתר לצריח. ברגע הראשון לא זיהיתי את המפקד. רק לאחר שהוא הוריד את הקסדה ראיתי את השיער הג'ינג'י שלו מבצבץ מפנים חיוורות כסיד. זה היה גבי ורדי, מפקד פלוגת 'גלון', שבמלחמת ההתשה היה סגן מפקד הפלוגה שלי." מפגש מרגש של שני מפקדי פלוגות, האחד בתנועה קדימה עם הפלוגה שלו והשני ברגל, מוביל שיירת ניצולים שמגיחה לפתע מבעד לערפל הכבד.

גרוס: "אני לא יודע מי היה נרגש יותר... אני או ורדי שלא היה חסר הרבה שיפתח באש לעבר כוח רגלי לא מזוהה שמגיע מצפון. 'אהוד, עוד שנייה הייתי הורג את כולכם', הוא אמר לי, 'הייתי כבר עם האצבע על ההדק של המקלע. אתם חייבים את החיים שלכם לחזי בצלאל, שצעק לי ברגע האחרון בקשר פנים: גבי, אל תירה, הם שלנו. אני בטוח שאלה חיילים שלנו...'"

אהוד גרוס לא הכיר אז את חזי בצלאל, נהג הטנק של גבי ורדי. לימים סיפר בצלאל שזיהה את השיירה רק בשנייה האחרונה. הערפל היה כבד, הראות אפסית, ופתאום הוא מזהה דמויות ממש לפני הטנק. "לא היה חסר הרבה שאדרוס אתכם," סיפר, "אבל בשנייה שבה הבנתי שאלה חיילים שלנו צעקתי מיד לוורדי לעצור."

שני מפקדי הפלוגות עדכנו זה את זה. גרוס תיאר את מה שקרה בצומת והזהיר את ורדי ממארב טנקים שעלול להיות שם וגבי ורדי, עדיין נרגש וחיוור מהכמעט אסון שנמנע ברגע האחרון, הסביר לאהוד איך להמשיך מכאן דרומה ודיווח בערוצי הקשר לכוחות שבסביבה ששיירה של ניצולים מקרבות הצומת בדרך ל"לקקן", ואין לפתוח באש.

אחרי דקות ארוכות שנדמו כנצח, הכוח הרגלי הגיע ל"לקקן" וחבר לשני הטנקים שלו שחזרו מהצומת. הטנק של צביקה יוגב, היחיד שנשאר מפלוגת "בסין", מצטרף גם הוא ל"אהבה" כטנק רביעי. ב"לקקן" נמצא הרופא, ד"ר קלמן גויטין, עם התאג"ד, שהחל מיד לטפל בפצועים שהגיעו. ד"ר גויטין, רופא גדוד 407 במלחמה, לא ישכח את ליל ההבקעה בחווה הסינית, ואת ההחלטה למקם את התאג"ד ב"לקקן" לא רחוק מזירת הלחימה, החלטה שהתגלתה כמצילת חיים. מי שאיתר את המקום היה גבי בר־גיורא, מפקד פלוגת המפקדה בגדוד, שאיתר רמפה שנבנתה במקור כעמדת טנק ועתה התאימה לפריסת תאג"ד במקום מוגן.

ד"ר גויטין טיפל אותו לילה בכ־150 פצועים, חלקם במצב אנוש וקשה: "באף בית ספר לרפואה לא מלמדים איך לטפל בכל כך הרבה פצועים. זו החלטה קשה. במי לטפל קודם בתנאי לחץ על־אנושיים, למי יש סיכוי לחיות ומי נראה חסר סיכוי, אבל עדיין צריכים להילחם גם עליו." רופא בודק את הפציעה של גרוס ומבשר לו שאין הרבה מה לעשות. הרסיסים שחדרו לברך ייפלטו מהגוף עם הזמן. כך אמנם קרה.

במשך שעות רבות באותו לילה הצירים היו חסומים ולא ניתן היה להעביר פצועים לבית החולים שדה שהוקם ברפידים או להטיסם ישירות לבתי חולים בעורף. מלאי המורפיום ומשככי כאבים אחרים אזלו, והצוות הרפואי חייב היה לאלתר תחליפים להקלת כאבים ולהצלת חיים. בתנאים לא תנאים ולא אחת תחת אש, ד"ר גויטין ועמיתיו הרופאים בסיוע החובשים ביצעו ניתוחים מצילי חיים. רבים מהפצועים הקשים של ליל ההבקעה חבים להם את חייהם, אם כי לא בכל המקרים הרופאים ניצחו.

סרן ד"ר קלמן גויטין זכה בצל"ש על פעילותו להצלת חיים אותו לילה.

פלוגת "אהבה", שהחלה את הערב עם תשעה טנקים, נותרה עם שניים בלבד. לפלוגה הרוג אחד, סגן יוסי כהן, ושני פצועים מרסיסים – מפקד הפלוגה והתותחן גידי גולומב. בהמשך נמצא טנק כשיר עבור אהוד, וצביקה יוגב מפלוגת "בסין" הצטרף גם הוא לפלוגה שמנתה כבר ארבעה טנקים.

■ ■ ■

ב־3 בנובמבר, שלושה שבועות לאחר אותו ליל דמים, כשמראות המלחמה הקשים עדיין מול עיניו, כתב אהוד גרוס, מפקד פלוגת "אהבה" ולימים קצין חינוך

ראשי בדרגת תת־אלוף: "אוגדה שלמה כמוה כתמנון הנאבק לחייו ולמען ביתו בימים, והוא יקריב זרוע אחר זרוע: זרוע לופתת, מחניקה אויב, גוועת. לופתת, מחניקה אויב, גוועת. ולבסוף, גדום ומצולק, נותר הגוף והוא חי ונושם וכואב כאב איבריו שהקריב. אנחנו היינו זרוע, וכל כולי אצבע. והיה זה ליל הקרבה. ליל צומת 'טרטור'. ליל זוועה וגבורה, ליל כאב ותהילה, ליל כל־בו: פחד, חרדה, אומץ וגבורה, יגון ופליאת הישארות. ומה לא? ובלילה זה, עת הוקרבו הזרועות והתמנון חדר פנימה, צולח מים בהמיה חרישית, היינו אנו זרוע אחורית. פינינו וסרקנו את ציר התקדמות האוגדה ולאחר מכן נערכנו בעתודה, בהמתנה. מאזינים בכאב ובפליאה וממתינים...

"ואז חלף הראש על פנינו, וכשכָּלו רוב הזרועות ורק הגוף המשיך בחתירתו ובצליחתו, קרא הראש לאחד ממוחותיו – כלום שכחת הזרוע בצומת? הפעל אותה (הקרב אותה), הן לא אפסה תקווה בצומת ואולי זרוע זו תעבור בשלום, תלפות, תחניק אויב ותמנע ממנו להמשיך ולטבוח טבח. וזאת לדעת: כדי להקים ראש גשר היתה חיונית הקרבת זרועות רבה ונדמה שידענו זאת מבלי להבין אפילו, ונשלחנו גם אנחנו, חמישה כלים, שארית הפלוגה שהחלה עם תשעה טנקים את הפריצה."

הקרב של זרוע התמנון, פלוגת "אהבה", עדיין לא הסתיים.

פרק 16

"גלון" כובשת את צומת הדמים

"הדמות הראשונה שעלתה בראשי כששמעתי את התדרוך האחרון של אמנון רשף לפני היציאה לקרב החווה הסינית, היתה של בר כוכבא," שִחזר לימים גבי ורדי, מפקד פלוגת "גלון" בגדוד 407, "הוא הקרין ביטחון ואמונה שהמשימה לקראתה אנחנו יוצאים אפשרית, ומי שמוביל אותה הוא מפקד שאפשר ללכת אחריו באש ובמים."

אמנון רשף ואהוד סוקול, קצין האג"מ של חטיבה 14, הסבירו לגבי ורדי בקצרה את משימת הגדוד והפלוגה בקרב ההבקעה הגדול: "גלון" תאבטח את סיירת "שקד" והצנחנים של שמואל ארד, שהמשימה שלהם היא לכבוש את אזור מוצב "מצמד", המקום שנקבע לנקודת החצייה של תעלת סואץ. בשלב הראשון תנוע הפלוגה בשדרה הגדודית אחרי "בסין" ו"אהבה", ונקודת הפיצול שלה תהיה על ציר "נחלה" שפונה מערבה לעבר התעלה. ורדי החליט לחלק את משימות הפלוגה בינו ובין סגנו, נחום שקד. הוא עם חמישה טנקים ייצמד לזחל"מים של "שקד" עליהם פיקד משה ספקטור, ונחום עם ארבעה טנקים יאבטח את הצנחנים בפיקודו של שמואל ארד.

קרב ההבקעה בחווה הסינית היה למעשה אירוע הלחימה הראשון במלחמה שבו שולבו כוחות חי"ר בלחימת השריון. זה היה אחד הלקחים הכואבים משבוע הלחימה הראשון. למרות האבידות הקשות שספג השריון מלוחמי החי"ר המצרים שהפתיעו עם טילי הסאגר וחוליות ציידי הטנקים שצצו מתוך החולות, לא נעשה עד אז ניסיון של ממש להפעיל חי"ר וצנחנים נגד החי"ר המצרי. בשדרה הארוכה של חטיבה 14 שנעה מערבה לכיוון תעלת סואץ היו טנקים וזחל"מים, שריונאים וצנחנים, נעליים שחורות ואדומות. למרות נחיתות החי"ר הישראלי בנשק אישי – רובי אף־אן לא עמידים לחול המדבר, בזוקות מגושמות, עוזים קצרי טווח מול קלשניקובים ואלפי מטולי אר־פי־ג'י – זה אמור היה לפתור את בעיית הטנקים שעד אז לחמו ללא כל סיוע חי"ר.

לאחר התדרוך הקצר חזר ורדי ללוחמי הפלוגה שלו והעביר להם את מסר מפקד החטיבה: "תאמינו בעצמכם. המלחמה קשה, האויב חזק מכפי שהיה אי־פעם אבל ננצח כי אין לנו ברירה אחרת." סמוך לשעה חמש אחר הצהריים, לאחר תדרוך קצר למפקדים וללוחמים וצילום למזכרת של כל הפלוגה ליד הטנק של ורדי, גלשו הטנקים של "גלון" והתייצבו ב"כספי 56", הנקודה שנקבעה כמקום הכינוס לכוח המסתער – בקעה קטנה בין הדיונות שעליה התפרסו גדודי החטיבה. "מאות כלי רכב, טנקים, זחל"מים, עומדים בשורות צפופות עם הפנים לכיוון דרום, לכיוון ציר החולות מדרום ל'עכביש'," תיאר גבי ורדי את התמונה המרשימה שנגלתה לעיניו, "עוצמה כזו של כוח לא ראיתי מעולם."

ורדי חיכה לאנשי החי"ר כדי לתאם איתם את שיתוף הפעולה, אבל גילה להפתעתו שכוח הצנחנים כלל לא הגיע לשטח ההיערכות. ורדי: "לא ידעתי כלום עליהם. אפילו לא על איזה רשת קשר הם. שום דבר. רק לאחר שהתחלנו בתנועה ונכנסנו לציר האיגוף בחולות פגשתי אותם. לא היה זמן לתדריך מסודר ולהסברים. החלפנו רשתות קשר ומפקד הצנחנים הסביר שהוא מתכוון להיכנס יחד איתי על ציר 'נחלה', להגיע ל'מצמד' ולהתחיל לטהר את השטח שצמוד לסוללת התעלה. הוא רצה שהכוח השני שלו ינוע על ציר 'לכסיקון' וינסה להיכנס לתעלות של החווה הסינית."

הטנקים חתכו מערבה דרך הדיונות שהיו ריקות מאויב. הנהגים התקשו לזהות את הציר ונצמדו קרוב מדי לטנקים שלפניהם. בכל פעם שחזי בצלאל בטנק מפקד הפלוגה האיץ, גבי קרא לו להאט. חזי, מדריך מצטיין בסדיר במקצועות השריון בבית הספר לשריון בג'וליס, שלחם בחזית התעלה במלחמת ההתשה, שובץ במילואים כאיש צוות עם ייעוד למפקד טנק. גבי ורדי בחר בו לצוות הטנק שלו. כשהתקבלה הפקודה לרוץ בכל המהירות על שרשרות לתעלה, גבי חיפש מתנדב שייקח על עצמו את המשימה הקשה של נהיגה רצופה לתעלה, מרחק 360 קילומטרים מימ"ח החטיבה בשדה תימן. חזי, שמימן את לימודי הכלכלה באוניברסיטת תל אביב כנהג אמבולנס בלילות, לקח על עצמו להוביל את הטנק והפלוגה, ושם נשאר כל המלחמה. היו קצינים שביקשו שיחליף מפקדים שנפגעו בקרבות, אבל גבי רצה את חזי לידו. גם אנשי הצוות האחרים הם בחירה אישית שלו. הטען־קשר יוסי ברגמן, סטודנט לרפואה, והתותחן אליעזר בלה, סטודנט לפיזיקה.

התנועה האטית נמשכת לכיוון מערב. ארמדה משוריינת מתנהלת בשקט מוחלט בין החולות כאילו אין מלחמה. "אל תתרשמו מהשקט מסביב," שידר שייקה בייטל

למפקדי הפלוגות, "השקט מטעה וכל שנייה הכול כאן יכול להתהפך." משני צדי הדרך, בקטעים שונים שלה, היו תעלות השקיה עמוקות שנותרו בשטח מפרויקט החווה החקלאית היפנית והנהגים נזהרים שלא ליפול לתוך אחת מהן. הזחל"מים של "שקד", שהתקשו לנוע על הדיונות, עברו בשלב מסוים לנסיעה על הכביש המקביל.

אחרי אחת־עשרה בלילה הטנקים של "גלון" עולים על ציר "לכסיקון" ובפנייה מערבה בצומת "נחלה" הם מתפצלים. ורדי עם שלושה טנקים ממשיך עם הכוח העיקרי של סיירת "שקד", נחום עם ארבעה טנקים עם הצנחנים. דודי כהן, מפקד מחלקה בפלוגה, הופך לכוח עצמאי עם שני טנקים וממשיך צפונה, כשהמשימה שלו היא לאבטח כוח של "שקד" שיגיע לצומת "לכסיקון–טרטור", יפנה מערבה על "טרטור", ויטהר את האזור עד לנקודת הצליחה.

סמוך לחצות הכוח המשולב נע על ציר "נחלה" כאשר ממערב להם הופיע כדור אש ענקי, מתגלגל בחשיכה. טיל סאגר. "חזי, תן גז, תן גז," גבי צועק מהצריח. חזי לוחץ בכל הכוח על דוושת הטנק ומקדים בשבריר שנייה את הטיל שמתפוצץ על החול מאחור. חולפות כמה שניות וכדור אש נוסף, ענק כמו זה שחלף מעליהם, מתקרב לשיירה הקטנה. ורדי עוקב אחריו, רואה אותו עולה ויורד לכיוון שלו, ואז מפספס את הטנק ופוגע ישירות בזחל"ם של סיירת "שקד" שנע כ־15 מטרים לפני הטנק שלו. איש מ־11 הלוחמים שהיו על הזחל"ם לא שרד. בין הנספים גם אלי שגיא, מפקד פלוגה חובש כיפה וציציות, שזכה בצל"ש במהלך פעילות מבצעית של היחידה ברצועת עזה. כשקומנדקר איבד בלמים והידרדר לעבר קבוצת ילדים מקומיים, שגיא קפץ מהרכב ובלם אותו בגופו לפני שפגע בילדים.

מפקד "גלון" יורד מהטנק יחד עם יוסי ברגמן, אבל אי אפשר להתקרב לזחל"ם שבוער ומאיר את כל הסביבה הקרובה, ואין כל סיכוי למצוא ניצולים. שלושת הטנקים של ורדי נשארים עוד כמה דקות סמוך לזחל"ם שנפגע, עד הרגע שבו ורדי מודיע למפקד "שקד" שהוא חסר תועלת במיקום הנוכחי וחייב להמשיך. "לא היה כל ערך שאמשיך להמתין שם. הזחל"ם השרוף חסם את ציר 'נחלה' ואי אפשר היה לעקוף אותו, שכן כל השטח מסביב היה ביצתי."

הכוח של ורדי המשיך לנוע על ציר "נחלה" במגמה להגיע למעוז "מצמד" כפי שתוכנן. תוך כדי כך מקבל ורדי עדכון מהתותחן ישראל רום שהטנק 1א' נפגע והמפקד, פליכס אבנר, נפצע. ורדי מנחה אותו לחזור לתאג"ד ולפַנות לשם את מפקד הטנק. שלושת הטנקים של "גלון" הגיעו לכניסה למעוז "מצמד" שהיה

מפקד אוגדה 143, אלוף אריק שרון, עם טוביה רביב, מח"ט 600 וקצינים ממפקדת האוגדה
(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

צוותים של פלוגת "גלון" מעברה השני של תעלת סואץ. במרכז: גבי ורדי, מ"פ "גלון"
(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

יעקב קוסטי, מימין, ויעקב זלוטניק ז"ל, ליד שלט שמציין שלושה קילומטרים מאיסמעליה

(התמונה צולמה במצלמה של יעקב קוסטי)

צוות טנק 17ג׳, בפיקודו של סרן שלום נסים.
מימין: אנדרי פרידמן ז״ל, אריה בשן, נסים שלום, משה דויטשר (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

הדלקת נר חנוכה באפריקה. מימין: סידס אברהם ז״ל, דרור בן הרואה, שלמה לובין ז״ל, חנן צימרמן ויעקב קוסטי (התמונה צולמה במצלמה של יעקב קוסטי)

למעלה: לוחמים מגדוד 407 מצדה המערבי של התעלה, עם תמונת סאדאת ונאצר שנמצאה במחנה **מצרי** (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

למטה: לאחר הפסקת האש: מפקד החטיבה, טוביה רביב, במרכז התמונה, ומטה החטיבה, עם קצינים ולוחמים של פלוגת "אהבה", גדוד 407 (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

למעלה: להקת בידור שהופיעה ב"אפריקה" בפני לוחמי החטיבה (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)
למטה: אהרון נרקיס, מ"פ "לורה", הגיע לביקור באפריקה לאחר השחרור מהשבי. כאן עם צוות מחלקה 3 בפלוגה: מימין לשמאל: חנן צימרמן תותחן, דרור בן הרואה טען קשר, מ"מ עלי בן דוד, נרקיס, אברהם סידס ז"ל נהג, ושרון קוטנגרו איש צוות מקורי נוסף (צילום: יעקב קוסטי)

שבויי חטיבה 600 לאחר החזרה מהשבי, בבית ההבראה בזכרון יעקב
(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

פצועי החטיבה מבקרים את שבויי החטיבה. מימין: גיורא הן, שבוי, עדו מור, פצוע, אהרון נרקיס, שבוי ומשה קנצוקר, פצוע (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

מסדר החטיבה לאחר המלחמה (צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

כל שנה מתאספים מפקדי ולוחמי החטיבה, יחד עם משפחות החללים, לטקס זיכרון ליד האנדרטה שהוקמה בפארק העוצבות בלטרון, ומתייחדים עם הנופלים

(צילום: אוסף פרטי, ארכיון חטיבה 600)

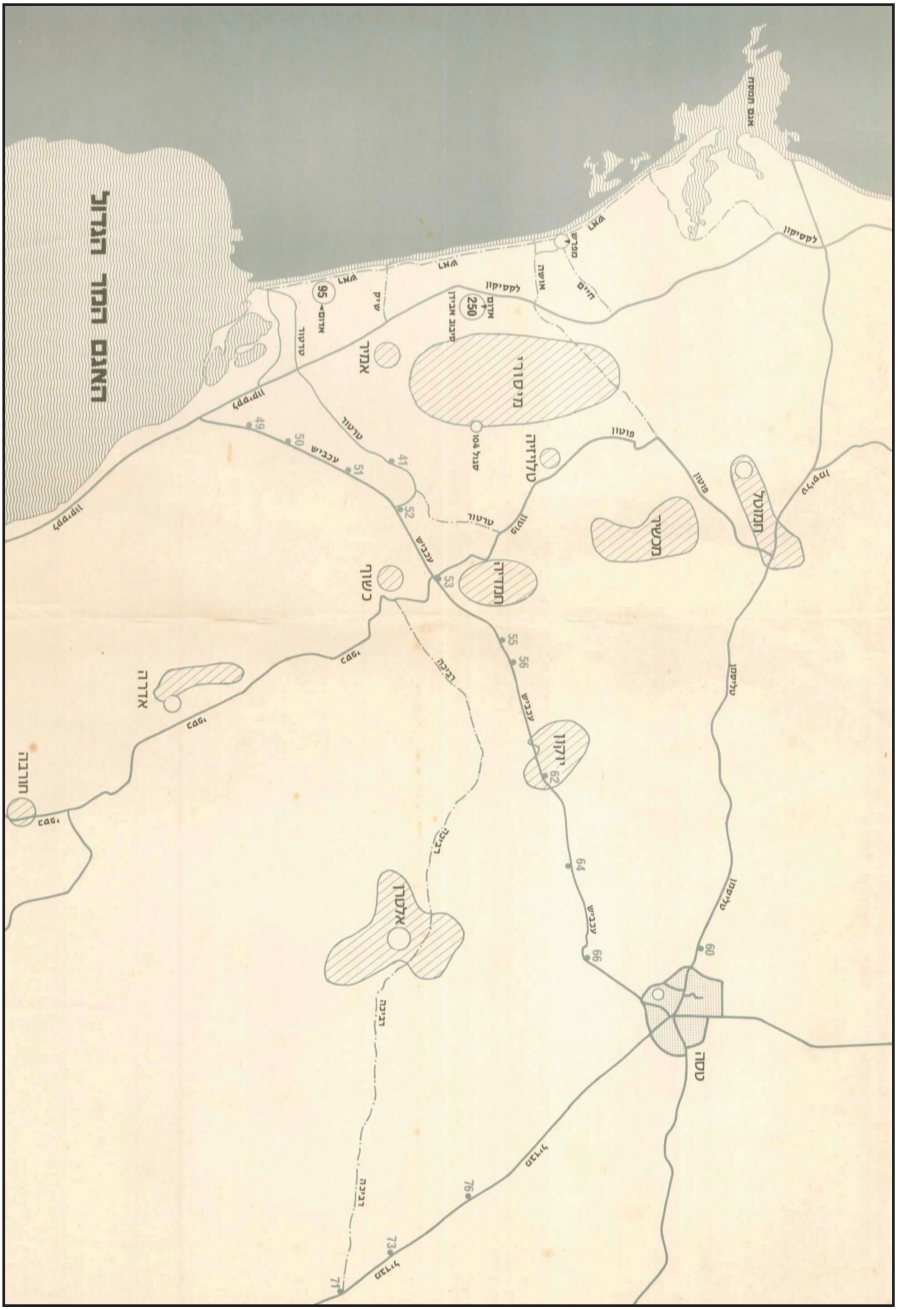
הים התיכון הגדול
לקסיקון
250
96
מיסורי
מכשיר
כישוף
טלוויזיה
לכסיקון
עכביש
טרטור
עדיוור
פוטון
מכשיר
חמדיה
מכשיר
מכשיר
מכשיר

תקיפת מכשיר
ע"י גדוד 410
9 באוקטובר 1973 08:30 - 10:00
חטיבה 600
צפון
מצרים
אגם תמסח
תעלת סואץ
טנק פגוע שממשיך לתפקד
טנקים חטיבה 600
תנועת גדוד 410
חפ"ק חטיבתי
חפ"ק גדודי
התקלות
צבא מצרי
טילי סאגר
שטחים בשליטה מצרית
קבוצת מבנים
תעוז
נ"צ סגול
נ"צ אדום
חמוטל
6725
ציונה
מטרים
קילומטרים
1000 500 0 1 2 3 4 5
טליסמן
פוטון
מכשיר
סיני
לכסיקון
ספור
פוטון
חטיבה 21
טנקים
טלויזיה
מיסורי
חטיבה 16
חי"ר
104
194
202
55
40
52
עכביש
טרטור
שיק
אמיר
החווה הסינית
600
מח"ט
410
מג"ד
פלוגה כ'
פלוגה ל'
פלוגה מ'
גדוד 410
יציאה 08:30
חמדיה
גדוד 409
לטסה 15 ק"מ
חזרה 10:00
גדוד 407
כשוף
All rights reserved to Rami Bar Ilan © 2018
כל הזכויות שמורות לרמי בר אילן © 2018

תקיפת מכשיר ע"י גדוד 410
תקיפת טלויזיה ע"י גדוד 409
9 באוקטובר 1973 שעה 15:00
חטיבה 600
צפון
מצרים
טנקים ישראלים
תנועת כוחות חטיבה 600
טנקים מצרים
טילי סאגר
חי"ר מצרי
שטחים בשליטה מצרית
חפ"ק חטיבתי
קבוצת מבנים
תעוז
נ"צ סגול
נ"צ אדום
מטרים
קילומטרים
1000 500 0 1 2 3 4 5
חמוטל
6725
ציונה
טליסמן
פוטון
מכשיר
סיני
לכסיקון
ספור
פוטון
חטיבה 21
טנקים
טלויזיה
מיסורי
202
פלוגה ז'
פלוגה ו'
פלוגה מ'
סמג"ד
פלוגה ל'
600
גדוד 410
יציאה
15:00
גדוד 409
חמדיה
55
עכביש
לטסה 15 ק"מ
פלוגה ח'
194
104
חטיבה 16
חי"ר
טרטור
גדוד 407
40
52
אמיר
החווה הסינית
כשוף
שיק
All rights reserved to Rami Bar Ilan © 2018
כל הזכויות שמורות לרמי בר אילן © 2018

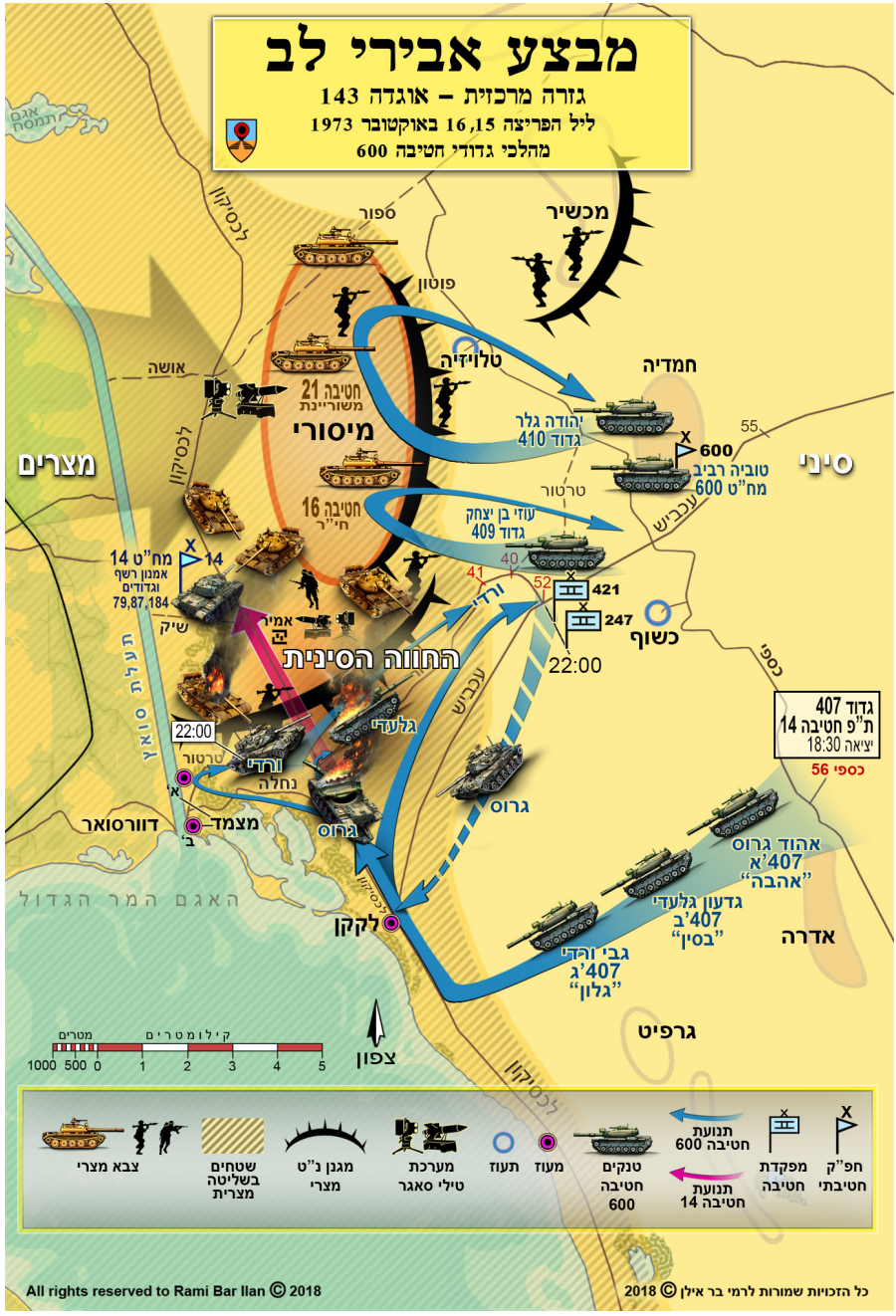
מבצע אבירי לב
גזרה מרכזית – אוגדה 143
ליל הפריצה 16,15 באוקטובר 1973
מהלכי גדודי חטיבה 600
מכשיר
ספור
פוטון
לכסיקון
אגם תמסח
אושה
טלוידיה
חמדיה
חטיבה 21
משוריינת
מיסורי
מצרים
סיני
יהודה גלר
גדוד 410
600
טוביה רביב
מח"ט 600
55
טרטור
עכביש
חטיבה 16
חי"ר
עוזי בן יצחק
גדוד 409
מח"ט 14
אמנון רשף
וגדודים
79,87,184
14
40
41
52
421
247
כשוף
22:00
ורדי
אמיר
שיק
החווה הסינית
כספי
גדוד 407
ת"פ חטיבה 14
יציאה 18:30
כספי 56
22:00
טרטור
ורדי
נחלה
גלעדי
גרוס
דוורסואר
מצמד
ב'
א'
תעלת סואץ
האגם המר הגדול
לקקן
אהוד גרוס
407'א
"אהבה"
גדעון גלעדי
407'ב
"בסין"
גבי ורדי
407'ג
"גלון"
אדרה
גרפיט
מטרים
קילומטרים
1000 500 0 1 2 3 4 5
צפון
חפ"ק חטיבתי
מפקדת חטיבה
תנועת חטיבה 600
תנועת חטיבה 14
טנקים חטיבה 600
מעוז
תעוז
מערכת טילי סאגר
מגגן נ"ט מצרי
שטחים בשליטה מצרית
צבא מצרי
All rights reserved to Rami Bar Ilan © 2018
כל הזכויות שמורות לרמי בר אילן © 2018

All rights reserved to Rami Bar Ilan © 2018
כל הזכויות שמורות לרמי בר אילן © 2018

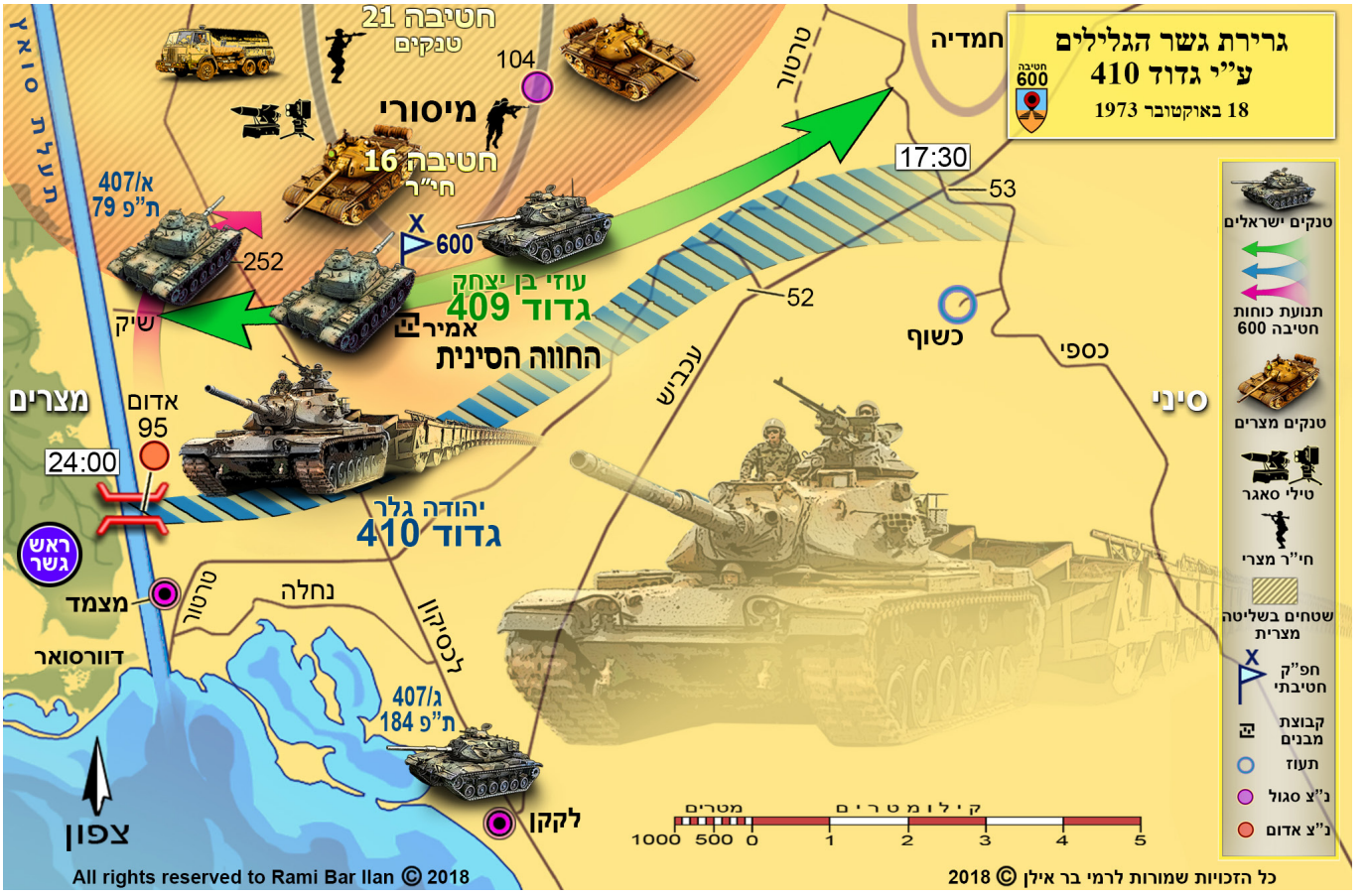
גרירת גשר הגלילים
ע"י גדוד 410
18 באוקטובר 1973
חטיבה 600
חטיבה 21
טנקים
104
מיסורי
חטיבה 16
חי"ר
600
עוזי בן יצחק
גדוד 409
אמיר
החווה הסינית
יהודה גלר
גדוד 410
א/407
ת"פ 79
252
שיק
מצרים
אדום
95
24:00
ראש גשר
מצמד
דוורסואר
תעלת סואץ
טרטור
נחלה
לכסיקון
ג/407
ת"פ 184
לקקן
צפון
חמדיה
17:30
53
52
כשוף
כספי
עכביש
סיני
מטרים
קילומטרים
1000 500 0 1 2 3 4 5
טנקים ישראלים
תנועת כוחות חטיבה 600
טנקים מצרים
טילי סאגר
חי"ר מצרי
שטחים בשליטה מצרית
חפ"ק חטיבתי
קבוצת מבנים
תעוז
נ"צ סגול
נ"צ אדום
All rights reserved to Rami Bar Ilan © 2018
כל הזכויות שמורות לרמי בר אילן © 2018

הרחבת מסדרון הצליחה
וכיבוש אורחה
19 באוקטובר 1973
חטיבה 600
איסמעיליה 8 ק"מ
טסה 9 ק"מ
מצרים
סיני
מכשיר
אגם תמסח
מפרש
תעלת סואץ
אושה
פוקסטרוט
חטיבה 21
טנקים
חטיבה 16
חי"ר
טלוויזיה
מיסורי
חמדיה
גדוד 410
גדוד 409
גדוד קומנדו 6421
גדוד דב לבן 6422
אורחה
א'/407
ת"פ גדוד 79
14
טנק המח"ט
מחנות אבו סולטאן
גדוד 424
סיירת שקד
גדוד 582
צנחנים מילואים
כח שמוליך
צנחנים סדירים
דוורסואר
אמיר
החווה הסינית
כשוף
גשר הגלילים
מצמד א'
גשר הדובדבן
מצמד ב'
תנועת כוחות צה"ל לגדה המערבית
ג'/407
ת"פ גדוד 184
לקקן
האגם המר הגדול
צפון
מטרים
קילומטרים
כספי
צבא מצרי
רמפת טנקים מצרית
תותח נ"מ מצרי
כוחות צה"ל
תנועת כוחות צה"ל
חפ"ק חטיבתי
התקלות
גשרי צה"ל
מעוז
תעוז
נ"צ אדום
נ"צ סגול
All rights reserved to Rami Bar Ilan © 2018
כל הזכויות שמורות לרמי בר אילן © 2018

All rights reserved to Rami Bar Ilan © 2018
כל הזכויות שמורות לרמי בר אילן © 2018

שומם וריק ומפקד הפלוגה דיווח למשה ספקטור, מג"ד "שקד", שהוא חוזר לציר "לכסיקון" כדי לאתר את שאר הפלוגה.

שלושת הטנקים של "גלון" נעו חזרה ל"לכסיקון". הקרבות הגדולים של הלילה עוד לפניהם.

תוך כדי תנועה לכיוון "לכסיקון" מפקד "שקד" קורא לגבי ורדי ומכוון אותו לציר כדי לסייע בחילוץ פצועים מהקרבות הקשים שם. כמה קילומטרים מזרחה מהם נראו הבהקים שדמו לברקים בליל חורף ואחריהם רעמים של התפוצצויות פגזים. כשהתקרבו הבחינו בנותבים ירוקים שחרשו את השמים החשוכים. ברשת הקשר נשמעו קריאות של מפקדים במצוקה וגבי הורה לנהג שלו להאיץ, וביקש מכל מפקדי הטנקים לנצור אש כל עוד הם לא מזהים לפניהם מטרה מוגדרת. יותר מכול הוא חשש באותן דקות מירי דו־צדדי של כוחות צה"ל אחרים באזור לעבר השיירה שהוא הוביל.

הקרב שהחל בצומת "טרטור-לכסיקון" התפשט עתה לכל אזור החווה הסינית. כולם ירו בכולם. צוותי הטנקים הישראלים ירו אש מקלעים לצדדים, לכל מה שנראה להם זז, לרוב אש לא תכליתית. בשלב זה ורדי לא זיהה אויב לפניו והתקשה לזהות את מקור הירי לעבר הטנקים שלו. תחילה סבר שמי שיורה לעבר הכוח שלו בטעות זה דודי כהן, מפקד מחלקה שלו, שאבטח כוח של "שקד" שנכנס למארב סמוך לצומת. ורדי בדק איתו בקשר אם הוא יורה לכיוון דרום־מערב.

"שלילי," השיב דודי. ורדי סמך על מפקד המחלקה. ההיכרות ביניהם החלה עוד במלחמת ההתשה בסיני, ורדי בתפקיד קצין המבצעים של גדוד 46 ובהמשך מפקד פלוגה ודודי קצין שריון בולט בגדוד. בשבוע הראשון של המלחמה, כשפלוגת "גלון" נשלחה לתצפית במתחם "חורבה", הם הבחינו בשני טנקים מצריים במרחק של כשלושה קילומטרים. דודי מדד את הטווח והתותחן שלו, חנן ברקוביץ' מקיבוץ שומרת, הכניס אותו לצלב וחיסל את הטנק המצרי בפגז ראשון.

הירי נמשך. גם ארטילריה וגם פגזי טנקים. אש לא מדויקת אבל מטרידה. אם זה לא דודי כהן שיורה, ברור עתה לגבי ורדי שהמצרים זיהו אותם ומנסים לפגוע בהם. בשלב זה של הקרב נותק גם הקשר עם שני הטנקים של דודי, וגבי ורדי מוטרד. אין מצב שדודי לא יענה מיד לקריאה בקשר, אלא אם כן...

ניר שחם מקיבוץ אשדות יעקב מפקד על אחד הטנקים שמתקדם אחרי גבי ורדי. ניר הגיע לפלוגת "גלון" בזכות חברות קרובה עם דודי, מפקד המחלקה

שלו בשלהי מלחמת ההתשה. שניהם שירתו בגדוד 46, אחד מגדודי חטיבה 401. מפקד הגדוד היה אז משולם רטס שהחליף בתפקיד את עמוס כץ, הסמג"ד היה עובד מעוז ומפקד הפלוגה גבי ורדי. דודי נחשב למפקד מחלקה לא שגרתי בגדוד ומי שהביא לו הרבה כבוד כשזכה בתחרות הטנק הבודד באוגדה, בזכות ביצועי ירי ותרגולים מיוחדים. ניר ודודי הפכו לחברים קרובים וכשניר השתחרר משירות סדיר דודי הבטיח לו שיעשה הכול כדי שישרתו יחדיו במילואים. באימון השני של חטיבה 600 החדשה טרם המלחמה, הם כבר היו ביחד.

ביום המלחמה הראשון ניר עלה על אוטובוס המאסף של קצינים ולוחמים מהגליל העליון ומעמק הירדן. האוטובוס הגיע באיחור לשדה תימן, כשהגדוד כבר היה בדרכו לסיני. ניר הצטרף לחברים מקיבוצי עמק הירדן ויחד הקימו צוות משותף שיצא דרומה על שרשראות. כשהגיע לטסה חיפש בקשר את דודי והציג עצמו באות הקריאה 3א' הישן, ששימש אותו במלחמת ההתשה... דודי זיהה מיד, תיאם איתו נקודת מפגש, ומיהר לצַוות את ניר כמפקד אחד הטנקים. איתו בצוות היו רמי קפ מקיבוץ גשר, דורון קומורוב ורון לוי מקיבוץ שער הגולן. ניר טיפס בשמחה לצריח הטנק ולפני שנפרדו דודי הספיק לספר לו שאשתו, חני, קצינת הנפגעים של חטיבה 600, גויסה אף היא.

השעה כבר 01:30. תוך כדי המהומה, כשהפגזים מתפוצצים מסביבם, ישראל רום, תותחן בטנק עליו פיקד פליכס אבנר, ביקש מטרות. הוא משגר פגז אחד לכיוון משוער שמשם יורים לעברם והבזק חזק של אור מסנוור את עיניו שצמודות לפריסקופ.

"פליכס, תזהה לי מטרה," הוא פונה למפקדו בקשר פנים.

פליכס לא מגיב.

המחשבה הראשונה היתה שכבל התקשורת שמחבר את קסדת הווי־אר־סי של פליכס נפגע והוא אינו שומע את הפנייה. ישראל, תותחן עם ידי זהב, מוצא רגע של שקט כדי לטפס לצריח ולתקן את התקלה בקשר. "אני מרגיש בטפטוף מים מהצריח, נוגע בפליכס ומזהה שזה לא מים. זה דם שפורץ מגופו של מפקד הטנק. פליכס נשען בצורה מוזרה על הצריח מבלי ליפול אל תוך הטנק. אני צועק לו והוא לא מגיב. קראתי לג'רי ברגמן הטען־קשר שיעזור לי להוריד את פליכס לרצפת הטנק ומיד שידרתי בקשר לגבי שפליכס נפגע. ורדי לא הגיב, גם לא אחרי כמה קריאות.

"טיפסתי שוב לצריח והתברר שהאנטנה נחתכה מפגיעת הפגז. חיברתי את הכבל למקלט העזר והקשר עם גבי חודש. 'פליכס נפגע,' דיווחתי לוורדי, למרות

שידעתי בוודאות שפליכס נהרג. גבי שמע אותי, הגיב משהו שנשמע לי כמו 'אוי, לא' ומיד חזר לטון השקט שלו והורה לי לחזור לתאג"ד ב'לקקן', לפנות לשם את פליכס ולחזור מיד."

ישראל רום עולה לצריח המפקד. יחד איתו בטנק גם ג'רי ברגמן, עולה מארצות הברית שהתנדב לשריון, ונהג חדש, יצחק עדשה, שהחליף את הנהג הקבוע של הצוות. כל השלושה, פליכס, ישראל וג'רי שירתו בסדיר כמדריכים בבית הספר לשריון.

הרופא ב"לקקן" קובע את מותו של פליכס אבנר ומבקש מהחובשים לכסות את פניו בשמיכה. לקראת בוקר, חסרים את המפקד שנשאר מאחור, עם כתמי דם טריים בצריח ועל הרצפה ועם מועקה גדולה בלב, הם חוזרים לפלוגה שנלחמת על "לכסיקון".

פליכס אבנר כלל לא היה אמור להיות שם. כסטודנט לרפואה באוניברסיטת תל אביב שובץ במילואים לחיל הרפואה. בלילה של הגיוס הוא הופיע במפתיע וביקש לדבר עם גבי ורדי: "אני מבקש רשות להצטרף ולהיות עם החברים שלי. זה המקום הנכון שבו אני צריך להיות במלחמה." גבי שמח לצרף אותו וציוות אותו כמפקד טנק עם ישראל וג'רלד. צוות מיומן ונועז שאפשר לסמוך עליו בקרב. פליכס אבנר מגן שומרון, בחור מקסים וסטודנט מצטיין עם עתיד מזהיר ברפואה, היה ההרוג הראשון של פלוגת "גלון" במלחמה.

באותן שעות קשות פלוגת "גלון" ממשיכה להילחם מדרום לצומת, יורה לעבר מטרות אויב וסופגת אש נגדית. לרגע אחד ורדי מאבד קשר עם הטנק של אפרי זיידנר. ורדי קורא לו ואפרי לא עונה, אבל לאחר כמה דקות הוא שומע שוב את קולו של מפקד הטנק. דרך רשת הקשר העמוסה ורדי מקבל דיווחים מהטנקים שלו ומיחידות אחרות בשטח. כולם מדווחים על קרבות קשים, על טנקים פגועים ועל מפקדים ולוחמים שאינם. נחום שקד, סגן מפקד הפלוגה שנמצא דרומית לו, מדווח גם הוא על קרבות קשים. "קודקוד, מה עושים?" שואל שקד, "אני עם שני טנקים בלבד. האם יש טעם שאגיע אליך?"

ורדי מאשר לו לחבור אליו כדי לסייע בחילוץ פצועים מקרבות הלילה בציר "טרטור". התמונה שמצטיירת בפני אנשי הטנקים הצעירים של "גלון" קשה ועצובה. מכל עבר טנקים וזחל"מים שרופים. בשטח פזורות גופות. נעליים שחורות ואדומות. צנחנים וטנקיסטים שנקלעו למלכודת המוות בצומת "לכסיקון-טרטור". גבי ורדי: "היתה שם מהומת אלוהים. טנקים עדיין בערו, עשרות חללים, שלנו, פזורים בשטח, וביניהם ניצולים, גם פצועים, של הצנחנים והשריון, שמחפשים

מסתור. באותו רגע קיוותי שאולי גם דודי ביניהם. שאולי הטנק שלו נפגע והצוות הצליח להיחלץ ומסתתר כאן, מאחורי אחד הטנקים הפגועים."

גבי קורא אליו למנחם בלומברג, מפקד אחת המחלקות בפלוגה, ויחד הם יורדים מהטנקים לחפש את הטנק של דודי. הטנקים השרופים דומים זה לזה אחרי שהפלדה נחרכה באש. גם המספרים בחזית הטנק נשרפו בחום הלוהט. שניהם לא מוותרים גם כשהסיכוי קלוש, ומטפסים בחשיכה על צריחי טנקים. אין זכר לדודי.

עוד מעט שלוש לפנות בוקר. המצרים לא מוותרים והאש נמשכת כל הזמן מהתעלות שממזרח לציר והפטונים משיבים באש מקלעים. מהדיווחים ברשת הקשר גבי מבין שכוח נוסף של גדוד 407, פלוגת "בסין", נמצא לא רחוק ממנו ומחליט לחפש אותם. תוך כדי נסיעה אטית צפונה הבחין בטנק שמתמרן לכיוון צפון־מזרח. ורדי יורד מהטנק שלו ומתקרב לטנק המתמרן שבדיוק באותו רגע עושה חצי סיבוב וכמעט דורס אותו.

הטנק נעצר בשנייה האחרונה וגבי מטפס לצריח ושמח לפגוש את גדעון גלעדי, מפקד "בסין".

"מה קורה פה, גדעון?" הוא שואל.

גלעדי נראה חסר סבלנות. הוא וגבי ורדי מכרים ותיקים, אבל מבחינתו זה לא הזמן לשיח מפקדים. הוא נחוש להמשיך במשימה שלו, לחזור ולהסתער על הצומת שבמשך הלילה תעתע בו שוב ושוב. "תזוז מהטנק, אני מתחיל לנסוע," הוא מבקש ממפקד "גלון".

"גדעון, אולי תחכה קצת. אולי נארגן כוח גדול יותר."

"יש לי פקודה לנוע ל'טרטור'. להתראות."

ורדי איחל לו בהצלחה וירד מהטנק. הוא הכיר היטב את גדעון גלעדי, מפקד אמיץ אבל גם בחור חם מזג, ולכן לא כעס על תגובתו.

גדעון גלעדי, נחוש לכבוש את הצומת, נעלם בחשיכה עם הטנקים שלו.

■ ■ ■

ורדי מדווח ל־20 – אמנון רשף מח"ט 14 – על הקרבות שמסביב, על המצרים שלא מפסיקים לירות ועל זחל"מים של הצנחנים שממשיכים להיפגע מהאש. הוא מעריך שבאזור נמצאים כ־20 צנחנים נוספים שנפגעו ממטחי האש. רשף, בשקט הפיקודי שלו, מורה לו להמשיך לאבטח את אזור הצומת.

לקראת בוקר הטנק של ישראל רום עושה את דרכו חזרה מ"לקקן". רום הוא עכשיו מפקד הטנק, תפקיד שלא עשה בעבר. הם עכשיו צוות של שלושה ורום, עם חצי גוף חשוף בצריח, מתפקד גם כתותחן לצד ג'רי ברגמן הטען־קשר. על רקע הערפל שהתפשט על מרחב הלחימה הבחין צוות הטנק בחיילים שהולכים ברגל לכיוון ההפוך, לעבר התאג"ד ב"לקקן". ניצולים מהקרבות הקשים בציר שבו הלחימה לא פסקה לרגע. אחד מהם, חייל ללא נשק, אותת לטנק לעצור. "אני רוצה להיכנס אליכם. אני פוחד להישאר בחוץ."

כשהוא טיפס לצריח, ישראל מזהה אותו כחניך שלו בקורס מקצועות השריון. "אתה תהיה התותחן," הוא מורה לו.

החייל נכנס לעמדת התותחן וישראל מבחין לפתע בעשן שממלא את הצריח. "הייתי בטוח באותו רגע שנפגענו מטיל. תפסתי את רצועת הסרבל של התותחן החדש שלא ידעתי את שמו, כדי להעלות אותו לצריח, כי בכל שנייה הטנק עלול להתפוצץ."

התותחן החדש לא הבין מה מפקד הטנק רוצה ממנו. אבל בתוך שניות העשן התפזר.

רק כ־40 שנה לאחר המלחמה, גילה גבי ורדי שבטנק של ישראל רום היה "טרמפיסט", התותחן שנאסף מצד הדרך. כל אותן שנים הוא היה משוכנע שלאחר מותו של פליכס אבנר, ישראל המשיך להילחם עם שני אנשים בלבד, ובהמשך, לאחר שגם ג'רי ברגמן נהרג, נשארו בטנק רק שני אנשי צוות: ישראל רום ויצחק עדשה.

■ ■ ■

בחמש בבוקר ציר "לכסיקון" מכוסה ערפל סמיך. הראות אפסית. ורדי שמאזין לרשת החטיבתית שומע קול לא מזוהה – רק בהמשך יֵדע שזה היה נתן שונרי, מפקד גדוד הסיור 582 של הצנחנים מילואים – שמדווח לאמנון רשף שפלוגת "בסין" התרסקה סמוך לצומת. ורדי, וגם אחרים, מנסים לקרוא לגלעדי ברשת הקשר ואין תשובה. גם לא מהסגן שלו, רוגוז'ינסקי. הבשורה קשה. כמעט כל לוחמי גדוד 407 עברו ביחד את מלחמת ההתשה הארוכה. הכירו בתעוזים, בסיורים ובמעוזים. כל שֵם היה מוכר, כל ידיעה על אבידה החסירה פעימה בלב של אלה שהיו עדיין בעיצומו של קרב אכזרי.

גבי החליט שהוא חייב לקדם את הטנקים שלו לאזור הצומת. "סע לאט,

בזהירות," הוא מורה לנהג הטנק. הערפל יורד על הטנקים ועל הציר. הראות אפסית. טנק המ"פ נע ראשון, לאט מאוד, מגשש דרכו באפלה. חזי בצלאל בתא הנהג סיפר לימים שלרגע לא חשש לחייו. היתה בו אמונה שהכול גורל, וטוב שיש את גבי ורדי בצריח. לימים, כשהוא איש עסקים מצליח, סיפר לא מעט על מפקד הפלוגה שלו במלחמה ותמיד הוסיף שבזכות גבי ורדי הוא עבר בשלום את הלילה ההוא.

גבי בצריח, סחוט מעייפות, חשב שהוא רואה מבעד לערפל עצמים כהים. אולי דמויות. לא היה לו ספק: אויב. הוא דרך את מקלע המאג, אבל משהו בתוכו, שגם בחלוף השנים הוא מתקשה להסביר, מנע ממנו לסחוט את ההדק. אולי זה הוא שהיסס ללחוץ על ההדק, אולי זו הצעקה של חזי בצלאל, שקרא לו בקשר פנים: "קודקוד, עצור, אל תירה, אולי בכל זאת הם שלנו." חזי האט את הטנק מחשש לדרוס את הדמויות המטושטשות שהגיחו מבעד לערפל. תותח הטנק התביית על הדמות הראשונה בטור וכמעט ונצמד לראשה. חזי אימץ את עיניו וצעק: "גבי, אל תירה. הם שלנו."

גבי ורדי בצריח חשב שנשימתו נעתקת. כפסע היה בינו ובין פגיעה בחיילים שהלכו ברגל מהצומת. שרידי הקרבות הקשים שם. טנקיסטים וצנחנים. ההנחיה שקיבלו מפקדי הטנקים באותו לילה היתה לירות ללא היסוס בכוחות אויב שנעים בשטח, וזה מה שהתכוון לעשות עד הצעקה של חזי בצלאל.

שניות אחרי זה מצא עצמו מול אהוד גרוס, מפקד פלוגת "אהבה", שהוביל את שיירת הניצולים שלו בדרך ל"לקקן". גרוס עלה לצריח, עדיין נרגש מאירועי השעות האחרונות. "הטנק שלי נפגע והתפוצץ," עדכן את ורדי, "יוסי כהן נהרג אצלי בצריח. הצומת חסום. טנקים, אר־פי־ג'י, כל מי שמתקרב נפגע מיד." ורדי הכיר היטב את יוסי כהן והעריך אותו מאוד כטנקיסט, ובעיקר כאישיות. כהן, מפקד המחלקה שאמור היה להיות בפלוגה שלו ולאחר שהאוטובוס שבו נסע איחר הוחלף עם מנחם בלומברג, נשאר עם המחלקה שלו בפלוגה של גרוס.

גבי שידר בערוצי הקשר השונים למפקדי כוחות אחרים בסביבה, והתריע שלא לפתוח באש לעבר שיירה של אנשים שנחלצו מהצומת עם הרבה פצועים, והם בדרכם לתאג"ד ב"לקקן".

■ ■ ■

מפקד "גלון" חיכה עתה לרגע שבו יתפזר הערפל הכבד. שבעה טנקים שנערכים להסתער על הצומת שגבה עד כה מחיר כל כך כבד.

"אני בסגול 199," הוא דיווח לאמנון רשף, מח"ט 14.

רשף: "אתה יכול לקחת את הצומת?"

ורדי: "חיובי."

רשף תכנן איתו בקצרה את תקיפת הצומת: רשף, עם החפ"ק שלו וכמה טנקים מגדוד 87, ייכנס לציר "טרטור" ממערב, גבי ורדי מ"לכסיקון". הערפל עדיין כבד, אבל פחות מכפי שהיה בשעה הקודמת. ורדי מתדרך בקשר את מנחם בלומברג, מפקד המחלקה שלצדו: "נפרוץ לצומת בחיפוי הדדי. תיזהרו מהטנקים ומהנ"ט. תתקדמו לאט. בשטח יש הרבה טנקים פגועים שאפשר לתפוס מחסה מאחוריהם."

עוד כמה דקות והערפל מתחיל להתפזר. בתיאום עם אמנון רשף, ורדי נותן את הפקודה. הטנקים מגיעים מדרום, מכיוון "לקקן", ושוטפים את הצומת באש תותחים ומקלעים.

הטנק של נחום שקד, באיגוף בשטח נחות, עלה על מוקש ונוטרל. איש מהצוות לא נהרג. סמוך לצומת, הטנק של ישראל רום ספג פגיעה ישירה. ג'רי ברגמן הקשר־טען שלחם כל הלילה לצד ישראל רום נפגע ונהרג. הטנק לא נדלק והמנוע המשיך לפעול. פלוגת "גלון" נותרה עם ארבעה טנקים: גבי ורדי, מנחם בלומברג, אפרי זיידנר וניר שחם.

ניר שחם: "נסענו אחרי גבי במהירות, נזהרים שלא ליפול לאחת מתעלות ההשקיה העמוקות." הנהג, רמי קפ מקיבוץ גשר, האיץ בקטעים שבהם הטנק היה חשוף לאש, ולפתע עצר במקום.

"אתה נורמלי? תהרוג אותנו," צעק ניר שחם מהצריח.

רמי: "תסתכל לפני הטנק."

על הדרך מוקש ענק. עוד מטר והטנק היה מתפוצץ עליו.

רמי נסע אחורה ובזהירות, כשהוא חשוף באגפים לאש המצרים, עקף את המוקש ומיד האיץ כדי להדביק את גבי, כשהטנק יורה אש מקלעים לצדדים.

אליעזר בלה, התותחן בטנק מפקד הפלוגה: "גבי הבין שאנחנו בנחיתות גמורה מול המצרים שרואים אותנו בלילה במשקפות לראיית לילה שלהם והחליט לחכות עד הבוקר. עוד לפני שהערפל התפזר הוא תיאם את ההסתערות עם מפקד החטיבה, ורק אחרי שנוצרו תנאי ראות נתן את הפקודה. גילינו מולנו טנקים רבים, אבל המצרים לא ממש נלחמו ורבים מהם פשוט נטשו את הטנקים וברחו. בתוך זמן קצר פגענו בשמונה טנקים וחיסלנו את המארב שבלילה ולפנות בוקר עשה שמות ופגע בכל מי שהתקרב לשם."

■ ■ ■

סחוט מעייפות ובקול צרוד, דיווח ורדי ל־20, מפקד החטיבה, על השלמת המשימה ופגיעה קשה בכוח שהגן על הצומת. רשף, שהוביל כוח טנקים בפיקודו והסתער על הצומת מצפון, זיהה עם התפזרות הערפל חיילים מצרים שהניפו בד לבן. מח"ט 14 היה עייף מדי מכדי להביע רגשות שמחה. השעה היא 09:43 בבוקר. יותר מ־12 שעות חלפו מאז שטור הטנקים בפיקודו החל לחצות את צומת "לכסיקון–טרטור". 12 שעות בהן גבה הצומת מחיר כבד וקשה: עשרות טנקים שרופים ולוחמים רבים, טנקיסטים לצד צנחנים, שנפלו בניסיונות חוזרים ונשנים לפצח את מחסום הנ"ט והשריון המצרי.

ישראל רום עשה בפעם השנייה את הדרך דרומה ל"לקקן", הפעם כדי להיפרד מחבר קרוב נוסף, ג'רלד, ג'רי, ברגמן, בן להורים שעברו לארצות הברית, חזרו שוב לישראל כשג'רי היה בן 11, ושבו לארצות הברית, משאירים כאן את בנם שגדל והתחנך בקיבוץ גניגר. שם גם פגש את בת המשק, מרים, וישראל רום, חברו הטוב מהסדיר, היה אחד מאורחי הכבוד בחתונתם. בתו של ג'רי, שהיה מאמן הכדורסל של הפועל יזרעאל, נולדה כמה חודשים לפני שנהרג בצריח הטנק בחווה הסינית. לאחר המלחמה הגיע ישראל רום לניחום אבלים בקיבוץ גניגר. הקשר עם מרים התהדק, והשניים, מפקד הטנק שבו נהרג ג'רי ואלמנתו של הטען־קשר, נישאו בהמשך. סוג של סיום אופטימי ללחימת הגבורה של פלוגת "גלון".

■ ■ ■

בצומת השתרר שקט מפתיע. למרות העייפות הגדולה ורדי החליט לחזור לטנקים הפגועים, אולי בכל זאת, באור הבוקר ואחרי שהערפל התפזר, יוכל למצוא את הטנק של דודי כהן. הוא חוזר וסורק את פגרי הטנקים. כמה מטרים מדרום לצומת הוא מזהה טנק מ־60 סימן 3. "זה הטנק של דודי," הוא אומר ליוסי ברגמן ולאליעזר בלה, שמצטרפים אליו לחיפושים. ורדי מטפס על הצריח ומגלה שהצריחון איננו. נותרו ממנו רק כמה שרידי פלדה. על הצריח סימני פגיעה וכתמי דם. הוא צועק לבלה ולברגמן לחפש מסביב, דודי והצוות חייבים להיות שם. הם חוזרים אליו עם בשורה קשה. שני אנשי צוות הרוגים לצד הטנק: גרשון דוד מקיבוץ בית השיטה וחנן ברקוביץ' מקיבוץ שומרת. דודי כהן, מפקד

המחלקה ומפקד הטנק, איננו. ורדי מנסה לדמיין מה קרה. דודי כנראה היה בצריח ונפגע. הוא יורד לתא הנהג. המדף פתוח, אין סימני דם. אין גם זכר לנהג, נפתלי סידרר. הוא נפרד בלבו משני הלוחמים ששוכבים על החול בצד הטנק. לפני שעזב, הוריד מידו של גרשון דוד את השעון שלו. בחופשה הראשונה, לאחר המלחמה, יימסר השעון להוריו בקיבוץ בית השיטה.

חני כהן, אשתו של דודי, גויסה למילואים עם תחילת המלחמה. קצינת הנפגעים של חטיבה 600. את התפקיד הציע לה טוביה רביב שהכיר אותה כששירתה כקצינת תנאי שירות באוגדה 252, ועם הקמת החטיבה, באביב 1971, היא היתה שם לצד בעלה, דודי כהן, מפקד מחלקה בחטיבה.

שניהם הגיעו ביחד לשדה תימן. דודי נשאב מיד לזיווד הטנקים במחסני החירום וחני סייעה בהכנת השיבוצים הקרביים של צוותי הטנקים. בשעת לילה מאוחרת נפרדו כשהטנקים החלו לנוע לסיני. "היתה לי הרגשה שהפרידה תהיה קצרה והמלחמה תסתיים תוך כמה ימים," סיפרה לימים. מדי בוקר התייצבה באכ"א נפגעים ונדהמה ממספרם הרב של הנפגעים, חללים ופצועים. ביום השלישי למלחמה החלו להגיע דיווחים על נפגעים של חטיבה 600. חני סרקה כל שם בעיניה. דודי לא היה ביניהם.

ב־16 באוקטובר, שמחת תורה, נאמר לה במפתיע שהיא עוברת תפקיד למפקדה העורפית של חטיבה 600, והיא החלה לחשוד שמא מסתירים ממנה משהו. פתאום גם הרגישה שאנשים מתחמקים ממנה בתירוצים שונים של חוסר זמן, לא עכשיו, ו"באמת לא יודע..."

היא איתרה את קצין השלישות של גדוד 407. "תגיד," לחצה עליו, "אתה יודע משהו על דודי?"

קצין השלישות התנצל. "חני, מצטער, אני לא יכול למסור מידע בטלפון."

חני החלה להפעיל ערוצים נוספים. אבא של חברה שלה, קצין בכיר במילואים, היה הראשון שהביא את המידע שסגן דוד כהן נעדר מאז הקרב בחווה הסינית ב־16 באוקטובר. רק לאחר כמה ימים נודע לה רשמית שדודי נעדר. הוא נחשב נעדר תקופה ארוכה עד שגופתו נמצאה וזוהתה.

חני לעולם לא תדע אם דודי קיבל את הגלויה ששלחה לו ובה בישרה שהיא בהיריון.

גופתו של נפתלי סידרר, נהג הטנק, שהיה סטודנט להנדסת חשמל בטכניון, נמצאה וזוהתה רק אחרי שבעה חודשים, קילומטרים צפונית מהטנק שלו. קרוב לוודאי שהצליח להיחלץ מהטנק שנפגע, ניסה לברוח ונהרג על ידי חיילים

מצרים. במכתב האחרון ששלח לחברתו, כתב: "החיים יותר מדי יפים שנבזבז אותם במלחמה".

לאחר שזוהתה הגופה נפתלי נקבר בבית הקברות בקיבוצו, משמר השרון, ליד קברו של אחיו הצעיר, סגן אשר סידרר, "אשי", שנפל כמה שעות לפניו באותו קרב, בחווה הסינית. "אשי" היה סגן מפקד פלוגה בגדוד 79 של חטיבה 14. בקרב בציר "שיק" נהרג מפקדו ישראל אייבר. "קודקוד נהרג. לוקח פיקוד," הוא דיווח למפקדי הטנקים בפלוגה ודקות לאחר מכן הטנק שלו ספג פגיעה ישירה.

■ ■ ■

קצת לפני השעה עשר בבוקר יכול היה קודקוד 20, אלוף משנה אמנון רשף, לדווח ל־40, מפקד האוגדה אריק שרון, שצומת "לכסיקון–טרטור" נכבש ונפתח לתנועה. הקרב הארוך והאכזרי במלחמה היה קרוב לסיומו. באזור בתי החווה הסינית וצפונה משם עדיין היו איי התנגדות של המצרים.

לפלוגת "גלון" ומפקדה היה חלק רב בהכרעת הצומת. כל אחד מהמפקדים שלחם לפניו על הצומת יצר סדקים בחומת הפלדה המצרית שחסמה את הדרך לתעלה: יואב ברום, מג"ד סיור 87 שנפל בצומת; יאיר ליטוויץ, מפקד מחלקה ב־87 שלחם שם כארי ובדרך נס נחלץ משם בחיים; פלוגת "אהבה" שנזעקה לסייע לצנחני המילואים הלכודים; וגדעון גלעדי, מפקד פלוגת "בסין" שנפל שם יחד עם טובי המפקדים והלוחמים בפלוגה שלו.

בירידה מהטנק, סחוט מעייפות ומצמא, ידע גבי ורדי להודות לאנשיו ששרדו. שישה לוחמים איבדה פלוגת "גלון" באותו לילה קשה. ורדי: "יצאתי למלחמה וחזרתי עם אותו טנק – 483, ועם אותם שלושה אנשי צוות: יוסי ברגמן, אליעזר בלה וחזי בצלאל.

"לאחר כיבוש הצומת נשארו לפלוגה ארבעה טנקים וגם הם כמעט ריקים מתחמושת. בשלב הזה היינו כפופים ישירות למח"ט 14 אמנון רשף שהנחה אותנו לאבטח כלפי צפון, ורק לאחר כשעתיים קיבלנו אישור לנוע אחורה לאזור 'לקקן' להתארגנות. לקחנו תחמושת מטנקים פגועים, כולל מהטנק של דודי כהן, וארגנו שני טנקים נוספים מהמקולקלים שנשארו מאחור. לאחר התארגנות וחניית לילה נעה הפלוגה שמנתה עכשיו שישה טנקים, צפונה. מפקדי הטנקים היו מהטובים והמנוסים שעמדו בכל הקרבות עד כה: סמ"פ נחום שקד, מ"מ 2 מנחם בלומברג, חיים לייזר 2ב', מ"מ 3 אפרי זיידנר, וניר שחם 3א'.

"סופחנו לגדוד 184 בחטיבה ואת הלילה עברנו בחניון לילה מתוח עם הפגזות והתראות של תקיפת המצרים מצפון. אנחנו וגדוד 198 ממזרח לנו היינו הכוח היחיד שיכול למנוע ניתוק מסדרון ראש הגשר בשלב זה. הירי מצפון גבר, ולמחרת בצהריים תקף כל הגדוד בדילוגים, ללא חיפוי וללא ליווי ארטילרי. טנקי אויב התגלו במחפורות וירו על הכוח המתקדם. החלו להיפגע טנקים והיו לגדוד אבידות. המשכנו צפונה לאורך התעלה, ירו עלינו קטיושות ופתאום אליעזר בלה, תותחן הטנק שלי, שואל מה קורה אצלי, כי הוא רואה דם מטפטף לצריח... הבנתי שנפגעתי והתחלתי לראות מטושטש. ביקשתי מבלה לעלות לעמדת המפקד והדרכתי אותו איך להגיע לתאג"ד. הצוות עשה עבודה מצוינת והצליח לאתר את התאג"ד במהומה שהיתה שם. טופלתי על ידי ד"ר דני כצנלסון, הרופא הגדודי של גדוד הסיור. הפציעה התבררה כקלה ואחרי מנוחה קצרה – חבוש בסגנון אריאל שרון – חברנו חזרה לפלוגה. המשכנו להחזיק בקו שיק ולאחר שהוחלפנו חזרנו ל'לקקן' וחצינו את התעלה על גשר הגלילים."

גדוד 407 איבד 25 לוחמים בקרב ההבקעה בחווה הסינית. על פי תוכנית הקרב המקורית הגדוד אמור היה לחזור לחטיבה 600, אבל בבוקר ה־16 באוקטובר גדוד 407 כבר לא היה קיים עוד ככוח לוחם, לאחר שאיבד את שדרת הפיקוד הבכיר ויותר ממחצית הטנקים שלו. הלוחמים ששרדו את הלילה הנורא בצומת הדמים פוצלו בין הגדודים של חטיבה 14: פלוגת "גלון" סופחה לגדוד השריון 184 בפיקוד אברהם אלמוג, פלוגת "אהבה" לגדוד 79 בפיקוד נתן בן ארי, שהחליף את עמרם מצנע שנפצע קשה בלילה ולא שב לפקד על הגדוד.

פרק 17

"חייבים להציל את יונה"

עוד בטרם נפרץ המחסום המצרי בצומת הדמים, בשעות הבוקר המוקדמות של ה־16 באוקטובר, החליט מח"ט 14, אמנון רשף, שהוא חייב להטיל למערכה כוחות נוספים. גם כדי להציל את צנחני גדוד המילואים של נתן שונרי שהסתתרו בתעלות ההשקיה באזור "טרטור" 42, כשלושה קילומטרים מצומת "לכסיקון–טרטור", וגם כדי לפתוח את הציר ממזרח למערב, כדי שניתן יהיה להעביר דרכו את גשר הגלילים בדרכו לתעלת סואץ.

בתיאום עם אריק שרון, מפקד האוגדה, תואמה מתקפה חטיבתית: גדוד 599 מחטיבה 421, חטיבת המילואים עליה מפקד חיים ארז, תתקוף ממזרח, תחבור לצנחנים ותמשיך להתקדם באש עד "לכסיקון". במקביל, גדוד 409 יתקוף את פאתי "מיסורי", וילחץ על הכוח המצרי הגדול במתחם הדיוויזיוני. מח"ט 14 לא ידע בוודאות מה גודל הכוח המצרי שנמצא ב"טרטור" ומסביב לו, ולא היה מודע לכוחות החי"ר הרבים ולחוליות ציידי הטנקים שהתבצרו שם. "הפעילות של גדוד 599 ממזרח והתקדמותו של גדוד 409 מכיוון צפון, תאפשרנה לי להבין מיהו האויב בשטח והיכן הוא ממוקם," תיאר אמנון רשף בספרו **לא נחדל** את המהלכים שנעשו כמעט במקביל למאמצים לכבוש את צומת "לכסיקון–טרטור".

■ ■ ■

טוביה רביב, מח"ט 600: "בשעות הבוקר קיבלתי הוראה להשאיר את מה שנותר מגדוד 407, שנשארו עם תשעה טנקים מתוך 29, במסגרת חטיבה 14. בשני הגדודים האחרים בפיקודי – 409 ו־410 – נותרו 46 טנקים בלבד. למלחמה יצאנו עם 113 טנקים... גדוד 410 היה בעמדות על 'חמדיה' ו־409 היה לאחר חניון לילה, כ־500 מטרים מסגול 104, הגבול המזרחי של 'מיסורי'. הפקודה שקיבלתי ממפקד האוגדה היתה לדחוק את הארמיה השנייה צפונה. הוריתי

לעוזי בן יצחק להתקדם עם הגדוד לעבר סגול 104 כדי ללחוץ על צפון אמיר–החווה הסינית בסגול 185."

גדוד 409 החל בתנועה כאשר ממפקדת האוגדה הורו למפקד הגדוד לנוע מצפון לכיוון סגול 185. במהרה התברר שהגדוד מוקף אויב משלושה צדדים: "טלוויזיה" מצפון, סגול 104 ממערב וסגול 185 מדרום־מערב. בן יצחק אבטח את האגף באמצעות מחלקה שירתה לעבר טלוויזיה והורה לפלוגת "זומזום" בפיקוד חיים כץ לשפר עמדות. הטנקים התקדמו, אם כי התקשו למצוא עמדות מתאימות. השלב הבא היה להורות לפלוגת "ונקל" לשפר עמדות בצורה דומה. יונה שטרסבורגר, סגן מפקד הפלוגה, נע קדימה עם שתי מחלקות.

■ ■ ■

לסגן עמיר לזרוביץ זה היה אמור להיות הקרב הראשון במלחמה. המלחמה תפסה אותו עם חבר בטיול שחרור ארוך בשוודיה הרחוקה. בדרך־לא־דרך הם שמעו על הקרבות שפרצו במזרח התיכון, הצליחו להגיע לנמל התעופה בשטוקהולם, אך שם התבשרו שבוטלו כל הטיסות לאזור הקרבות. התחנה הבאה היתה לונדון, משם נמשכו טיסות אל על, בעיקר להשבת לוחמים ששהו בחו"ל. בטרמפים, כמעט ללא כסף, הגיע עמיר ללונדון והתחנן למקום בטיסה לישראל. כשאמר את מילת הקסם – אני טנקיסט – נמצא לו מקום בטיסה שנחתה ב־11 באוקטובר בלוד. אמו הגיעה מרמת השרון וחיכתה לו בשדה התעופה עם מדים ונעלי צבא. לאחר פגישה קצרה נפרד מאמו הדומעת ויצא לסיני. "כל הדרך משוודיה פחדתי שאפסיד את המלחמה, שתגמרו אותה בלעדַי..." אמר לחבריו בפלוגת "ונקל" כשנפגש איתם מדרום לטסה. הם ביקשו שלא ידאג – "השארנו לך עוד קצת מלחמה".

עמיר, ששובץ מיד כמפקד מחלקה בפלוגה, הופתע לגלות הרבה פנים חדשות סביבו. כששאל לאן נעלמו החברים הוותיקים מהסדיר ומהאימון שהתקיים ממש לפני שטס לסקנדינביה, הבין מהשתיקה מה עבר על הגדוד בשבוע הלחימה הראשון.

■ ■ ■

הטנקים של פלוגת "ונקל" פתחו באש לעבר מטרות שזיהו ליד בתי המשאבות בחווה הסינית, מרחק של כ־3,200 מטרים. טנק מצרי עלה באש מירי מדויק

של מרקו, התותחן בטנק של עדו מור, ומפקד הגדוד הורה לו לשפר עמדות ולקצר טווח כדי לפגוע במטרות רבות יותר. טוביה רביב, ששמע את הפקודה, נכנס לרשת הקשר הגדודית ואמר שאפשר להמשיך לירות מטווחים רחוקים כדי שלא לסכן את הטנקים.

עדו מורה למפקדים שלו להתחיל לנוע מערבה בחיפוי הדדי. בכוח הקדמי נמצאים עתה שלושה טנקים: יונה שטרסבורגר, עמיר לזרוביץ ומשה קנצוקר מפלוגת "זומזום" בגדוד, ולפתע הם נתקלים במטח ירי ממערב, טילים ותותחי נ"ט. עדו מורה לשוקי רפופורט להצטרף עם המחלקה שלו לשטרסבורגר, והוא, יחד עם שאר הטנקים בפלוגה, מנסים לפגוע בלוחמי החי"ר שמפעילים את הטילים מ"מיסורי" ואת תותחי הנ"ט.

שטרסבוגר, סגן מפקד הפלוגה, הבחין באחד הטילים שהתקרב לטנק של עמיר לזרוביץ ולאחר שבריר שנייה התנפץ עליו בקול רעם אדיר. סגן עמיר לזרוביץ, ילד טוב רמת השרון וספורטאי מצטיין, לא שרד את הפגיעה הקשה. לצדו נהרגו עוד שלושה אנשי צוות שהיו איתו בטנק: נדב ורדי הטען, יאיר פירסט הנהג וחיים שואף התותחן.

הטנק הבא שנפגע היה של קנצוקר. שלמה כהן, אחד מאנשי הצוות, לא שרד את הפגיעה. קנצוקר איבד את כף רגלו, אבל שני אנשי הצוות שלא נפגעו הצליחו למלט את הטנק מטווח הטילים.

המטרה הבאה שסימנו המצרים היתה הטנק של סגן מפקד הפלוגה.

צביקה גולן, נהג טנק אחר בפלוגה, עקב ממרחק לא גדול אחר הטנק של עמיר שעמד ליד תלולית נמוכה. "ראיתי את הטנק של יונה מתקרב אליו, ופתאום היו כמה מטחי טילים מצד ימין ושניהם נפגעו תוך שניות. מצריח הטנק של עמיר יצא עשן לבן. קיוויתי שמישהו יקפוץ החוצה, אבל זה לא קרה." אנשי צוותים אחרים, שעקבו גם הם אחר הפגיעה הקטלנית, ראו את עמיר עף מהצריח לגובה רב ונופל ליד הטנק.

טיל נוסף הגיע ממערב והתפוצץ על צריח הטנק של יונה. שטרסבורגר: "ברגע הפגיעה הרגשתי זעזוע חזק. הבנתי שנפגענו מטיל וקיוויתי שלא נפצעתי קשה. הטען־קשר והתותחן נמלטו מיד מהכלי הפגוע ואני נשארתי בטנק יחד עם הנהג רפי בוק.

"ברגע הפגיעה קרסתי לתוך הצריח. הבנתי שנפגעתי. הוצאתי עצמי בעזרת הידיים לסיפון והחלקתי ממנו למטה למרגלות הטנק. שם נשארתי עם רפי בוק שחבר אלי. אז אבחנתי שהרגל השמאלית אבודה, חששתי שנשארו לי רק

כמה דקות לחיות אם לא תגיע עזרה רפואית במהרה כי אמות מאיבוד דם. עוד כשהייתי על סיפון הטנק עם יכולת ראייה מעורפלת, גם כתוצאה מהצריבה החזקה בעיניים מחום הפגיעה וגם מהפגיעה עצמה. הגעתי לאבחנה ברורה שאת הרגל איבדתי ורציתי רק להגיע לטיפול רפואי ראשוני שימנע את איבוד הדם."

רפי בוק, ולא בפעם הראשונה במלחמה, חשב איך מצילים את המפקד הפצוע. הוא ניסה לחבוש את הפצע הפתוח בפלנלית, ציוד חובה של כל נהג טנק, אבל הבין מיד שאין טעם. אי אפשר להציל את הרגל.

רמי לוין, סמל מחלקה בפלוגה ו', הבחין בטילים שפגעו כמעט בו זמנית בשלושת הטנקים, וצעק בהתרגשות בקשר חוץ הפלוגתי: "ונקל, עמיר נפגע, בוא מהר. בוא מהר. עשן לבן יוצא מהצריח."

עדו מור ביקש שיירגע, שאל מה קרה והאם מישהו נחלץ מהטנק הפגוע.

"אף אחד לא יצא. אין כבר מה לעשות."

עמוס אונגר, סגן מפקד הגדוד, התערב ושאל מה בדיוק קרה לטנקים. מהרגע שנחשף לתמונה הקשה – התפוצצות הטנק של עמיר לזרוביץ' והפגיעה בטנקים של יונה שטרסבורגר וקנצוקר – ניהל בקשר את החילוץ של סגן מפקד הפלוגה הפצוע. אונגר הורה לעדו מור, מפקד "ונקל", לשלוח מיד צוות לפינוי הפצועים, ובדק שוב בקשר אם יש סיכוי שמישהו מהצוות של עמיר הצליח לנטוש. התשובה שלילית. איש לא נראה יוצא מן הטנק.

הטנק של רמי לוין הוא הקרוב ביותר לשני הטנקים הפגועים, אבל החילוץ אינו פשוט. המצרים שולטים באש טילים על האזור ואין ספק שכל טנק שיתקרב ייפגע מיד. רמי מורה לאחד מאנשי הצוות, אסף פריי, לתפוס פיקוד על הטנק והוא עצמו, יחד עם שוקי רפופורט, מפקד מחלקה 3 בפלוגה ו', רצים לעבר הטנק של יונה. מרחוק הם הבחינו בדמות מוכרת, הנהג רפי בוק, שמנופף לעברם בידיו ומכוון אותם למקום שבו שכב סגן מפקד הפלוגה.

כשהגיעו ליונה שטרסבורגר הבינו עד כמה קשה הפציעה ומחייבת פינוי מהיר. הסכנה המיידית היתה שהוא יאבד את ההכרה. שוקי החל לדבר איתו, להרגיע שהעזרה בדרך ובכוחות משותפים, יחד עם לוחם נוסף שהצטרף, הם הצליחו להרים את הפצוע שנשך שפתיים כדי להתגבר על הכאבים העזים, ונשאו אותו במהירות לטנק של רמי לוין. כשהתרחקו מעט ממקום הפגיעה, נשמע קול פיצוץ חזק וצריח הטנק של עמיר לזרוביץ התרומם באוויר ונחת על החול.

ועדיין צריך היה להביא את הפצוע, שהמשיך לאבד דם רב, לתאג"ד הקרוב. עדו מור סימן במהירות על מפה את הנתיב הפחות מסוכן אל התאג"ד, והזהיר

את רמי לוין שלא להתקרב למתחם "טלוויזיה", שם ממתינים במארב ציידי הטנקים עם הסאגרים ומטולי אר־פי־ג'י.

הטנק הגיע במהירות שיא ובשלום לתאג"ד. שטרסבורגר התפתל מכאבים אבל נשאר בהכרה. "הצלחנו. יש סיכוי שהוא יחיה," הודה רמי לוין בדמעות לאנשי הצוות כשאנשי התאג"ד הורידו את סגן מפקד הפלוגה מהטנק. ד"ר חנן טאובר, הרופא החטיבתי, יחד עם אנשי צוות התאג"ד, החלו לבדוק את הפצוע והתרשמו שמצבו קשה מאוד.

עשרה ימים קודם לכן, בבוקר יום הכיפורים, ד"ר טאובר, לאחר לילה של תורנות טראומה בחדר המיון בתל השומר, התעורר עם צלצול טלפון. מצדו השני של הקו מנהל המחלקה שלו, פרופסור יצחק פארין, שעדכן אותו על כוננות ג' בצה"ל ועל הצורך לשחרר מיד את החולים במחלקה האורתופדית כדי לפנות מקום לפצועי צה"ל. הרופא הצעיר ממהר למחלקה ובהמשך, לאחר הסירנה שמפלחת את דממת יום הכיפורים בשעה שתיים בצהריים, הוא חוזר לדירה בשיכון הרופאים בבית החולים.

מרופאים אחרים שמע על צווי חירום. ד"ר טאובר מוטרד שמא שכחו אותו וממהר להתקשר לחטיבה. שם מרגיעים אותו. הוא לא נשכח וכבר נשלח רכב להביא אותו לשדה תימן. נהג הרכב שבא לאסוף אותו נסע לאט מדי לדעתו ועם הרבה תחנות בדרך. כשהגיעו לבאר שבע ירד מהמכונית וחיפש דרך מהירה יותר להגיע לשדה תימן. החשש שלו היה שבגלל הנהג האטי הזה הוא עוד יפספס את המלחמה.

למחרת בבוקר בטסה, נחשף לראשונה לזוועות המלחמה, ונשאב מיד לטיפול בפצועים של חטיבה 14 מקרבות הבלימה של שני ימי הלחימה הראשונים ומיד לאחר מכן בפצועי החטיבה מהקרבות הקשים על הרכסים שממערב לטסה.

סגן יונה שטרסבורגר, סגן מפקד פלוגת "ונקל", היה מהפצועים היותר קשים שלו. כשקיבל את הפצוע התאג"ד היה תחת הפגזה מצרית, והרופא טיפל בו על רצפת הנגמ"ש של התאג"ד, כשהמטרה הראשונה היתה לכרות את הרגל הפגועה ולהציל את הרגל השנייה. בעזרת מספרי פלדה הוא חתך את מכנס הרגל השמאלית. המראה היה קשה. רגל שמאל מרוטשת לגמרי. רגל ימין ספגה רסיסים, אבל לא נפגעה קשה.

"לא היה כל סיכוי להציל את הרגל של יונה," שחזר ד"ר טאובר, "נאלצתי לחתוך את הגיד שהחזיק אותה ולקטוע את הרגל. יחד עם החובש עקיבא גרוס עטפתי את הרגל בתחבושת בטן והכנתי אותו לפינוי אווירי."

הצוות הרפואי העלה את יונה למסוק וד"ר טאובר נפרד מהפצוע בתחושה שהציל את חייו וייצב את מצבו. לפני שהמסוק המריא, יונה הספיק עוד לומר לו: "תודה, דוקטור." ד"ר טאובר נותר מופתע במקומו. כמה חודשים מאוחר יותר יונה שטרסבורגר הגיע לבקר אותו בסיני כשהוא עם פרוטזה לרגלו.

"תגיד, למה הודית ליי?" שאל.

"כי הצלת אותי."

לאחר שהמסוק המריא דיווח שוקי רפופורט למפקד הפלוגה, שהורה לו לחזור בזהירות ל"חמדיה". עדו מור: "אלו היו שעות קשות. מצב הרוח היה קשה. הרבה חבר'ה הזילו דמעות. כאב הלב על עמיר לזרוביץ שעשה את כל הדרך הארוכה משוודיה כדי להצטרף לחבריו ונהרג בקרב הראשון שלו. צוות שלם לא שרד. לא נשאר מישהו שיוכל לספר מה עבר עליהם בדקות האחרונות שלפני הפגיעה."

קרב ההיחלצות של גדוד 409 ממלכודת הטילים הסתיים קצת לפני השעה עשר בבוקר. מפקד הגדוד, עוזי בן יצחק, דיווח למח"ט 14 על הנפגעים הרבים ועל כך שקיבל את אישור מפקד חטיבה 600 לסגת לאחור ולחזור לעמדות הקודמות על קו הרכסים. בהמשך הבוקר נשלח כוח מהגדוד לחלץ את ניצולי גדוד הסיור מילואים של נתן שונרי.

בערב פגש עדו מור את ד"ר טאובר, הרופא החטיבתי. "דוקטור, אני רוצה לבכות," אמר לו.

הרופא חיבק את עדו והרגיע אותו.

"בוקר חדש החל בתוך ערפל סמיך. השטח מסביב מישורי. דיונה שטוחה התנשאה לה, עצים ירוקים צמחו בשטח, כמו מתעלמים מסביבתם המדברית," תיאר יוני נוקד, שליש גדוד 409, את המראות הקשים של ליל הלחימה בציר "טרטור" ובחווה הסינית, "לאורך הכביש ובשטח היו שרידי קרבות הלילה. זה בית קברות אשר אור השמש טרם חשפה לעין אדם. תמונה מתוך מציאות ודמיון או שמא דמיון בלבד. טנק אחרי טנק הם עמדו שמוטים בצד הדרך. שרידים של פטונים וסנטוריונים העידו כי יחידות רבות לחמו במקום זה... שרשראות קרועות, צריחים הפוכים, שלדים מפויחים ועשרות גופות מרוטשות שהיו פזורות בשטח סיפרו את אשר התרחש. ממערב לכביש ניצב טנק ישראלי אשר פניו צפונה. בסערת הקרב התנגש בטנק מצרי אשר לוע תותחו איים עדיין על הנתיב. שניהם היו שרופים. חבוקים זה בזה. שרידיהם קפאו על מקומם, אך העווית האחרונה של גושי הפלדה על אם הדרך צעקה את סיפור ליל הצליחה."

פרק 18

ליד גשר הגלילים

השעות הראשונות של יום ג׳, ה־16 באוקטובר, עדיין לא בישרו על המהפך הגדול בחזית הדרום. המאחז החזק של המצרים בצומת ״לכסיקון–טרטור״ הוכרע; הצנחנים של דני מט הרחיבו את ראש הגשר הצר שנכבש בלילה והחלו להשתלט על הרמפות המצריות שמצפון למקום בו נחתו סירות הגומי הראשונות; גדוד הטנקים 264 בפיקודו של גיורא לב מחטיבה 421 החל להתקדם למערב, כשהמשימה שלו להשמיד את סוללות הטילים כדי לאפשר לחיל האוויר לפעול בשמי התעלה. אבל לשתי בעיות קריטיות עדיין לא נמצא פתרון: ציר ״טרטור״ וחלקו המזרחי של ציר ״עכביש״ עדיין נשלטו באש מצפון ושני אמצעי הצליחה העיקריים, הדוברות וגשר הגלילים שעליהם אמורות חטיבות השריון לצלוח את התעלה ולהעביר את הלחימה לגדה המערבית, תקועים הרחק ממכשול המים.

זו הסיבה לכך שבשעות אחר הצהריים של אותו יום החליט מפקד חזית דרום, רב־אלוף במילואים חיים בר לב, לעצור את המשך הצליחה בנימוק שראש הגשר צר ורופף מדי, והתמסחים שכבר העבירו טנקים ראשונים אינם ערוכים להעביר אוגדה שלמה לצדה השני של התעלה להמשך המתקפה על אדמת מצרים.

ביממה הראשונה של הצליחה היו אלה צוותי התמסחים של חיל ההנדסה שעמדו לבדם במשימה של העברת טנקים על צוותיהם לגדה המערבית של התעלה. הדוברות שיועדו לשמש כאמצעי צליחה משניים, כתגבור לגשר הגלילים, נתקעו בצירי התנועה לתעלה, ויגיעו רק בלילה שבין שלישי ורביעי לקו המים, וגשר הגלילים, ההמצאה שעליה קיבלו אלוף ישראל טל ואלוף משנה דוד לסקוב את פרס ישראל, נקרע בלילה לאחר שכוח מחטיבה 421 גרר אותו בציר שאינו מתאים לכך. אנשי ההנדסה שליוו אותו התקשו לעדכן מתי ניתן יהיה להמשיך לגרור אותו לעבר התעלה. על רקע תמונת המצב בשעות אחר הצהריים של ה־16 בחודש, העריך חיים בר לב שחטיבה 14 מרוסקת מקרבות

הלילה הקשים וחטיבה 600, עם כ־40 טנקים בלבד, לא תוכל לבלום לבדה התקפת־נגד מצרית על ראש הגשר. שר הביטחון משה דיין הרחיק לכת יותר ממפקד החזית והמליץ לפנות את הצנחנים והטנקים מהגדה המערבית ולהחזירם מזרחה, מחשש שלא יצליחו לעמוד מול מתקפה מצרית גדולה. זה גם היה הרקע להחלטה לשלוח את גדוד 890, גדוד הצנחנים בפיקודו של סגן־אלוף איציק מרדכי, לטהר את כל השטח שבין "עכביש" ל"טרטור" כדי שניתן יהיה להעביר דרכו את גשר הגלילים. הצנחנים, שיצאו למשימה בלילה שבין ה־16 ל־17 באוקטובר בידיעה שבשטח יש רק כמה חוליות של ציידי טנקים, ספגו אבידות קשות וחולצו לאחור לאחר שאיבדו 43 מפקדים ולוחמים.

שרון, במאמץ נואש לעצור את החלטת מפקד החזית, מינה ביום שלישי בצהריים את סגנו, אלוף משנה ג'קי אבן, כאחראי על המאמץ לקדם את גשר הגלילים לתעלה, גשר שעליו ניתן יהיה להעביר במהירות כוחות גדולים מעל מכשול המים. מח"ט 600 הטיל את המשימה על יהודה גלר, מפקד גדוד 410.

עם קבלת המשימה הגיעו יהודה גלר וסגנו חיים אלקן בשעות אחר הצהריים של ה־16 באוקטובר סמוך לציר "עכביש", למקום שבו סיימו אנשי ההנדסה לתקן את הגשר שנקרע לשניים בלילה הקודם. לשניהם לא היה צל של מושג איך מזיזים את "המפלצת" שנגלתה לעיניהם. הם לא הכירו את הגשר ולא אומנו בתרגולות לגרירתו. אנשי ההנדסה שליוו את הגשר, הסבירו איך גוררים את הגשר מבלי שייקרע פעם נוספת.

גשר הגלילים, באורך של כ־200 מטרים, הורכב מגלילי מתכת באורך של שבעה מטרים כל אחד ובקוטר של מטר וחצי. הגלילים חוברו זה לזה ויצרו משטח ארוך שעליו יוכלו הטנקים לנוע. בשני קצות הגשר התרוממו כבשי גישה אותם יש להוריד על שתי גדות התעלה לאחר הכנסת הגשר למים. כדי להביא את הגשר לתעלה, הוכן עוד לפני המלחמה נתיב מיוחד, ציר "טרטור", ציר ברוחב המתאים ללא עליות וסיבובים שיקשו על הובלת המטען המיוחד. לפני המלחמה הוטלה משימת הובלת הגשר על פלוגה מחטיבה 7, אבל החטיבה כולה נלחמת עתה בצפון, והמשימה הוטלה בליל הצליחה על חטיבה 421 ועתה על גדוד 410.

בניתוח נסיבות קריעת הגשר בליל הצליחה הגיעו למסקנה שיותר מדי טנקים נרתמו לגשר והבעיה המרכזית היתה חוסר תיאום בין הכוח הגורר מלפנים והכוח הבולם מאחור. היה צורך ליצור איזון בין הכוח שמוביל לבין הטנקים שייקשרו לחלקו האחורי ויבלמו את מיאוצו. במשך כמה שעות חיפשו את השיטה הנכונה

לרתימת הטנקים. גלר מינה את אלקן לאחראי להובלת הגשר בעוד הוא ינוע מלפנים עם הטנק שלו, צמוד לנגמ"ש של ג'קי אבן, סגן מפקד האוגדה, כדי לבחור את התוואי הנכון ולוודא שהוא נקי ממוקשים. מג"ד 410 מפקד על מהלך הגרירה ואחראי על הכשרת הציר, סתימת תעלות ובורות ופינוי כלים פגועים מהציר, רבים מהם צה"ליים, וניווט בין הביצות הטובעניות ותעלות ההשקיה הרבות.

גלר ואלקן קבעו שקציני הגדוד יהיו בעדיפות ראשונה בצוות גרירת הגשר. אלקן מוביל ומימינו דוד קופמן, גלבוע, שמואל כץ ואילן קיטאי. משמאל אבי סימון, אריאל ויינר, דורון גרינוולד ואהרון זמיר. על הטנקים הבולמים מאחור פיקד הרכש החדש בגדוד, מפקד פלוגת "לורה" זאב שפס, שמחלקה אחת שלו היתה עדיין בתצפית ב"חורבה".

קציני ההנדסה התריעו שהתנאי להצלחה הוא נסיעה אטית על נתיב ישר ברוחב 16 מטרים לפחות, בלי סיבובים ותוואי קרקע שונים. דחפורים כבדים של חיל ההנדסה נשלחו אל קדמת הכוח כדי ליישר תלוליות חול בדרך.

המפקדים שנבחרו לגרור את הגשר קיימו תרגול אחרון לפי פקודות לא שגרתיות בשריון: "היכון, היכון, נוע – עצור".

גלר נראה מרוצה מהמשמעת המבצעית של צוות הגרירה, כאשר שאר הטנקים של 410 מאבטחים את הגשר מאפשרות של תקיפה מצרית. בשעה 15:00, יום שלישי, נרתמו הטנקים הגוררים לגשר, מהלך שנמשך כשעתיים, ולקראת אור אחרון החלו לנוע לפי פקודה על ציר "עכביש" במטרה להיכנס בהמשך לציר "טרטור" שמותאם להובלת הגשר הארוך. קצב התנועה היה אטי וזהיר, פחות מקילומטר לשעה, כשהדחפורים שנעו לפני הכוח מיישרים את השטח לפנים וחיים אלקן מוביל את הכוח מעל הטנק שלו שמצטרף גם הוא לצוות הגוררים. לאחר שעברו כמה מאות מטרים התקבלה פקודה לעצור. בציר "טרטור" עדיין לא החל הקרב של גדוד הצנחנים שנשלח לפתוח את הדרך בפני גשר הגלילים. על פי הוראת סגן מפקד האוגדה, הטנקים של 410 נשארו רתומים לגשר. פלוגות "לורה" ו"מוקדון" רתומות אליו, פלוגת "כלוד" מאבטחת משני צדיו וכולם ממתינים להודעה שציר "טרטור" פתוח ואפשר להתחיל להעביר את גשר הגלילים לכיוון התעלה. לא רחוק מהם החלו הצנחנים של גדוד 890 להיערך ולהתקדם בפריסה רחבה בין "עכביש" ל"טרטור" מבלי שידעו מה גודל הכוח המצרי שמחכה להם שם.

באותה עת עמד מפקד חטיבה 600 יחד עם גדוד 409 על "חמדיה", והמתין גם

הוא לאישור להמשיך לנוע קדימה. טוביה רביב: "בשלב הזה היינו רק טנקים על 'חמדיה', ללא חי"ר שיאבטח את החניון. החשש היה שהמצרים יצליחו להתגנב אלינו בלילה ואיש לא ישגיח בהם. מאוחר יותר בלילה הצטרף אלינו גם גדוד 410 שהיה רתום עד אז לגשר הגלילים, בהמתנה שכוח הצנחנים בפיקודו של איציק מרדכי יפתח את ציר "טרטור".

"לאחר לילה סוער בהתקפה על טלוויזיה שוב תצפיות על חמדיה," רשם סגן אריאל ויינר ביומן המאולתר שלו, **"בסיום היום הירתמות לגשר הענק. כל הציר מלא אנשים. חיילים, סירות ואמצעי הנדסה אחרים. התחברנו אל הגשר. לעינינו קרב אוויר. אנחנו חלק מרכזי במערכה שלמה. עכשיו מתברר שהרבה כוחות שלנו עברו שם."**

פרק 19

"אהבה" אחת מול חטיבה שלמה

בשעות אחר הצהריים, יום שלישי, 16 באוקטובר, החלו מפקדי צבא מצרים לעכל את משמעות הצליחה לגדה המערבית ואת העובדה שכוח צה"ל פועל מזה מספר שעות בשטח המצרי. וכך, למחרת בבוקר, קיבלו שני מפקדי הארמיות המצריות – ארמיה 2 בצפון וארמיה 3 בדרום, שתי הארמיות שהתמקמו בגדה המזרחית של התעלה – פקודה לכבוש את מסדרון הצליחה ולנתק את הכוח הקטן, צנחנים וכ־30 טנקים מחטיבה 421, שהמשיך לפעול מעבר לתעלת סואץ. שתי חטיבות שריון נשלחו למשימה: חטיבה 1 תתקוף מצפון על ציר "לכסיקון", תשמיד את כוחות השריון שנמצאים באזור, תכבוש את מוצב "מצמד" ואת אזור הגשר, ותתחבר על ציר "נחלה" עם הטנקים של חטיבה 25 מארמיה 3 שתתקוף מדרום, ובכך ינותק הקשר עם הכוחות שמעבר לתעלה. במקביל, כוחות שריון וצנחנים ישמידו את כוחות צה"ל שצלחו לגדה המערבית.

חטיבה 1, כ־70 טנקים, החלה לנוע מצפון בשעה שמונה בבוקר, 17 באוקטובר, ונתקלה בטנקים של גדוד 198 בפיקוד עמיר יפה שחיכו לה מצפון לציר "שיק". בקרב שריון קלסי השמיד הגדוד של עמיר יפה כ־50 טנקים בתוך פחות משעתיים. במקביל, חטיבה 25, חטיבת עלית של כוח השריון המצרי עם כ־70 טנקים חדישים, דגמי טי־62, החלה להיערך מדרום לאגם המר. המשימה שלה היתה לנוע לעבר "לקקן", להתחבר על ציר "נחלה" עם החטיבה שתתקוף מצפון ולהשלים את ניתוק מסדרון הצליחה וראש הגשר.

■ ■ ■

התראות מודיעין על כוונת התקיפה של חטיבה 25 החלו להגיע בשעות הערב המאוחרות של יום שלישי. למחרת בשעות הבוקר דיווח כוח מגדוד 410 – מחלקה מפלוגת "לורה" בפיקודו של עוזי צליחובר, סגן מפקד הפלוגה, שנשלחה

ל"חורבה" שממזרח לאגם המר הגדול, משם ניתן היה לצפות על ריכוז הכוח המצרי בארמיה 3 – על תנועות שריון מדרום לצפון באזור האגם המר.

אמנון רשף, עם פחות ממחצית הטנקים שהיו לו בחטיבה כשיצא למבצע "אבירי לב", הטיל למערכה את גדוד 79 עם מפקדים חדשים שהצטרפו אליו: אהוד גרוס מפקד פלוגת "אהבה", ויאיר ליטוויץ, משרידי גדוד הסיור 87 שפיקד עתה על פלוגה מוקטנת. כל פלוגה עם ארבעה טנקים בלבד. רמי מתן, מפקד פלוגה ז' בגדוד 79, שקלט בשמחה את גרוס וליטוויץ בגדוד, עדכן את יאיר ליטוויץ שכל ארבעת מפקדי פלוגת "חורף", מעתה הפלוגה שלו, נהרגו במלחמה. ליטוויץ, מחשש לעין הרע, ביקש מיד להחליף את אות הקריאה של הפלוגה בקשר מ"חורף" ל"חורש"...

■ ■ ■

לאחר כמה שעות התארגנות באזור "לקקן", ואפילו "התפנקות" קטנה עם חבילה ומכתב שהגיעו מהבית, אהוד גרוס מקבל התראה ראשונה על אפשרות תקיפה מדרום של חטיבת שריון מצרית. בשעת בוקר מוקדמת נשלחים ארבעת הטנקים של הפלוגה – גרוס המפקד, סגנו אלי הררי, דני קריאף ואיתם צביקה יוגב, משרידי פלוגת "בסין" של גדעון גלעדי – לתצפית על הכיוון המשוער שממנו צפויה החטיבה המצרית לתקוף. זו חטיבה 25 המצרית בפיקודו של תת־אלוף אחמד חילמי, אשר סיימה לחצות את תעלת סואץ בשלושת ימי הלחימה הראשונים, התמקמה בין מעוז "בוצר" ודרומה עד "לכסיקון" 294, ועד ה־17 באוקטובר כמעט לא השתתפה בקרבות בסיני.

גרוס ומפקדי המשנה שלו טרוטי עיניים לאחר שעתיים-שלוש שעות שינה חטופה ב־48 השעות האחרונות. ארבעת הטנקים התפרסו ב"לכסיקון" 166, לשם נשלחו על ידי מפקד החטיבה. שטח מישורי שנראה כמו פלטת חול גדולה. גרוס סחוט מעייפות, "מת" לישון כדבריו, ארגן תורנות שינה בין הצוותים. אנשי צוות שנבחרו לצפות קדימה ולחכות לטנקים המצריים, עד שיגיע תורם לנוח, השתמשו בגפרורים עם ראש מחודד כדי למנוע מהעיניים לצנוח.

שמש הצהריים היוקדת רק מכבידה על העייפות והראות. השעה כבר אחת בצהריים כאשר ממרחק רב, כארבעה קילומטרים להערכתו, אהוד גרוס מזהה במשקפת נקודות שחורות קטנות על מרבד החול הצהוב. טנקים או פאטה מורגנה? "כבר לא האמנתי כל כך בכושר השיפוט שלי," שחזר לימים, "בהתחלה הם נראו לי כמו שיחים קטנים שנעים ברוח המדברית. מכיוון שכבר היה מקרה

שבו דימיתי שיחים ללוחמי קומנדו שמתקדמים לעברי, ביקשתי משלושת מפקדי המשנה בטנקים שלצדי, אלי דני וצביקה, שיאשרו לי שהם רואים את מה שאני רואה. כאיש אחד השיבו: 'אלה טנקים.'"

"הם באים," דיווח גרוס למח"ט 14.

גרוס מתרשם שרשף מתקשה להאמין לדיווח והוא חוזר עליו שוב ורק אז מפקד החטיבה מודיע שהוא בדרכו עם טנק למקום.

אהוד גרוס מוודא בפעם המי יודע כמה שהטנקים שלו פרוסים בעמדות ירי במרחק של כ־100 מטר זה מזה, במישור חולי שטוח ללא עמדות אש טבעיות, ושכולם ערניים ומוכנים לפגוע בפגז ראשון עם הינתן פקודת הירי. הטנקים המצריים ממשיכים להתקדם ישר מולם וגרוס מחליט שברגע שיתקרבו למרחק 2,500–2,000 מטרים מהם, או לחלופין כשיזוהו על ידם, הוא ייתן פקודת אש.

גרוס: "היה לי ברור שאם ניכנס לדו־קרב, הוא יהיה בעיקרו סטטי. מי שיהיה מהיר יותר וישלוף ראשון – ינצח. ניצלתי את הזמן שנותר לחלוקת גזרות ירי בין מפקדי הטנקים. לא היו עצמים מוגדרים לחלוקת גזרות ברורה וסמכתי על יכולת השיפוט שלהם. כוח החוד של החטיבה הגיע עד למרחק של כ־2,500 מטרים מאיתנו. הם לא זיהו אותנו למרות שעמדנו במישור ולא היו לנו עמדות אש טבעיות, ואז נתתי פקודת אש."

המפקדים פיקדו, הטענים טענו, התותחנים ירו, ואהוד גרוס, חובב מוזיקה מושבע, דימה עצמו באותו רגע כאותו מנצח מיומן שניצב על הפודיום, אוחז בידו את השרביט ומנצח על תזמורת האש שהדליקה את הטנקים המתקדמים.

הפגזים הראשונים פגעו ישירות בטנקים המצריים. הבוהק והעשן המיתמר לא הותירו מקום לספק. גרוס: "התחלנו לירות כמו מטורפים. פגז אחר פגז. ארבעה מהם נדלקו מיד. בהמשך פגענו עוד בארבעה עד שמונה טנקים. כך עמדנו חשופים לבדנו, ארבעת הטנקים של פלוגת 'אהבה' מול חטיבת הפאר המצרית במשך קרוב לשעה, והשמדנו 12 טנקים.

"המצרים ירו בחזרה אבל לא פגעו. מזל גדול. לו פגעו עם פגזיהם האדירים, היינו מתפוצצים מיד. כנראה שההלם הראשוני מנע מהם לדייק. ממרחק של כשני קילומטרים אפשר היה לראות חיילים קופצים מהטנקים הבוערים ובורחים דרומה. כל טנק שלנו ירה כ־30 פגזים, והתחלנו להיות קצרים בתחמושת. פניתי למפקד החטיבה וביקשתי שישלח כוח להחליף אותנו כדי שנוכל להתחמש ולתדלק. אמנון רשף הורה ליאיר ליטוויץ להגיע עם פלוגתו ובעצמו דהר למקום. הם הגיעו כמעט יחדיו. נשארנו כוח של תשעה טנקים מול חטיבה מצרית."

טנקים נוספים התקרבו לטנקים המצריים שנפגעו במטחים הראשונים של פלוגת "אהבה", אבל לא המשיכו להתקדם. נראה כאילו מפקדי החטיבה איבדו שליטה על הכוח וכל טנק חיפש לעצמו נתיב נסיגה פרטי או מחסה. הטנקים המצריים החלו לפנות לכל הכיוונים – צפון, מזרח, דרום ומערב. לימים פורסם שמפקד החטיבה העריך שכוח של חטיבת טנקים ישראלית בלם אותו...

יוסי אגוזי, נהג הטנק של קריאף, לא מפסיק להתלהב מהמטווח. "ארבעה טנקים עומדים על פלטו, חשופים לחלוטין, ומבעירים בזה אחר זה את הטנקים המצריים. בדרך כלל, כשעולים לעמדת אש בנוהל קרב רגיל, הנהג עוצר את הטנק ברגע ששדה האש מתגלה לתותחן והנהג רואה רק את קצה הדיונה שלפניו. הפעם כל המדבר פרוש מול העיניים שלי ואני רואה את ה־טי־62 עולים באש ומתפוצצים בזה אחר זה."

לחגיגת הצליפות הצטרף עתה כוח נוסף: שני גדודי שריון מחטיבה 217 בפיקודו של נתק'ה ניר, שהיו ממוקמים על הרכסים המזרחיים ששלטו באש על המישור שבו נערך הקרב, התקדמו מערבה והחלו לירות על הגוף המרכזי של חטיבת השריון המצרית. תמונת הקרב, מבחינת המצרים, קשה מאוד: פלוגת "אהבה" היא הסדן שמונע מהם מלהתקדם צפונה, ושני גדודי הטנקים של נתק'ה ניר הם הפטיש, שמפליא את מכותיו ופוגע בעשרות טנקים, ללא כל אבידות. בשלב מסוים, מחשש של ירי דו־צדדי על הטנקים של "אהבה" וגם כדי שיוכלו להתפנות לאחור לתדלוק ולחימוש, רשף מבקש מקצין האג"ם של אוגדה 162, אליו משתייכת חטיבה 217, שישלח כוח שיחליף את ארבעת הטנקים של גרוס.

כוח נוסף מגדוד 410, מחלקת הטנקים מפלוגת "לורה" בפיקודו של עוזי צליחובר שנמצאת בתצפית לכיוון דרום־מערב, תורם גם הוא את חלקו לקרב. עוד קודם לכן, לאחר שדיווח על התארגנות החטיבה המצרית לקראת תנועה, זיהה צליחובר כמה טנקים שנעים לכיוון "חורבה", עמדת התצפית שלו. הוא משפר עמדות לקראתם, פותח באש, והטנקים המצריים חוזרים ל"לכסיקון". בהמשך משתתף צליחובר לצד הטנקים של נתק'ה ניר, חטיבה 217, במטווח המוצלח שבו מושמדים עשרות כלים של המצרים.

לאחר כשעה של לחימה רצופה, דיווח גרוס שהטנקים שלו נשארו כמעט ללא פגזים ועם מעט מאוד דלק. אמנון רשף אישר ל"אהבה" לצאת לתדלוק ולחימוש ב"לקקן". פלוגת "חורש" של יאיר ליטוויץ, עם ארבעה טנקים, ולצדו טנק חמישי של אמנון רשף, מח"ט 14, המשיכו לצלוף לעבר המצרים. ענן האבק שעלה אחרי כל פגז הקשה על רשף לזהות פגיעות והוא ביקש מליטוויץ

"תיקוני אש". התיקונים התקבלו ובתוך דקות נוספות רשם רשף שני "בולים" שהצטרפו לחמישה טנקים מצריים שהצוות שלו השמיד בשעות הבוקר, בדרך לפגישה עם מפקד האוגדה...

יאיר ליטוויץ: "טנק המח"ט לחם לצדנו, וירה כאחד הטנקים בפלוגה. הוא יורה, מחליף עמדות ומבקש תיקונים אחרי כל ירי."

דני קריאף, אחד מארבעת מפקדי הטנקים של "אהבה": "אחרי שתדלקנו והתחמשנו חזרנו לשטח, אבל הקרב כבר הסתיים ומעט הטנקים המצריים ששרדו חזרו למקום ממנו יצאו. היינו גמורים לגמרי, עייפים מכדי לחגוג את הניצחון בקרב שריון מושלם בו אנחנו תקפנו מצפון, נתק'ה ניר ממזרח, ובשדה הקרב נשארו עשרות לפידים בוערים – טנקי טי־62 שהיו לפני הקרב אימת השריון."

חטיבה 25 המצרית, חטיבת העלית של חיל השריון המצרי, חדלה להתקיים לאחר הקרב של ה־17 באוקטובר. טנקים ספורים בלבד מתוך ה־70 שיצאו לקרב באותו בוקר שבו לעמדות שלהם בארמיה השלישית. בספרי ההיסטוריה של לוחמת השריון, המארב של פלוגת "אהבה" מול חטיבה 25, והמטווח שהתנהל שם בהמשך, נרשמו כעימות הראשון בין הפטונים ובין ה־טי־62, טנק המערכה הסובייטי החדש המצויד בתותחים חדשים ובעל טווח ירי למרחק רב יותר, עימות שהסתיים בנוק־אאוט מוחלט ובתוצאה 0:50.

לתבוסת שתי חטיבות השריון המצריות, שאיבדו כ־100 טנקים בתוך פחות מתשע שעות, היתה השפעה מורלית קשה על המשך הלחימה, וביחידות ההאזנה נקלטו הדי ויכוח בצמרת הפיקוד המצרי, אם לסגת ולהיערך לבלימת האויב ממערב לתעלה או להמשיך להילחם עם כוחות הארמיה השנייה והשלישית ממזרח לתעלה. דברים דומים אף פורסמו שנים לאחר המלחמה בספרים שכתבו מפקדים בכירים בצבא המצרי באותה עת.

■ ■ ■

את הלילה שבין יום שלישי לרביעי, העבירו שני הגדודים של חטיבה 600 על "חמדיה", המחסום האחרון שמפריד בין המצרים לבין טסה. פחות מ־50 טנקים שיבלמו, אם יהיה צורך, מתקפה מצרית גדולה.

17 באוקטובר, שעות הבוקר המוקדמות. סגן ישראל קורט, שהתחיל את המלחמה כמפקד מחלקה בגדוד 407, הצטרף בהמשך לגדוד 409 ומונה לסגן מפקד פלוגת "זומזום" לאחר שמשה קנצוקר נפצע ביום הקודם, עקב מ"חמדיה"

אחר רביעיית מטוסים שהגיחה בגובה נמוך ממזרח. "יופי, סוף־סוף רואים את חיל האוויר בשמים," הגיב בהתלהבות בעוד הארבעה נכנסים לתקיפה מעל אזור החווה הסינית. לאחר שסיימו יעף ראשון, והתכוננו ליעף תקיפה נוסף, הבחין קורט בשני שובלים של עשן לבן שעלו מהקרקע לכיוון המטוסים התוקפים. טילי קרקע־אוויר. הטייסים תמרנו כדי לחמוק מפגיעה. הטיל הראשון חלף מעל אחד המטוסים שצלל כדי לחמוק ממנו, והשני פגע בו. המטוס החל להסתחרר באוויר. "שינטוש, שינטוש," צעק בהתרגשות כל צוות הטנק של ישראל קורט. לאחר כמה שניות נפתחה חופת מצנח באוויר ותחתיו התנדנד טייס שנישא ברוח החזקה. פעם מזרחה ושניות אחר כך מערבה.

"תעוף מיד לשם," הורה קורט לפישר, נהג הטנק שלו.

■ ■ ■

המלחמה תפסה את סרן חגי תמיר, טייס מילואים בן קיבוץ הזורע, בטיול ארוך בחו"ל לאחר שירות קבע כטייס קרבי. סוף־סוף הוא יכול היה להרשות לעצמו שיער ארוך, מכנסי ג'ינס קרועים ומחרוזת חרוזים צבעונית. טיול התפרקות אחרי שירות מבצעי ארוך גם בגדוד 890 של הצנחנים שם החל את השירות וגם בחיל האוויר, בהמשך.

הידיעה על המלחמה תפסה אותו אי־שם והוא מיד החל את הדרך הארוכה הביתה, עד שזכה למקום בטיסה לישראל, לאחר ששכנע את אנשי צוות אל על שהוא טייס קרבי בחיל האוויר ולא היפי נודד.

טייסת הסופר מיסטר בה הוצב כטייס מילואים נלחמה בעיקר בצפון, וכמו כל חיל האוויר איבדה מטוסים וטייסים מאש נ"מ וטילים. עד ה־17 באוקטובר טייסת הסמב"דים כמעט שלא ביצעה גיחות תקיפה בחזית המצרית.

בתדריך הטייסת ביום רביעי בבוקר, קיבלו הטייסים את יעדי התקיפה: ריכוז כוחות מצריים באזור החווה הסינית. תמיר שובץ ברביעייה הראשונה שהמריאה מהבסיס. נוף הדלתא של הנילוס ואזור תעלת סואץ נשקפו מרחוק כשהמטוסים התקרבו ליעדים שנקבעו להם. תמיר: "תוך כדי פנייה ליעף ימני מעל החווה הסינית ראיתי שני טילי קרקע־אוויר בין העיניים שלי. הראשון חלף מעלי והשני תיקן בכיווני. משכתי למעלה, הטיל עבר מתחתי והתפוצץ קרוב אלי. רסיסים פגעו במטוס. ניסיתי לפנות מזרחה כדי להגיע לשטח שבו היו כוחות שלנו. הלחץ ההידראולי עלה, הגה הגובה נשמט לאחור וההגאים לא הגיבו

לניסיונות שלי לשלוט במטוס שפנה שמאלה ונכנס לצלילה. בגובה 14 אלף רגל החלטתי לנטוש.

"ידעתי שכוחות צה"ל נמצאים ממזרח ומשכתי את חוטי חופת המצנח מזרחה. הקרקע בגוון צהוב־זהב התקרבה והמצרים המשיכו לירות נ"מ לעברי. נחתתי על הדיונות מבלי לדעת בבירור איפה אני בדיוק, אם כי הערכתי שנפלתי בתחום שבין כוחותינו למצרים. ממרחק הבחנתי בטנק שמאיץ בכיווני. צבע הטנק התמזג בשמש עם צבע החול וחששתי שזה טנק מצרי. חשבתי שאני חייב להשמיד את ציוד ההצלה שלי שלא ייפול בידיהם. רק כשהתקרב ראיתי שזה טנק שלנו. ניצלתי."

תמיר נחת במרחק של כשני קילומטרים מהטנק של ישראל קורט. הוא עקב מהצריח אחר המצנח עד שנחת בשלום בשטח שבינו לבין המצרים. "באותו רגע לא חשבתי שאני נכנס לטווח הטילים שלהם, כל מה שעבר לי בראש היה שאנחנו חייבים להציל את הטייס. מיהרנו לכיוון שלו. לשמחתי, לא הבחנתי בטנק או נגמ"ש שיצאו לעברו מהמתחם המצרי.

"כשהגענו אליו הוא נראה מבוהל. בשניות הראשונים לא זיהה מי אנחנו. צעקתי לו שאנחנו ישראלים, וראיתי שמיד רווח לו. מתוך הטנק קראו לו לקחת את סירת ההצלה שהיתה איתו. צעקתי לו שאם הוא פוגע בסירה אנחנו לא לוקחים אותו... הוא חייך בתגובה. עד אז היה בטוח שאנחנו מצרים והוא הולך לשבי."

פישר, נהג הטנק, ביקש רשות לקחת את סירת ההצלה ואחר כך הוציא מהסרבל פנקס קטן וביקש מהטייס שיכתוב משהו לצוות. תמיר כתב מילה אחת – תודה. והוסיף: לישראל, בנצי, אהוד ומרצ'ל – מהטייס חגי תמיר אשר חולץ על ידם בסיני לאחר שנטש את מטוסו, סופר מיסטר, שנפגע על ידי טיל, ברגשי תודה שהם יותר מהכול – חגי.

כשהגיע הטנק של קורט למפקדת החטיבה ב"חמדיה", חיכתה לתמיר הפתעה גדולה: חנן שגיא מקיבוץ הזורע, קצין שריון שפיקד על טנק הסיוע הארטילרי. השניים התחבקו וחנן ביקש מתמיר שימסור ד"ש בבית, בקיבוץ. "תגיד להורים ולחברים שאני חי..."

לאחר תחקיר קצר במפקדת אוגדה 162 הועבר תמיר לרפידים ומשם לעורף. ועדה רפואית של חיל האוויר אישרה שהוא יכול לחזור לטיסה קרבית ולקראת סוף המלחמה הוא חזר לטוס.

יותר מ־40 שנה לאחר החילוץ בחולות סיני, הופתע תמיר, עדיין בקיבוץ הזורע,

משיחת טלפון. המתקשר הציג עצמו: אני ישראל, קצין השריון שחילץ אותך. שניהם התרגשו, ולקראת סיום השיחה נזכר תמיר לשאול מה עלה בגורלה של הסירה שהשאיר בטנק. "הסירה נשרפה יחד עם הטנק שנפגע כמה ימים לאחר החילוץ שלך," סיפר לו ישראל קורט.

בהמשך היום, בקרב אש מול מתחם "טלוויזיה", מתחם שאחראי לכל כך הרבה נפגעים בגדוד 409, נפגעים שני טנקים מטילי סאגר. על אחד מהם יושב חיים כץ מרחובות, שקיבל את הפיקוד על הפלוגה לאחר קרב ה־9 באוקטובר ממנו נעדר גיורא הן. אחד הלוחמים, התותחן יהודה אריה חן־ציון נהרג, ושאר אנשי הצוות פונו לטנק של ישראל קורט שחזר ללחימה לאחר חילוץ הטייס תמיר. חיים כץ פונה לטיפול רפואי וישראל קורט מונה למ"פ "זומזום".

מאוחר יותר באותו יום נרשם לזכות גדוד 409 חילוץ טייס נוסף. גדעון שהם, טייס סקייהוק שחזר מתקיפה סמוך לאיסמעיליה, נפגע מטיל קרקע־אוויר וצנח, למזלו הרב, במרחק של מטרים ספורים בלבד מהטנקים של הגדוד שהיו בעיצומו של קרב אש מול מטרות שמולם. "כשראינו אותו מתקרב באוויר היינו בטוחים שהוא מכוון את עצמו לפתח של הצריח שלנו..." שחזר אחד המחלצים. שהם, ששבר את שתי ידיו ברגע נטישת הסקייהוק, פונה לתאג"ד של ד"ר חנן טאובר. הרופא החטיבתי הסתכל על הטייס הפצוע ושאל למספר האישי שלו. התברר שלשניהם מספרים כמעט עוקבים. גם הפנים נראות לו מוכרות. לאחר בירור קצר גילה שגדעון שהם זה גדעון שטיינהאור, ששכב לידו, מיטה ליד מיטה, בטירונות של פלוגה ד', בה"ד 4, ספטמבר 1961...

לקראת לילה נערך הגדוד בעמדות הגנה מול "טלוויזיה" וממזרח ל"מיסורי".

פרק 20

לוחם פצוע בגיא ההריגה

הקרב של גדוד הצנחנים 890 בפיקודו של איציק מרדכי, שנשלח בלילה לפתוח את ציר "טרטור" ולאפשר את מעבר גשר הגלילים לעבר התעלה, הפך מסריקה שנועדה לחסל חוליות של ציידי טנקים לקרב היחלצות קשה שבו איבדו הצנחנים עשרות לוחמים. גם גדוד 100, גדוד שריון מילואים בפיקודו של אהוד ברק שנשלח לחלץ את הצנחנים, נפגע וספג אבידות רבות. גורל המערכה כולה בחזית הדרום היה תלוי עתה ביכולת לפתוח את הציר. בלי גשר יציב על התעלה, חששו בפיקוד דרום, לא יהיה מנוס מלפנות את הכוחות שצלחו את מעבר המים ונלחמים עתה בשטח מצרים. הרמטכ"ל "דדו", ומפקד חזית הדרום, חיים בר לב, החליטו להפנות כוחות גדולים, ארבע חטיבות שריון, גם מאוגדה 143 וגם מאוגדה 162, למשימת כיבוש השטח שבין שני צירי התנועה שמובילים לתעלה: ציר "טרטור וציר "עכביש" – המפתח להמשך ההבקעה לתוך שטח מצרים.

בפועל זה לא קרה. חטיבה 460, בפיקודו של גבי עמיר, התפרסה בשעות הצהריים על ציר "עכביש", קנים כלפי צפון, בכוננות לעבור לצדה השני של תעלת סואץ. הטנקים החלו יורים ממקומם ללא אבחנה לעבר "טרטור" ו"מיסורי", גם מבלי שזוהו מטרות. לפנות ערב קיבל טוביה רביב הוראה להחליף את חטיבה 460, שנעה לעבר התעלה וצלחה לצד השני על גבי גשר הדוברות שהגיע לתעלה בחסות קרב הגבורה של 890. טוביה רביב: "החטיבה נפרסה לפנות ערב לאורך 'עכביש', קנים צפונה, כשההוראה שלי היתה שאף אחד לא יורה מבלי שהוא מזהה מטרות. כך ישבנו כל הלילה, כולם בערנות מלאה ושומרים על ההוראה שלי לא לירות ללא זיהוי ברור. באמצע הלילה שמעתי פתאום רעש של רכב שמתקרב מצפון. צוות הטנק שלי, שעמד במרכז הציר בין גדוד 409 ממערב וגדוד 410 ממזרח, נערך לפתוח באש. הרגל כבר נעה לכיוון התותחן לאותת לו שיירה, כשלפתע זיהיתי זחל"ם כמה עשרות מטרים ממני. זה

היה מפקד פלוגת המפקדה של גדוד 409 שנסע להביא משהו והתברבר בשטח. חייו ניצלו בנס. עוד שנייה והוא לא היה איתנו יותר...״

בבוקר ה־18 באוקטובר התקשר טוביה רביב לאריק שרון ודיווח לו שהוא לא מזהה אויב לפניו. השטח נקי לגמרי ממצרים ואפשר להתקדם. שרון הגיב בשתי מילים: ״בזהירות. מאשר.״ מפקד החטיבה החל לסרוק את השטח שבין ״עכביש״ ל״טרטור״. משימה שתוכננה לארבע חטיבות שריון הפכה למשימה של שני הגדודים של חטיבה 600. הטנקים החלו להתקדם עם אור ראשון. תנועה אטית ומאובטחת. סמוך לשעה 11:00 הכוח מגיע לציר ״טרטור״ ושני טנקים עולים על מוקשים. טוביה רביב מדווח על כך לאריק שרון, מפקד האוגדה, ששולח מיד פלוגת הנדסה כדי לפנות את הציר ממוקשים, אבל הבשורה המעודדת היא שנראה שאין יותר מצרים על ״טרטור״.

■ ■ ■

תוך כדי תנועה צפונה, במהלך הסריקה האטית, מבחינים לוחמי גדוד 410 בגופות ובטנקים שרופים לפניהם. אלה החללים מקֶרב הצנחנים בלילה שבין שלישי ורביעי ולצדם גם צנחני מילואים מגדוד 582 בפיקודו של נתן שונרי, שנפלו בליל הצליחה, ולוחמי השריון, גדוד 100, בפיקודו של אהוד ברק, שנקראו ביום רביעי בבוקר לסייע לגדוד 890 ונפגעו במהלך פעולות החילוץ.

יהודה גלר, מג״ד 410, צפה בגיא ההריגה ולבו נחמץ. את משימת פינוי הגופות הטיל על פלוגת החרמ״ש של הגדוד בפיקוד סרן דוד גלזר ושלח איתו את חיים אלקן, סגן מפקד 410, כאחראי פיקודי על המבצע.

סגן אהרון זמיר, ממקימי קיבוץ עין זיוון שברמת הגולן, צפה מרחוק במשקפת לעבר השטח. המראה היה קשה. גופות גופות פזורות במישור החולי שלפניו וריח כבד של מוות מכל עבר. תוך כדי סריקת השטח נדמה היה לו שהוא מזהה תנועה, לא רחוק מאחד הטנקים השרופים.

״האם יש כוח שלנו באזור?״ שאל את סגן מפקד הגדוד.

אלקן היה ברור מאוד: ״לא. כל מי שאתם רואים שם זה אויב – תהרגו אותו.״

זמיר התעקש:״אבל שוכב שם מישהו לא רחוק מהטנקים השרופים והוא זז.״

אלקן: ״תהרוג אותו שלא יזוז. אולי הוא סאגריסט שמחכה לנו.״

זמיר לא ויתר: ״אני מבקש שתבדוק למעלה אם יש שם כוח שלנו.״

אלקן נשמע חסר סבלנות: "בדקתי. אין באזור הזה שום כוח שלנו ואין חייל שנשאר בחיים. כל הפצועים כבר חולצו. תפסיק להיות יפה נפש."

יהודה גלר האזין בקשר לחילופי הדברים, התערב וביקש מאלקן שיאפשר לזמיר לבדוק מקרוב אם אכן יש שם חייל חי.

זמיר ירד מהטנק והתקרב בזהירות למקום בו הבחין בתנועת היד. רק כשהיה ממש קרוב למקום הבחין בחייל שמנסה לזחול. לוחם פצוע קשה, סגן ישראל פרטוש, מפקד מחלקה בגדוד 100 של אהוד ברק, שנותר בשטח לאחר קרבות הלילה ומשום מה נשכח ולא פונה עם שאר הפצועים. כל פניו היו שחורות מכוויות, והוא היה על סף איבוד הכרה. המילה היחידה שהוציא מפיו כשראה את קצין השריון המתקרב היתה: מים... זמיר הזעיק מיד זחל"ם. הקצין, שמצבו הוגדר פצוע קשה מאוד, הועבר במהירות לתאג"ד וחייו ניצלו.

■ ■ ■

ציר המוות, שבו נפלו עשרות לוחמים, שריונרים לצד צנחנים, שקט עתה. המצרים, לוחמי חטיבה 16 שהגנו עליו בחירוף נפש, נסוגו צפונה למתחם הגדול "מיסורי". כוח שריון בפיקוד מפקד חטיבה 600 נע בזהירות בציר לכיוון "לכסיקון", עובר ליד שלדי הטנקים השרופים שמסַפרים ללא מילים את סיפורו של הקרב הקשה שהיה כאן רק לפני 24 שעות. ירי לא מדויק מרחוק היה התזכורת היחידה למלחמה שהיתה כאן. סמוך לשעה 12:00 מגיחים כמה מטוסי מיג ומנסים לתקוף את הכוח הקטן. מיראז'ים עטים עליהם ובקרב אווירי קצר מופלים שני מיגים והשאר נמלטים לשטח מצרים.

בצהריים, לאחר שפלוגת ההנדסה עוברת גם היא בציר כדי לוודא שאין עליו מוקשים, מדווח טוביה רביב למפקד האוגדה שהציר נקי. אין עוד מצרים על "טרטור". בתיאום עם מפקד האוגדה וסגנו, ג'קי אבן, מורה טוביה רביב ליהודה גלר לחזור לגשר, להירתם אליו ולגרור אותו לעבר התעלה. הגדוד המקביל, 409, יאבטח את תנועת הגשר עם הקנים צפונה, לכיוון "מיסורי".

הטנקים של 410 חוזרים לגשר וממשיכים במשימה שהופסקה אתמול. מכיוון שחלק מהציר חסום על ידי טנקים וכלים שרופים, הוחלט לגרור את הגשר לאורך הציר, אבל על החול, כמה מטרים מצפון לנתיב. ג'קי אבן, שאחראי על המבצע המסובך של גרירת הגשר לכיוון התעלה, יושב בתחילת הגרירה על הטנק של יהודה גלר, מג"ד 410, ושניהם מובילים את הכוח כשלפניהם דחפורי ענק שמשטיחים את

החול ומיישרים את נתיב הגרירה. מטוסי חיפוי בשמים וזחל"מים עם תותחי נ"מ על הקרקע מאבטחים את התנועה. סמוך לשעה ארבע אחר הצהריים מגיחים שמונה מיגים ומנסים לתקוף את השיירה שמתקדמת לאטה לעבר התעלה. המיראז'ים שחגו באוויר נכנסים מיד לפעולה ובקרב האווירי שמתנהל מעליהם מופלים חמישה מיגים. לגשר ולכוח שנלווה אליו לא נגרם כל נזק.

בעיצומה של הגרירה מכה קשה: כיוון שלגשר לא היתה כל יכולת תמרון וצריך היה לאתר את הנתיב הבטוח עד לתעלה, דרש גלר שסגן־אלוף אהרון טנא, "ג'וני", קצין ההנדסה הפיקודי, ינוע לפני הגשר ויסמן נתיב מעבר בין הביצות הטובעניות בשטח שממערב לציר "לכסיקון" ועד לתעלה. במהלך התנועה החלה הפגזה ו"ג'וני" נכנס למעביר מים מתחת לציר כדי לתפוס מחסה מהפגזים. לרוע המזל, במעביר המים שהו באותה עת כמה קציני תצפית מצרים, ואלה יורים בו למוות. הגשר ממשיך להתקדם כשיהודה גלר אחראי עתה על איתור וסימון המעבר הבטוח, ומסתייע במפת עבירות ובהיכרות מוקדמת עם השטח.

סמוך לשעה שש בערב הגיע הגשר לאזור ראש הגשר. באיחור של שלושה ימים החלה דחיפת הגשר למים, מבצע מורכב ומסובך כשלעצמו בשל זרימת המים החזקה שהקשתה על המבצע. הטנקים המובילים של גדוד 410 השתחררו מהגשר ואלה מאחור עברו מבלימת מיאוץ הגשר לדחיפתו בזהירות, כאשר אנשי חיל ההנדסה, הגיבורים הגדולים של קרבות ראש הגשר, מובילים ומתאמים. בשעה אחת לפנות בוקר, כשכל אותה עת ג'קי אבן ויהודה גלר מנצחים על המבצע, נמתח גשר הגלילים בין שתי גדות התעלה. הטנק הראשון שחצה את הגשר היה של מנדי פייביש, סגן מפקד "כלוד", שבישר מצדה המערבי של התעלה: "הכול בסדר..." בשעת בוקר מוקדמת החלו לעבור יחידות השריון של אוגדת ברן.

"הבוקר חזיתי באחת הדרמות האנושיות, הקשות, מרתקות, אכזריות ומוצלחות בחיי," כתב סגן אריאל ויינר ביומנו באותו לילה, 18 באוקטובר, **"הסיפור החל מיד עם שחר כשלאחר חניון לילה פרסנו במישור ליד כביש בתצפית. מפקד מחלקה 3 זמיר זיהה אדם חי ליד אחד הטנקים הפגועים. הסמג"ד מודיע שלא ייתכן שזה שלנו. בשטח יש שחורים ויש לירות בכולם. 3 זמיר לא ויתר והסמג"ד: 'תפסיק עם הנפש הפיוטית שלך'. בכל אופן התגנב חשד ללבו, אולי זה חייל שלנו. ובקשר שומעים את הסמג"ד מברר עם המח"ט אם הוא עלול להיות שלנו. ניתנת פקודה לפינוי. זחל"ם עולה על מוקש. כל הטנקים באבטחה. מגיעים לאזור ולא מוצאים את האדם. בסופו של דבר מוצאים אותו. הוא שלנו. פצוע ופונה.**

"בצהריים נרתמנו שוב לגשר ובמצב של המתנה מגיע מכתב מהבית."

זה היה הקטע האחרון שרשם סגן אריאל ויינר ביומן המלחמה שלו. את יום המחרת לא תיעד משום מה. למחרת, ב־20 באוקטובר, תוך כדי דחיקת המצרים צפונה, ספג הטנק שלו פגיעה ישירה של טיל סאגר. סגן אריאל ויינר, סטודנט מצטיין לכימיה באוניברסיטה העברית, לא שרד. הטנק עלה באש וחלקים רבים ממנו הותכו. בדרך נס, יומן המלחמה שלו, כתוב על גלויות דואר, נמצא בציוד האישי שלו ששרד בסל הצריח בטנק והועבר למשפחתו.

בלילה, לאחר הניתוק מהגשר, נשלח גדוד 410 לציר שיק לאבטח את אזור החצייה מפני התקפה מצפון. פלוגת "מוקדון" בפיקודו של אבי סימון נשארה בינתיים לאבטח את הנחת הגשר.

היומיים של מבצע הגשר היו מהשקטים של גדוד 410 במלחמה. יומיים ללא הרוגים.

■ ■ ■

בעוד הטנקים של גדוד 410 מובילים את גשר הגלילים לעבר התעלה, נשלח גדוד 409 לתקוף מציר "טרטור" צפונה לכיוון "מיסורי", כחלק מהמאמץ להרחיב את מסדרון הצליחה. פלוגות "ונקל" ו"חרדון" נעו בשטח הפתוח, כשלפתע הטנק של שוקי רפופורט, מ"מ 3 בפלוגה ו', נפגע מטיל בסל הצריח. בדרך נס איש לא נפגע. שני לוחמים מהפלוגה של עדו מור רצו לטנק הפגוע וכיבו את האש בצריח.

כמה דקות לאחר מכן נכנסו כמה טנקים של "חרדון", ואיתם מפקד הגדוד עוזי בן יצחק, לשדה מוקשים. הטנק של בן יצחק נתקע וההסתערות כולה נבלמה. עדו מור שלח שני לוחמים מהפלוגה, רמי לוין ואליהו בן אהרון, כדי שיחלצו את טנק המג"ד ויסיעו אותו לסדנה בטסה. לא היתה זו הפעם הראשונה שהשניים, שהשתתפו בכל קרבות הגדוד, שיתפו פעולה בחילוץ משדה הקרב. כך היה בקרב על הרכסים ב־9 באוקטובר, כששניהם חילצו את עדו מור לאחר שהטנק שלו נפגע מטיל, וכך היה גם ב־16 בחודש, בהתקפת הגדוד בפאתי "מיסורי", כששניהם היו בטנק שמיהר לחלץ את יונה שטרסבורגר, סגן מפקד הפלוגה שנפגע קשה לאחר שהטנק שלו נפגע מטיל.

פלוגת "ונקל" המשיכה בהסתערות לעבר מתחם מצרי גדול שבו היה ריכוז גדול של משאיות וג'יפים מצריים, כשמעליהם, בגובה נמוך, הופיעו לפתע כמה

מטוסי סוחוי שהיו בדרכם לתקיפת חצר הצליחה בדוורסואר. צוותי הטנקים ירו לעברם ואחד מהם נפגע.

המטוסים חלפו, וברשת הקשר נשמע דיווח שטנק המג"ד ספג פגיעה ישירה מרקטה שנורתה מאחד המטוסים. שני הלוחמים שנשלחו לחלץ את הטנק שנתקע בשדה המוקשים, רמי לוין ואליהו בן אהרון, שניהם בצריח טנק המג"ד יורים במקלע לעבר המטוסים התוקפים, נהרגו במקום.

על מעשי הגבורה שלהם בימי הלחימה עוטרו השניים לאחר מותם. רמי לוין קיבל את עיטור העוז ואליהו בן אהרון את עיטור המופת.

פרק 21

"זה המח"ט שמחזיק לבדו את המסדרון"

בשעות אחר הצהריים של ה־20 באוקטובר, לאחר שתי יממות של התקדמות אטית תוך קרבות קשים ולחץ מתמיד צפונה במחיר כבד – גם בחיי אדם וגם בטנקים – של שני גדודי החטיבה, התקשר מפקד האוגדה אריק שרון וביקש להודות למח"ט 600, טוביה רביב, על העמידה במשימות. "מזמן לא שמעתי את אריק כל כך מרוצה..." שחזר רביב לימים. בסיום השיחה הקצרה, ביקש מפקד האוגדה ממח"ט 600 שיגיע בשעה מסוימת למקום שייקבע על ציר "לכסיקון". "יש לי אורח שרוצה לפגוש אותך," אמר.

שני נגמ"שים הגיעו לנקודת המפגש. אריק שרון עם תחבושת לבנה על מצחו ושר הביטחון, משה דיין, עם הרטייה השחורה המפורסמת על עינו. "משה," פנה שרון לשר הביטחון, "אני רוצה להכיר לך את מפקד החטיבה שמחזיקה לבדה את המסדרון. זה טוביה רביב, מח"ט 600. הם עושים עבודה נפלאה."

דיין הניח יד על כתפו של רביב. "טוביה, אני רוצה שתדע שבך ובחטיבה שלך תלוי קיומה של מדינת ישראל. יש לנו בצד השני שלוש אוגדות. בלי החטיבה שלך שמרתקת את המצרים לא נוכל להעביר להם אספקה ולפנות משם פצועים. אם המצרים עוברים אותך, אין עוד כוח שיכול לעצור אותם."

טוביה רביב: "באותו רגע הרגשתי משא של עשרה טון על הכתפיים שלי. 'כבוד השר,' פניתי לדיין, 'תהיה רגוע. אם נישאר בעמדות הגנה ולא ישלחו אותנו למשימות הסתערות, אף אחד לא ינתק אותנו.'"

המפגש הקצר הסתיים. טוביה רביב חזר לחפ"ק ולגדודי החטיבה שהתמקמו מצפון לציר "שיק", במקום שנקרא סיבוב אבידן, תזכורת לאירוע במלחמת ההתשה שבו מארב של כוח קומנדו מצרי תקף בדצמבר 1969 רכב שנסע במקביל לתעלה וחטף את דן אבידן, קצין "נמר", מפקד מוצב דוורסואר ("מצמד" במפת "סיריוס") שהיה ברכב, בנו של שמעון אבידן, מי שפיקד על חטיבת גבעתי במלחמת השחרור.

■ ■ ■

היומיים האחרונים, לאחר שהסתיים מבצע גרירת גשר הגלילים לתעלת סואץ, לא היו קלים ללוחמי גדוד 410, ולמצבת הנפגעים הארוכה של הגדוד נוספו עשרה הרוגים ו־13 פצועים, חלקם קשה.

ב־19 באוקטובר, יום שישי, לאחר מילוי מחדש, דלק ותחמושת, נשלח הגדוד לציר "שיק", למעט פלוגת "כלוד" שנשארה לאבטח את ראש הגשר. הגדוד החליף יחידה אחרת שהחזיקה בשטח והמשימה שקיבל היתה לאבטח את ציר "לכסיקון" ולמנוע מהמצרים לרדת דרומה לכיוון אזור הצליחה. עד שעות אחר הצהריים המוקדמות התמודדו הטנקים של 410 בעיקר עם טילי נ"ט שנורו עליהם מטווחים של כשני קילומטרים ויותר ועם אש ארטילרית מדויקת, והשמידו נגמ"שים ומשאיות במתחם מצרי גדול צפונית לציר.

בשעה 16:30 התקבלה פקודה להתקדם צפונה. עם תחילת התנועה נפגעים כמה טנקים מפלוגת "מוקדון" שמובילה את ההסתערות. לגדוד ארבעה הרוגים ועשרה פצועים. בין ההרוגים גם אהרון זמיר, קצין השריון שרק יום קודם הציל את הלוחם שנפצע קשה בקרב הלילה של גדוד 890 וגדוד 100 בציר "טרטור". הטנק של זמיר ספג פגיעה ישירה ואיש מאנשי הצוות לא שרד. גם מפקד הפלוגה, אבי סימון, נפצע ופונה לעורף. ל"מוקדון" נותרו ארבעה טנקים בלבד. למחרת בבוקר מונה מפקד חדש לפלוגה, נתן דוידוביץ.

לא רחוק משם, איבד הגדוד חייל נוסף. יונתן בוימפלד, מש"ק מודיעין קרבי, צוות לתאג"ד של ד"ר חיים יפה שטיפל באזור "לקקן" בפצועי הגדוד. תוך כדי תנועה ברכב התאג"ד הבחין ד"ר יפה בלוחם שצנח לפתע לקרקעית הרכב. ממבט ראשון לא נראתה כל פגיעה, גם לא סימני דם. רק לאחר שהחל לבדוק ביסודיות, גילה חור כניסה זעיר של כדור בודד שנורה מרחוק ופגע בגרונו של החייל. ביש מזל שסיים את חייו של מש"ק המודיעין אשר נשלח לאבטח את הרופאים שהצילו חיים רבים, אך לא הצליחו להציל את חייו שלו.

לאחר האבידות הקשות נסוג הגדוד חזרה לעמדות הקודמות. בלילה נחתו כמה פגזי מרגמה על חניון הלילה של הגדוד. מאחד מהם נפגע ונהרג אביחי ברגסון, מפקד טנק. אביחי לא היה אמור להיות שם, בחולות סיני. במהלך השירות הצבאי נפגע בגבו באחד התרגילים ושוחרר מהצבא בפרופיל נמוך. בשבת 6 באוקטובר הוא לא גויס, הגיע ללא צו קריאה לשדה תימן, לא חשף את הפרופיל הנמוך שלו והצטרף לגדוד 410 ולחבריו מהשירות הסדיר. איתם לחם ולצדם נפל.

■ ■ ■

בשבת בבוקר, 20 באוקטובר, לאחר שהתפזר הערפל הסמיך שכיסה את חולות המדבר, קיבל יהודה גלר, מג"ד 410, פקודה ממפקד החטיבה להמשיך ולהתקדם צפונה בשטח שבין ציר "לכסיקון" לציר "ראש", ציר שצמוד לסוללה שלאורך התעלה. פלוגת "לורה" מתפרסת סמוך לציר "ראש" ו"מוקדון" מזרחה יותר, בינה לבין "לכסיקון". לאחר כמה מאות מטרים נורים לעבר "מוקדון" עשרות טילי נ"ט. הטנק של סגן מפקד הגדוד, חיים אלקן, שהצטרף להסתערות הפלוגה נפגע. אלקן עצמו נפצע קשה מרסיס בצווארו, ופונה במהירות לתאג"ד עם חשש לשטף דם פנימי. בתאג"ד טופל בידי ד"ר חיים יפה, שבטיפול כירורגי מורכב ייצב את מצבו ודאג לפנותו לבית חולים בעורף.

ירי הטילים והפגזים נמשך. הטנק של אריאל ויינר, קצין השריון שתיעד על גלויות את אירועי המלחמה מיומה הראשון, נפגע. אריאל ושלושת אנשי הצוות שלו, התותחן יצחק זלצמן, הטען־קשר אלי מלחי, והנהג איתן אפרת לא שרדו.

חניתאי אליגון, רס"ר הגדוד, פגש את אריאל יום קודם לנפילתו: "אהבתי את אריאל. לוחם אציל ויפה נפש. נפגשנו לעתים במהלך המלחמה. ב־19 באוקטובר הוא הגיע עם הטנק שלו לתדלוק, חימוש והצטיידות במזון. נפגשנו אז ושמעתי ממנו שהוא מפקד המחלקה האחרון בפלוגה, מאלה שיצאו למלחמה בשבת לפני שבועיים ועדיין חי. למחרת הוא נהרג."

הטנק של אריאל נפגע מפגז. הצריח התעופף ונחת שלם על הקרקע ליד הטנק. מהצוות לא מצאו דבר. הטנק פשוט הותך מההתפוצצות. בתוך הצריח שהיה על הקרקע לצד הטנק, נמצאו הגלויות עליהן כתב אריאל את היומן שלו, כשהן שלמות. הן נמסרו לאחר המלחמה לאביו.

לחניתאי היה קשר עקיף גם עם אלי מלחי, טען־קשר בטנק של אריאל ויינר: "כמה ימים לאחר הפגיעה בטנק התחלתי לקבל מכתבים מאבי, שהיה חבר של אביו של אלי מלחי. אבי כתב שאביו של מלחי פנה אליו וביקש שאברר מדוע אלי לא כותב. מסתבר שאלי סיפר להורים שאני הרס"ר הגדודי שלו, וכשהבן הפסיק לכתוב אחרי שנהרג אביו ביקש מאבי שאבדוק מדוע אלי לא כותב. אני ידעתי שמלחי נהרג, ולכן התעלמתי מהשאלות ומהבקשות של אבי, שחזרו על עצמן בכל מכתב שהגיע אלי. מסתבר שקצין העיר לא הודיע למשפחות על מות בניהן.

"כשהגעתי לחופשה הראשונה, אבי שאל ישר מה עם אלי מלחי וסיפרתי לו.

רק אז הבנתי שההורים עדיין מצפים למכתב, והחלטתי לבוא אליהם ולספר להם. הציפייה קשה מהידיעה הכי מרה. סיפרתי על מותו של בנם והתגובה הראשונה היתה שמלי, אשתו, בחודש השני להריונה."

שבעה חודשים לאחר מותו של אלי מלחי, נולדה בתו – אליפז.

■ ■ ■

כמה מאות מטרים משם פיקד אילן קיטאי על אחד הטנקים שנע בחוד של פלוגת "לורה", ששוקמה מחדש וחזרה ללחימה. צוות הטנק זיהה טיל נ"ט שנורה לעברם ויורם דורי, תותחן מיומן עוד מהימים בהם היה מדריך תותחנות בבית הספר לשריון, שיגר פגז מהיר לעבר הג'יפ ממנו נורה הטיל ושיבש את מעופו.

הם המשיכו בתנועה קדימה ויורם דורי שם לב שמשום מה הטנק שלהם התקדם מהר מדי והם נעים לפני כל הכוח: "אנחנו לא טנק מפקד האוגדה..." העיר לקיטאי.

"השטח כאן מאפשר זאת ואם אנחנו לא נעשה את זה מי יעשה זאת במקומנו," השיב מפקד הטנק.

שניות אחר כך נשמעה הצעקה "טיל". הצוות ניסה להתחמק ולמסך את הטנק בעשן, אבל זה היה מאוחר מדי. "אילן מת," צעק הטען־קשר. בתוך שניות עצר לידם הטנק של דוד גינסבורג ואסף אליו את שלושת אנשי הצוות שלא נפגעו: דורי התותחן, משה משה טען־קשר, ויצחק אפו הנהג. אילן קיטאי, בן לניצולי שואה, שנולד במחנה המעצר בקפריסין לשם גורשו הוריו לאחר שספינת המעפילים שעליה ניסו להגיע לארץ ישראל נתפסה סמוך לחופי הארץ, לא שרד את פגיעת טיל הסאגר הקטלני. אילן קיטאי שובץ בפלוגת "אהבה" בגדוד 407, וב־15 באוקטובר, לאחר שהטנק של אהוד גרוס מפקד הפלוגה נתקע על ציר "עכביש", הוא לקח אותו לסדנה ובהמשך עבר לגדוד 410, שם גם נפל. גם יורם דורי, התותחן בטנק, התחיל את המלחמה כתותחן בטנק של אהוד גרוס, ובהמשך עבר עם קיטאי לגדוד 410.

■ ■ ■

במקביל למשימות של גדוד 410, הגדוד השני בחטיבה גדוד 409 – גדוד 407 חדל לתפקד כגדוד עצמאי ושתיים מהפלוגות "אהבה" ו"גלון" צורפו לחטיבה 14 – פעל ב־19 וב־20 באוקטובר באזור החווה הסינית כדי לדחוק את המצרים לכיוון צפון.

ב־19 באוקטובר ישראל קורט הוא עתה מ"פ "זומזום" בגדוד 409. המפקד השלישי של הפלוגה אחרי גיורא הן שעדיין מוגדר כנעדר, וחיים כץ שנפצע יום קודם. לפלוגה יש ארבעה טנקים תקינים בלבד. כבר בתחילת ההתקדמות התברר שציידי טנקים הצליחו להסתנן בחסות הלילה לבתי המשאבות של החווה הסינית ומשם לירות לעברם. הטנק של קורט נפגע מטיל, שלמרבה המזל שבר את הפריסקופ של הנהג ולא חדר פנימה. תוך כדי התקדמות אטית לכיוון צפון, הבחין אחד הצוותים מרחוק בחייל מצרי בודד בשטח. טנק 3א' התקרב אליו בזהירות והחייל, שהתברר כקצין מצרי בדרגת סרן, מיהר להרים ידיים. לשוביו סיפר שכל הפלוגה שלו נפגעה ורק הוא ניצל והחליט להמשיך לחיות וליפול בשבי.

בשעות הצהריים, בדרך חזרה מתדלוק והתחמשות בעוד הפלוגה חוזרת לעמדות שלה, פגע טיל בטנק 3א'. שלושה אנשי צוות הצליחו להיחלץ מהטנק הבוער. הקשר־טען, יהושע סמרנו, נלכד בתוכו ולא הצליח לצאת. נהג הטנק, יהודה מלול, היחיד מהצוות שלא נפצע מפגיעת הטיל, הניח את ראשו על דופן טנק החילוץ ופרץ בבכי מר. טיל נוסף שנורה מהמתחם המצרי החטיא במטרים ספורים את קבוצת הטנקים והתפוצץ על גבעה סמוכה. סמרנו, סיפרו לוחמים בפלוגה, היה כמו אח גדול שדואג לכולם סביבו. כל הלוחמים בפלוגה ידעו שיהושע, שהתייתם מאב כשהיה בן תשע, הבטיח לאמו שיחזור הביתה מהמלחמה בשלום. כמה שעות לפני פגיעת הטיל הקטלני הוא הודיע לצוות הטנק שבערב, עם הכניסה לחניון לילה, כולם יושבים ביחד וכותבים למשפחות בעורף.

ישראל קורט מורה לשלושת הטנקים שנותרו בפלוגה להיחלץ לאחור ולנסוע בזיגזג כדי להקשות על נווטי הטילים. שניים מהטנקים מצליחים להתחמק מהטילים ואז הגיע מטח טילים נוסף ואחד מהם פגע בצריח הטנק השלישי. המט"ק והטען־קשר נפגעו באורח קל בלבד.

פלוגת "זומזום" סיימה את יום הלחימה עם שני טנקים בלבד.

■ ■ ■

עדו מור, מ"פ "ונקל", התקשה להבין מהיכן מגיעים כל מפעילי הסאגר המצרים. בכל פעם שמתקבל דיווח שהשטח נקי, הם מגלים חוליות חדשות שמצליחות להסתנן ולירות לעברם. ברשת הקשר נשמעות כל העת קריאות "זהירות תיירים",

הכינוי שהודבק לטילאים המצרים שסוחבים איתם מזוודות קטנות ממקום למקום... אחד הטנקים יורה על משאית מצרית שעולה באש. גם חוליית סאגר שהתמקמה מאחוריה מושמדת.

ההתקדמות אטית, מטרים ספורים בכל פעם כשעיקר תשומת הלב להתחמקות מפני טילי הסאגר. ליד אחת הדיונות הבחין שוקה בר־און, מ"פ "חרדון", בעקבות טריים לא רחוק ממנו. הוא ירד מהטנק ובאקדח שלוף טיפס על הדיונה והפתיע שני טילאים מצרים שארבו שם למטרה הבאה שלהם.

עמוס אונגר: "ביומיים האלה הרחבנו את מסדרון הצליחה מארבעה לשמונה קילומטרים, לכיוון צפון, מול הארמיה השנייה. הפעילות שלנו אפשרה לכוחות השריון להמשיך לחצות את התעלה. בשלב הזה אנחנו היינו הכוח המשוריין היחיד שנשאר ממזרח לתעלה. אם לא היינו שם, דבר לא היה עוצר את המצרים לסגור על מסדרון הצליחה ולנתק את הכוחות שנמצאים מעבר לתעלה. 40 הטנקים של חטיבה 600 עשו עבודה של שתי חטיבות שריון."

תוך כדי התנועה הזהירה צפונה, חלפו הצוותים על פני עשרות טנקים וזחל"מים שרופים, שרידי קרבות ליל הצליחה. לא אחת עצרו או האטו בתקווה שאולי בדרך נס יימצאו ניצולים. ליד כמה מהכלים השרופים אי אפשר היה שלא לראות את תלוליות החול הטריות, עדות לקברים שנחפרו לאנשי הצוותים שנשארו בשטחי האויב. אברהם אופק אזר אומץ, נכנס לאחד הטנקים השרופים וחזר משם עם תגלית מפתיעה: כל מה שהיה בתוך הטנק נשרף לגמרי, למעט המסטינגים מהאלומיניום שנותרו שלמים. בעקבות התגלית החליטו הטנקיסטים להשאיר בתוך המסטינגים בטנקים שלהם מכתבי פרידה למשפחות. על כל צרה שלא תבוא... גם עדו מור רשם מכתב ארוך למשפחתו וקיפל אותו בתוך המסטינג שהונח על סל הצריח.

בשלב מסוים הטנק של שוקי רפופורט, מפקד מחלקה ב"חרדון", נפגע מטיל. הוא נפצע באורח קל, סירב להתפנות ועבר לטנק אחר. "לא נמאס לך כבר מהמלחמה הזו..." קידמו את פניו בטנק החדש, ושוקי, שהצליח עד אז להיחלץ מכמה טילים שעשו את דרכם אליו, מיהר להשיב: "אם זה היה תלוי בי הייתי כבר עכשיו מתחיל ללכת מכאן ברגל הביתה... אבל כל עוד המלחמה נמשכת, אין ברירה. חייבים להמשיך."

שוקה בר־און תיאר ביומן שכתב את אירועי ה־19 באוקטובר:

10:30: הלכתי ברגל לראות מה יש ליד הסאגרים שהיו מוצבים לפנינו. בדקתי אותם ולאחר מכן סביבם וגיליתי עקבות זחילה. באקדח שלוף עקבתי

אחר העקבות וגיליתי שני מצרים. חזרתי לטנק לקחת עוזי כשהקמב"ץ מצטרף אלי והוצאנו אותם לשטח הפתוח כדי לראות מה הם עושים.

11:00: נסענו שוב לבדוק את הטנקים הפגועים... לא היו סימנים לשרל. (הכוונה לחיים שרל, התותחן הנעדר מיום אתמול).

13:30: קרב אווירי בו הופלו שמונה מטוסי מיג.

13:45: נפגע טנק של פלוגה ז' שעמד מול "טלוויזיה". התוצאה הרוג (יהושע סמרנו) ושני פצועים.

14:00: נפגע טנק נוסף מפלוגה ז' ובמקרה זה כולם יצאו שלמים.

17:00 נפגע פנטום מטיל נ"מ מעל דוורסואר. הטייס נחלץ ונראה צונח. לאחר מכן נפגע מיג 21 והתפוצץ באוויר.

17:30: אנחנו מזהים ממערב על כביש התעלה "לכסיקון" יחידה נעה צפונה ונתקלת במארב סאגרים שנורים מטווחים רחוקים. אנחנו רואים לפחות ארבעה טנקים שנפגעים ועולים באש. שוב הצטופפנו לחניון לילה בין תעלות החווה (הכוונה ככל הנראה לטנקים של "מוקדון" מגדוד 410).

■ ■ ■

ב־20 באוקטובר החליט ז'אק הירש, הרופא הגדודי של 409, לדלג עם התאג"ד צפונה, סמוך יותר לכוחות הגדוד שהשלימו את הלחימה בחווה הסינית. עוד הוא ממקם את התאג"ד שלו במקום שנראה לו בטוח יחסית, ופגז בודד התפוצץ בסמוך. קצין מהחוליה הטכנית של החימוש שהיה בתאג"ד נהרג במקום ואחד מנהגי הצוות הרפואי נפצע אנושות ונפטר בהמשך מפצעיו. ד"ר הירש עצמו נפצע קשה מרסיס ומי שטיפל בו היה הרופא החטיבתי, ד"ר חנן טאובר. לפני שפונה עוד הספיק הירש להתלוצץ עם רופאיו: "אבא שלי בא מאוסטריה ואני אראה אותו מוקדם משחשבתי..." רס"ל התאג"ד, אהר'לה כהן, שחיילים רבים חבים לו את חייהם, נפצע קשה בידו ובברכו ואיבד את ההכרה עוד בטרם פונה למסוק. רק לאחר שמונים ימים וכמה ניתוחים הוא שב להכרה.

בשעות הערב המוקדמות דיווח עוזי בן יצחק, מג"ד 409, למח"ט 600, שאין יותר מצרים בחווה הסינית. טוביה רביב הורה לו להשאיר טנקים בעמדות ששימשו את הצבא המצרי באזור בית המשאבות. ברקע נשמעו התפוצצויות של מאגרי תחמושת של הארמיה השנייה שהושמדו מאש הטנקים. במקביל ללחץ

שהפעילו גדודי החטיבה, נראה היה שרוח הקרב המצרית של הימים האחרונים פחתה משמעותית ונעלמה אותה נחישות של הימים הקודמים.

כאקורד הסיום של אותו יום לחימה הצליח צוות הטנק של שוקה בר־און לפגוע בחוליות משגרי סאגרים שהתמקמו מאחורי זחל"ם שרוף של צה"ל. לראשונה, לאחר ימים של לחימה קשה וחברים שאינם, שמע מפקד הפלוגה את שאגות השמחה של אנשי הצוות כשעמדת הטילאים התפוצצה ושני מצרים נראו מתעופפים באוויר.

בשעות הערב תיאר שוקה בר־און ביומנו את אחד הרגעים המרגשים שהיו לו במלחמה – דגלי צה"ל מתנופפים על מוצבים מצריים מעברה השני של התעלה: "צמרמורת חולפת בגבי. אני נותן פקודה בקשר שכולם יסתכלו מערבה ויראו את הדגלים מתנוססים ממערב לתעלה. בלב אני אומר, הצנחנים האלה ברדקיסטים אבל בהחלט יודעים מה צריך לעשות. מאין הם השיגו דגלים באמצע המלחמה...?"

בין הכוחות שנלחמים עכשיו מצדה המערבי של תעלת סואץ, גם טנקים של פלוגת "גלון" בפיקודו של גבי ורדי. לוחמי הפלוגה השמידו עשרה טנקים מצריים שהצליחו להפתיע טנקים מגדוד 184 מחטיבה 14 ופגעו בשניים מהם. במהלך קרב השריון הגיבו המצרים באש תותחים. מפקד הפלוגה נפצע ולאחר שנחבש המשיך בלחימה.

ב־19 באוקטובר, עוד לפני שפלוגת "אהבה" עברה גם היא את גשר הדוברות לצדה המערבי של תעלת סואץ, היא נשלחה לאתר חוליית מודיעין מצרית שהתמקמה בסמוך וככל הנראה מטווחת את החניון שבו נערכו הטנקים לחציית התעלה. יוסי אגוזי, נהג הטנק של דני קריאף: "ככל הידוע, רמ"ט הפיקוד שטס במסוק מעל השטח דיווח לאמנון רשף על הנגמ"ש המצרי ואמנון שלח את אהוד גרוס ואת דני קריאף לתפוס אותו. התקרבנו אליהם וגילינו נגמ"ש שעמד מתחת לעץ שיטה ועליו שני מצרים, קצין וחייל. הם נכנעו מיד. העלינו אותם לטנק כדי להעבירם לחקירה. לפני שנסענו, נכנסתי לנגמ"ש שלהם שהיה עמוס לעייפה במשקפות, מזון, ציוד אישי ונשק. לקחתי מהנגמ"ש אקדח וחזרתי לטנק.

"הושבנו את הקצין על הכנף הקדמית הימנית של הטנק, עם ידיים על הראש והפנים אלי. אני נהגתי עם מדף פתוח וראש בחוץ. תוך כדי נסיעה חזרה, וכתוצאה מטלטולי הדרך, נפל רימון יד מהצריח והתגלגל אל בין רגליו של הקצין המצרי. הקצין הסתכל על הרימון, הסתכל עלי והתחיל להזיז את היד לאט לאט לעבר הרימון. לא התבלבלתי, הוצאתי את האקדח שלקחתי מהנגמ"ש,

שבדיעבד התברר שהיה ריק מכדורים, ואיימתי עליו. הקצין המצרי מיהר להרים את הידיים למעלה, וכך המשכתי לנהוג עד לחניון: הראש מחוץ לתא הנהג, ביד אחת אני נוהג וביד השנייה מאיים באקדח על הקצין המצרי...״

■ ■ ■

בשעות הערב של ה־20 באוקטובר, שני הגדודים של חטיבה 600 מתכנסים לחניוני לילה. 410 מצפון לציר ״שיק״ בין התעלה לציר ״לכסיקון״ ו־409 בין בתי המשאבות של החווה הסינית. צפונה מהם, ב״מיסורי״, ממוקם עיקר הכוח של דיוויזיה 16, אחת הדיוויזיות של הארמיה השנייה, שעל אף האבידות הכבדות שספגה עדיין יש לה מאות טנקים, מאות קני ארטילריה ולא פחות חשוב – משגרי טילים שהוכיחו את יעילותם בימי הלחימה הקודמים. הפיקוד המצרי, כך עולה בעיקר מתשדורות מודיעין שנקלטו, מוטרד בעיקר מהכוחות שפועלים בגדה המערבית ומאיימים לאגֵף את שתי הארמיות שנמצאות בסיני: אוגדה 143 שמתקדמת צפונה ואוגדה 162 דרומה. בשלב הזה המצרים פחות עסוקים בניסיונות לנתק את מסדרון הצליחה ויותר חוששים שהארמיות ינותקו. זו גם התוכנית של אריק שרון: למהר צפונה בגדה המערבית ולאגף את הארמיה השנייה ממערב. הוא פחות מוטרד מפעולות התקפיות של כוחות הארמיה וסומך על חטיבה 600 שתסכל כל ניסיון כזה.

בפיקוד דרום חושבים אחרת. המתחם המצרי ב״מיסורי״ ממשיך, מבחינתם, לאיים על מסדרון הצליחה השביר.

זה הרקע לחילוקי הדעות בין בכירי פיקוד דרום, מפקד החזית חיים בר לב ואלוף הפיקוד שמואל גונן, לבין מפקד אוגדה 143, אריק שרון. חילוקי דעות שיובילו להחלטה הרת גורל לשלוח את חטיבה 600 לעוד קרב נואש וחסר סיכוי.

פרק 22

"שולחים אותנו למשימת התאבדות"

במפת הקוד "סיריוס" שהיתה בידי צה"ל ערב המלחמה, הופיע סימון דמוי ביצה שקיבל את שם הקוד "מיסורי". עד ה־6 באוקטובר 1973, איש לא התייחס ברצינות לשם ולמקום – שטח מישורי ברדיוס של כעשרה קילומטרים ממזרח לתעלת סואץ שגובל מדרום בבתי המשאבות של החווה הסינית.

ב־6 באוקטובר זה היה אחד היעדים החשובים אליו כיוונו כוחות הארמיה השנייה המצרית שחצו את תעלת סואץ והתקדמו לכיוון מזרח: השטח דמוי הביצה הפך למתחם ענק מבוצר שבו מחזיקות שתי דיוויזיות של הארמיה השנייה: דיוויזיה 16 חי"ר, מתוגברת במאות טנקים של דיוויזיה 21, בתוספת שני גדודי טנקים שצמודים לגדודי החי"ר שלה. אלה גם הכוחות שהחזיקו במתחמים שמול "חמדיה" ו"כישוף" – "טלוויזיה" "מכשיר" ו"חמוטל" – וגם את ציר "טרטור" שעליו התנהלו קרבות קשים בימים האחרונים.

מול המתחם הגדול, שתי דיוויזיות מתוגברות במאות מטולי רקטות ומפעילי סאגרים, מתמודדים ב־19 וב־20 באוקטובר שני גדודים של חטיבה 600. קצת יותר מ־40 טנקים ואנשי צוות מותשים שנלחמים כמעט ללא הפסקה מהיום שבו התייצבו בחזית. המשימה היא לדחוק את המצרים צפונה, לתקוף בשוליים של המתחם ולהרחיק את המצרים ממסדרון הצליחה דרכו ממשיכות עוצבות השריון לעבור בדרכן לשטח מצרים.

בעוד מפקד אוגדה 143 מבקש לנצל את הצלחת המתקפה בגדה המערבית, לנוע לעבר איסמעיליה ולכתר את הארמיה השנייה בעזרת שתי חטיבות שריון וחטיבת צנחנים מילואים, כשבמקביל חטיבה 600 ממשיכה בלחץ ממזרח לתעלה, בפיקוד דרום מתגבשת תוכנית שונה. אלוף הפיקוד גונן הטיל וטו על תוכנית שרון והקפיא אותה. אין אישור למבצע באיסמעיליה לפני הסרת האיום המצרי ב"מיסורי". גונן עדיין רואה ב"מיסורי" את האיום הגדול על ראש הגשר וחושש כל העת שהמצרים יצליחו לרדת דרומה, להשתלט על הצירים המובילים

מערבה לתעלה ולנתק את הכוחות שפועלים עתה בשטח מצרים. אי־ההסכמה בין השניים גולשת במהרה לעימות גלוי ברשת הקשר:

שרון: "אין עוד איום מ'מיסורי'. חבל על הזמן. צריך לצאת לדרך עכשיו."

גונן: "קודם כול ניקוי 'מיסורי'."

שרון: "אין לי עם מי."

גונן: "עם א'." (גונן מתייחס לחטיבה 14 של אמנון רשף שחצתה את התעלה ביום הקודם והוא מבקש עתה להחזירה לגדה המזרחית.)

שרון: "בלתי אפשרי. הוא חצה את התעלה ומנהל ממערב קרבות מוצלחים."

גונן: "אז תן את זה ל־ט'." (טוביה רביב מח"ט 600.)

שרון: "הוא לא יוכל."

גונן: "אז ניתן לך כוחות אחרים אם אתה צריך. כבר קיבלת את ע'." (גונן מתכוון לעמיר יפה, מפקד גדוד 198, שחצה גם הוא את התעלה ביום הקודם.)

הוויכוח הסוער בין שני האלופים לא הוכרע אותו לילה. על אוגדת שרון נאסר להמשיך במבצע לכיתור הארמיה השנייה.

גם לאחר שנאלץ לקבל את חיים בר לב כמפקד חזית הדרום בעקבות כישלון מתקפת הנגד של אוגדה 162 ב־8 באוקטובר, שמואל גונן המשיך לראות את "מיסורי" כבעיה הגדולה ביותר של צה"ל בחזית. ב־9 באוקטובר, לאחר שחטיבה 247, צנחנים מילואים, הגיעה לרפידים, הוא תכנן לשלוח אותה עם זחל"מים מקרטעים ורובי אף־אן ישנים להסתער על המתחם הדיוויזיוני. "הגיע אלי המזוקן, החבר שלך, עם החבר'ה שלו (הכוונה לדני מט, מפקד החטיבה). אני אתן לך אותם עוד יומיים אחרי שהם ינפנפו עבורי את המצרים מ'מיסורי'," הוא אמר לשרון.

שרון הצליח ברגע האחרון לבטל את רוע הגזירה.

בבוקר ה־21 באוקטובר הוויכוח בין שני האלופים התחדד. שניהם היו יריבים מרים מאז שגונן, מפקד חטיבה 7 עטורת התהילה במלחמת ששת הימים, החליף את שרון בפיקוד דרום ביולי 1973. שרון לא העריך את גונן, וטען כבר אז שהאיש אינו מתאים לתפקיד ועכשיו, מאז ה־6 באוקטובר, גונן הוא מפקדו הישיר. גם לאחר שהפיקוד על חזית הדרום הועבר לידיו של בר לב, המשיך גונן להיות מעורב במהלכים צבאיים במלחמה.

שרון חזר אותו בוקר על עמדתו שהמהלך לכיבוש "מיסורי" הזוי ומיותר. המתחם המצרי החזק אינו מאיים עוד על ראש הגשר, במיוחד לאחר שהורחב ביומיים האחרונים בזחילה האטית צפונה של חטיבה 600.

גונן היה חד־משמעי: "זו פקודה באישור הרמטכ"ל ומפקד החזית בר לב. אם תסרב לתקוף את 'מיסורי' תודח מיד."

לאריק שרון לא היתה ברירה. בלב כואב ובתחושת אסון מתקרב זימן לחפ"ק שלו בדוורסואר את טוביה רביב. התדרוך התקיים בשעה 09:30 בבוקר. שני טנקים, זה של מח"ט 600 ולצדו קצין הסיוע החטיבתי, חצו את גשר הגלילים בדרכם לפגישה עם מפקד האוגדה שרון. באותו זמן המשיכו הטנקים של 600 להתקדם תוך קרבות אש לכיוון צפון, וגדוד 410 אף הגיע עד "מפרש" הנמצא בטווח תותחי טנקים מצפון "מיסורי".

אריק נראה מתוח. הוא התיישב על כנף טנק המח"ט וחיפש את המילים הנכונות: "טוביה, אין ברירה, תצטרך לכבוש את 'מיסורי'."

טוביה: "אותו רגע הרגשתי שאריק שופך לי דלי מים קרים על הראש. המשפט הקצר הזה, 'טוביה, אין ברירה, תצטרך לכבוש את 'מיסורי',' נשמע לי כאילו דופקים לי בפטיש ענק על הראש. 40 טנקים עם צוותים עייפים ומותשים מול דיוויזיית שריון מצרית, 200 טנקים, חטיבות חי"ר עם טילים, ארטילריה ומה לא. המחשבה הראשונה שחלפה לי בראש היתה התאבדות. שולחים אותנו לקרב אבוד. רבים רבים מהחטיבה לא יחזרו משם."

אריק חש את מצוקתו של מפקד החטיבה. הוא ידע היטב מה משמעות הפקודה שנתן זה עתה.

טוביה רביב: "אריק, זה יעלה לנו ביוקר רב מאוד. זו התקפה מיותרת. 'מיסורי' לא מאיים על הצליחה ולמעשה לא מאיים על שום דבר."

שרון: "אני יודע. כבר שלושה ימים שאני מתנגד למבצע הזה. זה לא רק גונן. גם חיים בר לב הורה לי לבצע. ניסיתי לערער בפני שר הביטחון דיין, אבל התשובה שלו היתה שהוא לא מתערב בהחלטות טקטיות של המפקדים. באם אתה עומד על דעתך, אני מוכן להחליף אותך כמפקד חטיבה בביצוע הפקודה."

טוביה רביב דחה כמובן את ההצעה, וביקש דחייה של חצי שעה משעת השין.

"באותו רגע כלל לא חשבתי על עצמי," שחזר טוביה רביב כעבור שנים, "חשבתי ודאגתי לחטיבה שלמה, יותר נכון למה שנשאר ממנה לאחר קרבות הימים האחרונים."

לטוביה רביב היתה בקשה אחת: שיסייע לו בהשגת סיוע אווירי למבצע.

שרון הכניס אותו לנגמ"ש מפקד האוגדה והגיש לו את המיקרופון. "דבר עם מוטי הוד. הוא ייתן לך המון סיוע."

בימים הראשונים למלחמה ישב האלוף מוטי הוד, מפקד חיל האוויר במלחמת

ששת הימים, בחמ"ל פיקוד צפון ושימש שם יועץ מיוחד בכל הנוגע להפעלת חיל האוויר, ובהמשך עבר לחמ"ל פיקוד הדרום.

הוד: "טוביה, מה אתה עושה שם?"

טוביה: "מגינים על עם ישראל."

הוד: "אנחנו נעזור לכם והכול יהיה בסדר."

טוביה: "מוטי, אם אתה נותן לי סיוע בשיטת קלע (הטלת פצצות כשהמטוס נוסק לגובה רב מחשש לפגיעה) זה לא עוזר לי."

מוטי הוד: "אני נותן לך שמונה רביעיות."

טוביה: "אני מבקש שיבואו נמוך עם נפל"ם."

הוד: "יהיה בסדר."

בנוסף לסיוע האווירי סוכם שההתקפה תיפתח בהרעשה ארטילרית כבדה מכמה סוללות שיועמדו לטובת החטיבה, וכוח שריון נוסף, "כוח ששון" בפיקודו של ששון יצחקי, יצטרף לשני הגדודים של חטיבה 600. איש לא עידכן את טוביה רביב על האפשרות שכוח נוסף יצטרף אליו. בפועל זה לא קרה והוא שמע על כך רק כמה חודשים לאחר המלחמה.

בדרך חזרה לגדה המזרחית, תוך ששני הטנקים של חפ"ק המח"ט מתחמקים בנסיעת זיגזג מהירה ממטוסים מצריים שניסו לפגוע בהם, ביקש רביב משני המג"דים שלו, עוזי בן יצחק ויהודה גלר, שימתינו לו בנקודת מפגש מוסכמת על ציר "לכסיקון".

עוזי בן יצחק מג"ד 409 הופיע לבדו. יהודה גלר, מג"ד 410, התייצב עם סגן מפקד הגדוד החדש, רב־סרן רפי מצפון, שהגיע רק יום קודם לגדוד והחליף את חיים אלקן שנפצע קשה.

עדיין נסער מהפקודה שקיבל, החליט טוביה רביב שלא לשתף בתחושתו הקשה את שני מפקדי הגדודים. הוא גם לא חשף בפניהם את הדרמה שהתלוותה לפקודה ואת חילוקי הדעות בין מפקד האוגדה שרון ואלוף הפיקוד גונן: "אנחנו הולכים לתקוף היום את 'מיסורי'," בישר בקצרה לשני מפקדי הגדודים, "זה שטח ישר. הכול חפור שם בעמדות חי"ר עם טילים ועמדות חפורות לטנקים. אנחנו תוקפים וכובשים את 'מיסורי' עם בטן כבדה..."

יהודה גלר הבין את משמעות הדברים והמשימה. "טוביה, אנחנו הולכים לשחיטה," אמר בשקט.

"יהודה, אני יודע," השיב מפקד החטיבה.

שני מפקדי הגדודים לא הסתירו את חששם מכמות הנפגעים הגדולה שצפויה

מההתקפה. גלר דיבר על כך שהתקפה בשיטה של שטיפת האויב אינה נראית לו. "הכול שם מלא אויב. הכוח שלנו, שני גדודים מדולדלים, לא יצליח לכבוש את המתחם. צריך גם לקחת בחשבון את המודיעין הדל שיש לנו על מה שקורה שם. אנחנו כל הזמן מדברים על משהו דמוי ביצה ממפת קוד משנת 1970, אבל המצרים ערוכים שם לגמרי אחרת."

גלר ובן יצחק הבינו היטב את משמעות הפקודה והמשימה. שניהם היו מודעים לתוצאות הקשות שצפויות ללוחמי הגדודים, אבל לרגע אחד לא עלתה האפשרות שלא לבצע. גם טוביה רביב, מפקד החטיבה, שהבין שהוא שולח את לוחמיו לקרב חסר סיכוי, לא חשב על אפשרות כזו: "ידעתי שאנחנו הולכים לקרב מר, אולי חסר סיכוי, אבל זו היתה הפקודה שקיבלתי," שחזר טוביה רביב כעבור שנים את רגע המפגש עם שני מפקדי הגדודים. "בשלב הזה של הלחימה זו היתה משימה מיותרת. המצרים היו בשלבי שבירה ולא נראו מצדם כוונות התקפיות. הפיקוד המצרי ב'מיסורי' ראה את מה שאנחנו ראינו ממזרח לתעלה, שצה"ל שולט בגדה המערבית ותוך יום-יומיים יתחיל במבצע לכיתור הארמיה השנייה."

באותה פגישה קצרה השתתף גם מפקד הסיוע החטיבתי שדיווח שלצורך המבצע הוקצו לו 700 פגזי ארטילריה. כמות דלה מדי לריכוך השטח טרם הסתערות הטנקים.

הפגישה הסתיימה בתוך דקות. שלושת הקצינים רכנו על מפת "סיריוס" ומפקד החטיבה הצביע על כיווני התקיפה: גדוד 410 יתקוף ממקומו לאורך תעלה ממערב לצפון־מזרח בחסות הרמפות המצריות ממערב לתעלה שנשלטות עתה בידי חטיבה 14; גדוד 409 יתקוף מדרום לצפון. מתחם "מיסורי" היה בנוי באותה עת בצורה של קודקוד ביצה, כאשר גדוד 409 נמצא מול ראש הביצה וגדוד 410 מול המסדרון המערבי שלה.

"במבט לאחור, הטענות שהשמענו בפגישה עם המח"ט לא היו חריפות דיין," הודה יהודה גלר לאחר עשרות שנים, "הבענו חשש שהכוח איתו אנחנו יוצאים לקרב דל מדי מול מתחם מצרי משופע בטנקים, ארטילריה וחטיבות חי"ר עם טילים. לרגע לא עלתה כמובן אפשרות של סירוב פקודה, אבל כיום אני בדעה שהייתי צריך לנהוג אחרת."

ספרים שכתבו בכירי הפיקוד המצרי ופורסמו שנים לאחר המלחמה, אימתו את הערכות האלוף שרון שלפיקוד המצרי לא היו בשלב זה של המלחמה כל תוכניות לתקוף מ"מיסורי" דרומה. בנוסף, יחידות ההאזנה של המודיעין קלטו דיווחים על הבהלה שאחזה בצמרת הצבא המצרי מצליחת צה"ל, ועל עימות

בצמרת הצבא והשלטון במצרים בין נסיגה מוחלטת לגדה המערבית של התעלה והגנת הבירה קהיר ובין המשך נוכחות הגנתית בלבד ממזרח לתעלה. בשלב מסוים הרמטכ"ל שאזלי, לאחר שעמד על עומק החדירה של אוגדות השריון ממערב לתעלה, ביקש להסיג את כל הכוחות חזרה לשטח מצרים. הנשיא סאדאת האשים את שאזלי בבגידה, הדיח אותו מתפקידו ומינה במקומו את גנרל גאמסי, ראש אג"ם המצרי. בכל מקרה, בשלב זה של המלחמה "מיסורי" לא היווה עוד איום על ראש הגשר ועיקר המערכה עברה לשטח מצרים.

■ ■ ■

על פי תוכנית הקרב שנקבעה, המטוסים אמורים היו להתחיל בתקיפה בשעה 13:00 ומיד אחריהם יצאו הטנקים לדרך. המטוסים לא הגיעו בשעה שנקבעה ותחילת ההתקפה נדחתה לשעה 14:00.

בשעה 14:00 הופיעו כמה מבנים באוויר. סקייהוקים. אבל הטייסים שאמורים היו לתקוף ב"מיסורי", קיבלו ברגע האחרון שינוי משימה והופנו לעבר מצבת החייל האלמוני המצרי מדרום לאיסמעיליה, שם הסתבך קרב של כוחות שריון וחי"ר נגד יעד מצרי. במפח נפש התבוננו טוביה והמפקדים במטוסים המתרחקים וציפו לגל שני של מטוסי סקייהוק שלא נראו ממזרח. הסיוע הארטילרי שהובטח החל בזמן, אבל כצפוי הקצאת הפגזים למשימה התגלתה כלא מספקת.

בשעה 14:00 פנה מפקד החטיבה לשרון: "איפה המטוסים?"

שרון: "אני בודק. יש דחייה של חצי שעה."

שעת השין החדשה נקבעה ל־14:30, וגם אז לא נראו מטוסים בשמים. סוללת הארטילריה שהוקצתה למשימה כבר קיבלה משימות חדשות ובדיעבד התברר שלהפגזה כמעט שלא היתה השפעה על ההיערכות המצרית במתחם. גם התגבור הקרקעי שהובטח, טנקים של כוח ששון יצחקי, מפקד החטיבה המרחבית בגזרה הצפונית, לא הגיע. טוביה רביב: "אמרו לי שכדי לכבוש את מיסורי' צריך שתי חטיבות טנקים והבטיחו לי תגבור של חטיבה נוספת להתקפה, אבל כלל לא שמעתי מהם."

בשעה 15:00 הופיעו בשמים ארבעה מטוסים שתקפו מגובה רב. רוב המטרות שהותקפו היו כלים מצריים שנפגעו עוד קודם לכן. עשן שחור היתמר מהיעדים שהותקפו, אבל לתקיפת המטוסים לא היתה כל השפעה על הכוחות המצריים בשטח. התקפת הטנקים, שמזה שעתיים המתינו בעמדות, נדחתה ב־15 דקות נוספות. ואז,

בשעה 15:15, קיבלו שני מפקדי הגדודים את פקודת ההסתערות. טוביה רביב, מפקד החטיבה: "באותו רגע של מתן הפקודה הייתי חצוי. מצד אחד גאה בחטיבה שיוצאת למשימה כל כך קשה, ומצד שני תחושה קשה וידיעה שהולכים לקרב קשה מאוד. לאחר הפקודה שנתתי, החטיבה כולה זינקה כמו קפיץ מתוח ששוחרר והתחילה להתקדם. אני בין השני הגדודים. מלא גאווה, אבל גם לא מעט דאגה.

"'20 כאן 40,' שמעתי ברשת החטיבתית את מפקד האוגדה, 'התקפה יפה מאוד'... שמעתי את הדברים וחשבתי לעצמי, טוביה, זה לא רגיל שבאמצע קרב מפקד האוגדה מחמיא לי ומשבח את הכוחות. זה לא אריק. ואז אמרתי לעצמי: תירגע. רק 30 אחוזים מזה מכוון אליך, שאר 70 האחוזים הם לאוזניים של גורודיש... 'חכה, עוד לא גמרתי,' עניתי לשרון, 'יהיה לזה מחיר...'"

"טוב. תיזהר, האויב מאזין," סיים מפקד האוגדה.

■ ■ ■

התחלת ההסתערות לא רמזה כלל על הצפוי בהמשך. המפקדים דיווחו על פגיעות טובות בטנקים ובכוחות החי"ר שמולם. שוקה בר־און, מפקד "חרדון" בגדוד 409, תיאר ביומנו את השלבים הראשונים של מתקפת הגדוד שהסתער מדרום לעבר המתחם, שטח שמבחינה טופוגרפית היה שונה מהמישור השטוח שלעברו הסתער גדוד 410: "יצאנו להתקפה. בדרך זרועות מחפורות רבות, תותחים, כלי רכב וטנקים פגועים, ואפילו טיל נ"מ אחד. אנחנו נוסעים ויורים. עדו עוצר ומחפה עלי, אני נע מזרחה ותופס את הרכס שלפני ומחפה עליו. עדו נע ועובר ממערב לכיוון צפון ותופס שם את השטח.

"ההרגשה טובה. אש אימים מונחתת על האויב. מ"פ החרמ"ש מטהר עם הפלוגה שלו את שאריות המצרים מאחורינו. אנחנו מתקדמים שוב קדימה עד לחולית הבאה. שמעון מימיני וגיורא משמאלי מחליפים אש עם האויב. מכיוון 'טלוויזיה' עפים עלינו סאגרים, אבל כולם מחטיאים. החשיכה מתקרבת, ענני עשן שחור מכיוון מזרח וצפון. בשעה 17:30 מקבלים ידיעה שהצבא המצרי נשבר ואנחנו מוכנים לתקיפה בכל רגע. משך כל הזמן הזה עמדו מולנו לפחות כ־30 טנקים כשאנחנו פוגעים ברבים מהם. גיורא פגע ראשון בטנק טי־55 בטווח 2,000 מטרים בפגז חודר שריון ומקבל תשבחות. אנחנו מחכים להמשך ההתקפה שנדחתה למחר."

גם פלוגת "ונקל" מסתערת בהתלהבות קדימה: "בשעה היעודה אנחנו

מתחילים בתנועה על ציר 'לכסיקון', הוא ציר התעלה. המקום נראה כשדה קטל נוראי של הצבא המצרי. ריח אבק שריפה ומדורות אש באוויר מקנים לנו תחושת זוועה. ירינו מספר פגזים למטרות אויב וצפינו בהפצצות היפות של חיל האוויר לריכוך יעדי האויב ב'מיסורי'. אחרי זמן קצר מגיעה הפקודה ופותחים בהסתערות. הטנקים יורים כמות תחמושת עצומה. כל אחד פתאום מרגיש את עוצמת השריון בהסתערותו. המוני חיילים מצרים נהרגים מבלי שקורה לנו דבר. לפתע הרגשנו שכאילו המלחמה עומדת להסתיים והאויב המצרי הולך ונגמר.

"אך עדיין לא. בקו העמדות הנוסף מתגלים טנקים נוספים, חלקם סנטוריונים ופטונים ורובם טנקים מצריים. עדו מקבל פקודה לירות אך מסרב כי יש טנקים של צה"ל בשטח. כמה טנקים רוסיים מושמדים בטווח 3,200 מטר. עבודה יפה, אך לאויב אין סוף. עוד ועוד טנקים עולים מולנו מכיוון צפון והאש ממשיכה עד רדת החשיכה."

■ ■ ■

זמן קצר לאחר המפגש עם מפקד החטיבה, אסף יהודה גלר את מפקדי הגדוד ונתן להם את הפקודה שקיבל מטוביה רביב: "עשיתי את זה בלב חצוי. ללא אשליות. היה ברור ש־26 הטנקים שלנו אינם יכולים למוטט מתחם דיוויזיוני מצרי, אבל אולי בנס יכולים לסדוק את כוחו. הרגשתי תחושת חוסר אמון בפיקוד העליון ששולח אותנו לקרב הזה. הרגשתי שמישהו שם פועל משיקולים זרים, לא מבצעיים, וכתוצאה מכך אנחנו עומדים לשלם מחיר כבד. בכל הסיטואציה הקשה הזו היתה לי נקודת אור אחת: היה לי אמון מלא במפקדים שלי ובצוותי הטנקים שיוצאים איתי לקרב."

בשעות הצהריים גדוד 410 פרוס בחצי קשת מאזור "מפרש", כקילומטר מצפון לציר "אושה", צמוד לשפת התעלה. גלר מפרט למפקדים את יעדי התקיפה: הגדוד יתקוף בגזרה שבה יושבות שתי חטיבות חי"ר מצריות שמחזיקות בצפון המתחם, מצוידות בנשק ובטילים ונסמכות על מספר גדול של טנקים. משימת הגדוד – להסתער לכיוון צפון־מזרח ולהיאחז בגבעות שמצפון ל"מיסורי". בהמשך נותן גלר גם פקודה קצרה ברשת הקשר הגדודית ומוודא שכל מפקדי הטנקים והלוחמים שבהאזנה, מודעים לה.

כמעט כל המפקדים הבכירים בגדוד לא היו שם כשפרצה המלחמה. את רפי מצפון, סגן מפקד הגדוד, הכיר גלר לראשונה רק ביום הקודם והתרשם מאוד

מכישורי הפיקוד שלו. הסמג"ד, שהגיע היישר מבית החולים, הביא איתו נדוניה יקרה: שלושה טנקי מג"ח שאורגנו בעורף וכללו צוותים מכל הנמצא: פצועי מלחמה ששבו לחזית, שבים מחו"ל וסדירים. על הכוח הזה פיקד נועם ליבני, בן קיבוץ יחיעם שבצפון. על אחד הטנקים פיקד סגן ישי עוזרד מקיבוץ בית אורן, גיסו של יהודה גלר.

זאב שפס, מ"פ "לורה", שהגיע בהמלצת הסמג"ד אלקן שנפצע קשה יומיים קודם לכן, הוכיח את עצמו בקרב ההטעיה בליל הצליחה. נתן דוידוביץ, מפקד "מוקדון", הגיע לגדוד רק ביום הקודם, לאחר פציעתו הקשה של אבי סימון. יצחק שמילוביץ הוא היחיד מבין מפקדי פלוגות הטנקים שנשאר בתפקיד מתחילת המלחמה. בצוות הפיקוד הבכיר היו גם מפקדי פלוגת החרמ"ש, דוד גלזר וסגנו צביקי רון. את מעגל הפיקוד הישיר סגר מ"פ המפקדה, שמואל ניב, היחיד בגדוד שעוד נלחם ב"קדש" כשהשרמנים היו הטנקים המובילים בשריון.

סמוך לתחילת ההתקפה, בהוראת קלמן מגן, מפקד אוגדה 252 שהחליף את אלברט מנדלר שנפל ב־13 באוקטובר, הגיעה תגבורת נוספת: חמישה סנטוריונים שהצטרפו לגדוד, פלוגה מוקטנת בשם "בסין". (היא אינה קשורה ל"בסין" של גדעון גלעדי מגדוד 407 שכל הטנקים שלה, למעט אחד, נפגעו בליל הפריצה.) הכוח הזה חבר לגדוד בקשר, אבל בפועל לא השתתף בהתקפה ונעלם מיד לאחריה. בשל הלחץ לקראת ההסתערות, לא היה תיאום קשר בין הגדוד ובין חמשת הטנקים.

■ ■ ■

גדוד 410 יוצא להסתערות עם 26 טנקים, לא כולל את חמשת הסנטוריונים שכאמור לא נטלו חלק בהתקפה: שבעה בפיקודו של הסמג"ד רפי מצפון; שישה בפלוגת "כלוד" בפיקודו של יצחק שמילוביץ; שמונה בפלוגת "לורה" עליה מפקד זאב שפס; ארבעה בפלוגת "מוקדון" בפיקודו של נתן דוידוביץ; וטנק אחד בפיקוד יהודה גלר. בנוסף, מאחורי הטנקים פועלת פלוגת החרמ"ש "סנבים" בפיקוד דוד גלזר.

יהודה גלר פרס את הפלוגות לקראת היציאה לקרב להסתערות: "לורה" ו"מוקדון", יחד עם טנק המג"ד, התקדמו כ־800 מטרים ותפסו עמדות לכיוון צפון־מזרח, ו"כלוד" עם כוח הסמג"ד, שנקרא 11 ברשת הקשר, עברו את "לכסיקון". במקביל, גדוד 409, בעמדות בדרום־מזרח המתחם המצרי, ניהל קרב אש מול מטרות אויב.

תחילת ההסתערות נראתה מבטיחה. הטנקים נעו במבנה גדודי, תוך אש יעילה למטרות והמפקדים דיווחו על פגיעות טובות. טוביה המח"ט, מנקודת תצפית סמוכה שממנה שלט על כוחות החטיבה, שיבח את לחימת הגדוד. ליהודה גלר שנע קדימה עם שתי הפלוגות המזרחיות, נראה היה שהמחמאות מוקדמות מדי. לב המתחם המצרי עדיין לפניו. בשלב הזה, לאחר שעבר כקילומטר, הרגיש גלר שאבד הקשר עם הכוח שתקף יחד עם מצפון באגף המזרחי של הגדוד.

היעד, שנדמה היה בראשית ההסתערות שהוא ריק מכוחות אויב, התעורר בבת אחת לחיים והפך למלכודת אש. רק אז התברר שמיקומו, אותה ביצת "מיסורי" כפי שסומנה במפת הקודים של צה"ל, לא היה מדויק. למעשה, האגף השמאלי של המתחם היה במרחק כמה מאות מטרים ממערב ל"לכסיקון", ולא מזרחית יותר כפי שנראה היה. חיילי החי"ר הניחו לטנקים להתקרב ואז פתחו לעברם לפי פקודה במטח צפוף: מטולי אר־פי־ג'י מטווחים של מאות מטרים, וטילי סאגר ממרחקים גדולים יותר. בתוך שניות נפגעו ארבעה טנקים ראשונים.

עוזי צליחובר, סמ"פ "כלוד": "התקדמנו באש. תחילה נראה היה שאנחנו כובשים את המתחם ללא התנגדות רצינית. שמתי לב שאני נמצא לפנים וצעקתי בקשר לטנקים משני צדדי ליישר קו, ואז נפגע הטנק הראשון בפלוגה מבלי שמפקדו הצליח להבין מה פגע בטנק."

הטנק של זאב שפס, מ"פ "לורה", היה בין הראשונים שנפגעו. הפגיעה בשפס היתה אנושה. הוא פונה במהירות לתאג"ד, ושם ניסה ד"ר טאובר ללא הצלחה להציל את חייו. רק לאחר המלחמה נחשפו הלוחמים בגדוד לסיפור חייו המיוחד של שפס: אביו, איגנץ, קצין בצבא הפולני, נפל בשבי הגרמנים במלחמת העולם השנייה והצליח לשרוד. זאב עצמו נולד בעיר לודז' לאחר המלחמה ועלה לישראל בגיל תשע. בעשרת הימים שבהם פיקד על "לורה" רשם לא מעט מעשי גבורה, כפי שתואר בעיטור העוז שקיבל לאחר מותו: ב־15 באוקטובר, כשהטנקים של הפלוגה נקלעו לשדה מוקשים בחזרה מפעולת ההטעיה בליל הצליחה, הוא הצליח, בקור רוח ובאומץ לב, לחלץ את כל הטנקים והלוחמים שתחת פיקודו; למחרת נפצע אבל המשיך להילחם. שלושה ימים לאחר מכן, ב־19 באוקטובר, בקרבות להרחבת מסדרון הצליחה, נפגע הטנק שלו. הוא נפצע פעם נוספת והצליח לחלץ את אנשיו מהטנק הבוער.

ב־21 באוקטובר, בקרב חסר הסיכוי על "מיסורי", אומץ הלב ולחימת הגבורה של רב־סרן זאב שפס לא יכלו למטח הטילים והרקטות.

■ ■ ■

עבור זאב מסלו מפלוגת "כלוד", כל הימים מאז תחילת המלחמה התערבבו זה בזה. מאז שהגדוד התייצב לראשונה על רכס "חמדיה", הוא היה מעורב כמעט בכל קרב שהתנהל בגזרה. בקרב הראשון, על "חמדיה", עמד לא רחוק מיוסי בס, ההרוג הראשון של גדוד 410. המראה הקשה אליו נחשף ליווה אותו שנים רבות לאחר המלחמה.

בתדריך שנתן יהודה גלר לפני שהטנקים יצאו להתקפה על "מיסורי", התרשם מסלו מקור הרוח של מפקד הגדוד. איך זה, חשב לעצמו, שכולם מסביב חוששים והמפקד שלהם כל כך רגוע כשהוא מסביר את יעדי הגדוד.

מישהו מהחיילים שאל כמה טנקים יש למצרים על "מיסורי", ושריר בפניו של גלר לא זז כשאמר את המספר: 250... מסלו הסתכל סביב, ספר את הטנקים של הגדוד ולא הבין איך 26 טנקים יכולים להסתער על יעד שיש בו 250 טנקים מצריים. "אנחנו מתאבדים. קמיקזים..." חשב לעצמו.

זה גם היה המפגש הראשון שלו עם רפי מצפון, הסמג"ד החדש של 410. יפה עיניים ובלורית שופעת, גבוה, מרשים, חזות של שחקן קולנוע הוליוודי. מפקד שמקרין ביטחון עצמי של אחד שאפשר לסמוך עליו בקרב. מסלו צוות תחילה כטען־קשר בטנק של מצפון, אבל עוד לפני תחילת ההתקפה, בשינויים התכופים של הרכבי צוותים, עבר לטנק של מנדי פייביש, סגנו של יצחק שמילוביץ, מפקד "כלוד". איתו בצוות היו גם אבי וייס התותחן ויגאל הללי הנהג. הללי נראה נסער ומתוח במיוחד. עוד לפני תחילת ההסתערות הוציא תמונה מכיס סרבל הטנקיסט והראה למסלו. זה היה תצלום שלו ושל רעייתו שנראתה בהיריון מתקדם.

"זו הבת שלי," אמר למסלו, "ואני לא אזכה להכיר אותה."

■ ■ ■

45 שנים חלפו מאז אוקטובר 1973, וזאב מסלו, טען־קשר בגדוד 410, חי כל רגע של המלחמה כאילו היה אתמול. הוא זוכר בבהירות את פקודת המג"ד, יהודה גלר: "היכונו להתקפה. היעד 'מיסורי', הסתערות לצפון מזרח." ואת הדקות הראשונות של ההסתערות כשהכול נראה כל כך מרשים. ממש כמו בתרגילים בסיני. מפגן כוח רב עוצמה כשפלוגת "לורה" עם זאב שפס מימין, "כלוד" עם

שמילוביץ במרכז ו"מוקדון" עם מפקד חדש, נתן דוידוביץ, משמאל. ברשת הקשר שמע את קולו של אריק שרון מפקד האוגדה: "כאן 40, תחסלו אותם!"

מהדקות הראשונות, עד שהחלה תופת הטילים, הוא זוכר בעיקר את הדיבורים בקשר פנים של הטנק. "חבר'ה, זה הקרב האחרון שלנו, לא חוזרים ממנו..." שמע את יגאל הללי מתא הנהג, ואת התגובה המהירה של מנדי פייביש, סגן יו"ר אגודת הסטודנטים בטכניון, שלא אהב את הפטליזם של הללי ושאל את מסלו: "מה אתה אומר לו?"

"הכול יהיה טוב," הרגיע הטען־קשר.

בתוך הטנק, סמוך לתא הפגזים, שמע קולות מוזרים. כאילו ברד כבד מכה על דופנות הטנק. אבל מי בכלל שמע על ברד כבד במדבר סיני בתחילת הסתיו, הוא חושב לעצמו ושומע את פייביש ברשת הקשר: "יורים עלינו נק"ל." ומיד אחרי זה סגן מפקד הפלוגה קורא לטנקים האחרים לצמצם רווחים והפלוגה מתכנסת במהירות למבנה צפוף יותר.

ולפתע צעקה: "חי"ר עם נ"ט. טילים, קומנדו. תתפרסו מיד."

הללי מאיץ בכל הכוח. מסביב אינספור התפוצצויות. "עלינו על מארב," נשמע קולו של מנדי פייביש.

גדוד 410 שרץ מהר קדימה מצא עצמו בתוך מלכודת אש שסגרה עליו מכל הצדדים. יהודה גלר ראה את הטנקים שלו נפגעים בזה אחר זה. היו טנקים בהם זיהה אנשים שנוטשים, חלקם אפופי להבות. היו אחרים, לא מעטים, שאיש לא יצא מהם חי והאש שפרצה ואחריה ההתפוצצות הגדולה לא הותירו מקום לספק.

פחות משעה מאז תחילת התנועה קדימה והתמונה קשה. הכוח המסתער נפגע. טנקים בצדדים מתחילים לבעור והטילים ממשיכים לפגוע. אלה הם רגעי הגבורה של פלוגת החרמ"ש שנעה מאחורי הטנקים. בזחל"מים ישנים נכנסים לוחמי הפלוגה לתוך קו האש ומתחילים לחלץ נפגעים מהטנקים הפגועים. הטילים המצריים לא מבדילים בין טנקים לזחל"מים, והכלי של דוד גלזר, מפקד הפלוגה מקיבוץ טירת צבי בעמק בית שאן, נפגע. גלזר, עד לפני רגע מחלץ, נפגע קשה ומועבר לזחל"ם אחר שמפנה פצועים מזירת הקרב. הזחל"ם מסתובב לאחור, מתמרן כדי להתחמק מפגיעות הטילים שנורים מרחוק ועולה על מוקש. דוד גלזר, מפקד הפלוגה, נפצע באורח אנוש.

קצין הדת של חטיבה 600, גבי בן דוד מקיבוץ טירת צבי, מצא מדי ערב דרך להתקשר הביתה ולהרגיע את אביו שכל שלושת הלוחמים מהקיבוץ שנמצאים בחטיבה בריאים: "אבא, אני בסדר, גם דוד גלזר וגם מנחם מקוב. תמסור ד"ש מהם."

בלילה של ה־21 באוקטובר הדיווח היה שונה: "אני בסדר וגם מקוב..."

האב:"רק מקוב?"

"כן, אבא."

האב נצר לעצמו את המידע. רק לאחר שבוע הגיעו נציגי צה"ל לקיבוץ טירת צבי והודיעו למשפחה שבנם, סרן דוד גלזר, נפל בקרב "מיסורי".

עמוס אונגר, סגן מפקד גדוד 409: "גבי בן דוד, קצין הדת החטיבתי, לא הסתער איתנו בטנקים, אבל אני רואה בו את אחד מגיבורי החטיבה. עיקר פעילותו התמקדה באיסוף גופות החללים. בדבקות ובנאמנות היה קם מדי יום ואוסף שרידי גופות לתוך שקי ניילון. במשך חודשים יצא עם צוות יחידת קבורה פיקודית, הגיע יחד איתם לכל כלי פגוע או שרוף, ויחד ליקטו שאריות של לוחמים שנפגעו ונשרפו. אי אפשר היה שלא להבחין בתהומות העצב שנשקפו מעיניו, ולא להתרשם מהשלמות בה קיבל על עצמו את המטלה הקשה מנשוא. זאת היתה שליחות קדושה. בדרכו הביתה, בעת השחרור, הוא נשא עמו מטען גדול וחורג, שהצריך תעצומות נפש גדולות מאוד כדי להכילו."

■ ■ ■

לקראת המבצע החטיבתי ב"מיסורי" נערך התאג"ד בראשות הרופא החטיבתי, ד"ר חנן טאובר, בצורה שונה. לאחר פציעתו של ד"ר ז'אק הירש, הרופא הגדודי של 409, והחובשים שלו בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר, הוחלט להקים תאג"ד משותף בהרכב רפואי מוגבר. לראשונה במלחמה ד"ר טאובר, ד"ר קלמן גויטין וד"ר חיים יפה, שלושתם יחד בתחנת איסוף חטיבתית שממוקמת בכביש התעלה על ציר "שיק", סמוך לאזור הקרבות. החובש החטיבתי, עקיבא גרוס, אחראי גם הפעם לפריסה של המערך הרפואי ולהיערכות לקליטת פצועים רבים בו זמנית.

מרגע מסוים לפנות ערב החלו הפצועים להגיע, בקצב שכמותו הצוות הרפואי לא הכיר. טנקים וזחל"מים הגיעו, פרקו פצועים והרוגים ושבו מיד חזרה לסבב נוסף.

הרופאים הבינו מיד: גדוד שלם כמעט שנמחק ב"מיסורי". כפי שחששו המח"ט, המג"דים והמפקדים מהרגע הראשון בו הונחת עליהם תיק "מיסורי".

הרופאים טיפלו בפצועים במסירות רבה והחסירו פעימה כשהגיעו חללים מוכרים להם משירותם כרופאים בחטיבה. ד"ר טאובר, הרופא החטיבתי, נשך

שפתיים כשהורידו מאחד הטנקים את גופותיהם של זאב שפס ודוד גלזר. את שניהם הכיר עוד ממלחמת ההתשה בסיני. אבל לא היה זמן להתאבל. עוד ועוד פצועים שיוועו לעזרה.

■ ■ ■

צביקי רון מקיבוץ דברת, לוחם בפלוגת הסיור של חטיבה 14, עשה הסבה לחרמ"ש עוד במהלך השירות הסדיר, הרבה בהשפעתו של דוד גלזר, הקיבוצניק הדתי מטירת צבי. צביקי, שפיקד על מעוז "נחלה" בגזרה המרכזית של התעלה, פגש באחד הימים את גלזר ששכנע אותו לעשות הסבה לחרמ"ש ולהצטרף אליו לגדוד 79 בפיקודו של ינוש בן גל. שניהם עברו ביחד את מלחמת ההתשה. סגנו של גלזר בפיקוד על פלוגת החרמ"ש היה דב'לה גרנק, לימים קמב"ץ גדוד 407 וההרוג הראשון של חטיבה 600 במלחמה. בדצמבר 1970, כשצביקי היה על סף שחרור וחזר לפלחה בקיבוץ, גלזר הציע לו את תפקיד סגן מפקד הפלוגה. מאז היו ביחד ועברו עם הפלוגה לשירות מילואים בגדוד 410, חטיבה 600.

החל מה־7 באוקטובר, מועד הגעת חטיבה 600 לחזית הדרום, פלוגת החרמ"ש עסקה בפינוי פצועים מ"חמדיה" ואבטחת חניוני הלילה של הטנקים. בליל הצליחה אִבטחה הפלוגה את ציר "עכביש". ב־18 בחודש פינו הזחל"מים של הפלוגה את גופות הצנחנים ולוחמי השריון מציר "טרטור", חללי קרב הגבורה של גדוד 890 ושל לוחמי גדוד 100 שהוזעקו לחלץ את הצנחנים ממלכודת האש. צביקי נדהם מכמות הגופות של צנחנים ושריונאים שנותרו בשטח. כ־70 גופות. לאחר כמה סבבים הוא ביקש מיהודה גלר שישחרר אותם מהמשך המשימה. לוחמי החרמ"ש, כולם למודי קרבות, גם במלחמת ההתשה וגם לאחר שבועיים לחימה בסיני, התקשו להתמודד עם המראות הקשים של ערימות הגופות בשטח. "אם איננו רוצים לאבד את הכוח הזה ככוח לוחם," הסביר צביקי ויהודה גלר קיבל את הדברים.

כשהחלה ההסתערות על "מיסורי", הזחל"מים של פלוגת החרמ"ש נותרו מאחור. רק כשהחלו להיפגע הטנקים הם התקדמו והחלו לחלץ נפגעים ולפנות אותם לאחור. בשלב מסוים, כשהזחל"ם של צביקי מנהל קרב אש עם מקלע כבד במרחק כמה מאות מטרים מעמדת נ"ט מצרי, הכלי נתקע והצוות נחלץ לאחור ועלה על זחל"ם המרגמות של הפלוגה. צביקי עצמו חולץ על ידי סגן

מנחם בן שלום, נחצ׳ה, מפקד מחלקת הסיור של הגדוד. ואז, כשהוא על הג׳יפ, הגיעה הידיעה הקשה על נפילתו בקרב של דוד גלזר ועל המינוי שלו כמפקד הפלוגה, שממשיכה לנסות לחלץ נפגעים משדה הקרב.

פחות משעה לאחר שהחלה ההסתערות, גדוד 410 שתת דם מול עמדות מבוצרות, טנקים מחופרים ומאות מטולי רקטות וטילי נ״ט.

פרק 23

"גומרים לי את הגדוד"

יהודה גלר, במרכז הגדוד המסתער, מודע למה שקורה מסביב. הטנקים נכנסים בזה אחר זה למלכודת הטילים והנ"ט. היישר אל לב המתחם המצרי שיורק אש לכל כיוון. גלר רואה את הטנקים נפגעים ומרגיש חסר אונים. הוא אינו יכול להושיע. התחושות הקשות שהיו לו כששמע לראשונה ממפקד החטיבה על המשימה, הן עתה מציאות איומה: "ראיתי בעיניים את החיילים המצרים במדים הבהירים ועם מטולי ה־אר־פי־ג'י שלהם, מכוונים אל הטנקים מתוך העמדות החפורות שלהם, ופוגעים בזה אחרי זה בטנקים שלנו. חלק מהם דרסנו בשרשראות הטנקים, אבל מיד הופיעו אחרים. חלק מהטנקים עברו איתי כמעט את כל המתחם, קילומטר–קילומטר וחצי, כמעט עד 'טלוויזיה', כשנפתחה האש ומרבית הטנקים נפגעו. אני נותן פקודה. חלק לא שומעים, חלק רצים קדימה לעזור לטנקים שנפגעו. איש איש לנפשו. הם גומרים לי את הגדוד, אני זועק לעצמי ופונה בקשר למפקד החטיבה: 'מבקש אישור נסיגה.'"

מפקד האוגדה אריק שרון מתערב ופונה בקשר לטוביה רביב: "20 כאן 40, 3 שלך צודק. תן לו לזוז אחורה."

טוביה רביב, על אחת הרמפות שממנה נפרס לפנים שדה הקרב כולו, מאשר לגלר לסגת.

מאחת הרמפות בגדה המערבית של התעלה, מ"פ "אהבה" אהוד גרוס וצוותי הטנקים שלידו צפו בקרב שהתנהל כמה מאות מטרים מזרחית מהם, מעברהּ השני של התעלה. לבם נחמץ מבלי יכולת לסייע. בשלב מסוים גרוס פנה בקשר ליהודה גלר וביקש לסייע באש מהגדה המערבית. "אין לכם טווח יעיל למצרים. אתם תפגעו בטנקים שלנו..." דחה מג"ד 410 את הפנייה.

סגן־אלוף אריק אכמון, סגן מפקד חטיבה 247, חטיבת הצנחנים שחצתה את התעלה, תיאר לימים את המראות הקשים שנגלו לעיניו: "יחד עם דני מט צפיתי מעל הרמפה שבמערב התעלה על מהלך הלחימה של חטיבה 600, שהתרחשה

מתחתינו. אני זוכר איך נחמץ לבי על כל טנק שנפגע ועל קריאות החירום ברשת החטיבה שלכם.״

אורי בן ארי, קצין שריון מוערך ששימש כסגנו של גונן בפיקוד דרום במלחמת יום הכיפורים, נפגש עם טוביה רביב זמן קצר לפני פטירתו ב־2009: ״באתי להגיד לך שגם אני הייתי נגד ההתקפה על ׳מיסורי׳, אבל אף אחד לא הצליח לשכנע את שמוליק גורודיש לא לעשות את זה.״

■ ■ ■

רוב מפקדי הטנקים לא שמעו את פקודת הנסיגה של גלר. עבור אחרים היא הגיעה באיחור טרגי. גלר בטנק המג״ד הוא מהאחרונים שמסתובב לאחור. הטנק שלו סופג פגיעות ובדרך נס לא נדלק. מאוחר יותר, כשנחלץ מהתופת, ספר גלר שבעה חורים בגוף הטנק, מרביתם פגיעות של רקטות אר־פי־ג׳י, ורסיסים שמעידים גם על פגיעות של פגזי טנקים ותותחי נ״ט. יהודה גלר, מג״ד אמיץ ושקול, מתקשה להשלים עם התוצאות הקשות של הקרב שמלכתחילה לא היה לו כל סיכוי: ״איבדתי את הגדוד שלי. הם גמרו אותנו,״ הוא נשמע חוזר שוב ושוב על המילים באוזני אלה שהצליחו לחזור מ״מיסורי״ ואסירי תודה עד היום על פקודת הנסיגה שהצילה את חייהם.

ארבעה טנקים בלבד חזרו מ״מיסורי״. ארבעה מתוך 26 שקיבלו את פקודת ההסתערות קדימה.

■ ■ ■

לא רחוק משם, על רקע השמש השוקעת במערב, צוותי הטנקים האחרונים של גדוד 410, מה שנותר מ״לורה״, ״כלוד״ ו״מוקדון״, עדיין נלחמו על חייהם.

מנדי פייביש, סמ״פ ״כלוד״, היה הראשון שהבחין מהצריח בטיל סאגר שמתקדם ישר מולם. כל כך מהר ומפתיע, שהוא לא הספיק להזהיר את יגאל הללי הנהג שינסה לתמרן ולהתחמק.

זאב מסלו: ״הטנק ספג פגיעה ישירה. מטען חלול. סילון אדיר של גזים ואש פרץ את שריון המגן וחדר פנימה. אל תוך הטנק. נעצרנו בבת אחת. חום ורעש אימים. הפנים של מנדי פייביש בצריח היו מפויחות. מדף הטען־קשר היה סגור. אני לכוד ומנסה להיחלץ דרך הצריח, ומצליח רק אחרי שפייביש נטש וקפץ

למטה, לחול. הרגשתי שדוחפים אותי מלמטה. זה היה אבי וייס התותחן, שדחף אותי בכוח החוצה. נפלתי על החול ונחבטתי קשה בגב. אבי יצא אחרי ויגאל הללי הצליח להיחלץ דרך פתח תא הנהג."

אבי וייס, תותחן הטנק של מנדי פייביש, תיאר בספר שכתב את רגעי האימה לאחר פגיעת הטיל: **"צעקתי טיל. נפגענו. הסתובבתי לאחור וראיתי זוג נעליים שלא זזו. צרחתי: 'מנדי, קפוץ. צא החוצה'. הרגליים לא זזו. תפסתי אותו ברגליו ודחפתי אותו החוצה. זה לא היה מנדי, זה היה זאב מסלו. מנדי הספיק לקפוץ עוד קודם. רצתי בשטח עם עוד כמה טנקיסטים. היינו מבולבלים. כמה טנקים נפגעו בעת ובעונה אחת. טילים, מלכודת. גופות פזורות בכל מקום וטנקים עולים באש כמו לפידים. המצרים ירו מטולי אר־פי־ג'י ומעמדות רחוקות יותר טילי סאגר שנצצו עם חוטי הנחושת שלהם באור השמש."**

מנדי פייביש התעשת מהר וטיפס על צריח טנק אחר שחלף על פניו. גם הטנק הזה נפגע מטיל. הניצולים מהפגיעה חיפשו מחסה קרוב וכאיש אחד רצו לתוך שוחה חפורה של החי"ר המצרי. מנדי פייביש, פצוע קשה ופניו שותתות דם, התקשה בריצה למחסה. שניים מחבריו גררו אותו. חיילים מצרים שרצו מאחור ירו צרורות. כדור אחד פגע בגבו. "איי, נפגעתי..." הוא צעק ואז פגע כדור נוסף במצחו. מנדי פייביש, קצין נועז שכה הרשים את אנשי הפלוגה שלו בזמן הקצר שהיה איתם, לא שרד את הפגיעה הנוספת. מנדי, סגן מפקד הפלוגה, היה בטיול בארצות הברית כשפרצה המלחמה. לאחר כשבוע הצליח לחזור לישראל ומיהר להצטרף לגדוד ולפלוגה. במשך ארבעה חודשים נחשב נעדר עד שזוהתה גופתו בחולות "מיסורי". לאחר מותו קיבל צל"ש מפקד האוגדה.

בתוך דקות כל ששת הטנקים של פלוגת "כלוד" שנכנסה ללב המתחם המצרי נפגעו. רובם נדלקו מיד והחלו לבעור. רק מעטים מבין אנשי הצוותים הצליחו לצאת ולקפוץ אל החול. טנק נוסף, בפיקוד סגן מאיר אלפרט, סטודנט למשפטים, נכנס גם הוא לתוך מלכודת האש ונפגע בתוך שניות מטיל סאגר. איש מאנשי הצוות לא שרד בטנק הבוער.

"התחלנו לרוץ," שחזר זאב מסלו לאחר שנים, "לא ידענו לאן. בכל מקום בערו טנקים. כולם שלנו. כל הזמן נשמעו התפוצצויות וצעקות. רסיסי פלדה עפו באוויר. השמש החלה לשקוע ומסביב צעקות שהלכו וגברו: 'איטבח אל־יהוד'... לא רחוק ממני ראיתי טנקיסט שסוחב על גבו פצוע. מדרום־מזרח הופיע טנק פטון שהסתובב לכיוון שלנו וכולנו רצנו אליו. 'חבר'ה, תעלו מהר,' צעק אלינו מפקד הטנק. עלינו עליו בערך עשרים איש. ניצולים מטנקים שנפגעו. חלק

נדחקו פנימה, אחרים נאחזו בחוץ. אני קפצתי על הצריח ואחזתי חזק בזיז כדי לא ליפול. לידי היה חייל שנראה לי פצוע אנוש. מישהו צעק לי שאלחץ ביד על הפצע שלו. הדם לא הפסיק לזרום, וניסיתי באגרוף, ללא הצלחה, לעצור את שטף הדם.

"זה היה הטנק של רפי מצפון, הסמג"ד. הוא עמד בצריח בחוץ, כמו גנרל פטון. משמאלי ראיתי את שמואל קלוש ששכב מקופל בתוך סל הצריח. לידי היה גם משה אהרונוביץ, בריון ג'ינג'י עם פלנלית על המצח. גם שמילו, יצחק שמילוביץ המ"פ שלי, היה על הטנק. כולנו היסטרים, צועקים, ורק מצפון שקט ואוכל חלווה. הסתכלתי עליו. ישר לעיניים הכחולות שלו. לא ראיתי בהן שום פחד.

"כולם מאחור, גם שמילו מפקד הפלוגה, צועקים לו להסתובב, להיחלץ לאחור ולצאת משם כמה שיותר מהר. ומצפון אדיש עד שבסוף הוא מתפרץ, צועק לכולם שישתקו ונותן לצוות שלו פקודה: 'אש וקדימה הסתער.' באותן שניות חשבנו שהוא יצא מדעתו או שאולי התבלבל בכיוונים. רק אחרי שנים הבנו שהיינו עדים לאחד מגיבורי הקרב, שנלחם כטנק אחרון בלב מתחם 'מיסורי'."

דמדומים. שמים אדומים־שחורים וכדור השמש האדום מטיל צל גדול על החול הצהוב וברקע, מכל עבר, עננים עשן שחור מהטנקים הבוערים. תותח הטנק של רפי מצפון יורה פגז אחרי פגז ומדליק מטרות. הוא עצמו, מעמדת המפקד, לוחץ על משבת המקלע וקוצר אנשי חי"ר עם מטולי אר־פי־ג'י שעמדו בדרכו וניסו לכוון לעבר הטנק.

טיל שפגע בצד שמאל של הטנק עצר אותו. שנייה לאחר מכן עוד זעזוע חזק. פגיעה נוספת מטיל או פגז טנק. הטנקים המצריים שהמתינו בעומק המתחם, במחפורות שרק הקנה מבצבץ החוצה, הצטרפו גם הם לקרב. קלוש עף למעלה מהצריח ונחת על החול. מצפון צעק לאנשים לנטוש, לקח עוזי, הכניס לסרבל שלו ארבעה רימוני יד ותפס עוד אחד ביד, קפץ מהטנק ומיד צעק לכולם להתפזר, להתחלק לקבוצות ולרוץ ולהתרחק הכי מהר מהטנק שעומד להתפוצץ כל שנייה. רוב החיילים התחילו לרוץ לכיוון מערב. חלקם תומכים בפצועים שהיו על הטנק. מסלו ושמילוביץ, מפקד הפלוגה, נפרדו משאר החבורה והתחילו לרוץ לכיוון דרום־מערב.

זאב מסלו: "שמילוביץ רץ ראשון ואני אחריו. לפנינו היתה עמדה חפורה בחול עם שלושה או ארבעה אנשי קומנדו. בעמדה היה גם מקלע גוריאנוב. רצתי

לעברם וזרקתי לעמדה שני רימוני יד. לא יודע מי נפגע אבל פתאום התרומם לפני קצין מצרי. עד היום אני זוכר את הצלקת שהיתה לו בפנים. הוא שלף אקדח. התחלתי לרוץ בזיגזג. הוא ירה ולא פגע בי. הוצאתי את הנצרה מהרימון וחיכיתי לפוצץ אותו עליו אם יתקרב. הקצין נרתע ועצר.

"מלפנים היו עמדות חי"ר חפורות, לא מאוישות. קפצתי אל אחת מהן. לא ראיתי יותר את הקצין המצרי, אבל בתעלה ליד העמדה הבחנתי בחשיכה בדמות של חייל. בהתחלה חשבתי שזה עוד חייל מצרי, אבל זה היה שמילוביץ, מפקד הפלוגה שלי, שהסתתר באותה עמדה. הוא אמר לי שנפצע במפשעה והציע שנישאר בעמדה עד לחשיכה מוחלטת ואחר כך ננסה להימלט. ממרחק לא רב שמענו יריות. שכבנו עמוק בתוך העמדה הקטנה ולא העזנו להרים את הראש. לא היה לנו מושג מה קרה לאלה שרצו עם רפי מצפון."

לא רחוק מהם, גם יגאל הללי, נהג הטנק של מנדי פייביש, הסתתר בתוך תעלה. קצין מצרי זיהה אותו מרחוק, והתקרב לעברו עם נשק דרוך. הללי, שנפצע כשהטיל פגע בטנק של מצפון, ניסה לירות לעברו בעוזי שלו. הנשק נתקע והללי החליט להסתער על הקצין ולחבוט בו עם הקת, אבל הקצין המצרי הקדים אותו וירה בו מקרוב. הללי זכה לאחר מותו בעיטור העוז.

שנים רבות לאחר המלחמה זאב מסלו קיבל שיחת טלפון לא מזוהה. מצדו השני של הקו נשמע קול של אישה צעירה: "שלום, אתה זאב מסלו? אתה שירתת במלחמת יום הכיפורים בשריון ונלחמת במיסורי?"

מסלו הנרגש השיב בחיוב.

"אולי הכרת את אבא שלי. הוא נהרג במלחמה. קראו לו יגאל הללי."

מסלו חש מחנק. זו היתה טלי, בתו של יגאל. הבת שהוא כל כך רצה לחזור אליה. מסלו בקושי הצליח להוציא מפיו משפט: "כן, הכרתי את אבא שלך. הייתי איתו במלחמה. הוא היה גיבור."

משך שעה ארוכה סיפר לה על האב שלא זכתה להכיר.

רפי מצפון, גם הוא פצוע, הוביל קבוצה של לוחמים לתוך תעלה חפורה. לאחר כמה דקות ניסה לשכנע את החיילים שצריך לפרוץ החוצה מהתעלה ולנסות לחזור לכוחותינו. רוב המסתתרים בתעלה טענו שיציאה עכשיו מסוכנת מדי, השטח כולו שורץ חיילים מצרים ועדיף להסתתר ולחכות עד לערפילי הבוקר, תופעה שכיחה בעונה זו של השנה, ורק אז לנסות לחבור לכוחות צה"ל.

מצפון טען שעד אז המצרים יחסלו את כולם. הוא נראה נחוש לצאת מיד.

"למי יש מחסניות?" צעק. אף אחד לא ענה. ברגע מסוים פרץ מצפון החוצה מהתעלה יחד עם יהודה רייזנר מקיבוץ יפעת, הנהג שלו. הם הצליחו להתרחק כמה עשרות מטרים כאשר חיילים מצרים יורים בהם מאחור. שניהם צנחו על החול ללא רוח חיים.

רפי מצפון החל את המלחמה כמפקד פלוגה א' בגדוד 87, גדוד הסיור האוגדתי. את שירותו הצבאי עשה בצנחנים, נפצע קשה במלחמת ההתשה ולאחר שהחלים החליט לעשות הסבה לשריון. בסיום ההתשה השתחרר ושובץ כמפקד פלוגה בגדוד הסיור שהוקם בקיץ 1973. הוא נפצע בקרב השריון הגדול ב־14 באוקטובר, ולאחר כמה ימים בבית החולים בילינסון ברח וירד לסיני. רק כשהגיע לטסה גילה שהגדוד לא קיים יותר ושני חבריו הטובים, יואב ברום מפקד הגדוד ורפי בר לב מפקד פלוגה, נהרגו בקרב ההבקעה בחווה הסינית. בטסה אסף שלושה צוותים יחד עם טנקים שהוחזרו לכשירות, וכששמע שבגדוד 410 חסר סמג"ד הגיע ב־20 באוקטובר ליהודה גלר יחד עם הנדוניה היקרה. גלר מיהר למנות אותו לתפקיד במקומו של חיים אלקן שנפצע קשה יום קודם לכן.

■ ■ ■

אנשי הטנקים בתעלה, שראו את סופו של סגן מפקד הגדוד, ידעו שסופם קרוב. המצרים החלו לזרוק רימוני יד לעבר התעלה ולירות לכיוונה. שמואל קלוש ניסה לצאת החוצה ונפצע ברגלו מרסיסים מאחד הרימונים. הוא נשכב עם הפנים עמוק בתוך החול ועשה עצמו למת.

פליקס פלשנר, מאנשי הצוות שבקצה התעלה, ראה את החיילים המצרים מתקרבים, מאיימים בנשקים דרוכים וצועקים בערבית. "אם לא תיכנעו מיד, נירה בכולכם," תרגם אחד החיילים, דובר ערבית, את הצעקות. כמה מהמסתתרים קמו והרימו ידיים. כניעה. היו כאלה שניסו לרוץ לטנק הפגוע של מצפון, שעמד לא הרחק מהתעלה, כדי להוריד משם מקלע ולהמשיך להילחם. המצרים פתחו לעברם באש וכמה מהם נפצעו. גם להם לא נותרה ברירה אלא להרים ידיים ולהיכנע. סמל ראשון דוד רשלבך שנפצע מהפגיעה בטנק פרץ לפתע מתוך קבוצת השבויים, טיפס על צריח הטנק שלידו וניסה להפעיל את המקלע ולירות לעבר המצרים שהקיפו מסביב את קבוצת השבויים. משלא הצליח, שלף נצרה מתוך רימון יד בתיבת המפקד והחזיק אותו ביד.

אבי וייס תיאר את הרגע המצמרר: "ראיתי את הראש המפויח של דוד רשלבך.

הוא החזיק רימון יד. החברים צעקו לו, 'אל תזרוק, תיכנע.' רשלבך התרומם והשליך את הרימון שהתגלגל על החול, התפוצץ ולא גרם נזק."

חייל מצרי ירה בו מטווח קרוב והוא צנח ללא רוח חיים אל תוך הטנק.

דוד רשלבך החל את מלחמת יום הכיפורים כלוחם בגדוד 184, שרד את קרב ההבקעה לחווה הסינית, החליף כמה טנקים שנפגעו, ומצא עצמו בכוח המסתער של חטיבה 600. לאחר מותו קיבל את עיטור העוז על גבורתו בקרב.

שבוי אחר, משה אהרונוביץ, היה בין אלה שטיפסו על הטנק של מצפון לאחר שהטנק שלו נפגע. תוך כדי טיפוס מישהו צודד את התותח ואחת מרגליו נתקעה בין התותח לגוף הטנק, ונשברה. כשהגיעו המצרים, הוא התקשה לעמוד על רגליו. "חבר'ה, תעזרו לי," התחנן. אחד השבויים ניסה לעזור ואז התערב חייל מצרי וירה בו מטווח קצר. המצרים לא רצו שבויים פצועים. אהרונוביץ, שנפצע במלחמת ההתשה כשהרכב שבו נסע עלה על מוקש, התעקש לחזור לשירות קרבי למרות שוועדה רפואית הורידה לו את הפרופיל. לאחר שהשתחרר החל ללמוד מתמטיקה ופיזיקה באוניברסיטה, סיים בהצטיינות שנה ראשונה, ואז גויס למלחמה שממנה לא חזר.

במשך כמה חודשים הוגדר כנעדר עד שניתן היה לזהות את גופתו שנמצאה סמוך לתעלה שבה נורה למוות.

אבי וייס: "המצרים עטו עלינו. בזזו את הכול. כסף, משקפיים. ממול כבר עמדה כיתת יורים. זה הסוף. קצין מצרי הופיע, פיזר את כיתת היורים והורה לחיילים לקחת אותנו. תשעה איש קשורים זה לזה רצים בחול וחוששים שזה הסוף: אלברט מצא, אברהם ששון, אברהם זבדי, אביגדור אבני, קנת הנדלר, פליקס פלשנר, יעקב זאדה, מאיר טחן ואבי וייס.

"'איפה הקצינים שלכם?' שאל הקצין המצרי.

"'אינם. נהרגו.'

"'מי המפקד שלכם?'

"'מנדי פייביש. הוא כנראה נהרג.'

"הקצין התקרב לאביגדור אבני: 'אתה בלונדיני, אתה אמריקאי?'

"אבני: 'לא.'

"חייל מצרי בעט בו, אבל הקצין הורה לו להפסיק, והורה בצעקות לחיילים להעביר את השבויים למעבורת שתיקח אותם לצד השני. בדרך לקהיר. בדרך לשבי."

■ ■ ■

שמואל קלוש, עם פניו עמוק בחול, לא קם עם ידיים מורמות. המצרים היו בטוחים שמדובר בחלל ולא התייחסו אליו. הוא חיכה לחושך כדי שיוכל להתחיל לזחול לכיוון המשוער בו נמצאו כוחות צה"ל. הטנק שלו נפגע בתחילת ההסתערות והצוות כולו, הנהג יהודה רייזנר, הטען־קשר אברהם ששון והתותחן משה כהן, עלו על הטנר של רפי מצפון. שלושתם לא שרדו את הקרב.

קלוש: "כעבור כמה מטרים הבחנתי בשתי גופות שהיו מוטלות בשטח כשפניהן כלפי האדמה. המדים היו של צה"ל. אלה היו רפי מצפון ונהג הטנק שלו יהודה רייזנר. פחדתי להתקרב אליהם כי לא רחוק מהם עמדו כמה חיילים מצרים ושוחחו ביניהם. התחלתי להתקדם בזחילה לכיוון שחשבתי שהוא בידי צה"ל. הייתי רעב, צמא ועייף. אני זוכר שכל כמה מאות מטרים צנחתי על החול ונרדמתי ואז התעוררתי שוב והמשכתי. בדרך ראיתי חניון טנקים של המצרים ועקפתי אותו. בבוקר הגעתי לחורשת דקלים והערכתי שאני קרוב מאוד לקו שלנו ממזרח ל'לכסיקון'. רציתי כבר להגיע, קמתי והתחלתי ללכת תוך שאני משקיף על השטח כדי למצוא כוחות שלנו. זו היתה טעות. סיור של המצרים זיהה אותי ומיהר לעברי. כעבור זמן קצר הייתי על מעבורת בדרך לשבי המצרי."

■ ■ ■

יצחק שמילוביץ, מ"פ "כלוד", וזאב מסלו, הטען־קשר, הסתתרו בשני בורות. שתי מחפורות של המצרים.

מסלו: "מה עושים עכשיו? אני רק סמל ראשון. אתה סרן..."

שמילו: "אני מציע לך להוריד את דרגות הסמל שלך ולקחת את העלה של דרגת הסמל ראשון ולשים אותו על הכתפיים. המצרים יחשבו שאתה קצין. אם יִשבו אותנו, תגיד שאתה המפקד שלי. שמעתי שהם מתייחסים לקצינים בכבוד."

ממרחק לא רב נשמעה צעקה בעברית: "למי יש מחסניות עוזי"? תעלומה. רק לאחר שנים ולאחר ששמע מה קרה מסביב, העריך מסלו שככל הנראה זה היה רפי מצפון, שחיפש מחסניות עוזי לפני שפרץ החוצה מהמחפורת בה הסתתר עם הניצולים האחרים. לפני שנורה בידי המצרים.

השניים כיסו עצמם בחול כדי להסתוות. שמילו ביקש להדליק סיגריה. "אתה מטורף. המצרים יגלו אותנו מיד," מסלו גער בו ושמילו, מטורף או שפוי, לא ויתר ועישן עם הפנים צמודות לחול.

מסלו, שנפצע כשהטיל פגע בטנק, חש בכאבים חזקים. הוא עדיין החזיק

ביד אחת רימון יד לא נצור, אותו רימון שהתכוון להשליך על הקצין המצרי שירה לעברו.

שמילו: "למה יש לך רימון?"

מסלו: "אני לא מוכן ליפול בשבי."

שמילו: "אתה תהרוג את שנינו. תזרוק את הרימון."

מסלו: "ואז כל הצבא המצרי יהיה כאן תוך דקה."

שמילו: "יש לי גפרור שהדלקתי בו את הסיגריה. תכניס אותו לניצרה."

מסלו נטרל את הרימון וגלגל אותו אל מחוץ לחפירה.

חושך מסביב ורק האש שעדיין עולה מהטנקים הפגועים מאירה את המדבר. מסלו, מדמם מהפציעה, נרדם במחפורת. אחרי זמן שמילוביץ החל לטלטל אותו: "קום. כבר אחרי חצות. צריך לצאת מכאן. אם נישאר בבוקר יגלו אותנו ויירו בנו."

השניים ניערו מעצמם את החול וזחלו החוצה. כל הלילה הם המשיכו לזחול ובקטעים מסוימים רצו בשפיפה. לפי חשבונם, הם עברו ככה כחמישה קילומטרים.

לפנות בוקר מצאו עצמם השניים מול חייל שצעק לעברם בעברית: "עצור סיסמה!"

"אנחנו חיילי צה"ל," הם צעקו לעברו.

הם שמעו רעש של דריכת נשק.

"אל תירה. אנחנו מפויחים כי הטנק שלנו נפגע."

החייל קרא לחיילים נוספים שיעזרו להעביר אותם לנגמ"ש פינוי.

שמילו ומסלו, שנשארו חברים בנפש מאותו לילה עד לפטירתו של שמילוביץ לפני כמה שנים, היו מהניצולים הבודדים שהצליחו לחזור משדה הקרב ב"מיסורי" לאחר שהטנקים שלהם נפגעו.

ניצול אחר מקרב "מיסורי" היה סרן שלום נסים.

נסים החל את הקרב בתפקיד חדש – משנה "מוקדון", סגנו של נתן דוידוביץ, מפקד הפלוגה החדש שהחליף את אבי סימון שנפצע בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר. הוא היה בטנק הצפוני ביותר, מרוחק מעיקר הכוח: "כששמעתי את פקודת ההסתערות של המג"ד, ונגלתה לפני תמונת המתחם המצרי שמיד קידם את פני הטנקים במכת אש רצחנית, אמרתי בקול, 'זאת התאבדות. אסור להסתער'..."

אריה להב, מפקד אחד הטנקים בפלוגה, שִחזר לאחר עשרות שנים: "נדהמתי

כששמעתי את משנה אומר זאת. המילים 'זאת התאבדות, אסור להסתער', נחרתו אצלי עמוק וליוו אותי שנים. ובכל זאת, ראיתי את הטנקים גם של שלום נסים מסתערים קדימה באש."

תגובת המצרים להסתערות הגדוד היתה מהירה, חדה, מדויקת וקטלנית: רקטות אר־פי־ג'י מטווח קצר וממרחק גדול יותר, קילומטר או שניים בעומק המתחם, טילי סאגר ממזוודות ו"שמלים" משריוניות.

שלום נסים: "הטנקים הגיעו עד ציר אושה כשהחלה השחיטה הגדולה. בטנק שלי לא היה מקלע מקביל. הייתי חסר אונים ללא תשובה לאש שנורתה מלפנים. הטנקים המשיכו בהסתערות ואחד אחרי השני נפגעו ונדלקו."

מהטנק שלו, המרוחק יחסית מהטנקים שבמרכז הכוח, הוא הבחין בחיילים המצרים יוצאים מהמחפורות כל אחד עם מטול אר־פי־ג'י ביד, ואז ספג הטנק פגיעה ישירה מטיל סאגר. "האש בצריח התפשטה ואחזה בסרבל שלי. היה ברור שכל שנייה הטנק עומד להתפוצץ. קפצתי ראש אל החול מתחת. הטנק ירד אחורה והצוות כיבה את האש. הטען־קשר נפצע קל. העיניים שרפו ולא ראיתי כלום. המחשבה הראשונה שלי היתה שנפגעתי בעיניים, אני עיוור. גם לא הרגשתי את יד שמאל שלי שהיתה משותקת. באוויר היה ריח של עשן מחניק ועור שרוף. לידי חלף טנק שהיה בנסיגה. שמעתי צעקות 'חייל מצרי, חייל מצרי'... קלטתי שמתכוונים אלי וצעקתי בכל הכוח: 'אני חייל ישראלי.' הטנק פינה אותי לתאג"ד ורק שם הבנתי שהפנים שלי היו מפוחמות מפגיעת הטיל. הרופא החטיבתי, ד"ר חנן טאובר, בדק אותי וקבע שאני סובל מכוויות קשות בחצי הגוף העליון ויש לפנות אותי לרפידים. הוא צירף פתק שעליו כתב: '30 אחוז כוויות'."

הטנק של עוזי צליחובר, סגן מפקד "לורה", המשיך להסתער גם כשהבחין שטנקים לידו נפגעים. מצד שמאל זיהה עמדת חי"ר ובה חייל מצרי שמנסה לשגר לעברו רקטת אר־פי־ג'י. הוא זרק רימון לעמדה ושניות לאחר מכן הטנק נפגע והחל לבעור. עוזי שנפצע בירך צעק לנהג שייסע לאחור. הנהג לא הגיב, הוא כבר לא היה בטנק. גם הטען־קשר הספיק להיחלץ מהטנק הבוער. אלי פורמן, התותחן, לא שרד את הפגיעה. הוריו של אלי, ניצולי שואה, קיבלו לאחר מותו את הגלויה האחרונה ששלח להם מסיני: "מכל מקום, אין שום מקום לדאגה מיוחדת..." כתב בניסיון להרגיע את ההורים המודאגים.

צוות של טנק שעבר לידו חילץ את עוזי והשכיב אותו על סיפון הכלי. גם הטנק הזה נפגע וסגן מפקד הפלוגה חולץ בידי זחל"ם של פלוגת החרמ"ש שהיה

עמוס בפצועים, אנשי צוותים שנחלצו מהטנקים הפגועים. הזחל"ם נסע לאחור כדי לחמוק מהאש שנורתה אליו ולעבר טנקים סמוכים. תוך כדי תמרון לאחור, עלה הזחל"ם על מוקש. דוד גלזר, מפקד פלוגת החרמ"ש שהיה גם הוא בין הפצועים בזחל"ם, לא שרד. עוזי, עם פצועים אחרים שהיו בכלי שנפגע, פונה על ידי זחל"ם אחר של החרמ"ש, שלקח איתו לתאג"ד גם את מפקד הפלוגה ללא רוח חיים.

שלושה מפקדי פלוגות איבד גדוד 410 בהסתערות חסרת הסיכוי על "מיסורי": זאב שפס מ"פ "לורה", דוד גלזר מ"פ "סנבים" פלוגת החרמ"ש, ונתן דוידוביץ מ"פ "מוקדון", שהחליף רק ביום הקודם את אבי סימון. נתן, צעיר מכל שאר מפקדי הפלוגות בגדוד, השתחרר משירות סדיר חודש בלבד לפני המלחמה ובקרב הגדול הראשון שלו כמפקד פלוגה, ספג הטנק פגיעה ישירה מטיל סאגר והוא נהרג במקום. מפקד הפלוגה הרביעי, יצחק שמילוביץ, היה באותו זמן בתוך השטח המצרי, יחד עם זאב מסלו, במאבק הישרדות אישי, כשהם מסתתרים בתוך מחפורת קטנה ומחכים לחושך שבעזרתו יצליחו להימלט.

■ ■ ■

הרופאים בתחנת איסוף הפצועים החטיבתית לא ציפו לשיטפון כזה של פצועים וחללים שזרמו אליהם משדה הקרב של "מיסורי". בניסיון שרכשו מאז ראשית המלחמה הם הפכו לכירורגים שביצעו ניתוחים שכמותם ביצעו רק בחדרי ניתוח של בתי החולים הגדולים. בספטמבר 1956 קיבל ד"ר מוריס אנקלביץ, רופא גדוד 890 של הצנחנים, ציון לשבח לאחר ניתוח לפתיחת קנה הנשימה של מאיר הר־ציון, לוחם הצנחנים המפורסם שנפצע קשה בפעולת תגמול בירדן. במלחמת יום הכיפורים היו רופאים, בתוכם הצוות הרפואי של חטיבה 600, שביצעו מדי יום ניתוחים מצילי חיים דומים, ואף מסובכים יותר.

ד"ר חיים יפה שטיפל בנפגעי קרב החווה הסינית, קיווה לאחר שלושת ימי הקרב וכמות הנפגעים הגדולה שעברה תחת ידיו שלא ייאלץ לעבור עוד חוויה קשה כזו. בלילה האחרון של קרב החווה הסינית נאספו בתאג"ד שלו 70 לוחמים מקרב אחד ורק אחד מהם, הלוחם שסגן אהרון זמיר הציל, היה בחיים. הרופאים נדהמו ממספר ההרוגים שהגיעו מהקרב ב"מיסורי". כל מי שהיה שם הבין מיד שפלוגות שלמות של הגדוד התרסקו.

הפצוע הקשה ביותר אותו לילה היה מוטי קורב שהטנק שלו נפגע מטיל

נ"ט והוא הגיע לתאג"ד במצב אנוש. האבחנה הראשונית היתה פציעה בעורק הימני, שהוא מוביל הדם המרכזי לצוואר ולראש. ד"ר יפה ביצע בו ניתוח של פיום קנה, שנחשב למורכב ומסובך גם בתנאים אידיאלים, ודאי כשהוא מתבצע בתנאי שדה על אלונקה ותחת הפגזות בלתי פוסקות. ד"ר טאובר לא הצליח לעצור את הדימום. בשלב מסוים פנו הרופאים בדחיפות לגדוד הרפואה האוגדתי שיספק מנות דם. מאחר שגם שם לא היו אינפוזיות דם מהסוג של מוטי קורב, הרופא בגדוד הרפואה, ד"ר מוריס עזריה, הוציא שתי מנות דם משני חובשים שלו. כל אותו זמן מוטי קורב לא הוציא מילה מפיו. רק עיניו, תיארו הרופאים, העידו מה עובר עליו.

בעוד שני הרופאים עושים כל מאמץ לייצב את מצבו של הפצוע האנוש, ניסה עקיבא גרוס, החובש החטיבתי, לשכנע את קצין הקישור של חיל האוויר שידאג דחוף למסוק פינוי. מסוק כזה לא היה זמין, ובסופו של דבר, באיחור גורלי, קברניט מסוק סופר פרלון שהטיס צנחנים לגדה המערבית של התעלה נחת תחת הפגזה לא הרחק מתחנת האיסוף. במסוק לא היה רופא וגם לא אמצעי החייאה, וד"ר קלמן גויטין יחד עם חובש הצטרפו לפצוע שהועלה למסוק כשמצבו ממשיך להיות אנוש.

מוטי קורב, אמן וסטודנט להנדסאות בניין וארכיטקטורה שהכין לפני המלחמה מודל של יצירת פיסול לתחרות ארצית, לא שרד את הפציעה. הרופא שליווה אותו קבע את מותו דקות לפני הנחיתה ברפידים. לאחר מותו הגיעה למשפחתו הודעה שזכה בפרס ראשון בתחרות הפיסול הארצית. דגם הפסל שהכין לתחרות הוצב בטכניקום גבעתיים בו למד.

44 שנים אחרי נפילתו בקרב "מיסורי", הגיעה אחותו שחיה באוסטרליה לכנס חטיבה 600 בלטרון. האחות שחיפשה עדי ראייה לרגעיו האחרונים של אחיה, ענדה על דש חולצתה פתק קטן: "אני אחותו של מוטי קורב. אולי מישהו יכול לספר לי על הרגעים האחרונים של אחי". בין משתתפי הכנס היו מעטים משרידי גדוד 410 במלחמה, ואחד המשתתפים יעץ לה לפנות למי שהיה הרופא הגדודי, ד"ר חיים יפה.

ד"ר יפה התרגש כששמע שאחותו של מוטי קורב מחפשת אותו. בהרצאות שהוא מעביר על מלחמת יום הכיפורים, הוא תמיד מספר על המקרה העצוב של מוטי קורב ועל הניסיונות הנואשים להציל את חייו. האחות מאוסטרליה זכתה לשמוע ממנו על רגעיו האחרונים של אחיה, אחד מחללי הקרב על "מיסורי".

■ ■ ■

ארבעה טנקים ניצבו בלילה בחניון הגדודי. ארבעה בלבד שנותרו מתוך ה־26 שיצאו להסתערות כמה שעות קודם לכן. במשך הלילה תוגבר הגדוד בעוד שמונה טנקים ולמחרת בבוקר, שעות ספורות בלבד לאחר הקרב, התקדם הגדוד תחת ערפל כבד כשני קילומטרים צפונה, עד למקום שבו נקבע קו שביתת הנשק של החזית.

במחלקת התגבור, אותם שלושה טנקים בפיקודו של נועם ליבני, לא נעשה שיבוץ קרבי, ונועם עצמו לא זכר את שמו של אחד המט"קים, סגן ישי עוזרד, וגם לא את שם הקיבוץ שלו. רק לאחר שהגיע מכתב על שמו, עם מספר הדואר הצבאי של הגדוד, התעורר חשש, שאומת, שהוא אחד הנעדרים מהקרב. בשלב מסוים, לאחר הפסקת האש, הגיעו לגדוד שני קציני סיור בג'יפ מאובק ושאלו את יהודה גלר אם בין הקצינים שהשתתפו בקרב היה מישהו בשם ישי אושרת. גלר השיב שלא ידוע לו על קצין בשם זה ואולי הם מתכוונים לישי עוזרד. הם הבטיחו לבדוק בשלישות וחזרו אחרי זמן קצר.

"כן, השם הנכון זה ישי עוזרד."

סגן ישי עוזרד מקיבוץ בית אורן, שהיה נשוי לאחותו של גלר, נפצע קשה במלחמת ההתשה אבל התנדב להילחם ביום הכיפורים. רק לאחר המלחמה נחשף גלר לסיפור נפילתו הכואב: הסנטוריון עליו פיקד, אחד משלושת הטנקים שנשלחו לסייע לגדוד 410, נפגע בהסתערות. התותחן, זאב אורפז מקיבוץ שמיר, אחיינו של הסופר יצחק אורפז, והטען־קשר נהרגו מהפגיעה והנהג, ראובן דיארט, נשבה. ישי, שחיפש את הנהג, כותר על ידי כוח מצרי ונשבה גם הוא. הקצין ששבה אותו השאיר חייל מצרי שישמור עליו ועזב את המקום. לאחר כמה דקות נשמעה ירייה. החייל המצרי שהופקד על הקצין השבוי ירה בו כדור אחד מטווח קרוב. הפרטים האלה נודעו רק לאחר שהנהג השבוי, ראובן דיארט, חזר לישראל.

שבוע לאחר נפילתו של ישי עוזרד נולדה בתו הבכורה.

ב־29 באוקטובר, שמונה ימים אחרי קרב "מיסורי", אמורה היתה להתקיים כמתוכנן חתונתם של דוד הורנשטיין, מפקד טנק בגדוד 410, ומלכה. למרות שהכלה המיועדת לא שמעה מדוד מאז תחילת המלחמה, למעט כמה גלויות דואר שנשלחו מסיני, היא האמינה שהוא יהפוך עולמות ויפתיע. זו הסיבה שסירבה בעקשנות לדחות את מועד החתונה. "אני מכירה את דודי שלי. הוא יהפוך את העולם ויגיע לחתונה."

דודי הורנשטיין, מפקד טנק בפלוגת "כלוד", לא הגיע לחתונה. רק שישה חודשים מאוחר יותר זוהתה גופתו בחולות "מיסורי".

"ארבעה חברים היו לי לפני יום הכיפורים," כתב לאחר שנים רבות יורם דורי ששרד את הקרב על "מיסורי", "רק אני שרדתי. מעולם לא שאלתי עצמי למה. חובה אחת יש לי: לדאוג שהם והלחימה ההירואית של חטיבה 600 לעולם לא יישכחו..."

ארבעת החברים הם משה מילדינר שנהרג בקרב הפריצה בחווה הסינית, ושלושת הרוגי קרב "מיסורי": זאב אורפז, מוטי קורב ואילן קיטאי.

■ ■ ■

בלילה שלאחר ההסתערות על "מיסורי", התעמתו פעם נוספת אלוף הפיקוד שמואל גונן, ומפקד אוגדה 143 אריק שרון. גונן דרש לחדש עוד באותו לילה את ההתקפה על המתחם המצרי ואיים שוב על מפקד האוגדה שיודח מיד אם לא יציית. שרון, החלטי שלא לחזור על הסתערות הנפל, הודיע לאלוף הפיקוד שבמצבו הנוכחי של הגדוד, אין כל דרך לצאת שוב להתקפה, ולא חזר בו.

בספרו **נקודת הכובד**, מצטט אלוף ג'קי אבן, סגן מפקד אוגדה 143, דברים שאמר לו שרון: **"מכל הטעויות הטרגיות והלחימה המרה במלחמת יום הכיפורים, ההתקפה על 'מיסורי' רובצת בכל כובדה על מצפוני. שלחתי את חטיבת טוביה לקרב למרות שידעתי בוודאות שרבים מחייליה ייפלו לחינם בקרב זה. עשיתי מעשה שלעולם לא הייתי צריך לעשותו, ולא להתחשב בפקודות שניתנו לי. כבר אז אמרו לי חושי ששגיתי בצייתי לפקודה. ולאחר מכן, כשהרהרתי במעשי, התחזקה בי דעתי שמהבחינה המוסרית וגם החוקית – אסור היה לי לציית לה. היה עלי לסרב למלא פקודה שידעתי שהיתה שגויה. היה עלי לסרב אף אם הייתי עומד על כך לדין צבאי."**

■ ■ ■

לאחר שחזרו מ"מיסורי", תיאם מפקד החטיבה מפגש על ציר "לכסיקון-שיק" עם מג"ד 410. מפגש כואב. השניים מיעטו לדבר. מראות הטנקים הבוערים במישור שלפניהם דיברו בעד עצמם. גלר לא נשבר למרות מצב הגדוד והנפגעים הרבים. כל מה שביקש מהמח"ט היה עוד טנקים, ועוד צוותים.

"כמה טנקים נשארו לך?" שאל מפקד החטיבה.

"ארבעה."

טוביה: "אחזור למפקדת החטיבה ואנסה לארגן עוד טנקים."

מאוחר יותר, בלילה, קצין הקשר החטיבתי חיפש אותו: "אלוף הפיקוד, 103 ברשת הקשר, מבקש לדבר איתך."

גונן: "אתה יוצא להתקפת לילה מחדש."

רביב: "עם מה?"

גונן: "ל־3 שלך יש יותר מארבעה..."

טוביה רביב הבין שגונן בודק את המידע שקיבל משרון על מצבת הטנקים של החטיבה וענה לו בצעקה שנשמעה לאנשים מסביב כזעקת כאב: "לא".

גונן השתתק.

התקפה על "מיסורי" לא חודשה אותו לילה. היא לא חודשה לעולם.

■ ■ ■

טוביה רביב ביקש משמואל ניב, מפקד פלוגת המפקדה של גדוד 410, להעביר לגלר כל טנק שמסוגל לנסוע ולירות. "עם חור או בלי חור," כדבריו. ניב חזר לאחר כשעתיים. "מצאתי שלושה טנקים שמסוגלים לנסוע ולירות. הצלחתי לאסוף 25 אנשי צוות. הם מפחדים לעלות על הטנקים."

טוביה ביקש מניב לרכז את האנשים לשיחה סביב קומנדר צבאי שאורותיו דלקו. "אמרתי לעצמי, טוביה רביב, מה אתה הולך להגיד להם במצב הזה?" שִחזר מפקד החטיבה כעבור שנים רבות. "אתה מחפש מתנדבים. הם כולם יצאו רק עכשיו מטנקים פגועים. אני נקרע בתוכי ומגיע אליהם. הקומנדקר האיר את פני הלוחמים. מהרגע הראשון הרגשתי את המצוקה ואת הפחד שניבטו מעיניהם. רק לפני כמה שעות אחדות הם נטשו טנקים בוערים ונחלצו בנס. חלקם גם פצועים קל. כאלה שלא התפנו לתאג"ד.

"לא דיברתי הרבה. ביקשתי שכל אלה שלא מרגישים בריאים בגופם או בנפשם שירימו יד."

ארבע ידיים התרוממו.

"קומו, צאו, ולכו לרופא החטיבתי."

"ועכשיו, מי שלא מוכן לצאת שירים יד."

יד אחת בלבד הורמה.

"תעמוד בצד. אני אדבר איתך."

מפקד החטיבה פנה לשמואל ניב, למ"פ המפקדה, והורה לו לשלוח לגלר שלושה טנקים ועליהם 20 אנשי צוות.

ואז הוא פנה לחייל שהרים יד וביקש להשתחרר.

"מה איתך?"

"המח"ט, אל תחשוב שאני לא מוכן לצאת. יש לי בחטיבה אח תאום, אהוד גורדון. אחי נעדר מה־9 בחודש. מאז לא שמעו ממנו. אם הוא נהרג וגם לי יקרה משהו, הורי לא יעברו את זה..."

טוביה: "מה שמך?"

"חגי. חגי גורדון."

טוביה: "טוב שהרמת יד וסיפרת. אתה יכול להישאר במפקדת החטיבה.".

שמואל ניב, מ"פ המפקדה של הגדוד עד אותו לילה, סיים את ההכנות האחרונות להצטרפות שלושת הטנקים לגדוד. הוא עכשיו בצריח אחד הטנקים, מפקד פלוגה מבצעית שמחליף את אחד ממפקדי הפלוגות שנפגע בקרב. הוא קיבל הסבר חפוז על טנק הפטון שלא הכיר ועל הפעלת מערכות הנשק – התותח והמקלעים מהצריח – ובישר למפקד הגדוד, יהודה גלר, שמצבת הטנקים שלו זינקה מארבעה לשבעה. אם וכאשר ייאלצו להסתער שוב על "מיסורי".

למחרת בבוקר, 22 באוקטובר, נערך גדוד 409 להתקפה נוספת מדרום־מערב לעבר חלקו הדרומי של "מיסורי" ומתחם "טלוויזיה". שוקה בר־און, מפקד פלוגת "חרדון", תיאר ביומן המלחמה שכתב: "בחמש בבוקר יצאנו להתקפה. מיד לאחר התחלת התנועה עלו שני טנקים של פלוגה ז' על מוקשים על הגבעה שלפנינו. בגדוד נשארנו רק 11 טנקים. עוזי המג"ד עוצר את ההתקפה. כנראה שיש שדה מוקשים לפנינו... אנחנו בעמדות. יצאתי וישבתי על המדף כשחיל האוויר תוקף את 'מיסורי'. הפצצות ירדו ברצף אבל לא השאירו את רישומן על המצרים. ב־08:40 ירדו עלינו מטוסים. כנראה סקייהוקים. אנחנו לא ראינו אותם ופתאום נשמעו שתי התפוצצויות אדירות מצפון... זינקתי לצריח ואז היה פיצוץ אדיר מאחורינו. השיניים נקשו מעוצמת הפיצוץ... בפלוגה ו', נהרגו אשר זעפרני ודני גול. רזיאל משה נפצע קשה ועדו נפצע בינוני."

אלה היו ההרוגים האחרונים של גדוד 409 במלחמה, אבל הקרב מבחינת הגדוד עדיין לא הסתיים. ב־18:50 מקבל הגדוד פקודה להסתער לכיוון "טלוויזיה". כולם כבר מדברים על הפסקת אש קרובה, אבל טוביה רביב מפקד החטיבה מתעקש שיש לבצע את ההסתערות. אלו הפקודות. עוזי, מפקד הגדוד, עוד מספיק לשאול אם אין הפסקת אש, וטוביה נשמע רגוז ופוקד שוב לבצע את הפקודות. אף אחד, מסתבר, לא רוצה להיפגע דקות לפני הפסקת האש.

ב־18:52 מתחילה ההסתערות, ושלוש דקות לאחר מכן מודיע טוביה רביב למפקד הגדוד לעצור ולחזור לעמדות. אלו הדקות האחרונות שלפני הפסקת האש והמצרים יורים את כל התחמושת שלהם: ארטילריה, סאגרים, קטיושות, אש טנקים ופצצות תאורה. מעין חגיגת סיום גדולה לאחר יותר משבועיים של לחימה רצופה. האש המצרית, פנטזיה של שמחה, ממשיכה עוד עשר דקות לאחר מועד תחילת הפסקת האש. ומיד לאחר מכן שקט מוחלט.

עמוס אונגר: "הטנקיסטים של הגדוד היו כל העת בקו האש, אבל היו גם יחידות נוספות שבלעדיהן אי אפשר היה להילחם: לפלוגת החרמ"ש בפיקודו של גדעון בירמן היו זחל"מים ישנים שרמת המיגון שלהם היתה נמוכה, ולכן השתדלנו שלא לשלבם בהסתערויות הגל הראשון. אבל הם נעו בעקבות הטנקים, סייעו באש, השלימו טיהורי שטחים, פינו נפגעים וסייעו באבטחת החניונים.

"גם פלוגת המפקדה, בפיקודו של יצחק חכמוב, היתה צמודה אלינו לאורך כל המלחמה. צוותי החימוש עבדו יומם ולילה, עשו הכול כדי שנוכל להמשיך להפעיל את הטנקים. לאחר כמה ימי מלחמה, כאשר בשטח היו טנקים של החטיבה שנפגעו אך לא התפוצצו ונשרפו, אנשי החימוש הגיחו בלילה לתוך שטחי הלחימה חרף הסכנה, וחזרו מדי פעם עם שלל רב שאִפשר להחזיר טנקים אחרים לכשירות. בנסיבות רגילות, הטיפול היה עובר לדרג מקצועי בכיר יותר, אבל בלב המדבר ותחת אש הכול תוקן במקום ומהר.

"לצדם היה כל העת קצין הקשר הגדודי, משה רייך, שידע שבלי קשר אי אפשר להילחם. המשפט 'אין לי פתרון', מעולם לא היה בלקסיקון שלו. הרסיסים הרבים שפגעו בטנקים הרסו את בסיסי האנטנות, וללא בסיסי אנטנות לא ניתן לקיים מערכות קשר בין הטנקים. משה הצטרף למסעות הציד הליליים של אנשי החימוש וכשאלה פירקו חלקי חימוש הוא חיפש ומצא חלקי חילוף תקינים למערכות הקשר.

"יוני השליש היה החוליה שהשלימה את המשולש.

"כל לילה היו חיילי פלוגת המפקדה בקשר עם כל הלוחמים של הגדוד. כל טנק שהגיע לציר 'עכביש' ולאחר מכן לציר 'לכסיקון' קיבל תחמושת, דלק, מים ומזון. אנשי המפקדה ומטה הגדוד תמיד היו שם לתת ללוחמים את השירות שצריך היה לספק להם."

■ ■ ■

שתי הפלוגות "אהבה" ו"גלון" של גדוד 407 שצורפו לחטיבה 14 חצו את התעלה ב־19 באוקטובר והמשיכו להילחם בשטח מצרים, כחלק מהמשימות של אוגדה 143 לדחוף את המצרים צפונה ולכתר את הארמיה השנייה ממזרח לתעלה. משימת פלוגת "גלון" ב־21 באוקטובר היתה לכבוש גשר על תעלת המים המתוקים, פעולה שנועדה לאפשר לכוחות האוגדה לתקוף סמוך לאיסמעיליה.

חיים לייזר, מפקד טנק 2ב' בפלוגה: "היינו ממערב לתעלה והתחברנו עם כוח צנחנים מילואים. כוח מהפלוגה בפיקודו של נחום שקד, סגנו של גבי ורדי, נשלח יחד עם מחלקת צנחנים לתפוס גשר על תעלת המים המתוקים כחלק מתוכנית חטיבת הצנחנים וכוחות צנחנים מיחידות אחרות לכתר את איסמעיליה ממערב. בדרך לגשר, בתנועה על ציר 'חבית', השמידה הפלוגה בסיס טילי קרקע־אוויר מצרי. לקראת ערב הסתערנו שני טנקים, אחד בפיקוד נחום שקד והשני בפיקודי, ויחד עם הצנחנים כבשנו את הגשר ונערכנו לאבטח אותו למעבר כוחות צנחנים ושריון אחרים שאמורים היו להתקדם לכיוון איסמעיליה.

"לפנינו הכפר נפיישה, ואנחנו כמה מאות מטרים ממזרח לו. לצדי בעמדת המקלע על צריחון הטנק היה הטען־קשר גדי קוסמן מקיבוץ גברעם. בלילה הדפנו כוח קומנדו מצרי שניסה לתקוף אותנו. במהלך הקרב נפצעו כמה צנחנים. לקראת צהריים פתחו המצרים באש טנקים וארטילריה לעבר הכוח. אחד מפגזי הארטילריה פגע בטנק שלי. רסיס קרע את הקסדה שלי. החלקתי פצוע לתוך הטנק ושם ראיתי את גדי קוסמן ללא רוח חיים. הפגז שפצע אותי הרג אותו. למרות הפגיעה, המנוע המשיך לפעול. רק הצריח והתותח נפגעו. הנהג והתותחן שתפסו מחסה יחד עם הצנחנים, חזרו לטנק ודהרו לנקודת מפגש עם הרופא הגדודי שפרס תחנת עזרה ראשונה לנפגעים נוספים מהקרב. שם נקבע מותו של גדי."

גדי קוסמן שימש במהלך המלחמה כמט"ק טיפולים של הפלוגה, זה שאחראי על מנהלות וטיפולים בטנקים שנפגעו. מיום הלחימה הראשון התקשר למפקד הפלוגה, גבי ורדי, וביקש לשבץ אותו באחד הטנקים, בצוות הלוחמים. ורדי לא הצליח למצוא לו מקום כאיש צוות רביעי, אבל לקראת חציית התעלה התנדב קוסמן להחליף טען־קשר פצוע בטנק של חיים לייזר. חצי שעה לפני הפסקת האש הוא נפגע ונהרג. ההרוג האחרון של פלוגת "גלון" במלחמה.

פלוגת "אהבה" בפיקודו של אהוד גרוס, עתה עם גדוד 79 בצדה המערבי של תעלת סואץ, המשיכה במשימות. ב־19 באוקטובר סייעה לגדוד "דב לבן", גדוד של טנקי טירָן מצריים, שלל ממלחמת ששת הימים, שספג אבידות קשות – 18

הרוגים ועשרות פצועים – בהסתערות על מתחם "אורחה" שמצפון לדוורסואר. הקרב הקשה הוכרע בהסתערות משולבת של שתי פלוגות, האחת בפיקודו של רמי מתן והשנייה בפיקודו של אהוד גרוס.

יותר מ־300 הרוגים, לצד מאות רבות של פצועים ושבויים הותירו המצרים בשדה הקרב סביב מתחם "אורחה". הטנקים של גדוד 79 סיימו את הלחימה ללא נפגעים.

ב־22 באוקטובר, לאחר עוד שני ימי לחימה והתקדמות אטית צפונה לאורך תעלת סואץ, כשבאוויר כבר שמועות על הפסקת אש קרובה, מפקד האוגדה שרון היה נחוש להשלים עוד משימה אחת: כיתור העיר איסמעיליה. אהוד גרוס: "היינו פלוגת החוד שנעה לפני האוגדה כולה. מחלקת הסיור בפיקודו של ישראל דגן שנעה לפנינו הושמדה במארב נ"ט. ועכשיו אנחנו מלפנים. כולם חושבים כמה אירוני זה יהיה אם ניהרג מהטיל או מהפגז האחרונים שיסמנו את סוף המלחמה...

"היתה חרדה רבה. התקדמנו לעבר המקום שבו הושמדה מחלקת הסיור. היינו מודעים לכך שהפסקת האש תתחיל עוד מעט ואף אחד לא רצה להיות החייל האחרון שייהרג במלחמה. התקדמנו ואז קיבלתי הוראה לעצור. הפסקת האש החלה. מחורשה לא רחוקה מאיתנו נשמעו צווחות בערבית. אנשים ממש השתוללו שם. בהתחלה חשבתי שעומדים לתקוף אותנו, יחידת מתאבדים שעומדת להסתער עלינו. כולנו אחזנו בנשק, דרוכים למרות העייפות והציפייה להפסקת האש. ברגע זה, נתמלאתי תודה לעמרם מלול, חמש הצריח, שמצא זמן בין הקרבות לרתך על צריח הטנק שלי מקלע מאג נוסף...

"ואז הבנתי. גם האויבים, כבני אדם, שמחים שהמלחמה הסתיימה. אלה לא היו זעקות מלחמה. אלה היו קריאות שמחה שלהם. כאקורד אחרון של המלחמה, כשעמדנו על הרמפות המצריות שממערב לתעלה וצפינו על שדה הקרב שסביבנו, בקע מרשת הקשר קולה של יפה ירקוני: '**האמיני יום יבוא, טוב יהיה מבטיח לך, לחבק אותך אבוא...**' לא נותרה עין אחת יבשה בטנקים..."

פרק 24

שני אחים; שני תאומים; שני חללים

לא כל המצרים השתוללו משמחה לקראת הפסקת האש הקרובה.

חמש דקות בלבד נותרו לעצירת הקרבות בחזית התעלה: 19:00, 22 באוקטובר 1973. השמים מעל אזור הצליחה בערו – האזור זכה לכינוי "חצר המוות" בשל כמות הנפגעים הגדולה מהארטילריה המצרית – והקרקע רעדה כולה כשמאות פגזי ארטילריה נחתו בבת אחת על שטח של כמה מאות מטרים רבועים. אקורד הסיום המצרי לפני הפסקת האש. עמדות חפורות בקרקע קרסו במפולות עפר, וכל מי שהיה שם מיהר למצוא מחסה. לא כולם הספיקו.

במקום אחר, מעל מפקדת גדוד 410, כמה קילומטרים מזרחית משם, נראה לפתע גוף גדול זוהר שכמותו לא נראה מאז תחילת המלחמה – טיל סקאד. מאות קילוגרמים של חומר נפץ שבאו ביעף ונחתו בקול רעם אדיר. מעל ומעבר לרעש של פצצת מטוס, פגז ארטילריה או מרגמה.

טיל הסקאד המצרי התפוצץ סמוך למקום שבו נערכה פלוגת המפקדה של הגדוד. התוצאה היתה קטלנית: מכתש גדול בעומק של כארבעה מטרים ובקוטר של כ־15 מטרים. פיצוץ רב עוצמה שגרם למותם של חמישה חיילים ומספר הלומי קרב. היו כאלה שניצלו בנס, הקדימו בשבריר שנייה את התפוצצות הטיל. ביניהם גם ד"ר חיים יפה הרופא הגדודי והחובש עקיבא גרוס, שזינקו למחסה קרוב. הזחל"ם שמתחתיו תפסו מחסה התרומם באוויר מעוצמת ההדף ונחת על השרשראות.

חניתאי אליגון: "משאית תחמושת שעמדה בסמוך למקום הנפילה התחילה לבעור והפגזים שהיו עליה החלו להתפוצץ. פחדנו שהולך להיות אסון הרבה יותר גדול, ויחד עם יהודה קאופמן קצין הרכב, וגדי ליפשס סמ"פ מפקדה, רצנו למשאית. אני נכנסתי לקבינה אבל היה לילה חשוך ולא הצלחתי לראות את המתגים כדי להניע אותה. אמרתי ליהודה, שכקצין רכב הכיר את המשאית, להניע אותה והוא החל להרחיקה בנסיעה אטית אל מחוץ לחניון שהיו בו לא

מעט אנשים. גדי ואני רצנו לידה וליווינו את יהודה שהתרחק עד למרחק של כ־200 מטרים מהחניון. הפגזים המשיכו להתפוצץ עד שברגע מסוים המשאית כולה התפוצצה. יהודה קאופמן קיבל את אות המופת על המעשה."

בין ההרוגים מפגיעת הטיל היה גם חגי גורדון. אותו לוחם שלילה קודם ביקש ממפקד החטיבה שישחרר אותו מחזרה לטנקים כי אחיו התאום, אהוד, ששירת בגדוד 409 נעדר מאז קרב ה־9 באוקטובר, לאחר שהטנק שלו ספג פגיעה ישירה בהסתערות טנקים מצריים על "חמדיה". "הורי לא יעמדו בכך אם יתברר שאחי נהרג וגם לי יקרה משהו," הסביר חגי למפקד החטיבה שמיהר לשחרר אותו ואישר לו לעבור למפקדת החטיבה. ועכשיו הוא לא בחיים. חמש דקות לפני הפסקת האש, הצטרף אל אחיו התאום.

מפקד החטיבה קיבל את הבשורה הקשה על הרוגי הטיל כמה דקות לאחר מכן. "כששמעתי שחגי גורדון בין ההרוגים, הקסדה כמעט נשמטה מראשי," סיפר טוביה רביב כעבור שנים, "זה היה אחד הרגעים הקשים שלי במלחמה. אני זה שנעניתי לבקשתו להישאר בעורף הכוח הלוחם ולא להצטרף לצוותי הטנקים שנערכו לצאת שוב ל'מיסורי', לפעולה שבוטלה בסופו של דבר."

אחרי אותו הלילה נקרא שמואל ניב לחזור לפלוגת המפקדה ואריה בשן החליף אותו כמפקד פלוגת כלוד.

הבשורה הקשה נמסרה להורי התאומים לאחר הפסקת האש. כמה ימים לאחר מכן הצליחה האם, מרים גורדון, ליצור קשר עם מפקדת הגדוד מעברה השני של התעלה, וביקשה לשוחח עם שמואל ניב. "אני מרים גורדון, אמא של האחים גורדון. שמעתי שחגי נפל אצלך..." הציגה את עצמה. שמואל הרגיש שאפרכסת הטלפון נשמטת עוד רגע מידו. הוא שוחח עם האם בקצרה והבטיח לה שבחופשתו הראשונה יגיע לבקר את המשפחה בביתם בכפר מרדכי.

בחופשה הראשונה, שבועיים לאחר שיחת הטלפון, הגיע ניב לבית המשפחה. מרים יצאה לקראתו ושניהם נפגשו באמצע השביל, התחבקו ופרצו בבכי. שמואל סיפר לבני המשפחה מה קרה בלילה שלפני אסון הסקאד, כשניסה לשכנע את חגי להצטרף אליו לטנק ועל השיחה של חגי עם מפקד החטיבה, ששחרר אותו מהמשימה.

טוביה רביב מפקד החטיבה הגיע גם הוא כעבור זמן לבית המשפחה. המפגש עם ההורים היה טעון מאוד. האב, בנימין, שאל שוב ושוב למה השאירו את חגי בחזית. למה לא שלחו אותו מיד לעורף לאחר שאחיו אהוד הוכרז כנעדר.

לטוביה רביב לא היו תשובות. כל מה שנותר היה להרכין ראש בפני ההורים השכולים.

חנן שדמי, המשורר ואיש החינוך, כתב לזכרם של שני האחים שלא שבו מהמלחמה בסיני:

חגי ואהוד, תאומים.
שניים יצאו הם מבטן, אחים.
אח בעקב אחיהו.
לי הוא, חגי – קראתהו אמו,
ואודי משנהו אף לי הוא.
שניים יצאו הם מבטן,
חגי ואהוד, תאומים.
שניים יצאו הם לדרך, אחים.
אח בכתף אחיהו.
לי הוא חגי – זעקה מלחמה,
ואודי משנהו – אף לי הוא.
שניים יצאו הם לדרך. חגי ואהוד, תאומים.

■ ■ ■

בבתי החולים בעורף שכבו פצועים רבים מקרבות חטיבה 600. פצועי הקרבות על הרכסים, פצועי קרבות ההבקעה לעבר התעלה, פצועי הקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר, פצועי קרב "מיסורי". אלה לצד אלה.

דוד זינגר, משרידי פלוגת "בסין", לא הצליח במשך ימים לזכור את שמו ואת שם היחידה בה שירת בעת פציעתו. רק לאחר כמה ימים בבית החולים החלו לחזור אליו הזיכרונות והמראות הקשים מצומת "טרטור–לכסיקון".

שלום נסים שנכווה מטיל סאגר שפגע בצריחון המפקד, פונה במסוק לבית החולים ברפידים ומשם הועבר למחלקת נפגעי כוויות קשות בבית החולים בילינסון בפתח תקווה. האחיות בבית החולים שאלו לשמו, שם אשתו, כתובתו ומספר הטלפון בבית. שלום נסים, הלום קרב, לא הגיב.

"לא רציתי שאשתי תדע שנפצעתי," סיפר. הקשר האחרון שלו עם הבית היה מכתב שנשלח אליו לסיני ובו צירפה אשתו תלתלים משער ראשה של בתו הקטנה. כשקיבל את המכתב נשבר ופרץ בבכי.

וכך, במשך יומיים, שכב במחלקת הכוויות כפצוע קרב אלמוני ללא מבקרים

וללא ידיעת המשפחה. אחת המתנדבות לא התייאשה והמשיכה ללחוץ עליו. "לפחות שבבית ידעו שאתה בחיים," הסבירה לו. בסוף נשבר ונתן לה את מספר הטלפון. אשתו לא היתה בבית וגיסתו שהרימה את שפופרת הטלפון, מסרה למתנדבת את מספר הטלפון בבית הספר בו עבדה אשתו כמורה. מנהל בית הספר קרא לה באמצע שיעור. היא נבהלה, בטוחה שרוצים להודיע לה שנסים איננו. נפל בקרב. כשהתבשרה שהוא חי, פצוע בבילינסון, פרצה בבכי ומיהרה להתקשר. בטלפון הרגיע אותה שהוא פצוע קל. כשהגיעה מצאה אותו שרוף ומצולק, פניו שחורות.

לאחר המלחמה קיבל שלום נסים צל"ש אלוף פיקוד דרום. "לא הייתי גיבור," סיפר לחברי ועדת האותות שתחקרו אותו לאחר המלחמה, "רק עשיתי את מה שהייתי צריך לעשות." זה היה הצל"ש השני שקיבל לאחר צל"ש רמטכ"ל ממלחמת ששת הימים שהומר בהמשך לאות המופת.

שלום נסים לעולם לא התאושש מטראומת המלחמה. עד היום הוא מצליח להירדם בלילות רק עם כדורי שינה. שוב ושוב הוא רואה לנגד עיניו על מסך גדול את הטנקים שעולים באש, את המפקדים והחיילים שחילץ, ואת אלה שנשארו בתוך הטנקים הבוערים. "אני זכיתי לחזור," הוא מספר, "יש כל כך הרבה שנשארו שם."

■ ■ ■

יהודה גלר, מג"ד 410 במלחמה, לא השתחרר מאז ממועקת הקרב ב"מיסורי", קרב שמלווה אותו כצל ארוך ומתמשך. גם היום אין לו ספקות לגבי היציאה לקרב: זו היתה פקודה וחייבים לציית לה. צריך היה לנסות לשכנע בחוסר הסיכוי, אבל ברגע שניתנה הפקודה – לא היתה כל ברירה. לא אחת הוא חוזר ל"מיסורי", תוהה אם ניתן היה להילחם בדרך שונה. להתקדם לעמדות ירי מוגנות ולנהל קרב אש זהיר מול המצרים. לא להיחשף למגנני הנ"ט שצלפו בטנקים שלו כמו במטווח.

המלחמה הותירה בו צלקות רבות. האובדן הגדול של לוחמים. מפקדים שהלכו אחריו. סמג"ד, שלושה מפקדי פלוגות, מפקדי מחלקות וטנקים ועשרות אנשי צוותים. הוא מכיר כיום כל שם, גם אם אז לא הכיר כל אחד מהם אישית.

לאחר המלחמה התבשר שאמנון מרטון, מפקדו הראשון של הגדוד שנפצע ביום הלחימה השני, החלים ומתכוון לשוב לפקד על 410. מפקד החטיבה השאיר

את ההחלטה בידיו, וגלר, ששיקם את הגדוד לאחר הקרב הקשה ב"מכשיר", הוביל אותו בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר וכמובן בקרב "מיסורי", קרא לשניים מוותיקי הגדוד, חניתאי אליגון ושמואל ניב, ואמר להם שישקלו מה הכי נכון לגדוד: אמנון מרטון או יהודה גלר.

חניתאי וניב החליטו שאמנון מרטון חוזר. "אנחנו לא משאירים פצועים בשטח," הסבירו וגלר קיבל את עמדתם.

גלר לא ניסה לערער על ההחלטה והסביר לטוביה רביב, שלחץ עליו להישאר, שזו החלטה של ותיקי הגדוד והוא משלים עמה. הוא נפרד משרידי גדוד 410 וקיבל משימה לא פחות חשובה: לשקם את גדוד 407, שגם הוא התרסק במלחמה. מרטון חזר לגדוד 410 ונשאר שם לתקופה קצרה בלבד. חניתאי, שהכריע בעד חזרתו של מרטון, עבר לאחר המלחמה קורס קצינים, חזר לגדוד וביקש להתמנות למפקד מחלקת טנקים, אבל המג"ד מרטון החליט שיהיה שליש הגדוד. בהמשך החליט חניתאי לעזוב את הגדוד ומונה למפקד פלוגת מפקדה בגדוד טנקים אחר. גלר עצמו חתם לשירות קבע, והיה בין מפקדי השדה שהובילו את שיקום חיל השריון לאחר המלחמה. בהמשך פיקד על חטיבת שריון מילואים, ושימש כסגן מפקד אוגדה 880. בתחילת שנות ה־80 פנה לעובד מעוז ושכנע אותו לחזור ולפקד על גדוד 407. מעוז שימש בהמשך כסגן מפקד החטיבה.

■ ■ ■

חטיבה 600 איבדה במלחמה 119 לוחמים, יותר מכל חטיבת מילואים שהשתתפה בקרבות הקשים. החטיבה נלחמה ללא הפסקה מהרגע שבו הגיעו הטנקים הראשונים לחזית ועד הפסקת האש, ולוחמיה נותרו בדרום עוד חצי שנה, המשיכו לנהל קרבות אש מול המצרים והיו כוח השריון האחרון שעזב את הגדה המערבית. גבי ורדי: "נשארנו במצרים עוד חצי שנה, עד שביום הפינוי תקענו מזכרת על האדמה וכתבנו: 'קברנו פה חצי שנה'. למעשה קברנו חצי שנה מהחיים שלנו."

מ־113 הטנקים שיצאו מהימ"חים של החטיבה ודהרו על שרשראות לסיני, נותרו ב־22 באוקטובר, יום הפסקת האש, 19 כלים כשירים למלחמה. רבים מהטנקים החסרים נותרו שרופים ומבוקעים על "מכשיר", "טלוויזיה", ציר "טרטור", צומת "טרטור–לכסיקון", החווה הסינית ו"מיסורי". עדות כואבת לקרבות החטיבה.

שנים אחרי המלחמה, כשאריאל שרון ראש הממשלה, הוא נפגש בלשכתו עם ותיקי החטיבה ושוחח איתם בגילוי לב על תחושותיו בקרב למראה הטנקים שנפגעו ב"מיסורי" מאש הטילים והטנקים המצריים.

הוא החמיא לחטיבה, לפיקוד שלה וללוחמיה על קרבות הגבורה לאורך כל ימי המלחמה, ועל המחיר הכבד ששילמה.

חטיבה 600, אמר, נותרה צרובה בלבו.

והחיטה צומחת שוב

הם לא הכירו אותם.

בסלון הבית ראו תמיד תמונה ממוסגרת של איש צעיר.

כשגדלו קצת ושאלו, אמא סיפרה שזה אבא שנפל במלחמה, רחוק מהבית. כשהתבגרו, שמעו וידעו יותר על מקומות רחוקים כמו מדבר סיני, מלחמת יום הכיפורים, "החווה הסינית", "מיסורי". נפגשו עם חברים שבאו לבקר וסיפרו על הטנקים, על השירות המשותף בסיני ועל המלחמה הנוראה ההיא, שגם מי שחזר ממנה בריא בגופו, נושא את פצעיה עד היום הזה.

זו איילת, בתו של אמנון אריאל שנפל בקרב על "טלוויזיה", ונולדה חמישה חודשים לאחר מותו.

זו מיכל, בתו של ישי עוזרד שנפל ב"מיסורי", ונולדה שבוע לפני מותו.

זו טלי, בתו של יגאל הללי, שנפל ב"מיסורי" והיתה בת שנה וחצי כשאביה נהרג.

זו תמר, בתו של דודי כהן, שנפל בצומת "טרטור-לכסיקון" ונולדה שמונה חודשים לאחר מותו.

זו מירב, בתו של ניסן כץ, שנפל מול "מיסורי" ונולדה ביום מותו.

זו אליפז, בתו של אלי מלחי שנפל בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר ונולדה שבעה חודשים לאחר מותו.

זה אלדר, בנו של מוטי זילבר, שנפל ב"טלוויזיה" ונולד שמונה שבועות לפני מותו.

והיו גם אחרים. בנים ובנות נוספים שנולדו בצל המלחמה ההיא או זמן קצר לפניה, לאבות שלא שבו מהקרב. ילדים שבנו חיים שלמים סביב זיכרון של אבא שלא הכירו. לעתים הם נפגשו בכנסי החטיבה, ישבו עם מי שלחם לצדו בטנק ובדרך חזרה הביתה, עם הזיכרונות, חשבו תמיד מה היה קורה אם...

והחיים המשיכו. כמו בשירה המופלא של דורית צמרת, בת קיבוץ בית השיטה, שכתבה על החיים שחוזרים את אט למסלול לאחר נפילתם של 11 מבני הקיבוץ במלחמת יום הכיפורים. האבל כבד מנשוא, החיים קשים בלעדיכם, אבל החיטה צומחת שוב והחיים ממשיכים. גם הזיכרונות:

הֵן זֶה אוֹתוֹ הָעֵמֶק, הֵן זֶה אוֹתוֹ הַבַּיִת
אֲבָל אַתֶּם הֵן לֹא תוּכְלוּ לָשׁוּב
וְאֵיךְ קָרָה, וְאֵיךְ קָרָה וְאֵיךְ קוֹרֶה עֲדַיִן
שֶׁהַחִטָּה צוֹמַחַת שׁוּב.
(מילים: דורית צמרת, לחן: חיים ברקני)

יודפת היתה בת שנה וחצי כשאביה, דוד גלזר מקיבוץ טירת צבי, מפקד פלוגת החרמ"ש של גדוד 410, נפל ב"מיסורי". שלוש מזכרות נותרו לה מהאב שכמעט לא הכירה: צילום בפינה מיוחדת בבית, עיטור המופת, והסיפורים ששמעה מאמה ומחבריו והעבירה לשלושת ילדיה. סיפורים על מפקד אמיץ שנפל בקרב קשה ואכזרי, מוביל את לוחמיו מול האויב המצרי.

יודפת: "אמא לא רצתה שאגדל בצל האבל הכבד שלה. היא עצמה שיקמה את חייה, נישאה מחדש ונולדו לה שני ילדים נוספים. כשהייתי בת שנתיים עזבנו את הקיבוץ, שם נשארו אמא של אבא ואחיו, שהתקשו להתמודד עם האסון שפקד את המשפחה. הייתי בבית ספר עממי כשאמא סיפרה לי לראשונה על אבא, שהיה כל כך גאה בי. כל כך אהב לשחק בתלתלים שלי ולספר לי סיפורים שלא הבנתי... אבא תמיד חסר לי, ותמיד רציתי לדעת יותר על האיש היפה בצילום, שנראה גבוה ומרשים. כשבגרתי לנערה גבוהה, כולם אמרו לי שאני כל כך דומה לאבא שבתמונות נראה תמיד חזק, סמכותי, מאוד בוטח בעצמו. עיטור המופת שקיבל חיזק את הדימוי של האבא הגיבור שלי. בכיתה ו' הכנתי עליו עבודת שורשים לבית הספר. לראשונה שמעתי על הקרב ב'מיסורי' ונחשפתי לעוד סיפורים על המלחמה ההיא. הרגשתי שעבודת השורשים קירבה אותי לאבא שלא הכרתי.

"לפני כמה שנים אמי הוזמנה לטקס של לוחמי חטיבה 600 בלטרון, ואז זכיתי להכיר את חבריו בחטיבה. המפגש היה חוויה מיוחדת עבורי ועבור ילדי, ומאז, מדי שנה בחול המועד סוכות, אנחנו מגיעים לכנס הזה ואני חשה חלק ממשפחה גדולה שקודם לא הכרתי בה איש. אלה החברים של אבא שלי, חיילים ששירתו בפלוגה עליה פיקד. הם מחפשים אותי. מבקשים להכיר את יודפת, הבת של דוד,

המפקד שלנו... עומדים לידי אנשים מבוגרים, מספרים לי על אבא שלי ועיניהם דומעות. דרך הדמעות שלהם אני חשה מה היה אבא עבורם ומה הפסדתי שלא זכיתי להכיר אבא שכזה. כל שנה אני מחכה למפגש בלטרון. עבורי זה מפגש עם אבא שלי, עם דמותו והמורשת המיוחדת שהותיר אחריו.

"אנחנו משפחה שמאמינה בחיים, אבל אבא שלי שנפל במלחמה יישאר אצלי תמיד בזיכרון, ובגעגועים למישהו שחסר לי."

■ ■ ■

תמר, בתו של דודי כהן שנפל בקרב הפריצה לחווה הסינית, נולדה שמונה חודשים לאחר מותו: "אבא נשאר תמיד דמות מאוד חשובה בחיי, מאז ילדותי. הוא נוכח־נפקד לידי ולצדי כל הזמן, שותף לחוויות חיי ותמיד התמונה שלו מזכירה לי עד כמה אנחנו קרובים ואיזו החמצה זו לשנינו שלא הכרנו. גם לאחר שאמא נישאה מחדש אני נותרתי עם שם המשפחה של אבא – תמר כהן.

"מהסיפורים שאני שומעת אני מבינה איזה איש מוכשר הוא היה וכמה רחוק יכול היה להגיע בכל תחום בו היה עוסק. מאמא שמעתי על המוטיבציה שאיתה יצא למלחמה, ומחבריו שמעתי על האנושיות שבו כמפקד, על ההומור שהיה בו ועל אהבת החיים שלו. הוא היה בסך הכול בן 24 כשנפל בקרב, כמעט מחצית מגילי היום, וכבר בגיל כזה נגע בכל כך הרבה אנשים. החוסן שבו עבר כנראה אלי עם הרבה תכונות אופי דומות וקווי דמיון חיצוניים.

"אנחנו לא משפחה שחיה בצל השכול. בחרנו בדרך החיים, אבל יום הזיכרון הוא יום מאוד חשוב בחיינו, כמו יום נפילתו של אבא, ואנחנו חלק ממסורת המפגשים של לוחמי החטיבה. עוד מעט ימלאו 45 שנה בלי אבא, ואני מרגישה, במרבית אותן שנים, שיש לי את אבא שלי. לעצמי."

■ ■ ■

טלי היתה בת שנה ותשעה חודשים כשאביה, יגאל הללי, איש צוות טנק בגדוד 410, נפל בקרב "מיסורי". "כילדה רציתי לשמוע כמה שיותר סיפורים עליו. מאמא, מסבתא, מהמשפחה. רק לאחרונה נחשפתי לשיחות האחרונות שהיו לו עם אנשי צוות הטנק, ועל החשש שלו שלא יזכה לחזור ולראות את בתו התינוקת. אותי. שתגדל ללא אבא.

"לבני השני קראתי יגאל – על שמו של אבא שלא הכרתי. ילדי מכירים את סיפורי גבורתו של סבא יגאל. עיטור העוז שקיבל על גבורתו בקרב הוא מזכרת לכל המשפחה שלנו. מזכרת על גבורת לוחם שידע שלא יחזור מהקרב."

■ ■ ■

מיכל נולדה תשעה ימים לפני נפילת אביה, ישי עוזרד, בקרב "מיסורי": "אבא לא ידע שנולדתי כי הוא כבר היה מגויס בדרום. במכתב האחרון שהגיע ממנו מהמלחמה, הוא שאל 'האם הצפרדע כבר נולדה'... רק בגיל ארבע, בקיבוץ גבעת חיים שבו חיינו, קיבוץ שאיבד באותה מלחמה עשרה מבניו, גיליתי לראשונה שאבא שלי נהרג במלחמה. כנערה, שאלתי וחקרתי על אבא, ונחשפתי לדמות שאהבתו הגדולה היתה הטבע. דמות שמאוד מחוברת לארץ, לנופיה ולאנשיה. לפני כמה שנים, כשאביו של ישי נפטר, מצאנו בעליית הגג שקופיות שצילם אבא מטיוליו הרבים בטבע. דרכן גיליתי מחדש את אבא שלי. מחייך, איש הטבע והאדמה. תמונות ילדות, צבא, חתונה.

"אבא היה מסוג האנשים שהאמין במילים: 'קול קרא והלכתי'... במלחמת ההתשה נפצע קשה ולמעשה היה משוחרר ממילואים, אבל כשפרצה המלחמה הוא לא יכול היה לשאת את המחשבה שגורלה של המדינה בסכנה והוא נשאר בבית. הוא לבש מדים, התגייס, לחם ונהרג בקרב. רק לפני כמה שנים הגיע לקיבוץ חבר טוב של אבא והביא עדות על הרגעים האחרונים בחייו. הידיעה שאבא שלי נרצח לאחר שנשבה מצמררת אותי, אבל אני מתנחמת בכך שלפחות הוא לא סבל. בימי הזיכרון אני לוקחת את המשפחה למקום שקט, על שפת הכנרת, שם אנחנו מתייחדים עם זכרו. אמא סיפרה לי שאבא ביקש ממנה פעם שאם יקרה לו משהו והוא ייהרג במלחמה, הוא רוצה שבמקום לעלות לקברו ביום השנה – שידליקו לכבודו מדורה בטבע..."

חללי חטיבה 600
במלחמת יום הכיפורים

סמ"ר אביטל חיים,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמ"ר אהרוני משה,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

רס"ן אבישאול שמואל,

גדוד 407, נפל ב־12.10.73 ברמת הגולן

סמל אורפז זאב,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סמ"ר אזכיראלי אמיר,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סמל אפרת איתן,

גדוד 410, נפל ב־20.10.73 ב"מיסורי"

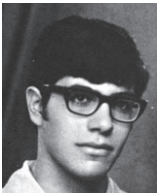

רב"ט אלישע צבי,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סמ"ר אריאל אמנון,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סרן אלפרט מאיר,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

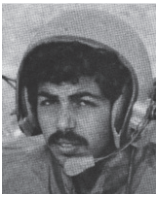

סמל בובליל רפאל (רפי),

גדוד 410, נפטר ב־26.10.73

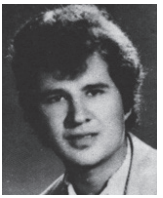

רב"ט אפריאט שמואל,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סמ"ר בוימפלד יהונתן,

גדוד 410, נפל ב־19.10.73, בציר "לכסיקון"

סמל ביטרן יצחק,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סמ"ר בס יוסף,

גדוד 410, נפל ב־8.10.73 ב"חמדיה"

רב"ט בלום אברהם,

גדוד 410, נפל ב־22.10.73 דרומית ל"מיסורי"

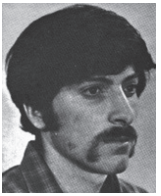

סמל ברגמן ג'רלד (ג'רי),

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר בן אהרון אליהו,

גדוד 409, נפל ב־18.10.73 בחווה הסינית

רס"ל ברגסון אביחי,

גדוד 410, נפל ב־19.10.73 בציר "לכסיקון"

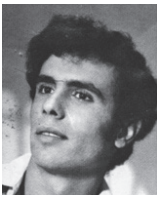

סמ"ר בן יהודה יואל,

גדוד 409, נפל ב־14.10.73 בציר "מבדיל"

רס"ל ברהום אפרים,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

סגן ברילובסקי שלמה,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בצומת "טרטור–עכביש"

סמ"ר גול דן,

גדוד 409, נפל ב־22.10.73 בצומת "לכסיקון–אושה"

סמ"ר ברקאי אורי,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמ"ר גולדהכט אליהו,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סמ"ר ברקוביץ' חנן,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בצומת "טרטור–לכסיקון"

סמ"ר גולדנברג טובי,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

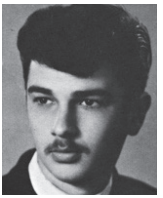

סמל ברקמן שמואל,

גדוד 410, נפל ב־22.10.73 בציר "לכסיקון"

סמ"ר גורדון חגי,

גדוד 410, נפל ב־22.10.73 בציר "לכסיקון"

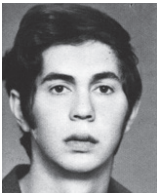

סמ"ר גורדון אהוד,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"חמדיה"

סמ"ר גרינוולד דורון,

גדוד 410, נפל ב־19.10.73 ב"מיסורי"

סגן גורן אברהם (רמי),

גדוד 410, נפל ב־24.10.73 במסוק חילוץ בגזרה

סרן גרנק דב (דוב'לה),

גדוד 407, נפל ב־8.10.73 ב"כישוף"

סרן גלזר דוד,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סמל גרשון דוד,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

רס"ן גלעדי גדעון,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר דודזון יוליאן,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

סרן דוידוביץ נתן,

גדוד 410, נפל ב־21.10.72 ב"מיסורי"

רס"ל הורנשטיין דוד,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סג"מ דוניגר אהוד,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 ב"לכסיקון"

סמל הללי יגאל,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סמל דעוס ישראל,

גדוד 410, נפל ב־19.10.73 בחווה הסינית

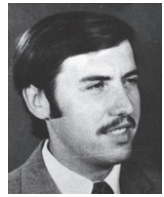

סמל וולף חיים,

גדוד 410, נפל ב־22.10.73 ב"לכסיקון"

סמ"ר הולנדר מנחם,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סרן ויגדור שמואל,

גדוד 410, נהרג ב־6.10.73 בדרך לימ"ח

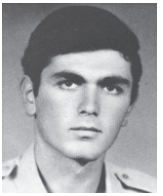

סגן ויינר אריאל,

גדוד 410, נפל ב־20.10.73 ב"מיסורי"

סמ"ר זינגרמן דב אליהו,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמ"ר ועקנין שמעון,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סמ"ר זלצמן יצחק,

גדוד 410, נפל ב־20.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר ורדי נדב,

גדוד 409, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סגן זמיר הנדורגר אהרון,

גדוד 410, נפל ב־19.10.73 בחווה הסינית

סגן זילבר מרדכי (מוטי),

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סמ"ר זפרני אשר (פרוספר),

גדוד 409, נפל ב־22.10.73 בצומת "אושה"

סמל זרמסקי שלמה,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

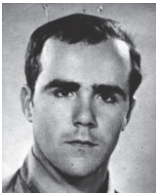

סמל טובול מאיר,

גדוד 410, מת ב־30.10.73 בשבי המצרי

סמ"ר חדד אשר,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמל טייכמן גרשון,

גדוד 410, נפל ב־22.10.73 בחווה הסינית

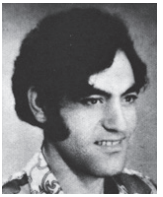

סמל חיו יחזקאל,

גדוד 410, נפל ב־29.10.73 ליד האגם המר

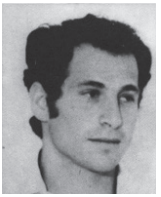

סמ"ר טל מרדכי,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר חן־ציון יהודה אריה,

גדוד 409, נפל ב־17.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר טלמור חיים,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמל יעקוסי שמואל,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

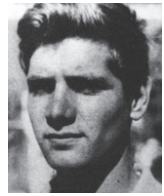

סגן כהן יוסף,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר ישי דוד,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סרן כהן דוד יואל,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

סמל כהן שלמה,

גדוד 409, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סמל כחלון יוסף,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמ"ר כהן משה,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סגן כץ ניסן,

גדוד 410, נפל ב־15.10.73 בדרום "מיסורי"

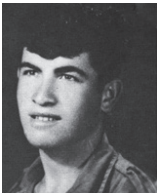

סמל לוי יהושע,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

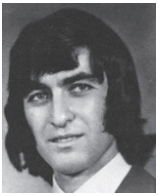

סמ"ר לניאדו נחום,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

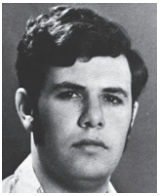

סמ"ר לוי יעקב,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סמל מזור (מזרחי) שלמה,

גדוד 409, נפל ב־19.10.73 בצומת "לכסיקון–עכביש"

סמ"ר לוין רם,

גדוד 409, נפל ב־18.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר מילדינר משה,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

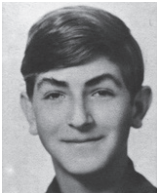

סמ"ר ליקורמן יאיר,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

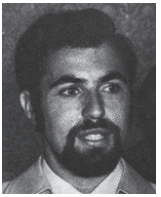

סמ"ר מלחי אליהו,

גדוד 410, נפל ב־20.10.73 ב"מיסורי"

סמ"ר מלצר יצחק,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בחווה הסינית

סגן מרט בארי,

גדוד 407, נפל בגדוד 100 ב־17.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר ממן אורי,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"חמדיה"

רס"ל נודלמן עמיחי,

גדוד 409, נפל ב־19.10.73 בציר "עכביש"

סמ"ר מנגר זאב,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"חמדיה"

סמל נצר (צ'בוטרו) מנחם לוי,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

רס"ן מצפון רפאל (רפי),

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

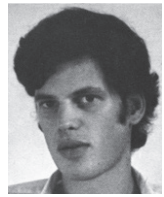

סמ"ר סידרר נפתלי,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בחווה הסינית

סמל סמרנו יהושע,

גדוד 409, נפל ב־19.10.73 בחווה הסינית

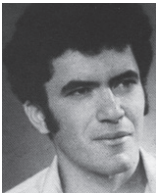

סמ"ר פורמן אליהו,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סגן עוזרד ישי,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סמ"ר פירסט יאיר יששכר,

גדוד 409, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

רס"ן עין־גל שלום,

גדוד 410, נהרג ב־6.10.73 בדרך לימ"ח

רס"ל פכר יחזקאל,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמל עפגין עמירם,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סרן פלד (פייביש) מנדי,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סרן פליישר שמואל,

גדוד 409, נפל ב־19.10.73 בצומת "לכסיקון–עכביש"

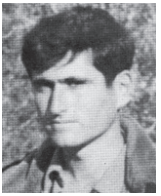

סמ"ר קוסמן גדי,

גדוד 407, נפל ב־22.10.73 ב"ורדית", ממערב לתעלה

רס"ל פליכס אבנר,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 צומת "לכסיקון–טרטור"

סגן קופרמן דוד,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

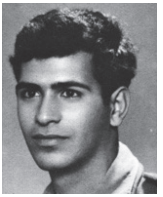

סמ"ר פנחס יגאל,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

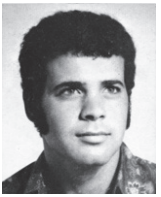

סמ"ר קור דוד,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

רס"ל פרח אפרים,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

רס"ל קורב מרדכי (מוטי),

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סמ"ר קיטאי אילן,

גדוד 410, נפל ב־20.10.73 בחווה הסינית

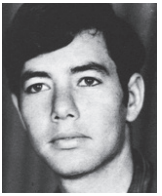

סמ"ר קנת דוד,

גדוד 410, נפל ב־8.10.73 ב"חמדיה"

סמל קרמסר דב,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סגן קרמרסקי יעקב,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמל קרן (קרנקנורטר) משה,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בצומת "לכסיקון–טרטור"

סרן רוגוזינסקי שלמה,

גדוד 407, נפל ב־15.10.73 בצומת לכסיקון–טרטור"

סמ"ר רויטר יצחק,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סגן רון (לזרוביץ) עמיר,

גדוד 409, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר רותם (רוט) נחום,

גדוד 409, נפל ב־9.10.73 ב"טלוויזיה"

סמל שואף חיים,

גדוד 409, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

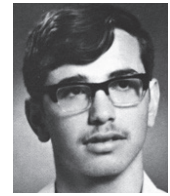

סמ"ר רזמיבש נחשוני חיים יהושע,

גדוד 407, נפל ב־16.10.73 בחווה הסינית

רב"ט שלום יחזקאל,

גדוד 410, נפל ב־22.10.73 בחווה הסינית

סמ"ר רייזנר יהודה,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

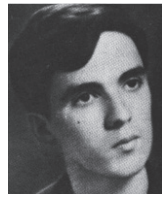

סמל שמואל אברהם,

גדוד 410, נפל ב־9.10.73 ב"מכשיר"

סמ"ר רשלבך דוד,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סגן שמעוני אברהם (אבי),

גדוד 410, נפל ב־12.10.73 ב"חמדיה"

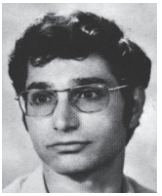

סמל שמש אליהו,

גדוד 410, נפל ב־23.10.73 ליד החווה הסינית

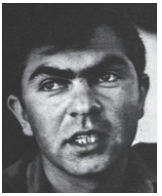

רס"ן שפר (שפס) זאב,

גדוד 410, נפל ב־21.10.73 ב"מיסורי"

סמ"ר שרל (קורנל) חיים,

גדוד 409, נפל ב־18.10.73 בחווה הסינית

תודות

תודה לכל מפקדי ולוחמי החטיבה שסייעו להפוך את הזיכרונות והאירועים לספר שמנציח את מלחמת הגבורה של חטיבה 600. לא תמיד היה קל לחזור לאותם ימים באוקטובר 1973 ותודה לכל מי שעזר, נזכר, שלח תמונות והיה שותף מלא לעשייה.

תודה לחברי עמותת החטיבה שהיו כל העת בתמונה.

תודה מיוחדת לחברי ועדת ההיגוי של הספר: עובד מעוז, אהוד גרוס, עמוס אונגר, אהרון נרקיס וצביקי רון שללא עזרתם – הספר לא היה מגיע לשלבי הסיום.

תודה למנחם בן שלום "נחצ'ה", ההיסטוריון של חטיבה 600 שענה בשמחה לכל שאלה שעלתה במהלך הכנת הספר.

תודה לנסים שלום – כתובת לכל בעיה ופתרון לכל שאלה.

ואחרון – תודה מיוחדת לחזי בצלאל שהרים את הכפפה ונתן לנו אור ירוק לצאת לדרך הארוכה, דרך "נתיבי האש".

אילן כפיר ודני דור

ספטמבר 2018

מפתח

א

אביטל, חיים, 68, 71, 217

"אבירי לב", מבצע, 88, 104, 151

אבישאול, שמואל, 17, 28, 102, 217

אבן, ג'קי, 14, 15, 50, 51, 52, 62, 76, 77, 104, 147, 148, 160, 161, 201

אבני, אביגדור, 194

אבנר, פליכס, 41, 128, 130, 131, 133, 229

אברמוביץ', אמנון, 20, 50, 51, 52, 53, 59

אגוזי, יוסי, 122, 153, 171

אדלר, שלמה, 63, 66, 68, 71

אדן, אברהם ("ברן"), 25, 37, 77, 161

"אהבה", 28, 87, 92, 105, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 134, 138, 139, 150, 151, 153, 154, 167, 171, 188, 205

אהרונוביץ, משה, 191, 194

אוגדה 143, 14, 76, 77, 88, 158, 172, 173, 201, 205

אוגדה 162, 51, 77, 153, 156, 158, 172, 174

אונגר, עמוס, 22, 26, 49, 53, 58, 59, 99, 101, 116, 143, 169, 185, 204, 233

אופק, אברהם, 48, 49, 54, 60, 169

אורפז, זאב, 200, 201, 217

"אושה", 117, 180, 197, 220, 223

אילן, גיורא, 48, 83

אליגון, חניתאי, 16, 23, 27, 32, 79, 166, 207, 211

אלפרט, מאיר, 190, 218

אלקן, חיים, 27, 44, 45, 46, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 71, 73, 79, 80, 95, 96, 97, 147, 148, 159, 160, 166, 176, 181, 193

"אמיר", 88, 141

אפו, יצחק, 167

אפלבאום, דוד, 73

אפרת, איתן, 98, 166, 218

"אקפולקו", 11, 118

ארד, שמואל, 89, 92, 107, 126

ארז, חיים, 17, 21, 23, 24, 28, 30, 80, 81, 88, 140

אריאל, איילת, 213

אריאל, אמנון, 57, 60, 213, 218

אריאלי, איתן, 25, 118, 119, 122

אר־פי־ג'י, 43, 44, 65, 66, 69, 78, 81, 82, 95, 100, 112, 113, 118, 126, 134, 144, 182, 188, 189, 190, 191, 197

ב

בוימפלד, יונתן, 165, 218
"בוצר", 35, 42, 151
בוק, רפי, 56, 142, 143
בייטל, ישעיהו (שייקה), 25, 28, 90, 92, 93, 103, 104, 105, 111, 116, 118, 127
בירמן, גדעון, 23, 204
בכר, יהודה, 15, 16, 45, 46, 62, 72, 76
בלה, אליעזר, 127, 135, 136, 138, 139
בלומברג, מנחם, 120, 132, 134, 135, 138
בלופרב, חיליק, 22
בן דוד, גבי, 184, 185
בן דוד, עלי, 62, 64, 69, 70, 79
בן יצחק, עוזי, 16, 19, 20, 26, 29, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 58, 59, 61, 76, 83, 99, 141, 145, 162, 170, 176
בן שלום, מנחם (נחצ'ה), 187, 233
בס, יוסי, 39, 40, 183, 219
"בסין", 27, 52, 92, 93, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 117, 118, 121, 124, 126, 132, 133, 138, 151, 181, 209
בצלאל, חזי, 10, 21, 123, 127, 134, 138, 233
בר לב, חיים, 146, 158, 172, 174, 175
בר און, יהושע (שוקה), 20, 22, 29, 48, 57, 83, 84, 85, 100, 101, 169, 171, 179, 203
ברגמן, ג'רי, 130, 131, 133, 135, 136, 219
ברגסון, אביחי, 53, 165, 219
ברהום, אפרים, 108, 109, 110, 219
ברודצקי, דב, 109, 110
ברום, יואב, 38, 103, 117, 138, 193
ברזני, סמי, 68
ברילובסקי, שלמה, 109, 220
ברקוביץ', חנן, 129, 136, 220
בשן, אריה, 63, 69, 208

ג

גדוד 407, 9, 11, 17, 20, 27, 29, 33, 36, 37, 41, 51, 52, 74, 84, 86, 87, 90, 91, 92, 94, 102, 103, 104, 105, 114, 115, 117, 124, 126, 132, 133, 137, 139, 140, 154, 167, 181, 186, 205, 211, 217, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231
גדוד 409, 9, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 29, 30, 31, 37, 38, 39, 43, 47, 49, 50, 51, 53, 58, 59, 61, 62, 64, 67, 73, 75, 82, 84, 85, 86, 89, 99, 101, 140, 141, 145, 148, 154, 157, 158, 159, 162, 168, 177, 179, 181, 185, 203, 208, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224,225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232
גדוד 410, 9, 13, 14, 16, 21, 23, 27, 31, 32, 34, 37, 39, 43, 44, 46, 49, 51, 53, 62, 64, 72, 75, 76, 77, 79, 80, 82, 87, 96, 98, 99, 140, 147, 149, 150, 153, 158, 159, 161, 162, 165, 167, 170, 175, 177, 179, 180, 181, 183, 184, 186, 187, 189, 193, 198, 199, 200, 202, 207, 211, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232
גדוד 87, 104, 116, 117, 118, 135, 193

גויטין, קלמן, 17, 124, 185, 199
גול, דני, 203, 220
גולדהכט, אליהו, 57, 220
גולדנברג, טובי, 103
גולן, צבי, 85, 142
גורדון, אהוד, 49, 203, 208, 209, 221
גורדון, חגי, 21, 203, 208, 209, 220
גורודיש (גונן), שמואל, 36, 77, 172, 174, 179, 189, 201
גוריאנוב, 65, 67, 70, 191
גינסבורג, דוד, 167
"גלון", 17, 21, 28, 30, 33, 41, 42, 86, 87, 92, 105, 120, 123, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 138, 139, 167, 171, 205
גלזר, דוד, 31, 37, 72, 95, 159, 181, 184, 185, 186, 187, 198, 214, 221
גלעד, יוחאי, 107, 116, 117
גלעדי, אמנון, 27, 29, 102, 113
גלעדי, גדעון, 27, 28, 29, 92, 93, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 115, 117, 118, 121, 132, 133, 138, 151, 181, 221
גלר, יהודה, 44, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 94, 95, 96, 97, 98, 147, 148, 159, 160, 161, 166, 176, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 193, 200, 201, 202, 203, 210, 211
גרבורג, דוד, 110, 111, 112, 121
גרוס, אהוד, 17, 28, 87, 92, 105, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 134, 151, 152, 153, 167, 171, 188, 205, 206, 233
גרוס, עקיבא, 144, 185, 199, 207
גרינוולד, דורון, 148
גרנק, דב, 36, 186, 221
גרשון, דוד, 136, 137, 221
גשר הגלילים, 9, 88, 89, 92, 93, 106, 118, 139, 140, 146, 147, 148, 149, 158, 161, 162, 165, 175

ד

"דב לבן", 205
דובדבני, אריה, 55, 56
דוברה, 88, 89, 98, 100, 146, 158, 171
דוידוביץ, נתן, 165, 181, 184, 196, 198, 222
דוידזון, יוליאן, 108
דוניגר, אהוד, 108, 222
דורי, יורם, 113, 167, 201
דיארט, ראובן, 200

ה

האגם המר, 41, 42, 105, 151, 224
האואר, ראובן, 68
הוד, מוטי, 175, 176
הולנדר, מנחם, 57, 222
הורנשטיין, דוד, 200, 222
החווה הסינית, 11, 29, 51, 88, 100, 104, 126, 127, 129, 138, 141, 155, 167, 168, 172, 173, 198, 211, 213, 232
הירש, ז'אק, 75, 170, 185
הלוי, עודד, 84
הללי, יגאל, 183, 184, 189, 190, 192, 213, 215, 222
הן, גיורא, 18, 30, 31, 38, 39, 55, 56, 57, 61, 82, 84, 85, 89, 91, 157, 168
הנדלר, קנת, 194
הררי, אלי, 115, 119, 122, 151

ו

ויגדור, שמואל, 13, 14, 222
ויינר, אריאל, 14, 39, 75, 79, 87, 98, 148, 149, 161, 162, 166, 223
וייס, אבי, 183, 190, 193, 194
"ונקל", 22, 30, 37, 38, 48, 49, 51, 52, 58, 60, 73, 74, 82, 85, 86, 101, 141, 143, 144, 162, 168, 179
ועקנין, שמעון, 55, 56, 223
ורדי, גבי, 17, 20, 21, 28, 29, 30, 33, 41, 42, 86, 92, 120, 123, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 171, 205, 211
ורדי, נדב, 60, 142, 223
ורט, דניאל, 104

ז

זאדה, יעקב, 194
זבדי, אברהם, 194
"זומזום", 18, 38, 39, 51, 52, 55, 59, 82, 84, 141, 142, 154, 157, 168
זיידנר, אפרים, 131, 135, 138
זילבר, מרדכי, 38, 39, 55, 56, 57, 213, 223
זינגר, דוד, 74, 103, 108, 109, 110, 111, 112, 209
זינגרמן, דב, 63, 68, 71, 223
זמיר, אהרון, 53, 63, 79, 148, 159, 160, 161, 165, 198, 223
זעפרני, אשר, 203

ח

"חורבה", 86, 94, 129, 148, 151, 153
חזן, אהרון, 109
חטיבה 1, 150
חטיבה 14, 9, 11, 14, 21, 33, 35, 36, 38, 39, 59, 74, 77, 80, 84, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 100, 101, 103, 106, 107, 110, 113, 116, 117, 126, 138, 139, 140, 144, 146, 167, 171, 174, 177, 186, 205
חטיבה 16, 160
חטיבה 247, 11, 115, 174, 188
חטיבה 25, 150, 151, 154
חטיבה 421, 11, 17, 23, 24, 28, 37, 62, 88, 89, 91, 102, 107, 116, 140, 146, 147, 150
חכמוב, יצחק, 204
"חמדיה", 11, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 74, 76, 77, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 140, 145, 148, 149, 154, 156, 173, 183, 186, 208, 219, 221, 227, 230, 231
"חמוטל", 37, 43, 64, 76, 89, 90, 91, 173
חמל, ירון, 34, 44, 80
חן, אמציה ("פצי"), 81, 82
חן־ציון, יהודה אריה, 157, 224
"חצר המוות", 207
"חרדון", 20, 30, 48, 51, 52, 57, 58, 67, 83, 85, 100, 162, 169, 179, 203

ט

טאובר, חנן, 39, 75, 144, 145, 157, 170, 182, 185, 197, 199
טי־62, 150, 153, 154
טל, מרדכי, 113, 224

"טלוויזיה", 11, 30, 37, 38, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 76, 82, 83, 84, 86, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 103, 114, 141, 144, 149, 157, 170, 173, 179, 188, 203, 211, 213, 218, 219, 220, 222, 223, 225, 226, 231
טלמור, חיים, 68, 71, 224
טנא, אהרון (ג'וני), 161
טסה, 20, 21, 22, 33, 34, 37, 38, 39, 47, 49, 50, 53, 63, 77, 79, 80, 81, 84, 85, 88, 90, 91, 92, 103, 105, 113, 115, 130, 141, 144, 154, 162, 193
"טרטור", 9, 33, 92, 93, 101, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 113, 116, 117, 118, 119, 122, 125, 128, 129, 131, 132, 135, 136, 138, 140, 145, 146, 147, 148, 149, 158, 159, 160, 162, 165, 173, 186, 209, 211, 213, 219, 220, 221, 225, 226, 229, 230

י

יוגב, צבי, 106, 112, 124, 151
"ינבוט", 72, 73, 75, 79, 81
יעיש, חנניה, 63, 66, 67
יעקוסי, שמואל, 63, 68, 71, 225
יפה, חיים, 74, 75, 165, 166, 185, 198, 199, 207
יפה, עמיר, 150, 174
ישי, דוד, 57, 225

כ

כהן, אהרון, 74, 170
כהן, דודי, 128, 129, 136, 137, 138, 213, 215
כהן, משה, 195
כהן, חני, 130, 137
כהן, שלמה, 142, 225
כורם, אשר, 63, 69, 71, 72
כחלון, יוסף, 69, 71, 225
"כישוף", 11, 33, 36, 37, 41, 51, 52, 86, 87, 90, 91, 100, 103, 104, 113, 114, 173, 221
"כלוד", 31, 43, 53, 62, 95, 96, 97, 148, 161, 165, 181, 182, 183, 189, 190, 195, 200
"כספי", 103, 104, 110, 127
כץ, חיים, 39, 55, 82, 84, 141, 157, 168
כץ, מירב, 213
כץ, ניסן, 96, 98, 213, 225

ל

להב, אריה, 196
לוטן, עמיר, 115
לוי, יהושע, 108, 226
לוי, רון, 130
לוין, אסף, 84
לוין, רמי, 22, 73, 83, 143, 144, 162, 163, 226
לוינסון, אורי, 20
לזרוביץ, עמיר, 86, 141, 142, 143, 145, 230
ליבני, נועם, 181, 200
ליברמן, עמי, 18
ליטוויץ, יאיר, 138, 151, 152, 153, 154
לייזר, חיים, 138, 205
"לכסיקון", 33, 55, 101, 103, 105, 106, 107, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 127, 128, 129, 131, 133, 135, 136, 138, 140, 146,

150, 151, 153, 160, 161, 164, 165,
166, 170, 172, 176, 180, 181, 182,
195, 201, 204, 209, 211, 213, 218,
219, 220, 221, 222, 225, 226, 229,
230
לנר, רמי, 16, 34, 53, 54, 55, 63
"לקקן", 105, 112, 116, 119, 121,
122, 123, 124, 131, 133, 134,
135, 136, 138, 139, 150, 151,
153, 165

מ

מוזס, יעקב, 52, 103, 104, 108
"מוקדון", 31, 43, 53, 62, 63, 64, 65,
69, 71, 72, 73, 75, 79, 95, 148,
162, 165, 166, 170, 181, 184, 189,
196, 198
מור, עדו, 20, 22, 29, 30, 37, 38, 48,
49, 58, 59, 73, 74, 82, 85, 101,
142, 143, 145, 162, 168, 169
מט, דני, 31, 48, 49, 63, 64, 88, 89,
97, 103, 106, 107, 116, 146, 174,
188
מילדינר, משה, 113, 201, 226
מילוי מחדש, 63, 165
"מיסורי", 9, 11, 33, 47, 49, 51, 52,
55, 58, 62, 88, 89, 94, 95, 99, 101,
107, 140, 142, 157, 158, 160, 162,
172, 173, 174, 175, 176, 177, 178,
180, 182, 183, 185, 186, 189, 190,
191, 192, 196, 198, 199, 200, 201,
202, 203, 208, 209, 210, 211, 212,
213, 214, 215, 216, 217, 218, 219,
221, 222, 223, 224, 225, 226, 227,
228, 229, 231, 232
"מכשיר", 11, 37, 39, 40, 41, 42, 43,
44, 45, 47, 48, 51, 52, 61, 62, 63,
64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
95, 103, 114, 173, 211, 217, 220,
223, 224, 225, 228, 229, 230, 231
מלחי, אלי, 98, 166, 167, 213, 226
מלכה, מאיר, 115, 200
מלצר, יצחק, 113, 227
ממן, אורי, 48, 49, 227
מסלו, זאב, 97, 183, 184, 189, 190,
191, 192, 195, 196, 198
מעוז, הלל, 37, 89
מעוז, עובד, 16, 17, 20, 24, 25, 28, 29,
30, 36, 87, 89, 90, 91, 92, 102,
116, 117, 130, 211, 233
מצא, אלברט, 194
"מצמד", 88, 107, 126, 127, 128, 150,
164
מצפון, רפי, 176, 180, 181, 183, 191,
192, 193, 194, 195, 227
מקלע מפקד, 94, 108
מקלע מקביל, 43, 65, 66, 197
מרדכי, יצחק, 147, 149, 158
מרטון, אמנון, 16, 20, 27, 31, 32, 37,
42, 43, 44, 45, 62, 63, 76, 210, 211
משה, משה, 167

נ

נוקד, יוני, 18, 19, 24, 59, 60, 85, 101,
145
"נחלה", 92, 107, 111, 119, 122, 126,
127, 128, 150, 186
ניב, שמואל, 23, 27, 31, 32, 79, 181,
202, 203, 208, 211

נסים, שלום, 37, 43, 44, 45, 72, 75, 78, 79, 81, 82, 95, 96, 97, 196, 197, 209, 210, 233
נרקיס, אהרון, 30, 31, 43, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 78, 79, 80, 233
נתב, יגאל, 19, 32

ס

סאגר, 12, 36, 43, 52, 54, 55, 57, 62, 65, 68, 72, 73, 100, 109, 126, 128, 144, 157, 162, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 179, 182, 189, 190, 197, 198, 204, 209
סוקול, אהוד, 126
סידרר, אשר (אשי), 138
סידרר, נפתלי, 137, 227
סימון, אבי, 31, 43, 62, 63, 64, 65, 69, 71, 72, 99, 148, 162, 165, 181, 196, 198
"סיריוס", 37, 88, 94, 164, 173, 177
"סנבים", 181, 198
ספקטור, משה, 126, 129

ע

עוזרד, ישי, 181, 200, 213, 216, 228
עזריה, מוריס, 199
עין־גל, שלום, 13, 14, 25, 27, 228
"עכביש", 38, 39, 44, 45, 46, 53, 54, 59, 60, 63, 72, 73, 74, 77, 82, 84, 92, 95, 97, 103, 105, 106, 115, 116, 118, 127, 146, 147, 148, 158, 159, 167, 186, 204, 220, 226, 227, 229
עמוסי, שמואל, 104, 108
עפגין, עמירם, 113, 228
עקנין, יעקב, 89

פ

"פוטון", 95, 96
פורמן, אלי, 197, 228
"פורקן", 34, 35, 59
פטון, 19, 23, 70, 80, 110, 190, 191, 203
פייביש, מנדי, 161, 183, 184, 189, 190, 192, 194, 228
פינקל, ישראל, 16, 79
פירסט, יאיר, 142, 228
פישר (גודר), דורון, 59
פישר, מרצ'לו, 84, 155, 156
פכר, יחזקאל, 62, 63, 68, 71, 72, 228
פלג, יצחק, 111
פלשנר, פליקס, 193, 194
פרח, אפרים, 62, 63, 68, 69, 71, 229
פריי, אסף, 143
פרץ, דוד, 48, 57

צ

צבי, עודד, 84
"צהוב", 36, 44, 45, 156
צומת "טרטור-לכסיקון", 33, 101, 105, 106, 116, 117, 128, 129, 136, 138, 140, 146, 209, 211, 213, 219, 220, 221, 225, 226, 229, 230
צליחובר, עוזי, 63, 94, 150, 153, 182, 197

ק

קאופמן, יהודה, 207, 208
קומורוב, דורון, 130

קומפורטי, עצמון, 115
קוסמן, גדי, 205, 229
קופמן, דוד, 148
קופרברג, שלמה, 122
קורב, מוטי, 198, 199, 201, 229
קורט, ישראל, 84, 154, 155, 156, 157, 168
קיטאי, אילן, 148, 167, 201, 230
קלוש, שמואל, 191, 193, 195
קמחי, יהושע, 109
קנצוקר, משה, 142, 143, 154
קפ, רמי, 130, 135
קריאף, דני, 115, 117, 119, 121, 122, 151, 153, 154, 171
קרמסר, דב, 113, 230
קרמרסקי, יעקב, 62, 63, 64, 69, 71, 72, 230
קרן, משה, 113, 230

ר

רביב, טוביה, 10, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 43, 45, 47, 64, 74, 76, 83, 88, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 99, 101, 107, 114, 137, 140, 142, 149, 158, 159, 160, 164, 170, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 188, 189, 202, 203, 204, 208, 211
רדליך, דב, 111
רוגוז׳ינסקי, שלמה, 109, 113, 133
רויטר, יצחק, 93, 230
רום, ישראל, 41, 128, 130, 131, 133, 135, 136
רון, צבי, 181, 186, 233
רייזנר, יהודה, 193, 195, 231
רייך, משה, 204
רפופורט, יהושע (שוקי), 52, 142, 143, 145, 162, 169
רשלבך, דוד, 193, 194, 231
רשף, אהוד, 111
רשף, אמנון, 21, 36, 88, 89, 92, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 116, 117, 118, 119, 126, 132, 133, 135, 136, 138, 140, 151, 152, 153, 154, 171, 174

ש

שגיא, אלי, 63, 67, 68, 69, 128
שגיא, חנן, 156
שדה תימן, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 32, 34, 39, 43, 44, 50, 53, 63, 77, 78, 79, 83, 114, 120, 127, 130, 137, 144, 165
שהם, גדעון, 157
שואף, חיים, 142, 231
שונרי, נתן, 89, 92, 107, 108, 113, 117, 118, 119, 121, 133, 140, 145, 159
״שחור״, 36, 161
שחם, ניר, 129, 135, 138
שטרסבורגר, יונה, 73, 83, 141, 142, 143, 144, 145, 162
שיינפלד, שמאי, 48, 49, 57, 83
״שיק״, 106, 138, 139, 150, 162, 164, 165, 172, 185, 201
שירי, יוסי, 50, 52, 53
שמואל, אברהם, 231
שמילוביץ, יצחק, 31, 43, 62, 96, 97, 181, 183, 184, 191, 192, 195, 196, 198
שמעוני, אבי, 39, 40, 231

שנהב, דוד, 109
שפס, זאב, 80, 81, 148, 181, 182, 183, 186, 198, 232
שקד, נחום, 42, 92, 126, 131, 135, 138, 205
שרון, אריק, 9, 14, 21, 22, 31, 32, 34, 37, 49, 51, 77, 83, 88, 90, 104, 116, 118, 138, 139, 140, 147, 159, 164, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 184, 188, 201, 202, 206, 212
שריר, אורי, 104, 108
שרל, חיים, 49, 100, 170, 232
שרעבי, אברהם, 109, 110, 111
ששון, אברהם, 194, 195

ת

תאג"ד, 12, 39, 45, 46, 53, 54, 59, 60, 61, 68, 69, 72, 74, 75, 96, 105, 112, 124, 128, 131, 133, 134, 139, 143, 144, 157, 160, 165, 166, 170, 182, 185, 197, 198, 199, 202
תמיר, חגי, 155, 156, 157
תמסח, 88, 89, 146

600 – שמות ומקומות

א

אביטל חיים, ז"ל: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"

"אבירי לב": מבצע צליחת התעלה ב־15.10.73

אבישאול שמואל, ז"ל: מפקד פלוגת "אהבה" בגדוד 407, נפל ברמת הגולן לאחר שחזר מחו"ל

אבן ג'קי: סגן מפקד אוגדה 143 במלחמת יום הכיפורים

אבני אביגדור: לוחם בפלוגת "כלוד", גדוד 410, נשבה ב"מיסורי"

אבנר פליכס, ז"ל: מט"ק בפלוגת "גלון", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון–טרטור"

אברמוביץ' אמנון: נהג טנק מג"ד 409. נפצע קשה ב"טלוויזיה". קיבל צל"ש רמטכ"ל

אגוזי יוסי: לוחם בפלוגת "אהבה", גדוד 407

אדלר שלמה: לוחם בפלוגת "לורה" גדוד 410, נשבה ב"מכשיר"

אדן אברהם "ברן": אלוף, מפקד אוגדה 162 במלחמה

"אהבה": כינוי בקשר לפלוגה א' בגדוד 407, בפיקוד אהוד גרוס

אהרונוביץ משה, ז"ל: לוחם בפלוגת "כלוד", גדוד 410, נפל ב"מיסורי"

אוגדה 143: אוגדת מילואים שלחמה בסיני בפיקודו של אריק שרון

אוגדה 162: אוגדת מילואים שלחמה בסיני בפיקודו של אברהם אדן

אונגר עמוס: סמג"ד 409

אופק אברהם: מט"ק בגדוד 409

אורפז זאב, ז"ל: לוחם בגדוד 410, נפל ב"מיסורי"

"אושה": שם קוד לציר ממזרח לתעלת סואץ

אילן גיורא: סגן מפקד פלוגת "חרדון", גדוד 409

אליגון חניתאי: רס"ר גדוד 410

אלפרט מאיר, ז"ל: קצין בפלוגת "כלוד", גדוד 410, נפל ב"מיסורי"

אלקן חיים: סמג"ד 410. נפצע קשה בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר

"אמיר": שם הקוד במפת "סיריוס" לחווה הסינית

אפו יצחק: לוחם בגדוד 410

אפלבאום דוד: לוחם בגדוד 409
אפרת איתן, ז"ל: לוחם בגדוד 410, נפל בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר
"אקפולקו": מילת הקוד של כוח הצנחנים שצלח את התעלה
אר־פי־ג'י: מטול רקטות בשימוש הצבא המצרי. נשק נ"ט יעיל וקטלני
ארד שמואל: סגן מפקד גדוד 202 בקרב החווה הסינית
ארז חיים: מפקד חטיבת שריון 421 במלחמה
אריאל אמנון, ז"ל: מפקד מחלקה בפלוגת "זומזום", גדוד 409, נפל ב"טלוויזיה"
אריאלי איתן: סגן מפקד חטיבה 14 במלחמה
חן־ציון יהודה אריה, ז"ל: לוחם בפלוגת "זומזום", גדוד 409, נהרג ב"טלוויזיה"

ב

בוימפלד יונתן, ז"ל: לוחם בגדוד 410, נפל בתאג"ד
"בוצר": מעוז על שפת האגם המר בגזרה המרכזית של התעלה
בוק רפי: לוחם בפלוגת "ונקל", גדוד 409, בעל עיטור המופת
בייטל ישעיהו (שייקה): סמג"ד 407 וממלא מקום המג"ד בליל הפריצה לתעלה
בירמן גדעון: מפקד פלוגת החרמ"ש, גדוד 409
בכר יהודה: סגן מפקד חטיבה 600, מילא מקום מג"ד 410, נפצע ופונה
בלה אליעזר: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407
בלומברג מנחם: מפקד מחלקה בפלוגת "גלון", גדוד 407
בלופרב חיליק: מט"ק בפלוגת "ונקל", גדוד 409
בן דוד גבי: קצין הדת של חטיבה 600
בן דוד עלי: מפקד מחלקה בפלוגת "לורה", גדוד 410
בן יצחק עוזי: מג"ד 409
בן שלום מנחם, נחצ'ה: קצין סיור בחטיבה 600
בס יוסי, ז"ל: לוחם בגדוד 409, נפל ב"חמדיה"
"בסין": כינוי בקשר לפלוגה ב' גדוד 407, בפיקוד גדעון גלעדי
בצלאל חזי: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407
בר לב חיים, רב אלוף: מפקד חזית סיני במלחמה
בר־און יהושע ("שוקה"): מפקד פלוגת "חרדון", גדוד 409
ברגמן ג'רי, ז"ל: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון–טרטור"
ברגסון אביחי ז"ל: מט"ק בפלוגת "מוקדון" בגדוד 410, נפל בקרב
ברהום אפרים, ז"ל: מט"ק בפלוגת "בסין", נפל בצומת "לכסיקון–טרטור"
ברודצקי דב: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407
ברום יואב, ז"ל: מג"ד 87, גדוד הסיור של אוגדה 143, נפל בחווה הסינית
ברזני סמי, לוחם בפלוגה ל', גדוד 410

ברילובסקי שלמה, ז"ל: מפקד מחלקה בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
ברקוביץ' חנן, ז"ל: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
בשן אריה: לוחם בפלוגת "מוקדון", גדוד 410

ג

גדוד 407: גדוד שריון בחטיבה 600
גדוד 409: גדוד שריון בחטיבה 600
גדוד 410: גדוד שריון בחטיבה 600
גדוד 87: גדוד הסיור האוגדתי של אוגדה 143
גויטין קלמן, דוקטור: רופא גדוד 407 במלחמה
גול דני, ז"ל: לוחם בפלוגת "חרדון", גדוד 409, נפל בצומת "לכסיקון-אושה"
גולדהכט אליהו, ז"ל: לוחם בגדוד 409, נפל ב"טלוויזיה"
גולן צבי: לוחם בפלוגת "ונקל", גדוד 409
גורדון אהוד, ז"ל: לוחם בפלוגת "ונקל" גדוד 409, אחיו התאום של חגי גורדון. נפל ב"חמדיה"
גורדון חגי, ז"ל: לוחם בגדוד 410, נהרג בהתפוצצות טיל סקאד סמוך להפסקת האש
גורודיש (גונן) שמואל, אלוף: אלוף פיקוד דרום במלחמה
גוריאנוב: מקלע בינוני מתוצרת סובייטית, בשימוש המצרים
גינסבורג דוד: לוחם בגדוד 410
"גלון": כינוי בקשר לפלוגה ג' בגדוד 407, בפיקוד גבי ורדי
גלזר דוד, ז"ל: מפקד פלוגת החרמ"ש "סנבים" בגדוד 410, נפל ב"מיסורי"
גלעד יוחאי, ז"ל: מפקד פלוגת "חריף" בחטיבה 421, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
גלעדי אמנון, ז"ל: אחיו של גדעון. נפל במלחמת ששת הימים
גלעדי גדעון, ז"ל: מפקד פלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור". בעל עיטור הגבורה
גלר יהודה: מפקד גדוד 410, לאחר פציעת שני מפקדי הגדוד הקודמים
גרבורג דוד: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407
גרוס אהוד: מפקד פלוגת "אהבה" בגדוד 407
גרוס עקיבא: חובש חטיבתי
גרנק דב, ז"ל: קמב"ץ גדוד 407, נפל ב"כישוף". ההרוג הראשון של הגדוד במלחמה
גרשון דוד, ז"ל: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
גשר הגלילים: גשר באורך כ־200 מטר שנועד להיפרס בשתי גדות התעלה למעבר כוחות לגדה המערבית

ד

"דב לבן": גדוד טנקי שלל מצרים ממלחמת ששת הימים שהשתתפו בלחימה ביום כיפור
דובדבני אריה: לוחם בפלוגת "זומזום", גדוד 409
דוברה: פריט שמתחבר לגשר ארוך ששימש לחציית התעלה
דוידוביץ נתן, ז"ל: מפקד פלוגת "מוקדון", גדוד 410, נפל ב"מיסורי"
דוידזון יוליאן, ז"ל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
דוניגר אהוד, ז"ל: קצין שריון שהתנדב לשמש כנהג בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור". בעל עיטור המופת.
דורי יורם: לוחם בפלוגת "אהבה" בגדוד 407
דיארט ראובן: לוחם בגדוד 410, נשבה ב"מיסורי"

ה

האגם המר: אגם מים שמפריד בין שני חלקי תעלת סואץ
האואר ראובן: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410
הוד מוטי, אלוף: מפקד חיל האוויר לשעבר. שימש כיועץ אווירי בפיקוד דרום
הולנדר מנחם, ז"ל: לוחם בפלוגת "זומזום", גדוד 409, נפל ב"טלוויזיה"
הורנשטיין דוד, ז"ל: לוחם בפלוגת "כלוד", גדוד 410, נפל ב"מיסורי"
החווה הסינית: מתחם דיוויזיוני של הצבא המצרי עליו נלחמו השריון והצנחנים
הירש ז'אק, דוקטור: רופא גדוד 409
הלוי עודד: לוחם בפלוגת "זומזום", גדוד 409
הללי יגאל, ז"ל: לוחם בפלוגת "כלוד", גדוד 410, נפל ב"מיסורי". בעל עיטור העוז
הן גיורא: מפקד פלוגת "זומזום", גדוד 409, נשבה ב"טלוויזיה"
הנדלר קנת: לוחם בגדוד 410, נשבה ב"מיסורי"
הררי אלי: סגן מפקד פלוגת "אהבה", גדוד 407

ו

ויגדור שמואל, ז"ל: קצין החימוש של גדוד 410, נהרג בתאונת דרכים בדרכו לגיוס
ויינר אריאל, ז"ל: מפקד מחלקה בפלוגת "לורה" גדוד 410, נפל בקרב להרחבת מסדרון ראש הגשר
וייס אבי: לוחם בפלוגת "מוקדון" גדוד 410, נשבה ב"מיסורי"
"ונקל": כינוי בקשר לפלוגה ו' גדוד 409, בפיקוד עדו מור
ועקנין שמעון, ז"ל: לוחם בפלוגת "זומזום", גדוד 409, נפל ב"טלוויזיה"
ורדי גבי: מפקד פלוגת "גלון", גדוד 407
ורדי נדב ז"ל: לוחם בפלוגת "ונקל" גדוד 409, נפל בקרב להרחבת מסדרון ראש הגשר
ורט דניאל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407

ז

זאדה יעקב: לוחם בגדוד 410, נשבה ב"מיסורי"

זבדי אברהם: לוחם בגדוד 410, נשבה ב"מיסורי"

"זומזום": כינוי בקשר לפלוגה ז', גדוד 409, בפיקוד אבי סימון

זיידנר אפרים: מפקד מחלקה בפלוגת "גלון", גדוד 407

זילבר מרדכי, ז"ל: מפקד מחלקה בפלוגת "זומזום", גדוד 409, נפל ב"טלוויזיה". בעל צל"ש מפקד האוגדה

זינגר דוד: מט"ק בפלוגת "בסין", גדוד 407

זינגרמן דב, ז"ל: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"

זמיר אהרון, ז"ל: מפקד מחלקה בגדוד 410, נפל בקרבות להרחבת הגשר

זעפרני אשר, ז"ל: לוחם בפלוגת "חרדון", גדוד 409, נפל בצומת "לכסיקון-אושה"

ח

"חורבה": נקודת תצפית ממזרח לאגם המר בתפר בין שתי הארמיות המצריות

חזן אהרון: מפקד טנק בפלוגת "בסין", גדוד 407

חטיבה 1: חטיבת שריון מצרית שניסתה לתקוף את ראש הגשר וספגה אבידות רבות

חטיבה 14: חטיבת שריון סדירה באוגדה 143 בפיקוד אמנון רשף

חטיבה 16: חטיבת חי"ר מצרית שהחזיקה בחווה הסינית ובציר "טרטור"

חטיבה 247: חטיבת צנחנים מילואים באוגדה 143 בפיקוד דני מט

חטיבה 25: חטיבת שריון מצרית עם טנקי טי־62 שניסתה לתקוף את ראש הגשר וספגה אבידות רבות

חטיבה 421: חטיבת שריון מילואים באוגדה 143 בפיקוד חיים ארז

חכמוב יצחק: מפקד פלוגת מפקדה, גדוד 409

"חמדיה": רכס גבעות ממערב לטסה, עליו התנהלו קרבות הבלימה

"חמוטל": רכס גבעות צופות אל תעלת סואץ. נתפס על ידי המצרים וסביבו התנהלו קרבות קשים

חמל ירון: קמב"ץ גדוד 410

חן אמציה, פצי: מפקד יחידת סיור באוגדה 143

"חצר המוות": אזור דוורסואר. מכאן צלחו הכוחות את התעלה. האזור כולו ספג הפגזות קשות ומכאן שמו

"חרדון": הכינוי בקשר לפלוגה ח' בגדוד 409, בפיקוד שוקה בר־און

ט

טאובר חנן, דוקטור: רופא חטיבתי

טי־62: טנק חדיש מתוצרת סובייטית

טל מרדכי, ז"ל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
"טלוויזיה": תעוז של צה"ל בקו השני של התעלה. נתפס בידי המצרים
טלמור חיים, ז"ל: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"
טנא אהרון "ג'וני", ז"ל: קצין ההנדסה הפיקודי, נפל במהלך גרירת גשר הגלילים
טסה: מחנה בסיני. הבסיס של חטיבה 14
"טרטור": ציר אורך במערב סיני, עליו התנהלו קרבות קשים

י

יוגב צבי: מפקד מחלקה בפלוגת "בסין", גדוד 407
"ינבוט": כינוי ברשת הקשר לפלוגה שהקים שלום נסים לאחר הקרב על "מכשיר"
יעיש חנניה: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410
יעקוסי שמואל, ז"ל: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"
יפה חיים, דוקטור: רופא גדוד 410
יפה עמיר: מג"ד 198 בחטיבה 14
ישי דוד, ז"ל: לוחם בגדוד 409, נפל ב"טלוויזיה"

כ

כץ חיים: מפקד פלוגת "זומזום", גדוד 409, מונה אחרי נפילת גיורא הן בשבי
כץ רמי: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407
כהן אהרון: איש צוות תאג"ד גדוד 409
כהן דודי, ז"ל: מפקד מחלקה בפלוגת "אהבה", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
כהן חני: קצינת נפגעים בחטיבה. אלמנתו של דודי כהן
כהן שלמה, ז"ל: לוחם בפלוגת "זומזום" גדוד 409, נפל בחווה הסינית
כורם אשר: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נשבה ב"מיסורי"
כחלון יוסף, ז"ל, לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"
"כישוף": רכס גבעות מזרחית לתעלת סואץ, ועמדת תצפית לעבר התעלה
"כלוד": הכינוי ברשת הקשר לפלוגה כ', גדוד 410, בפיקוד יצחק שמילוביץ
"כספי": ציר ממזרח לתעלה. שימש את תנועת הכוחות בדרך לחציית התעלה
כץ ניסן, ז"ל: מפקד מחלקה בפלוגת "כלוד", גדוד 410, נפל בפעולת ההטעיה של הגדוד.

ל

להב אריה: מט"ק בפלוגת "מוקדון", גדוד 410
לוטן עמיר: מפקד מחלקה בפלוגת "בסין", גדוד 407
לוי יהושע, ז"ל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
לוי רון: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407

לוין אסף: לוחם בפלוגת "ונקל", גדוד 409
לוין רמי, ז"ל: מט"ק בפלוגת "ונקל", גדוד 409, נפל בחווה הסינית
לוינסון אורי: לוחם בפלוגת "ונקל", גדוד 409
לזרוביץ עמיר, ז"ל, מפקד מחלקה בפלוגת "ונקל", גדוד 409, נפל בחווה הסינית
ליברמן עמי: מפקד מרכז גיוס של חטיבה 600 ביפו
ליבני נועם: מפקד פלוגה בגדוד 410, הצטרף עם שלושה טנקים לקרב ב"מיסורי"
ליטוויץ יאיר: מפקד מחלקה בגדוד סיור 87
לייזר חיים: מט"ק בפלוגת "גלון", גדוד 407
"לכסיקון": ציר רוחב מקביל לתעלת סואץ, שעליו נעו הכוחות לקראת קרב ההבקעה וחציית התעלה
לנר רמי: מפקד מחלקה בגדוד 410. בנו של אלוף דן לנר, מפקד אוגדה ברמת הגולן
"לקקן": מעוז בקצה הצפוני של האגם המר

מ

מוזס יעקב: מפקד מחלקה בפלוגת "בסין", גדוד 407
"מוקדון": כינוי בקשר לפלוגה מ', גדוד 410 בפיקוד אבי סימון
מור עדו: מפקד "ונקל", פלוגה ו', גדוד 409
מט דני: מפקד חטיבת 247, צנחנים מילואים, באוגדה 143, החטיבה שצלחה ראשונה את התעלה
מילדינר משה, ז"ל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
מילוי מחדש: התחמשות ותדלוק של הטנק
"מיסורי": שם הקוד במפת "סיריוס" למתחם שבו ישבה ארמיה 2 המצרית
"מכשיר": רכס ממערב לטסה. נתפס בידי המצרים. צה"ל לא הצליח לכבוש אותו מחדש
מלחי אלי, ז"ל: לוחם בפלוגת "מוקדון", גדוד 410, נפל בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר
מלכה מאיר: רס"פ פלוגת "אהבה", גדוד 407
מלצר יצחק, ז"ל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
ממן אורי, ז"ל: מט"ק בפלוגת "חרדון" גדוד 409, נפל ב"חמדיה". בעל עיטור המופת
מסלו זאב: מט"ק בפלוגת "כלוד", גדוד 410
מעוז הלל, ז"ל: סמ"פ בחטיבה 421, אחיו של עובד מעוז. נפל בקרב הבלימה
מעוז עובד: מג"ד 407
מצא אלברט: לוחם בפלוגת "כלוד", נשבה ב"מיסורי"
"מצמד": מעוז מצפון לאגם המר, נקודת הצליחה של התעלה
מצפון רפי, ז"ל: סגן מפקד גדוד 410, נפל ב"מיסורי"
מקלע מפקד: מקלע על צריח הטנק לשימוש המפקד. חסרונו הורגש בימי הלחימה הראשונים

מקלע מקביל: מקלע מקביל לתותח הטנק. חסרונו הורגש בימי הלחימה הראשונים
מרדכי יצחק: מג"ד 890, גדוד צנחנים סדיר שנשלח לטהר את ציר "טרטור"
מרטון אמנון: מג"ד 410 בראשית המלחמה, עד לפציעתו
משה משה: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410

נ

נוקד יוני: שליש גדוד 409
"נחלה": ציר שמחבר את "לכסיקון" עם התעלה. שימש את הכוחות הצולחים
ניב שמואל: מ"פ פלוגת מפקדה, גדוד 410
נסים שלום: קמב"ץ וממלא מקום מ"פ בגדוד 410, בעל עיטור העוז ממלחמת ששת הימים וצל"ש אלוף הפיקוד מיום כיפור
נרקיס אהרון: מפקד פלוגת "לורה", גדוד 410, נשבה ב"מכשיר"
נתב יגאל: קצין רכב חטיבה 600, אחיו של מפקד החטיבה טוביה רביב

ס

סאגר: טיל נ"ט מתוצרת ברית המועצות בשימוש הצבא המצרי
סוקול אהוד: קצין אג"מ חטיבה 14
סידרר אשר, אשי, ז"ל: קצין בגדוד 79, חטיבה 14, נפל בחווה הסינית. אחיו נפתלי נפל באותו קרב
סידרר נפתלי, ז"ל: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407, נפל בחווה הסינית. אחיו אשר נפל באותו קרב
סימון אבי: מפקד פלוגת "מוקדון", גדוד 410
"סיריוס": מפת הקוד הצה"לית בחזית סיני
"סנבים": כינוי בקשר לפלוגת החרמ"ש, גדוד 410, בפיקוד דוד גלזר
ספקטור משה: מפקד סיירת "שקד"

ע

עוזרד ישי, ז"ל: מפקד מחלקת טנקי סנטוריון, נפל ב"מיסורי"
עזריה מוריס, דוקטור: רופא קרבי, החליף את ד"ר ז'אק הירש, רופא 409 שנפצע בהפגזה
עין־גל שלום, ז"ל: סמג"ד 410, נהרג בתאונת דרכים בדרכו לגיוס החטיבה למלחמה
"עכביש": ציר רוחב לכיוון תעלת סואץ, דרכו עברו כוחות הצליחה
עמוסי שמואל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407
עפגין עמירם, ז"ל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
עקנין יעקב: מפקד הארטילריה, אוגדה 143

פ

פטון: טנק מתוצרת ארצות הברית. בשימוש חטיבה 600
"פוטון": ציר רוחב ממזרח לטסה. נשלט באש על ידי המצרים שישבו ב"מכשיר" וב"חמוטל"
פורמן אלי, ז"ל: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מיסורי"
"פורקן": מעוז בתעלה שממנו חולצו 33 לוחמים במבצע גבורה
פייביש מנדי, ז"ל: סגן מפקד פלוגת "כלוד", גדוד 410, נפל ב"מיסורי". בעל עיטור המופת
פינקל ישראל: קצין שלישות, גדוד 410
פירסט יאיר: לוחם בפלוגת "ונקל", גדוד 409
פישר מרצ'לו: לוחם בפלוגת "זומזום", גדוד 409
פכר יחזקאל, ז"ל: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"
פלג יצחק: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407
פלשנר פליקס: לוחם בפלוגת "כלוד" גדוד 410, נשבה ב"מיסורי"
פרח אפרים, ז"ל: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"
פריי אסף: לוחם בפלוגת "ונקל", גדוד 409
פרץ דוד: מפקד מחלקה בפלוגת "חרדון", גדוד 409

צ

צבי עודד: לוחם בפלוגת "זומזום", גדוד 409
"צהוב": שם קוד ברשת הקשר לפצוע
צומת "טרטור-לכסיקון": צומת הדמים ששלט על הדרך לתעלה. קרבות קשים נערכו על השליטה בו
צליחובר עוזי: סמ"פ "לורה", גדוד 410

ק

קאופמן יהודה: קצין רכב גדוד 410, בעל עיטור המופת
קומורוב דורון: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407
קומפורטי עצמון: מפקד מחלקה בפלוגת "אהבה", גדוד 407
קוסמן גדי, ז"ל: לוחם בפלוגת "גלון", גדוד 407, נפל ממערב לתעלה
קופמן דוד: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410
קופרברג שלמה: לוחם בפלוגת "אהבה", גדוד 407
קורב מוטי, ז"ל: לוחם בגדוד 410, נפל ב"מיסורי"
קורט ישראל: מפקד פלוגת "זומזום", גדוד 409
קיטאי אילן, ז"ל: מט"ק בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל בקרבות להרחבת מסדרון ראש הגשר

קלוש שמואל: לוחם בפלוגת "כלוד", גדוד 410, נשבה ב"מיסורי"
קמחי יהושע: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407
קנצוקר משה: סמ"פ פלוגת "זומזום", גדוד 409
קריאף דני: מפקד מחלקה בפלוגת "אהבה", גדוד 407
קרמסר דב, ז"ל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
קרמרסקי יעקב, ז"ל: מפקד מחלקה בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"
קרן משה, ז"ל: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"

ר

רביב טוביה: מפקד חטיבה 600
רדליך דב: לוחם פלוגת "בסין", גדוד 407
רוגוז'ינסקי שלמה, ז"ל: סגן מפקד פלוגת "בסין", גדוד 407, נפל בצומת "לכסיקון-טרטור"
רויטר יצחק, ז"ל: לוחם בפלוגת החרמ"ש, גדוד 407, נפל בחווה הסינית
רום ישראל: מט"ק בפלוגת "גלון", גדוד 407
רון צבי: סמ"פ פלוגת החרמ"ש "סנבים", גדוד 410
רייזנר יהודה, ז"ל: לוחם בגדוד 410, נפל ב"מיסורי"
רייך משה: קצין קשר גדודי 409
רפופורט יהושע (שוקי): מפקד מחלקה בפלוגת "ונקל", גדוד 409
רשלבך דוד, ז"ל: לוחם בפלוגת "כחוד" גדוד 410, נפל ב"מיסורי". בעל עיטור העוז
רשף אהוד: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407
רשף אמנון: מפקד חטיבה 14

ש

שגיא אלי, לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410
שגיא חנן: קצין במפקדת חטיבה 600
שדה תימן: בסיס ההיערכות של חטיבה 600 בנגב
שהם גדעון: טייס סקייהוק שנטש בסיני וחולץ בידי לוחמי חטיבה 600
שואף חיים, ז"ל: לוחם בפלוגת "ונקל", גדוד 409, נפל ב"טלוויזיה"
שונרי נתן: מפקד גדוד הסיור 582, צנחנים מילואים
"שחור": מילת הקוד להרוג
שחם ניר: מט"ק בפלוגת "גלון", גדוד 407
שטרסבורגר יונה: סמ"פ "ונקל", גדוד 409
שיינפלד שמאי: סגן מפקד פלוגת "חרדון", גדוד 409
"שיק": ציר מצפון לחווה הסינית, מחבר בין "לכסיקון" לתעלת סואץ

שירי יוסי: לוחם בגדוד 409
שמואל אברהם, ז"ל: לוחם בפלוגת "לורה", גדוד 410, נפל ב"מכשיר"
שמילוביץ יצחק: מ"פ "כלוד", גדוד 410
שמעוני אבי, ז"ל: מפקד מחלקה בגדוד 410, נפל ב"חמדיה"
שנהב דוד: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407
שפס זאב, ז"ל: מ"פ "לורה", גדוד 410, נפל ב"מיסורי"
שקד נחום: סגן מפקד פלוגת "גלון", גדוד 407
שרון אריק, אלוף: מפקד אוגדה 143
שריר אורי: לוחם בפלוגת "בסין", גדוד 407
שרל חיים, ז"ל: לוחם בפלוגת "חרדון", גדוד 409, נפל ב"טלוויזיה"
שרעבי אברהם: מט"ק בפלוגת "בסין", גדוד 407
ששון אברהם: לוחם בפלוגת "כלוד", גדוד 410, נשבה ב"מיסורי"

ת

תאג"ד: תחנת איסוף פצועים גדודית
תמיר חגי: טייס שנטש בסיני וחולץ בידי לוחמי חטיבה 600
תמסח: דוברה צפה ששימשה להעברת טנקים לגדה המערבית של התעלה